

Skriftserien nr. 92 – 1994

Lokalisering av reiseliv

**Om ressursanalyser, den romlige
fordeling og lokal innpassing
(2. utgave)**

av

Sondre Svalastog

**Høgskolen i Lillehammer
Avdeling for planlegging, ledelse og reiselivsfag**

ISSN 0803-0197
ISBN 82-7184-155-6

Høgskolen i Lillehammer har tre publikasjonsserier:

Skriftserien rapporterer fra forskningsarbeider og forskningsprosjekter.

Informasjonsserien samler alt fra lærebøker til rapportering fra faglig seminar.

Arbeidsrapportserien blir brukt til å trykke arbeider som er i gang eller arbeider som forfatteren ønsker å ha faglig kommentar på før endelig publisering blir gjort i en av de andre seriene eller på forlag.

De tre seriene gir ikke et samlet uttrykk for Høgskolens ansattes publisering. En rekke bøker kommer direkte ut på forlag og artikler skrives i tidsskrift.

Listene som følger er et utvalg fra seriene.

Informasjonsserien:

- 9 : 1980 Reiselivsnæringen i Østerdalene. Rapport nr. 1, Thor Flognfeldt jr. og Peter Vonlanthen: «Reiselivsnæringen i Engerdal kommune 1979/80.» (Kr. 45,-)
- 10 : 1980 «Kommunalt og fylkeskommunalt tiltaksarbeid.» Samfunnsplanleggingsstudiets kontaktkonferanse, februar 1980. (Kr. 30,-)
- 12 : 1981 Thor Flognfeldt jr. og Peter Vonlanthen: Rapport nr. 2, «Overnattingsbedrifter i Østerdalen 1979/80». (Kr. 50,-)
- 13 : 1981 Hilde Rørstad: «Den norske Turistforenings medlemsundersøkelse 1980.» (Kr. 30,-)
- 29 : 1982 «Innpassing av reiseliv i lokale samfunn.» Bearbeidet innlegg fra seminaret «Reiseliv og lokalsamfunn.» Beito 7.-9. oktober 1981. (Kr. 50,-) Utsolgt.
- 35 : 1982 Birgitta Ericsson/Terje Sande/Sondre Svalastog: «Innpassing av reiseliv i lokale samfunn.» Rapport nr. 3: «Lokalbefolkningens holdninger til reiselivet i Østre Slidre kommune.»
- 37 : 1983 Thor Flognfeldt jr.: «Perspektivanalyse for Hovden som turiststed.» Rapport nr. 1. (Kr. 40,-)
- 41 : 1983 Peter Vonlanthen: «Reiselivsnæringene i Østerdalene.» Rapport nr. 3: «Reiselivsplan for Åmot kommune 1982/83». (K. 40,-)
- 45 : 1983 Torjus Nordbø: «Innpassing av reiseliv i lokale samfunn.» Rapport nr. 4: «Konsekvensanalyse av hytteprosjektet Sandalen hyttesenter i Skifjord skolekrets i Hyllestad kommune.» (Kr. 75,-) (Revidert utgave.)
- 46 : 1983 Thor Flognfeldt jr.: «Reiselivsplan for Hurdal kommune.» (Kr. 40,-)
- 47 : 1983 Sondre Svalastog (red.): «Innpassing av reiseliv i lokale samfunn.» Rapport nr. 5: «Reiseliv og kommunalpolitikk.» Seminarrapport. (Kr. 85,-)
- 49 : 1983 Elisabeth Søberg (red.): «Reiseliv og tiltaksarbeide.» Innlegg fra seminar om turistplanlegging, Øyer, 17.-19. oktober 1983. Utsolgt.
- 54 : 1985 Sondre Svalastog og Vidar Totland: «Innpassing av reiseliv i lokale samfunn.» Rapport nr. 9. «Analyse av ressurspotensialet i Austvoll kommune for fritidsbetinga reiseliv.» (Kr. 40,-)
- 55 : 1985 Sondre Svalastog: «Innpassing av reiseliv i lokale samfunn. Turisme ved kysten.» Rapport nr. 8. (Kr. 50,-)
- 58 : 1986 I. H. Smedsrud: «Oversikt over reiselivsdata.» (Kr. 35,-)
- 61 : 1986 Marit Sand: «DH-skolene – en bibliografi.» (Kr. 35,-)
- 65 : 1988 Sondre Svalastog: «Innpassing av reiseliv i lokale samfunn.» Rapport nr. 1: Metode og teorinotat.
- 68 : 1989 Tore Pryser/Jon Helge Lesjø: «Olympiske Vinterleker – noe for Lillehammer?» Hvitboka om OL-saken fra januar 1982 til september 1984.» (Kr. 100,-)
- 69 : 1989 Dag Seierstad: «En faglig vurdering av Østlandsforskningens utredning om konsekvenser av vinter-OL på Lillehammer i 1992.» (Kr. 60,-)
- 70 : 1989 Sondre Svalastog/Birgitta Ericsson/Terje Sande: «Innpassing av reiseliv i lokale samfunn.» Rapport nr. 6: Lokalbefolkningens holdninger til reiseliv i Bykle kommune. (Kr. 90,-)
- 71 : 1989 Sondre Svalastog/Birgitt Ericsson: «Innpassing av reiseliv i lokale samfunn.» Rapport nr. 7: Lokalbefolkningens holdninger til reiseliv i Risør kommune. (Kr. 90,-)
- 72 : 1990 OL-konferansen 1990: «Mulighetene for reiseliv og andre eksportnæringer.» (Kr. 90,-)
- 73 : 1990 Thor Flognfeldt jr.: «Reiselivsutvikling», ti artikler og foredrag fra 80-tallet.
- 74 : 1990 Dag Leonardsen: «Kan vi «virkemidle» oss til det gode likestillingssamfunnet?» (Kr. 46,-)
- 75 : 1990 Dag Leonardsen: «To bidrag til OL-debatten», OL -94 sett med «sosiale øyne». (Kr. 47,-)
- 76 : 1990 Svein Erik Hagen, Per Hetland og Ragnar Nordgreen (red.): Landskonferansen om tiltaksarbeid 1990. «Næringslivets krav til tiltaksarbeidet.» ØF, ODH. (Kr. 125,-)
- 77 : 1991 Rapport fra: Konferansen om fjernundervisningsdidaktikk. Lillehammer 5.-6. februar 1991. (Kr. 76,-)
- 78 : 1991 Ragnar Nordgreen, Martin Rønningen og Tor Selstad (red.): Landskonferansen om tiltaksarbeid 1991. «Kommunalt tiltaksarbeid – auka sjølvstyre eller overnasjonale regelverk?» ØF, ODH. (Kr. 150,-)
- 79 : 1991 Bibliografi over ODH-forskning 1971-91.
- 80 : 1991 Lars Monsen: Konferanserapport, «Effektivitet i utdanningssystemet». (Kr. 90,-)
- 81 : 1991 Festforelesninger åpning av nybygg 1989. Hans Tangerud, Knut Ramberg, Tore Pryser. (Kr. 50,-)
- 82 : 1992 Kjell Bjørka: «Makt og metode i skoleutvikling.»
- 83 : 1992 Aksel Hagen: «Om å male seg gudsbilder.» Ei reise gjennom en tidsskriftartikkel. (Kr. 70,-)
- 84 : 1992 Aksel Hagen: «Regional planlegging – et språkspill om håp, tro og lengtende maktbegjær?» (Kr. 67,-)
- 85 : 1992 Ragnar Nordgreen, Martin Rønningen og Tor Selstad: «RE-industrialisering – redning for distrikta eller tankegods frå fortida?» Tiltakskonferansen 1992. (Kr. 150,-)
- 86 : 1993 Egil Støfring: «Intensjoner og realiteter i den ped.psyk. tjenesten.»
- 87 : 1993 Tiltakskonferansen 1993: «Norge – EF og distriktpolitikk.»

Skriftserien:

- 1 : 1975 Jon Teigland: «Friluftsliv og rekreasjon i fjellet.» Utsolgt.
- 4 : 1976 Rolf Rønning m. fl.: «Ungdom og arbeidsløshet i Lillehammer.» (Kr. 15,-)

LOKALISERING AV REISELIV.

**OM RESSURSANALYSER, DEN ROMLIGE
FORDELING OG LOKAL TILPASSING.**

2. UTGAVE

AV

SONDRE SVALASTOG

**HØGSKOLEN I LILLEHAMMER
AVDELING FOR PLANLEGGING, LEDELSE OG REISELIVSFAG
LILLEHAMMER**

FORORD

DEL EN i foreliggende utgave er avhandlingen slik den ble levert Norges Handelshøgskole for vurdering for den økonomiske doktorgrad (dr. oecon) i spesialfaget økonomisk geografi. DEL TO er teksten til prøveforelesningen. Denne ble avholdt den 8. oktober 1993 og hadde tittelen:

“Viktige temaer i reiselivsforskningen for 1990-årene. Hvordan geografiske, sosiologiske og økonomiske metoder bør anvendes i denne forskningen”

Temaet gjelder högaktuelle faglige utfordringer, og selve doktorgradsavhandlingen gir både *begrunnelse* og *metodiske* anvisninger på hvordan utfordringene kan bearbeides.

Vedlegg 9 i doktorgradsavhandlingen “Kildereferanser nyttet i delarbeidene” på 28 sider har blitt tatt ut. Endringer som ellers har blitt gjort er bare av ortografisk art.

Sondre Svalastog

Lillehammer, august 1994.

FORORD TIL FØRSTEUTGAVEN.

Det foreliggende arbeide har en lang tilblivelseshistorie. Da jeg sommeren 1979 utarbeidet metode- og teoribetenkningen "Lokalbefolkningens holdninger til reiselivet. Begrunnelser - Modeller - Hypoteser" (15 s. pluss vedlegg 87 s.) ante jeg lite om at dette utgangspunktet skulle styre det vesentligste av mitt forskningsarbeide helt fram til det som nå presenteres.

Arbeidet som nå legges fram er en form for oppsummering av et prosjekt som har bestått av følgende deletapper:

Første etappe strakte seg over perioden 1979 til 1984. Dette ble først og fremst en feltarbeidsperiod - dvs. perioden da det ble innhentet emperi for å teste begreper, modeller og hypoteser som var bygget inn i metode- og teoribetenkningen. Tematisk ble arbeidet i denne perioden organisert under tittelen "Lokalbefolkningens holdninger til reiseliv"

Andre etappe strakte seg over tidsrommet annet halvår 1984 og fram til annet halvår 1989. Dette ble perioden jeg først og fremst arbeidet med ressursteoretiske spørsmål. Dette ble den naturlige videreføring av førsteetappen fordi arbeidet med å kartlegge lokalbefolkningens holdninger til reiseliv avdekket at svært mange av holdningene, bevisst eller ubevisst hadde sin begrunnelse i konkurransen om frie goder, konkurranse ulike sektorer i mellom om ressurser som har en pris i markedet og lønnsomheten i det ressursbaserte reiseliv.

Tredje etappe ble så avslutningetappen. I denne fasen har lokaliseringsspørsmål i makrosammenheng vært hovedsaken. Her har jeg derfor gått veien om generell produksjonsteori, teori om internasjonal arbeidsdeling og teori som forklarer hvilke faktorer som er sentrale for å opparbeide internasjonal konkurransekraft. Etter forfatterens mening vil det måtte bli en helt sentral planleggingsutfordring framover å kunne kople på en velbegrunnet måte produksjonsområdets (en nasjons) allmenne pris- og kostnadsnivå mot produkttyper og produksjonsopplegg som har muligheter til å kunne oppnå tilstrekkelig konkurransekraft i det internasjonale marked.

Referanselistene gir forsåvidt en oversikt over hvem jeg står i intellektuell gjeld til. På den annen side er der en del enkeltpersoner som på en spesiell måte har betydd mye undervegs. Det kan ha vært ved at de har kommentert bestemte deler av prosjektet, satt meg på sporet av viktige enkeltbidrag eller vist stor interesse for arbeidet og oppmuntret meg til å gå videre.

Fra startfasen vil jeg spesielt takke antropologene Arne Martin Klausen, Universitetet i Oslo og Ulla Wagner, Folkens Museum, Stockholm . Arne Martin Klausen først og fremst for noen forelesninger han sa ja til å holde ved Oppland distriktshøgskole, og fordi han gjorde meg oppmerksom på flere arbeider som hans fagkollega Ulla Wagner nylig hadde publisert, og oppmuntret meg til å kontakte henne angående mitt prosjekt. Dette viste seg svært nyttig. Ulla Wagner (på daværende tidspunkt ansatt ved Universitetet i Stockholm) fulgte hele første-etappen av prosjektet (1979 - 1984) gjennom en serie arbeidsmøter og seminarer. Vider stor takk til sosialøkonom Fritz C. Holte, Norges Landbrukshøgskole, statsviter Ottar Brox, Universitetet i Tromsø og økofilosofen Hjalmar Hegge, Universitetet i Oslo, for kommentarer og drøftinger av "enkeltpaper" i denne etappen .

Fra innledningsfasen til prosjektets andre etappe vil jeg spesielt nevne geografen Brian S. Duffield som på 70- og tidlig 80-tall hadde arbeidet mye med kartlegging og evaluering av reiselivs- og rekreasjonsressurser. Han var tidlig på 80-tallet direktør ved "Tourism and Recreation Research Unit", ved Edinburg University. Brian S. Duffield inviterte meg til Edinburgh, og jeg fikk anledning til å reise over og være der som Visiting Researcher i 1984/85. Noe tidligere hadde geografen Anthony S. Travis, ved University of Birmingham publisert et arbeide under tittelen "Physical impacts: trends affecting tourism. Managing the environmental and cultural impacts of tourism and leisure development" (Tourism Management, December 1982). Denne artikkelen ble for meg en nøkkel til å få et anvendbart grep om reiselivsressurser. Jeg fikk anledning til å besøke Anthony S. Travis i Bermingham, mens jeg var i Storbritania, og den faglige kontakten har blitt videreutviklet i tiden etterpå.

Under arbeidets gang har videre kontakten med samfunnsforsker Børge Dahle, Norges Idrettshøgskole, min kollega her ved høgskolen, sosiolog Jens Kristian Steen Jacobsen, geograf Lars Aronsson, Høgskolen i Karlstad og geografen Martin Price, Environmental Change Unit, University of Oxford betydd mye.

Et stykke ute i andre etappen ble prosjektet formalisert som et doktorgradsarbeide ved Norges Handelshøyskole, Bergen. I desember 1987 oppnevner så Norges Handelshøyskole en avhandlingskomité bestående av geograf Peter Sjøholt, Norges Handelshøyskole, sosialøkonom Arnljot Strømme-Svendsen, Norges Handelshøyskole og sosiolog Helge Solli, Norges Landbrukshøgskole. Denne formaliseringen av arbeidet betydde svært mye for meg. Avhandlingskomiteen har oppmuntret meg framover, alltid vært velvillige til å drøfte enkeltproblemstillinger og den mere overgripende organisering av stoffet.

Finansielt har det 3-årige doktorgradsstipendiet som jeg fikk fra Norges Handelshøyskole for perioden 1. august 1986 - 31. juli 1989 vært det klart viktigste. Tilskott til dekning av utgifter på enkeltetapper i prosjektet har jeg ellers mottatt fra Reiselivsseksjonen, Samferdselsdepartementet (nå: Nærings- og Energidepartementet); Miljøverndepartementet; Distriktenes Utbyggingsfond, (nå sammenslått til: Statens Nærings- og Distriktsutviklingsfond); Landslaget for Reiselivet i Norge (opphørt: Fortsetter i en viss forstand gjennom Nortravel Marketing - NORTRA); Rådet for forskning for samfunnsplanlegging - RSFP (nå en del av Norges forskningsråd) og de tre deltakerkommunene Øystre Slidre i Oppland, Bykle og Risør i Aust-Agder. Hvert enkelt tilskott har vært viktige for å komme videre med prosjektet.

Grafisk tegner Kjell Helge Sjøstrøm og datakonsulent Kjell Totland på Institutt for geografi, Norges Handelshøyskole vil jeg takke for velvillig og svært tolmelig hjelp med å få bearbeide figurer og kartmateriale til sluttrapporten. Biblioteket på Norges Handelshøyskole ved Nina Karlsen, Torild Tveit og Linda Østby vil jeg takke for det store arbeidet som de har lagt med å gjennomgå alle litteraturreferansene som har blitt brukt i selve avhandlingen og de 9 delrapportene som har gått forut for denne. Referanseoversikten for de 9 delrapportene følger avhandlingen som vedlegg 9. I det hele har infrastrukturen som ble stilt til disposisjon ved Norges Handelshøyskole vært av helt avgjørende betydning for meg, og jeg er svært takknemlig over og hatt anledning til å trekke på denne helt til at arbeidet nå avsluttes. I slutfasen har så konsulent Trude Israelsen vært til stor hjelp når det gjelder å skrive ut manus og luke ut feil.

Lillehammer, mars 1993

Sondre Svalastog

“Mediet for enhver læreproces er tiden. Det tager tid at blive klogere. Om genier siges det ganske vist, at deres insigter kan komme som et lyn fra en klar himmel, og religiøse temperamenter får åpenbaringer, hvor ethvert begreb om tid og sted ophæves. For alle andre,--- gælder det, at modningens medie er alder, og at tidens sted, hvor den bliver til kød og blod, netop er kødet og blodet---”

(C. JENSEN; 1992:37)

INNHALDSFORTEGNELSE

FORORD

TABELLOVERSIKT

FIGUROVERSIKT

DEL EN

KAPITTEL 1 - INTRODUKSJON

	Side
1.1. Innledning	1
1.2. Yrkessfæren og fritidssfæren	4
1.3. Om gruppering av de reisende etter kjennetegn og egenskaper	6
1.4. Turisttypologier	8
1.5. Valg av typologi	15
1.6. Møtet lokale samfunn og tilreisende	18

KAPITTEL 2 - INTERVJUUNDERSØKELSEN

2.1. Siktemålet med intervjuundersøkelsen	21
2.2. Undersøkelsesmetode	22
2.3. Intervjuobjektene	23
2.4. Hovedgruppene av variabler	23
2.5. Prøveundersøkelsene	24
2.5.1. Den første prøveundersøkelsen	24
2.5.2. Den andre prøveundersøkelsen	25
2.5.3. Den tredje prøveundersøkelsen	26
2.6. Hovedundersøkelsen - oppbyggingen av intervjuskjemaet	29
2.7. Kjennetegn ved områdene	29
2.8. Holdninger til reiselivet i områdene	31
2.9. Holdninger til reiselivet analysert mot personavhengige variabler	37
2.9.1. Hvilke faktorer gjør seg gjeldende ved vurderingen av de økonomiske konsekvensene?	37
2.9.2. Hvilke faktorer gjør seg gjeldende ved vurderingen av de sysselsettingsmessige virkninger og virkninger på arbeidsplassene?	40
2.9.3. Hvilke faktorer gjør seg gjeldende ved vurderingen av hvorvidt det oppstår konkurranse mellom tilreisende og fastboende om knappe ressurser eller ikke?	42

2.9.4. Hvilke faktorer gjør seg gjeldende ved vurderingen av de kulturelle konsekvensene?	46
2.9.5. Hvilke faktorer gjør seg gjeldende ved vurderingen av de sosiale konsekvensene?	48
2.10. Noen teoretiske implikasjoner fra undersøkelsen	51
KAPITTEL 3 - LOKALISERING AV REISELIV	55
3.1. Innledning	55
3.2. Lokaliserings- og produksjonsfaktorer	55
3.3. Hovedformer for reiseliv lokaliseringmessig	57
3.4. Om det som gir betingelsene	59
3.5. Viktige forhold ved fenomenet ressurser	64
3.6. OL-94 endrer forutsetningene	76
3.7. Konkret til ressursanalyser	78
3.8. Resurser og marked	79
3.9. Kunnskaper for produktutvikling	80
3.10. Oppsummering	81
KAPITTEL 4 - OM RESSURSANALYSER	83
4.1. Innledning	83
4.2. Generelle erfaringer med ressursspørsmål	84
4.3. Behovene oppstår hos menneskene - ikke i bygg og anlegg	86
4.4. Ulike metodiske tilnærminger og erfaringer	87
4.4.1. Den geografiske metode	87
4.4.2. Landskapsarkitektradisjonen	90
4.4.3. "The state of the art" på feltet i Norge	94
4.4.4. Konklusjoner fra metodegjennomgangen	99
4.5. Interpretering og utbygging av typologien til Aubert	100
4.6. Den sosiologisk baserte metode for ressurskartlegging	108
4.7. Oppsummering	118
KAPITTEL 5 - OM PRODUKSJONSPROSESSEN OG INTERNASJONAL KONKURRANSEKRAFT	120
5.1. Innledning	120
5.2. Produksjon og kunnskaper	122
5.3. Norsk reiseliv i etterkrigsperioden	130
5.4. Nødvendige produktfornyelser er ikke nødvendigvis tilstrekkelige produktfornyelser	138
5.5. Oppsummering	140

KAPITTEL 6 - SAMMENDRAG	142
6.1. Innledning	142
6.2. Til begrepsapparatet	142
6.3. Til modellen for møtet mellom ulike former for reiseliv og lokale samfunn	143
6.4. Til hypotesene	146
6.5. Turisme på lokalsamfunnets premisser	146
6.6. Teori for innpassing av reiseliv i lokale samfunn	147
6.7. Noen konklusjoner	149

DEL TO

KAPITTEL 7 - FORSKNINGSUTFORDRINGER	150
--	-----

LITTERATURLISTE	164
------------------------	-----

VEDLEGG

Vedlegg 1	Rolleskjema ved samfunnsplanlegging	1 side
Vedlegg 2	Innsikts- og verdibegrunnet oppfatningsforskjell	5 sider
Vedlegg 3	Spørreskjema	12 sider
Vedlegg 4	Oversikt over enkeltutsagn fra punkt 6 i intervjukskjemaet som inngår i tallgrunnlaget for de enkelte konsekvensområdene	2 sider
Vedlegg 5	Oversikt over de tre siste generasjoner av ressursanalyser	2 sider
Vedlegg 6	Nøkkeltallene til figurene 5.2a, 5.2b og 5.3, (fra side 131 og 134)	1 side
Vedlegg 7	Skjema for kunnskapsformidling og kunnskapsproduksjon	2 sider
Vedlegg 8	Oversikt over delarbeider i prosjektet INNPASSING AV REISELIV I LOKALE SAMFUNN	1 side

TABELLOVERSIKT

	Side
Tabell 1.1	Hva de ulike segmenteringsarbeidene omhandler av totalen. 16
Tabell 2.1	Sentrale kjennetegn ved de tre prøveundersøkelsene. 27
Tabell 2.2	Nøkkeldata til undersøkelsen LOKALBEFOLKNINGENS HOLDNINGER TIL REISELIVET. 31
Tabell 2.3	Hvordan stiller du deg til videre utbygging av (Svar i %). 32
Tabell 2.4	Vurdering av de økonomiske konsekvensene etter avhengighet av reiselivet, Risør. 37
Tabell 2.5	Vurdering av de økonomiske konsekvensene etter grunneierforhold, Risør. 38
Tabell 2.6	Vurdering av de økonomiske konsekvensene etter grunneierforhold og avhengighet av reiselivet. 38
Tabell 2.7	Vurdering av de økonomiske konsekvensene etter yrkestilhørighet, Risør. 39
Tabell 2.8	Vurdering av de økonomiske konsekvensene etter partipolitisk tilhørighet, Risør. 39
Tabell 2.9	Vurdering av de økonomiske konsekvensene etter partipolitisk tilhørighet og avhengighet av reiselivet. 40
Tabell 2.10	Vurdering av de sysselsettingsmessige konsekvensene etter avhengighet av reiselivet, Risør. 40
Tabell 2.11	Vurdering av de sysselsettingsmessige konsekvensene etter antakelsen om alternative næringsmuligheter. 41
Tabell 2.12	Vurdering av de sysselsettingsmessige konsekvensene etter hovedyrke, Risør. 41
Tabell 2.13	Vurderingen av de sysselsettingsmessige konsekvensene etter om man stemte DNA eller H ved siste stortingsvalg, Risør. 42
Tabell 2.14	Vurdering av de sysselsettingsmessige konsekvensene etter avhengighet av reiselivet og partipolitisk tilhørighet, Risør. 42
Tabell 2.15	Vurdering av hvorvidt det oppstår konkurranseforhold om knappe ressurser/goder eller ikke, etter avhengighet av reiselivet, Risør. 43
Tabell 2.16	Vurdering av hvorvidt det oppstår konkurranseforhold om knappe ressurser/goder etter grunneierforhold, Risør. 43
Tabell 2.17	Vurdering av hvorvidt det oppstår konkurranseforhold om knappe ressurser/goder etter tilknytning til kommunen, Risør. 44
Tabell 2.18	Vurdering av hvorvidt det oppstår konkurranseforhold om knappe ressurser/goder etter alder, Risør. 44
Tabell 2.19	Vurdering av hvorvidt det oppstår konkurranse om knappe ressurser/ goder etter alder og tilknytning til kommunen, Risør. 45
Tabell 2.20	Vurdering av hvorvidt det oppstår konkurranse om knappe ressurser/ goder etter hvordan man stemte ved siste stortingsvalg, Risør. 45
Tabell 2.21	Vurdering av hvorvidt det oppstår konkurranse om knappe ressurser/ goder etter hvordan man stemte ved siste stortingsvalg og tilknytning til kommunen, Risør. 46

	Side
Tabell 2.22	Vurdering av hvorvidt det oppstår konkurranse om knappe ressurser/ goder etter hvordan man stemte ved siste stortingsvalg og avhengighet av reiselivet, Risør. 46
Tabell 2.23	Vurdering av de kulturelle konsekvensene etter avhengighet av reiselivet, Risør. 47
Tabell 2.24	Vurdering av de kulturelle konsekvensene etter tilknytning til kommunen, Risør. 47
Tabell 2.25	Vurdering av de kulturelle konsekvensene etter om man stemte DNA eller H ved siste stortingsvalg, Risør. 48
Tabell 2.26	Vurdering av de kulturelle konsekvensene etter om man stemte DNA eller H ved siste stortingsvalg og avhengighet av reiselivet, Risør. 48
Tabell 2.27	Vurdering av de sosiale konsekvensene etter avhengighet av reiselivet, Risør. 49
Tabell 2.28	Vurdering av de sosiale konsekvensene etter aldersgruppe, Risør. 49
Tabell 2.29	Vurdering av de sosiale konsekvensene etter tilknytning til kommunen, Risør. 50
Tabell 2.30	Vurdering av de sosiale konsekvensene etter skattbar husholdnings- inntekt 1982, Risør. 50
Tabell 2.31	Vurdering av de sosiale konsekvensene etter om man stemte DNA eller H ved siste stortingsvalg, Risør. 51
Tabell 2.32	Aktivisering av område- og reiselivsspesifikke variabler i analysen. 52
Tabell 2.32	Aktivisering av område- og reiselivsspesifikke variabler i analysen, fortsettelse fra forrige side. 53
Tabell 3.1a	Ressurselementene fra figur 3.2 (boks III) spesifisert 63
Tabell 3.1b	Nødvendig detaljeringsgrad på ressursinformasjon eksemplifisert v.h.a. ressurselementet klima. 64
Tabell 3.2	De store sprangene på kommunikasjonssiden. 66
Tabell 3.3	Lokaliseringstilbøyighet for ulike former for reiseliv. 82
Tabell 4.1a	Systematikken i den sosiologiske metode. 110
Tabell 4.1b	Systematikken i den sosiologiske metode. 111
Tabell 4.1c	Systematikken i den sosiologiske metode. 112
Tabell 4.1d	Systematikken i den sosiologiske metode. 113
Tabell 4.1e	Systematikken i den sosiologiske metode. 114
Tabell 4.1f	Systematikken i den sosiologiske metode. 115
Tabell 4.1g	Systematikken i den sosiologiske metode. 116
Tabell 4.1h	Systematikken i den sosiologiske metode. 117
Tabell 5.1	Egenkapitalandelen i norsk hotellvirksomhet 139
Tabell 6.1	Begrepsparene som kopler lokaliseringstilbøyighet og opprinnelse. 142

FIGUROVERSIKT

	Side	
Figur 1.1.	Yrkesbetinget reiseliv og fritidsbetinget reiseliv	5
Figur 1.2.	Ulike turister og forskjeller i lokal tilpassing - I.	17
Figur 1.3.	De fem likeverdige områder for samfunnsmessige konsekvenser ved reiselivet	19
Figur 1.4.	Møtet lokale samfunn og tilreisende	20
Figur 3.1.	Reiselivet segmentert i hovedformer for lokaliseringsformål	59
Figur 3.2.	Ressursbasert reiseliv og produksjonsdeterminantene (faktorene som bestemmer omfang - form - utvikling)	62
Figur 3.3.	Et utvalg norske vintersportssteder med forskjellig produktprofil	69
Figur 3.4.	Utviklingen av vegnettet for hjulgående hestekjøretøy, transporthastighet 6-10 km/t.	70
Figur 3.5a	Utviklingen av dampskipsruter. Transporthastighet 12-15 km/t	71
Figur 3.5b	Utviklingen av dampskipsruter. Transporthastighet 12-15 km/t	72
Figur 3.6a	Utviklingen av jernbanen 1854-1962. Hastighet i initialfasen 25 km/t	73
Figur 3.6b	Utviklingen av jernbanen 1854-1962. Hastigheten i initialfasen 25 km/t	74
Figur 3.7.	Stamflyplasser i Norge 1990 med tilhørende influensområder turistmessig sett (60 km radius fra flyplass).	75
Figur 5.1a.	Leddene i produksjonsprosessen teknisk sett	124
Figur 5.1b	Produktutvikling og produksjon teknisk sett	126
Figur 5.1c	Produksjon i teknisk forstand og produksjon i økonomisk forstand	129
Figur 5.2a	Overnattinger ved norske hoteller og herberger 1950-1990. Indeks 1950 = 100	131
Figur 5.2b	Utenlandske overnattinger ved norske hoteller og herberger 1950-1990. Indeks 1950 = 100.	131
Figur 5.3.	Reisevalutainntekter (eksport) og -utgifter (import). Omregnet til 1950-kroner	134
Figur 5.4a	Hoteller og andre overnattingssteder. Alle overnattinger. Trafikkutvikling for 4 alpin- og 4 tursteder. Hele året. Tall i hele tusen	136
Figur 5.4b	Hoteller og andre overnattingssteder. Alle overnattinger. Trafikkutvikling for 4 alpin- og 4 tursteder, vinter. Tall i hele tusen.	136
Figur 5.4c	Hoteller og andre overnattingssteder. Alle overnattinger. Trafikkutvikling for 4 alpin- og 4 tursteder, sommer. Tall i hele tusen	137
Figur 5.5.	Den generelle livssykluskurven	138
Figur 6.1	Ulike turister og forskjiller i lokal tilpassing - II	144
Figur 6.2	Reiselivsfeltet segmentert for lokaliseringsformål	145
Figur 6.3.	Kulturell utvikling og endring	147

- DEL 1 -

KAPITTEL 1 - INTRODUKSJON

1.1 INNLEDNING

I de to første kapitlene vil jeg redegjøre for valg av tema for oppgaven, og hypotesene og modellene slik de var da jeg påbegynte prosjektet **INNPASSING AV REISELIV I LOKALE SAMFUNN**. Videre vil jeg her nytte resultatene fra intervjuundersøkelsen **LOKALBEFOLKNINGENS HOLDNINGER TIL REISELIV** for å teste sentrale elementer i mitt teoretiske utgangspunkt for forståelsen av møtet turist og lokale samfunn. Dette danner tilsammen en naturlig førsteetappe.

Ulike arbeider, dels av allmenn samfunnsfaglig art, og dels reiselivsspesifikk art gav meg grunn til å anta at det kunne:

- Gå viktige hovedskiller mellom *ulike lokale samfunn*. Først og fremst mellom urbane områder på den ene siden, og rurale på den annen. Utfra allmenne studier av samfunnsfaglig art var det grunn til å slutte at reiseliv i urbane områder var innpassningsmessig (som offentlig planleggingsutfordring) relativt sett enkel. Dels fordi at reiseliv først og fremst er et resultat av det moderne samfunnet. Dvs. at reiselivet som massefenomen er et urbant fenomen. Reiselivet i byene går ut på at moderne mennesker møter andre moderne mennesker. For det andre blir de relative mengdeforhold helt andre mellom fastboende og tilreisende i en by, sammenlignet med ofte svært tynt befolkede områder på landsbygda. Når jeg ikke formulerer meg mere bastant innledningsvis, skyldes det at så godt som alle innpassingsstudier (studier av antropologisk eller sosiologisk art) har vært knyttet til rurale områder eller mindre feriebyer. Større byer med stort innslag av yrkesbetonet trafikk hadde ikke vært gjenstand for tilsvarende oppmerksomhet.

- Gå viktige hovedskiller mellom *ulike former for reiseliv*. Først og fremst mellom yrkesbetonet reiseliv på den ene siden, og ulike former for fritidsbetonet reiseliv på den annen side. At det er grunn til å vente et hovedskille her, skyldes først og fremst det forhold at det yrkesbetonede reiseliv gjennomføres innenfor hjemstedets sosiale opplenkning og kontroll og i samhandling med mennesker som oftest har mye av den samme kulturelle og erfaringsmessige bakgrunn. I tillegg kommer så at produksjonen til den yrkesbetonede etterspørsel er skjermet. Produsentene opplever derfor ikke det samme prispresset på sine produkter. Produksjonen er mindre sesongbetont enn til den vanlige fritidsbetonede etterspørsel, og gir derfor en sysselsetting som er

vesentsforskjellig fra bedriftene som produserer for fritidsmarkedet.¹

Begrepet *lokale samfunn* vil her bli brukt om sosiale systemer som kan avgrenses mot andre sosiale systemer skalamessig. Ofte vil en her med lokale samfunn mene en kommune, en bydel i en storby eller en bygd. Oppover vil en derfor eksempelvis ha fylke og storsamfunn (nasjon) som større enheter, og på den andre siden hushold. Begrepet lokale samfunn betyr her i praksis de laveste enhetene for *offentlig helhetsplanlegging*. Det vil si enheter hvor de berørte er hjemmehørende formelt sett (mantallsført), har krav på fellesskapstjenester i form av skoleplass og ytelser fra helse- og sosialvesen, og hvor den offentlige planlegging har som målsetting å legge forholdene til rette for gode livssituasjoner. I begrepet lokale samfunn vil jeg først og fremst legge vekt på formell tilhørighet og de konsekvenser som ulike tiltak måtte ha på den måten som fellesytelsene vil, eller kan bli ivaretatt ovenfor enkeltmedlemmer på. Selve det sosiale nettverket toner jeg noe ned. Prinsipielt sett velger jeg å plassere meg i den tradisjonen som legger vekt på at det er en hovedforskjell mellom sosiale nettverk i tradisjonelle bygde-samfunn, sammenlignet med det sosiale nettverk som vi finner i byområder. Hovedforskjellen består i den geografiske utstrekning. Flere av de nære sosiale relasjonene vil en i tradisjonen jeg med dette velger å plassere meg i, forutsette at en finner innenfor lokalsamfunnet på bygda, mens byboere flest har de sosialt nære relasjonene spredt over et større geografisk område.

Min forståelse av siktemålet med *offentlig helhetsplanlegging* er den samme som den planleggingsteoretikeren Faludi formulerer i det han sier: "On a certain level, planning in the public sector may always be regarded as "social" in that it is geared towards the achievement of social ends - whatever that may mean! Practically, even the planning of private corporations has a strong "social" element. They, too, require internal adjustment of ends similar to the socio-political process and they, too, have to adapt to their social environment -

¹ Reiseliv og turisme vil av meg bli brukt som synonymer. Reiseliv er et fenomen som må gis en avgrensning i tid og rom. I rom må det gis en avgrensning nedover idet forflytningen må være av et visst minsteomfang. Reisende blir en først etter at man har beveget seg bort fra sitt hjemsted. Hjemmehørende er en på det stedet hvor en er mantallsført og betaler skatt. Avgrensningen i tid går oppover, idet fraværet ikke må bli så langvarig at vedkommende blir hjemmehørende på det nye stedet. For min analyse vil det være tilstrekkelig å avgrense en turist fra en immigrant (juridisk sett) og en som utøver nærrekreasjon ved å si at enhver som oppholder seg utenfor sin hjemkommune og som har finansiert reisen fra hjemstedet og som akter å vende tilbake innen maksimalt ett år, er en turist. Dette er en avgrensning som samsvarer med begrepsavgrensningen i det store arbeidet til den engelske økonomen Ogilvie (1933:3-6). Arbeidet til Ogilvie fremstår som et meget tidlig pionerarbeide og en klassiker. Fram til dette arbeidet hadde det engelske begrepet "tourist" vært ensbetydende med "a visitor on holiday", og "Travelling for pleasure". Ogilvie gjør det mer omfattende slik at våre egne begrep "en reisende" og "reiseliv" blir slik jeg her velger å bruke disse, korresponderende begreper. I sin begrepspresisering sier Ogilvie blant annet: "For economic purpose, then, tourists are all persons who satisfy two conditions, that they are away from home for any period less than a year and, second, that while they are away they spend money in the place they visit without earning it there."(op.cit. p.5-6). Det nye hos Ogilvie er at han gjør turistbegrepet mer omfattende (" - - business visitors, government officials or transmigrants, who no less are tourists in the generic sense.", op.cit. p.5), idet han ikke knytter begrepet til "holiday" og "travelling for pleasure", men til en tidsavgrenset bevegelse i rommet og at grunnlaget for selve reisen (det økonomiske) er knyttet til hjemstedet.

- ". (FALUDI, 1978, Foreword p. VIII).

Jeg valgte altså i utgangspunktet å bygge opp til et studie av møtet mellom ulike lokale samfunn og ulike former for turisme. Enkeltstudier av møte tilreisende og fastboende hadde gjennom 70-tallet blitt svært vanlige studier blant antropologer og sosiologer. Da jeg tok fatt på mitt arbeide i 1979 var allerede tilgangen på "case studies" stor. Den mest omfattende systematisering av enket-studier på oppstartingstidspunktet, var arbeidet: "Host and Guests. The Anthrology of Tourism" som ble publisert i 1977 (SMITH, red.). Dette arbeidet var todelt. For det første inneholdt det et stort antall av "case-studies" fra ulike deler av kloden. "Case-studiene" var systematisert etter kulturelle hovedområder. Konkret var de systematisert på følgende vis:

- Nascent Tourism in Non-Western Societies.
- Tourism in European Resorts.
- Tourism in Complex Societies.

Dessuten inneholdt dette arbeidet innledningsvis et avsnitt hvor redaktøren forsøkte å generalisere på grunnlag av bl.a. "case-studiene" som boken inneholdt. Resultater fra dette avsnittet vil jeg komme nærmere inn på, og bygge inn i mitt opplegg i avsnittene 1.3 "Om gruppering av de reisende etter kjennetegn og egenskaper", 1.4 "Turisttypologier" og 1.5 "Valg av typologi"

Mitt eget arbeide vil også dreie seg om møtet tilreisende og turister, men fordi arbeidet så direkte knytter an til offentlig planlegging, vil jeg måtte arbeide med alle former for reisende. Det betyr for det første at *den yrkesreisende* må med på lik linje med *den fritidsreisende*. For å oppnå et grep om hele feltet reiseliv på en mere eksplisitt måte en hva vanligvis har vært tilfelle, kommer jeg også til å dele den fritidsbetingede delen av reiselivet i *en kommersiell del* (det vanlige fornøyelsesreiselivet) og *en ikke-kommersiell del* (besøksreiselivet). Sosiologer og antropologer hadde som naturlig var i all hovedsak interessert seg for den kommersielle delen av det fritidsbetingede reiseliv fordi dette er *mere eksotisk* og representerer klarere møtet mellom grupper med *ulik kulturell bakgrunn*, enn mellom familie, slekt og venner på fritidsbetingede opphold. I den grad økonomer hadde interessert seg for feltet og utført "case-studies", ble disse dominert av makrostudier på nasjonalt nivå eller at det var økonomiske virkningsstudier på regionale nivå. Innledningskapitlet blir i all hovedsak brukt til å utvikle en typologi som vil kunne være formålstjenlig for mitt studie.

Jeg antok videre at det måtte være mulig å finne fram til viktige årsakssammenhenger, og at disse så kunne nyttes til å utvikle en mer allmenngyldig teori for INNPASSING AV

REISELIV I LOKALE SAMFUNN. Et bidrag i retnig av dette vil i tilfelle kunne ha betydning i tilknytning til offentlig helhetsplanlegging utfra det innholdet jeg ovenfor har redegjort for.

1.2 YRKESSFÆREN OG FRITIDSSFÆREN

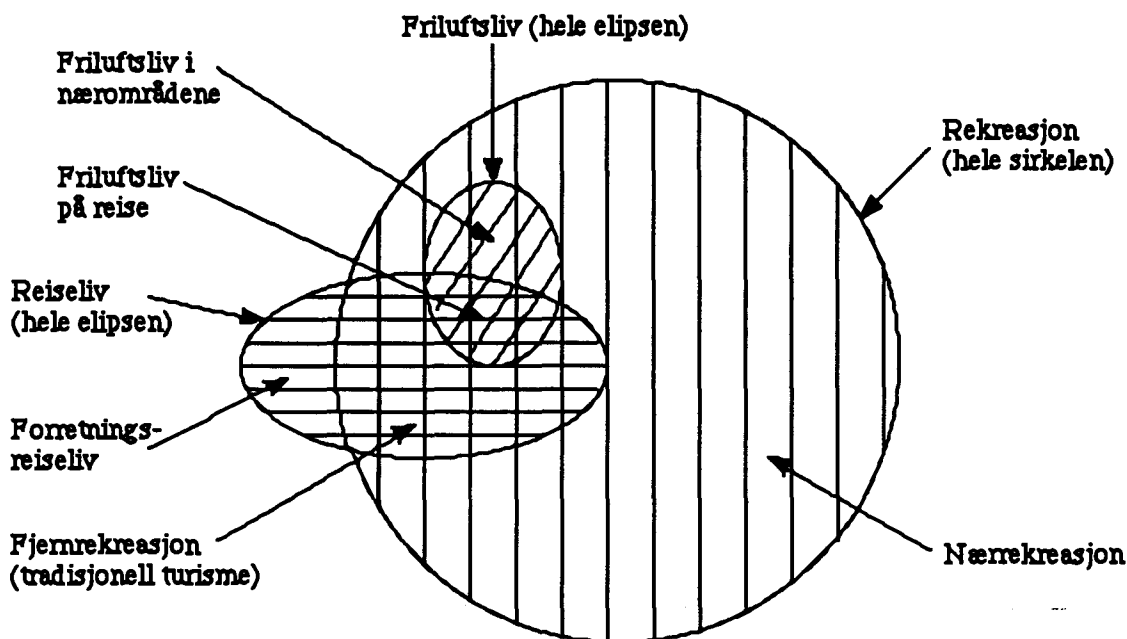
I de industrialiserte land har arbeid og fritid for folk flest blitt to adskilte områder. Arbeidssfæren har blitt et gjennomkontrollert og regulert kollektivt anliggende, mens fritidssfæren er et privat livsområde på samme måte som det religiøse. Sosiologen Ramsøy karakteriserer disse to sfærene ved å si at: "- - fritidssituasjonen er den tid og de sysler hvor individet er overlatt til seg selv, sine egne valg, i spontan virksomhet uten annet formål enn umiddelbart eller i hvert fall kortsiktig tilfredsstillelse. Fritid er individets ferie fra samfunnet- -" (RAMSØY, 1978:659-660).

Viktige deler av den ferie- og fritidsbetingede trafikken oppstår nettopp fordi mennesker ønsker å stige ut av sin daglige sosiale opplenkning for en tidsbegrenset periode. Et slående eksempel på dette er undersøkelsen til sosialantropologen Wagner som ble publisert under den betegnende tittelen: "Out of Time and Place - Mass Tourism and Charter Trips" (WAGNER, 1977). I dette studiet analyserer Wagner hjemmesituasjonen og feriesituasjonen til svenske charterturister til Gambia.

Det mest vesentlige i dette arbeidet for vår sammenheng, er dokumentasjonen av hvordan denne kategorien av turister, stiger ut av sin sosiale opplenkning på hjemstedet og over i en "out of time and place" situasjon under ferieoppholdet. Etter at ferieoppholdet så er avsluttet, vender de tilbake til de sosiale relasjonene som de for en periode frikoplet seg fra.

Med den yrkesbetingede turismen er det annerledes. Denne er det grunn til å anta er uproblematisk sosialt sett, fordi den består av reisende som beveger seg innenfor sitt daglige sosiale system med fast rytme og arbeide som skal utføres blant likesinnede. Den yrkesreisende unnslipper med andre ord ikke samfunnets sosiale kontroll. Videre vet vi at den er betalingsdyktig, og beskjeden bruker av *goder uten pris i markedet*. Hvordan reiselivet dels hører til fritidssfæren og dels til yrkessfæren illustreres i Figur 1.1 nedenfor.

Figur 1.1 Yrkesbetinget reiseliv og fritidsbetinget reiseliv.

Kilde: FLOGNFELDT jr. 1976:16.²

Den fritidsreiseende er *konsument*, mens den yrkesreiseende er *produsent* om en grupperer de i økonomiske hovedtermer. Den yrkesreiseende oppholder seg på besøksstedet som produsent på vegne av besøksstedet, mens den fritidsreiseende oppholder seg der i kraft av sin økonomiske evne til å være konsument. Denne konsumpsjonen kan være rettet mot *goder/ressurser som har en pris i markedet*, men også ofte mot *goder/ressurser uten pris i markedet* - det vi med andre ord kaller *frie goder*.

² Flognfeldt jr. har utstyrt figuren med følgende begrepsdefinisjoner:

- Nærrekreasjon er den rekreasjon som kan utøves i tilknytning til arbeidsplass eller bosted, altså når en ikke er på reise.
- Fjermrekreasjon er den rekreasjon som utøves på reise - ofte er det det vi forstår med begrepet turisme.
- Forretningsreiseliv er den delen av reiselivet som ikke er en del av rekreasjonen samtidig, altså befinner seg utenfor rekreasjonssirkelen.
- Alle former for friluftsliv er samtidig rekreasjon, og befinner seg derfor innenfor rekreasjonssirkelen. I noen tilfeller må en reise for å ta del i friluftslivet og da er friluftslivet både en del av rekreasjonen og av reiselivet. I andre tilfeller kan en utøve friluftslivet i tilknytning til arbeide eller bosted, og deltar da ikke i reiselivet."

1.3 OM GRUPPERING AV DE REISENDE ETTER KJENNETEGN OG EGENSKAPER

Fenomenet reiseliv har blitt analysert, avgrenset og splittet opp i karakteristiske undergrupper etter ulike kjennetegn og formål. Sosiologen Cohen etablerer i arbeidet: "Who is a Tourist?: A Conceptual clarification" en sosiologisk sett meget interessant skille mellom samlebegrepet *en reisende* på den ene siden, og det han argumenterer for å betegne som *en turist* på den annen side. (COHEN, 1974:527-553). Turisten er her en som reiser frivillig i sin fritid, og som er fremmed på besøksstedet. Det vil si at såvel den yrkesreisende som den fritidsreisende som besøker slekt og venner, har et fritidshus eller et ferieområde som han ofte vender tilbake til, faller utenfor turistbegrepet - de er bare reisende. Fra dette arbeidet vil jeg først og fremst ta med at den fritidsreisende som er fremmed på besøksstedet sosiologisk sett er noe annet enn den fritidsreisende som vender tilbake til kjent natur og kjent kultur.

Historikeren Boorstin (1964) bruker den moderne masseturisme for å postulere at det moderne menneske i all hovedsak søker "pseudoevents". Dette kan også være en interessant dimensjon å gjøre seg nytte av, men den er ikke direkte aktuell for den utgangstypologien som jeg søker. Dimensjonen fremstår her som interessant først og fremst i ressursteoretisk sammenheng. I den forbindelsen kan det derfor bli aktuelt å vende tilbake til dette perspektivet.

Sosiologen MacCannell forstår turisten og turistreisen, i motsetning til Boorstin, som vår tids variant av en pilegrimsreisende som oppsøker kilden til ulike sider av vårt moderne samfunn (MacCannell 1973:593). Dette er også et interessant perspektiv på turisten og turistreisen, og antitesen til det som var hovedbudskapet om den moderne turist hos Boorstin. Perspektivet er umiddelbart interessant i ressursteoretisk sammenheng, på samme måte som perspektivet hos Boorstin. Min hypotese på dette punktet er at det ikke er enten eller: Vi har turistgrupper som appelleres av "pseudoevents" og andre turistkategorier som bevisst søker det genuine under sin feriereise.

Antropologen Turner legger i et noe seinere arbeide oppmerksomheten på ferieoppholdet som en midlertidig frihet (ferie) fra hjemstedets sosiale setting, og det fordelaktige samspill som dette representerer for turisten. (Wagners arbeide som jeg tidligere refererte til, legger hovedvekten på de kulturelle konsekvensene som en slik sosial frihet har i relasjon til mottakersamfunnet). Turner tar her i bruk begrepet "communitas" for å få fram at feriensituasjonen kan gi helt andre muligheter for spontanitet, "personal wholeness" og sosial nærhet. (TURNER, 1975:80-154). Dette kan være en interessant dimensjon å ta med seg videre, fordi den indirekte kan si oss noe vesentlig om turisten, eller visse turistgruppers tilpassing i mottakerområdet.

Arbeidene jeg ovenfor kort har omtalt, griper hver på sin måte interessante hoveddimensjoner mellom typer av reisende, men utgangspunktene har for hver enkelt av disse arbeidene vært et annet enn det jeg har som utgangspunkt for mitt. Det jeg i utgangspunktet søker er en oppdeling, eller tilløp til en oppdeling av fenomenet reisende begrunnet i hvorfor de forlater hjemstedet og hva de søker på besøkstedet.

På oppstartingsstidspunktet av dette prosjektet forelå følgende tre arbeider hvor dette var et mer eller mindre uttalt utgangspunkt. De tre arbeidene det dreide seg om er:

- VILHELM AUBERT: Kap. 6 "Turisme", fra boken "Det skjulte samfunn", som utkom på norsk første gang i 1969 (siste norske utgave 1985). Førsteutgaven ble publisert allerede i 1965, og hadde da tittelen "The Hidden Society", men her var ikke kapittel 6 "Turisme" med.
- ERIK COHEN: "Towards a Sociology of International Tourism" fra Social Research, hefte 39, 1972:164-182.
- VALENE L. SMITH: "Introduction" til boka "Host and Guests. The Anthropology of Tourism" (1977:1-14. Ny utgave 1989 - uten nevneverdige endringer i introduksjonsavsnittet).

Nærmest opp til det jeg søker, kommer Aubert i det han innledningsvis poengterer at: "En klassifisering for sosiologisk analyse burde forankres i kjennetegn som har å gjøre med de påkjenninger og press som eksisterer i den samfunnsstruktur turistene unnslipper, og i de sosiale egenskaper som kjennetegner de nisjer som tilbys turistene i vertslandene og i de lokale stedssamfunn hvor han blir mottatt." (AUBERT, 1969:117). Det sosiologiske fokus settes her av Aubert på det permanente bosted og besøksstedet. Aubert tar videre for seg alle på en fritidsbetinget reise utenfor sitt faste bosted. Det som interesserer Aubert er altså alle. Ikke den sosiologiske problemstilling "Who is a Tourist" slik vi finner det i det omtalte arbeide til Cohen av 1974, men skillet som Cohen her etablerer blir svært viktig nettopp når en vil studere møtet mellom ulike lokale samfunn og ulike former for reisende. På den annen side har ikke Aubert med de som reiser i yrkessammenheng. For å knytte ann til Figur 1.1, side 5, analyserer i prinsippet Aubert alle reisende innenfor rekreasjonssirkelen, men de yrkesreisende faller utenfor. De andre to forfatterne legger ikke så mye vekt på samfunnet som turistene reiser fra, de konsentrerer seg først og fremst om turistene på besøksstedet og i besøksrollen.

1.4 TURISTTYPOLOGIER

Jeg skal nedenfor gå noe nærmere gjennom de tre typologiene som direkte har fokus på møtet mellom den reisende og det lokale samfunn. Jeg vil først gjennomgå turisttypologien til Aubert, og så typologiene til henholdsvis Cohen og Smith.

Aubert segmenterer i seks hovedtyper av turister (fritidsreisende) og han legger stor vekt på å få fram turistens rolle og forhold til det samfunn han reiser bort fra, og turistens rolle og tilpassing til det samfunn han oppsøker for en avgrenset periode. Faglig sett har arbeidet til Aubert sin styrke i at han så systematisk redegjør for hva de enkelte turister reiser bort fra, og hvordan de tilpasser seg sosialt og materielt på besøksstedet. Stikkordet *søker* vil i det følgende bli brukt som felles stikkord for hva turisen søker bort fra, og hva han søker til.

1. Villmarksturisten søker:

Dette er turisten som gjør ferien til det totale situasjonsskifte. For det første søker villmarksturisten seg bort fra de daglige sosiale forpliktelser og hverdagens konformitet. For det andre søker villmarksturisten fysiske og psykiske utfordringer. Ferieturen krever nitidig planlegging og deltakerne er gjennomgående ressurssterke mennesker økonomisk, sosialt og kunnskapsmessig. Deltakerne kommer derfor fra den politiske-, akademiske- og forretningsmessige elite i våre høgt industrialiserte deler av verden.

2. Antituristen søker:

Dette er den fritidsreisende som ikke ønsker å bli oppfattet som turist, men som sosialt, kulturelt og forbruksmessig vil være en del av lokalsamfunnet hvor han midlertidig oppholder seg. Kategorien antiturist er prinsipielt sett sammensatt av to grupper som møter lokalsamfunnet med helt ulike forutsetninger. Den volumsmessig store gruppen er utflyttere som vender hjem eller søker tilbake til sine røtter i ferien. Sosialt, kulturelt og samhandlingsmessig glir de inn i lokalsamfunnet og blir en del av dette under sitt opphold. Denne delen av gruppen faller derfor utenfor den sosiologiske definisjon av en turist slik vi finner den avgrenset i arbeidet til Cohen av 1974. Den andre gruppen er besøkende som ønsker å tilpasse seg lokalsamfunnet sosialt og materielt under sitt besøk. Fordi oppholdet er tidsmessig avgrenset, kan det bare bli en delvis tilpassing, men her er viljen det vesentlige. Den besøkende demonstrerer ikke med overlegg andre verdier, annen moral og holdninger. Den besøkende tilstreber kulturell respekt.

3. Emigrantturisten søker:

Det er turisten "- - - som tilbringer en vesentlig del av sin tid borte fra hjemlandet fordi de er imot visse sider av dets samfunnsstruktur." (AUBERT, op.cit. p. 118). Her er altså motivet mere å komme bort fra forhold som mislikes sterkt, eksempelvis et for gjennomregulert samfunn, et for ufritt samfunn, et for gjennomsiktig samfunn etc. Samfunnsmessig sett er det ofte ressurssterke "gratispassasjerer" som ikke inngår i forpliktende samfunnsmessig samhandling, verken på hjemstedet eller i nisjeområdet utenlands. "Siden deres vesentligste motiv er å komme seg vekk, søker de bare et behagelig og billig sted for sin turisme, uten å bry seg meget om mottakersamfunnets egenskaper utover prisene, skattene og været." (AUBERT, op.cit. p. 118).

4. Selskaps-/sightseeing turisten søker:

"For denne turistkategorien er reisen som sådan ikke så viktig. Bevegelsen i rommet kunne ha vært erstattet av en annen type av virkemiddel til å bringe ham ut av dagliglivets sosiale relasjoner og over i andre." (AUBERT, op.cit. p. 136). Det primære for denne volumsmessig store gruppen er de sosiale relasjoner til medturisten, eller de sosiale muligheter som bildene og opplevelsene gir på hjemstedet etter reisen. Natur og kultur er sekundært, men likevel viktig som kulisser.

5. Skjønneren/Connaissanceur søker:

Det er en kategori turister som har spesialinteresser som de dyrker i sin ferie. "De interesserer seg for et aspekt av det mottagende samfunn og dets befolkning, som folklore, musikk, husflid og brukskunst, eller rett og slett deres dagligdagse skikker og de sosiale og økonomiske forhold i vertslandet." (AUBERT, op.cit. p. 134). Skjønneren har ofte en faglig/akademisk bakgrunn og han bruker ferien til å pleie interesser som ikke arbeidssituasjonen gir tilstrekkelig rom for. Ferien blir en "extension" for viktige interesser i hverdagsfæren. (For begrepet se: PARKER, 1965:73-74).

6. Soltilbederen søker:

Det er turisten som først og fremst velger et område av klimafordeler (tørt og varmt klima for sommeraktiviteter, og stabilt, tørt og solrikt vinterklima for sport og rekreasjon), "- - - kombinert med ønsket om å leve det søte liv- - -" (AUBERT, op.cit. p. 117). Soltilbederen søker fellesskap med andre turister. Charterturisten sørover er et klassisk eksempel. Hos oss turismen ved de større vintersportsstedene og sommerturismen i kyststripa sør i Norge. Hverdagsrollen ligger for de fleste langt fra turistrollen.

Det noe seinere arbeide til Cohen, er avgrenset til bare å gjelde fritidsreisende som krysser nasjongrenser (kalt: internasjonal turisme), og av denne igjen det han kaller "the modern tourism". Historisk og globalt omfattende former som pilegrimsreiser, besøksreiser og fritidsbetingede reiser innenfor hjemlandets grenser faller utenfor. Arbeidet gir likevel viktige impulser og byggesteiner for mitt videre arbeide pga. begrepene som utvikles og sammenhengene som påpekes.

I arbeidet til Cohen står følgende to hypoteser sentralt: For det første gjør han graden av det hjemlige og graden av det fremmede til et hovedpoeng, og dette finner han "- - on the basis of their relationship to both the tourist business establishment and the host country." (COHEN, op.cit. p. 164). Ved å la måten reisen organiseres på bli sentralt får han godt fram hvilke reiseformer det er som gir muligheter for reelle møter med *lokal natur* og *lokal kultur*, og ved det muligheter for læring; og på den annen side hvilke former for reiser som gir svært begrensede muligheter for reelle møter og læring. Hypotesen formulerer Cohen på følgende vis:

"There is a continuum of possible combinations of novelty and familiarity. This continuum is, to my mind, the basic underlying variable for the sociological analysis of the phenomenon of modern tourism. The division of the continuum into a number of typical combinations of novelty and familiarity leads to a typology of tourist experiences and roles." (COHEN, op.cit. p. 167).

På dette kontinuum etablerer så Cohen et hovedskille mellom det han betegner som "The Institutionalized Form of Tourism" og "The Noninstitutionalized Form of Tourism". Cohen billedliggjør det han vil ha fram ved å si at den institusjonaliserte form for turisme (det han betegner som *masseturisme*) forgår i en boble av hjemlig miljø, mens den ikke-institusjonaliserte turist mangler et slikt skall mellom seg og *lokal natur* og *lokal kultur*. Dette er en forståelse som jeg vil ta med meg inn i det videre arbeide med prosjektet.

Den andre hypotesen i dette arbeidet til Cohen er at:

"The sad irony of modern institutionalized tourism is that, instead of destroying myths between countries, it perpetrates them. The tourist comes home with the illusion that he has "been" there and can speak with some authority about the country he has visited. I would hypothesize that the larger flow of mass tourists becomes, the more institutionalized and standardized tourism becomes and consequently the stronger the barriers between the tourist and the life of the host country become." (COHEN, op.cit. p. 174).

Denne hypotesen vil vi ikke komme til å bruke direkte i det videre arbeide, men den legger inn et viktig perspektiv på møtet turist og lokale samfunn og blir av den grunn interessant å ta med. Selve typologien hos Cohen omfatter følgende fire turisttyper:

I. Institusjonalisert turisme

1. Den kollektive masseturist

Hele reisen er for denne turisten programmert hjemmefra ned til de minste detaljer. Alle stopp (opplevelsene), måltider, overnattinger, guiding etc. er fastlagt på forhånd. Alle begivenhetene undervegs blir tolket om av et mellomledd som kan være guiden, kapteinen, sjåføren, turistbrosjyren etc. "In this respect, the quality of the mass tourist's experiences approaches that of vicarious participation in other people's lives, similar to the reading of fiction or the viewing of motion pictures." (COHEN, op.cit. p. 169-170).

Den kollektive masseturist vil i all hovedsak samsvare med følgende grupper i typologien hos Aubert:

- Soltilbederen (den mest dominerende).
- Sightseeingturisten.
- Skjønneren (i en viss grad, først og fremst de byorienterte reisene).

2. Den individuelle masseturist

Denne turisten setter også bort mye av planleggingen ved at "- - -all of his major arrangements are still made through a tourist agency." (COHEN, op.cit. p. 167-168). Dagsetappene blir i det vesentlige fastlagt hjemmefra, og ofte blir det kjøpt kuponger for overnatting eller foretatt bestillinger hjemmefra. Severdighetene som legges inn er de store og spesielle. Ofte er de av historisk art og avspeiler derfor noe fra en annen tid. "His excursions do not bring him much further afield than do those of the organized mass tourist." (COHEN, op.cit. p.168).

Den individuelle masseturist vil i all hovedsak korrespondere med de samme turisttypene fra Aubert sin typologi som den organiserte masseturist, det vil si:

- Sightseeingturisten (den mest dominerende).
- Soltilbederen.
- Skjønneren (i en viss grad).

II. Ikke-institusjonalisert turisme

3. Oppdageren

Oppdageren er en ressurssterk reisende økonomisk, kunnskapsmessig og fysisk sett. Reisen legges utenom de etablerte turiststedene og han planlegger selv sin reise og innholdet i den. Oppdageren gir imidlertid ikke slipp på den komforten han er vant med hjemmefra. Kontakten til lokal natur og lokal kultur blir direkte, men den er intellektuelt vurderende og klassifiserende. "He remains somewhat detached, either viewing his surroundings from an aesthetic perspective or seeking to understand the people on an intellectual level." (COHEN, op.cit. p. 175). Oppdageren er forløperen for masseturismen.

Oppdageren vil i stor grad samsvare med skjønnere hos Aubert.

4. Driften

Dette er turisten som søker opphold på lokalsamfunnets forutsetninger materielt og kulturelt. "He shuns any kind of connections with the tourist establishment, and considers the ordinary tourist experience phony." (COHEN, op.cit. p. 168). Driften lar reisen utvikle seg undervegs, han oppsøker det ukjente for å gjøre erfaringer og han blir tidvis en del av lokale subkulturer. Han har noen fellestrekk med den vandrende svenn som vi kjenner fra middelalderen, idet at reisens varighet og forløp ikke er bestemt på forhånd. Om nødvendig tar han tilfeldige småjobber undervegs. På den annen side er det et påfallende trekk at driften rekrutteres fra de øvre sosiale lag i samfunnet, og dit går han tilbake når han er klar for samfunnsansvar og familie.

Driften vil i vesentlig grad samsvare med antituristen og emigrantturisten hos Aubert.

Det siste av segmenteringsarbeidene vi skal ta med, er arbeidet til den amerikanske antropologen Smith av 1977. Hun gir ikke på samme måten som Cohen eksplisitt beskjed om hva som inngår i hennes turistbegrep, men hun eksemplifiserer gjennom artikkelen med såvel innenlands (eksempelvis: Las Vegas, North Carolina, French Alpine, indianerområdene i sørvest-delen av USA, Alaska, Hawaii hvor innslaget av "domestic tourism" er påtakelig) som internasjonal turisme. Analysen er som hos Cohen avgrenset til "modern tourism".

Typologien som Smith har utviklet omfatter fem kategorier og sju turisttyper. Kategoriene er en form for "paraplyer" over fellestrekk i opplevelser. De fem kategoriene er: Etnisk turisme, Kulturell turisme, Historisk turisme, Miljøbetinget turisme og Rekreativ turisme. Kategoriene sier først og fremst noe om hva ferien er innholdsmessig orientert mot, mens inndelingen i

turisttyper "- -can be drawn, accounting for their numbers, their goals, and their adaptations to local norms." (SMITH, op.cit. p. 8). Dette er prinsipielt sett et interessant utgangspunkt for vårt faglige formål, og pedagogisk sett lykkes også forfatteren i å utvikle en modell som visualiserer på en illustrativ god måte det sentrale i møtet mellom ulike typer for turisme og lokale samfunn. Den figurlige framstillingen vil vi bygge om og nytte i fortsettelsen. Problemet i vår sammenheng består i at flere av turisttypene vi finner i arbeidet til Smith inkluderer svært ulike turister. Turisttypene er ikke konsistente med hensyn til motiver, behov, drivkrefter og sosiale attityder. Eksempelvis lar Smith masseturisten (SMITH, op.cit. p. 11, Figur 2) omfatte blant annet:

- haikere
- interrailere
- individuelt reisende
- deltakere i selskapsreiser, og

de bruker alle former for innkvartering, på den måten at "- -they fill up hotels of every category, pensions, and hostels - -" (SMITH, op.cit. p. 10).

La gå at denne store gruppen har dette til felles i hjemstedssituasjonen, men som påpekt tidligere forutsetter vi at ferieturen ofte blir individets ferie fra hjemstedets sosiale kontroll og at den ferierende går inn i roller som inneholder andre verdier, normer og sosiale attityder enn hverdagsrollen. Videre at samme person over tid går ut og inn av ulike turistroller. Dette gjør selve typologien som Smith har utviklet lite egnet til mitt formål. Turistypologien til Aubert er langt mere konsistent med henhold til verdier, normer og sosiale attityder. Jeg forutsetter eksempelvis at den vestlige middelklasse genererer så ulike turisttyper som;

- Sightseeingturisten
- Skjønneren
- Antituristen

Smith sin grunnhypotese er at "- -a touristic typology can be drawn, accounting for their numbers, their goods, and their adaptations to locale norms." (SMITH, op.cit. p. 8). Typologien er bygd opp på følgende vis:

1. Oppdageren

Dette er ifølge Smith en sjeldsynt turist. Antallet er svært begrenset. De har mere til felles med antropologen i feltarbeide, enn den tradisjonelle turist. De tilpasser seg lokale betingelser materielt og kulturelt samtidig som de støtter opp med mange vestlige hjelpemidler. Oppdageren er ressurssterk, ferieformen er kostbar og ressurskrevende.

2. Eliteturisten

Disse to første typer av turister ligger hverandre svært nær. Hovedskillet er ifølge Smith at eliteturisten " - - -differ from explorers because they are "touring" - - - " (SMITH, op.cit. p. 9). Antallet er lite, de er økonomisk, kunnskapsmessig og fysisk ressurssterke mennesker. Denne type turister rekrutteres fra overklassen i den industrialiserte delen av verden. Den kjøper ofte lokale guider, bærere og annet lokalt rekruttert hjelpeapparat.

3. Avvikerturisten

Under denne turisttypen har Smith to undergrupper. Den ene gruppen er de som søker seg vekk fra " - - -the tourist crowds- - -", mens den andre " - - -seek to heighten the excitement of their vacation by doing something beyond the norm." (SMITH, op.cit. p. 9). De reiser ofte og langt, kostnads- og energiforbruk blir høgt selv om de materielt har stor evne til å tilpasse seg situasjonen lokalt.

4. Eventyreren

Dette er turisten som i større grad er "eventyrer" mere i sine egne og sin omgangskrets øyne, enn hva han objektivt sett er. Oppdageren, eliteturisten og avvikerturisten er de som objektivt sett kan ha innslag av det eventyrlige (dersom en med det mener det utforskede og uforutsette) i seg. Turistreisen blir i det vesentlige tilrettelagt av reisebyrået hjemme, og turisten gjennomfører reisen som tilskuer.

5. Begynnende masseturisme

Denne kjennetegnes ved en jamn strøm av turister til allment kjente reisemål. De forutsetter høy grad av vestlig tilpassing. Gruppen domineres av deltakere fra middelklassen. Den er snobbet, i den forstand at den markerer seg ved ikke å tilpasse seg materielt eller verdimesig. Stort innslag av individuelt reisende.

6. Masseturisme

Ifølge Smith kjennetegnes denne turisttypen ved at den " - - -is built upon middle-class income and values- - -" og " - - -they expect a trained, multi-lingual hotel and tourist staff to be alert and solicitous to their wants as well as to their needs." (SMITH, op.cit. p. 10). For å oppnå et samlende begrep om denne gruppen må Smith konstruere begrepet "The "tourist bubble" of Western amenities- - -", og dette er en parallell til formuleringen " - - -his familiar "environmental bubble"- - -" som vi finner i arbeidet som er omtalt tidligere (COHEN, 1972:166-167).

7. Charterturister

Mengden og standardiseringen er det mest karakteristiske. Her er innslag av det hjemlige på sitt meste, og alt blir transformert gjennom guiden, reisebrosjyren, personalet som reiseselskapet har stasjonert på hotellet etc. Møtet med lokal kultur og lokal natur blir på avstand.

1.5 VALG AV TYPOLOGI

Som allerede nevnt vil jeg i fortsettelsen nyttiggjøre meg idèen til Smith i den figurlige framstillingen av møtet ulike former for reiseliv og lokale samfunn, men jeg vil bygge inn typologien til Aubert hva gjelder det fritidsbetingede reiseliv. Typologien til Aubert supplerer jeg så med en egen gruppe for den yrkesreisende.

Før vi tabellerer segmenteringsarbeidene jeg har gjort rede for, vil jeg på nytt understreke at alle turistkategorier er like-viktige å få med all den tid hovedutfordringen i dette prosjektet er INNPASSING AV REISELIV I LOKALE SAMFUNN. Følgende globale størrelsesforhold blir det da viktig å holde klart for seg:

1. "The volume of domestic tourism world-wide is estimated by the WTO³ to be about ten times greater than international tourism." (PEARCE, 1988:95).
2. "A more detailed study by the WTO of variations in purpose of visit by major regions in 1979 showed vacation travel accounted for almost threequarters of all international movements." (PEARCE, op.cit. p. 37). De beregna andelene er 71% ferie, 13% yrkesreiser og 16% andre, hvorav klassiske pilegrimsreiser er den store posten.
3. Den internasjonale og moderne fritidsturisme utgjorde i 1979 etter beregningene ovenfor ca. 7% av samlet globalt reisevolum.

I tabellen på neste side viser jeg forskjellene mellom de fire omtalte segmenteringsarbeidene med henhold til hva de behandler av totaliteten.

³ WTO står for World Tourism Organization. WTO ble stiftet 1975 ved omdannelse av den ikke-statlige International Union of Official Travel Organizations (IUOTO, grunnlagt 1925) til et mellomstatlig organ. WTO har ca. 106 (1984) medlemsland, og er akseptert som fagorgan av FN.

Tabell 1.1 Hva de ulike segmenteringsarbeidene omhandler av totalen.

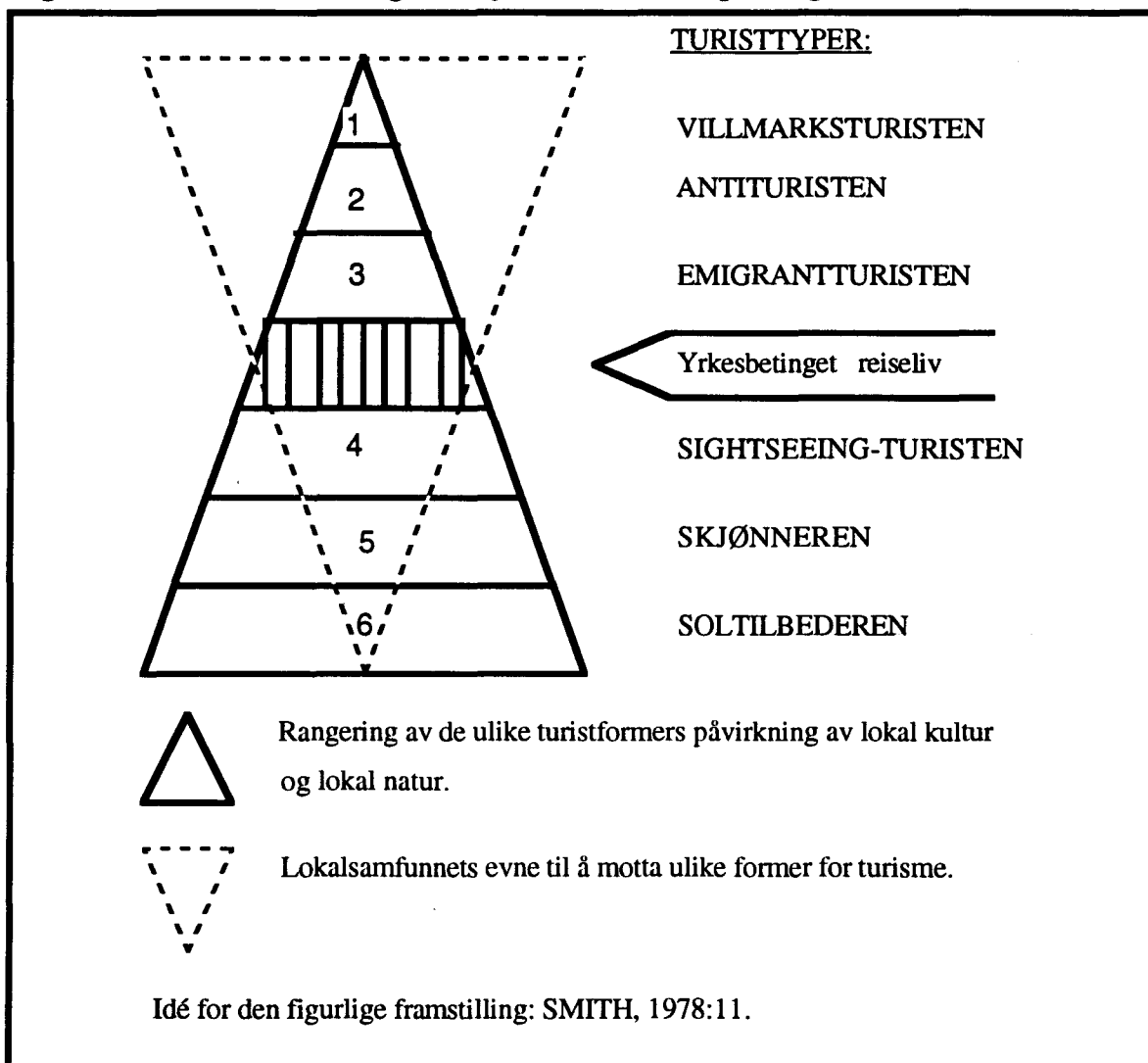
HOVEDFORMER*		OGILVIE** 1933	AUBERT 1969	COHEN 1972	SMITH 1977
Yrkesbetinget- reiseliv (Markedsbasert reiseliv)	Inter- nasjonalt	●	○	○	○
	Innen- lands	●	○	○	○
Fornøyles- og opplevelses- reiseliv (Ressursbasert reiseliv)	Inter- nasjonalt	●	●	●	●
	Innen- lands	●	●	○	●
Besøksreiseliv (Nettverksbasert reiseliv)	Inter- nasjonalt	●	●	○	○
	Innen- lands	●	●	○	○
		● MED	○ UTELATT		

* Begrepene som står i parentes vil det bli redegjort mere utførlig for i kapittel 3, punkt 3.2 side 55-56.

** Arbeidet til Ogilvie er ikke et segmenteringsarbeide slik de andre er det, men mere en drøfting av "who is a tourist" i økonomisk forstand (innledningen s. 5-7). Det vi spesielt skal merke oss her er at alle de fire forfatterne tar utgangspunkt i "The tourist", og at vi finner et hovedskille mellom Ogilvie på den ene siden, som drøfter fenomenet i økonomisk forstand og de andre tre som bruker og eventuelt drøfter begrepet i en sosiologisk eller sosialantropologisk sammenheng. Ogilvie tar med så vel reiseliv knyttet til fritidssfæren, som reiseliv knyttet til yrkessfæren. Det andre interessante å konstatere er at begrepsinnholdet hos Ogilvie i hovedsak samsvarer med begrepsinnholdet som anbefales lagt til grunn av The World Tourism Organization (BARON, 1989:11-25).

Det vi nå har som utgangspunkt er i prinsippet en typologi som omfatter både det fritidsbetingede og det yrkesbetingede reiseliv. Det blir videre en universell typologi idet den omfatter både nasjonalt og internasjonalt reiseliv. Den kan brukes på andre tidsepoker enn vår egen (den er ikke avgrenset til moderne turisme slik Cohen og Smith gjør), og den kan brukes i andre kulturelle kontekster enn vår egen (blant annet fordi de religiøse reisene er inkludert). Om vi nå summerer opp inndelingen i ulike turisttyper og framstiller denne ved hjelp av "trekantmodellen" vi finner i arbeidet til Smith, får vi figuren som følger på neste side.

Figur 1.2 Ulike turister og forskjeller i lokal tilpassing - 1.

Figuren ovenfor visualiserer først og fremst følgende forhold:

- De tre uproblematiske former for fritidsbetinget turisme innpassningsmessig: VILLMARKSTURISTEN, ANTITURISTEN og EMIGRANTTURISTEN korresponderer i all hovedsak med hovedgruppen "The Noninstitutionalized Form of Tourism" hos Cohen.

- Det yrkesbetingede reiseliv har jeg så plassert i en sone som markerer at denne hovedformen i alt vesentlige er uproblematiske. Sterke kontrollmekanismer er hovedårsaken til dette. I global sammenheng ser vi imidlertid at den kan representere ulike undertrykkende elementer eksempelvis gjennom sitt materielle luksusforbruk, og som marked for prostitusjon. Derfor blir denne hovedformen plassert i et overgangsområde.

- De øvrige formene for fritidsbetinget reiseliv: SIGHTSEEING-TURISTEN, SKJØNNEREN og SOLTILBEDEREN er former som korresponderer med hovedgruppen "The Institutionalized Forms of Tourism" (masseturisme) hos Cohen. Dette er turistformene vi først og fremst skal være oppmerksomme på som problematiske innpassingsmessig. Flere viktige forhold gjør dette. Dels er det mengden i seg selv, dels er det manglende evne til å forstå lokal natur og lokal kultur og dels kommer det av at lokal natur og lokal kultur bare har interesse som baktepper for det sosiale liv som den reisende ønsker å praktisere. Lokal natur og lokal kultur blir på dette viset et middel som nyttes etter forgodtbefinnende av de reisende, og ikke nødvendigvis med respekt og på lokalsamfunnets egne premisser.

1.6 MØTET LOKALE SAMFUNN OG TILREISENDE

Konsekvenser og holdninger kan bare et stykke på veg være to sider av samme sak. Dette fordi myter og feiltolkninger, eller rett og slett feilinformasjon kan være viktige innslag i de holdninger som eksisterer i bestemte geografiske områder eller bestemte grupper i en befolkning om et konkret spørsmål eller et helt felt. Hertil kommer at pågående eksogene eller endogene endringer kan gi et konsekvensskifte og med det grunnlag for endringer av holdninger. Dersom en næring endrer seg, er det derfor grunn til å regne med at også de samfunnsmessige konsekvensene vil bli andre.

I samfunnsfaglige anliggende kan vi vanskelig snakke om noen absolutt rasjonalitet i standpunkt, fordi det som vil være rasjonelt, rett og riktig i stor grad vil variere med den enkelt gruppes eller enkeltpersons

- verdioppfatning
- interesseliknytning
- virkelighetsforståelse (kjennskap til foreliggende valgalternativer og pågående samfunnsendringer)

I delarbeidet LOKALBEFOLKNINGENS HOLDNINGER TIL REISELIV, vil det bli lagt særlig vekt på å få tak i de holdningene som er av ikke-materiell art. Denne vektleggingen på holdninger av ikke-materiell er en direkte konsekvens av min forståelse av siktemålet med offentlig planlegging (jfr. her punkt 1.1 Innledning) og at en:

- 1) hittil i planleggingssammeng (offentlig såvel som privat) har konsentrert seg om de materielle forhold,
- 2) at vi har berettiget grunn til å anta at de mest avgjørende holdninger er sosialt og/eller verdimesig (kulturelt) begrunnet.

For å etablere et operasjonaliseringsgrunnlag vil jeg derfor dele de materielle - og de ikke-materielle konsekvenser (og holdninger) inn i følgende fem områder:

Figur 1.3 De fem likeverdige områder for samfunnsmessige konsekvenser ved reiselivet.

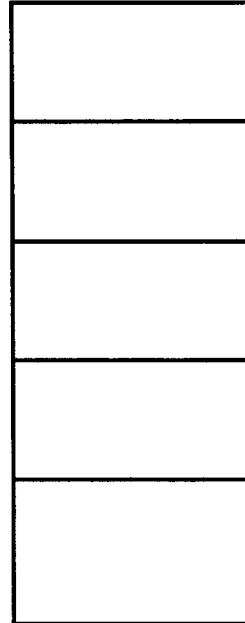
ØKONOMISKE KONSEKVENSER

KONSEKVENSER FOR BRUK
AV NATURGRUNNLAGS-
RESSURSER

SYSSELSETTINGSMESSIGE
KONSEKVENSER

SOSIALE KONSEKVENSER

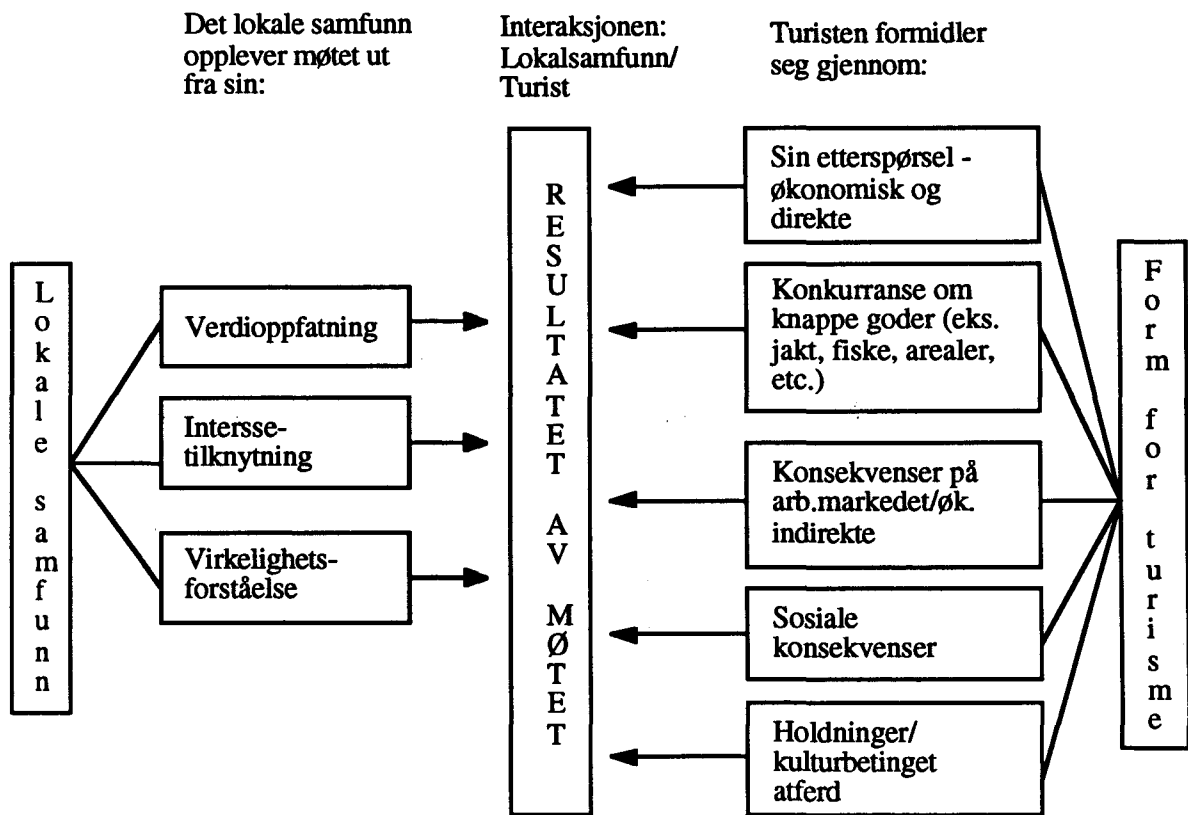
KULTURELLE KONSEKVENSER

Når disse fem hovedområder for konsekvenser i utgangspunktet rangeres som likeverdige, begrunnes dette i at hvert hovedområde er så vesentlig at det alene kan levere sterke nok argumenter for endringer gjennom planlegging, eller levere så sterke motforestillinger at det forhindrer omprioritering gjennom planlegging.

Nå har vi kommet så langt modell- og begrepsmessig at vi kan etablere en sluttmodell som kan brukes universelt på møtet mellom ulike lokale sanfunn på den ene siden, og ulike former for turisme på den annen. Figuren følger nedenfor.

Figur 1.4 Møtet lokale samfunn og tilreisende.

På venstresiden i Figur 1.4 kan vi nå plassere inn ulike former for lokale samfunn, og avlede fra disse ulikhetene i

- verdioppfatninger,
- interesser, og
- virkelighetsforståelse.

På høyresiden i figuren kan vi så plassere ulike former for turisme, eksempelvis etter typologien i Figur 1.2, og avlede sentrale fakta over hele konsekvensområdet slik vi har delt dette opp i Figur 1.3.

KAPITTEL 2 - INTERVJUUNDERSØKELSEN

2.1 SIKTEMÅLET MED INTERVJUUNDERSØKELSEN

Mitt utgangspunkt gjorde det naturlig at intervjuundersøkelsen ble en del av førsteetappen. Ved å gå videre på en slik måte kunne jeg teste noen av de hypotesene og modellene som det har blitt redegjort for i Kapittel 1. Intervjuundersøkelsen gav jeg betegnelsen "Lokalbefolkningens holdninger til reiselivet". Ut fra det jeg har pekt på tidligere, ville ikke en holdningsundersøkelse av det slaget som jeg her la opp til, kunne gi direkte anvendbare svar med hensyn til form, lokalisering, dimensjonering, virkninger etc. Dette skyldes som jeg har redegjort for tidligere at den enkeltes holdninger framstår som en refleksjon av den enkeltes:

- verdier
- interesser, og
- virkelighetsforståelse.

La meg her redegjøre noe nærmere for det som kanskje rent umiddelbart kan virke som en inkonsekvens, i det jeg gjør intervjuundersøkelsen til den sentrale startetappen i prosjektet, samtidig som jeg legger store begrensninger på det som kan tas direkte ut av intervjumaterialet. Dette skyldes først og fremst følgende forhold:

"Gjennomsnittresultater" fra et omfattende materiale av dette slag kan ikke brukes direkte i offentlig helhetsplanlegging fordi resultatene blir et tverrsnitt fra en populasjon med ulik politisk tilhørighet. Ved konkret anvendt planlegging vil en alltid ha en oppdragsgiver som representerer *en bestemt politisk gruppe eller konstellasjon av flere nærtstående politiske grupperinger*. I offentlig planleggingssammenheng må utførende planlegger (plankonsulent/saksklarlegger/byråkrat) hente verdi- og interesseinput fra sin oppdragsgiver. (Prinsippielt er det ikke slik sett noen forskjell til det private næringsliv. Her leverer styret premissene på dette plan, mens administrerende direktør og hans stab forutsetningsvis skal bidra med en godt oppdatert virkelighetsforståelse. Dvs. kunnskaper om bl.a. hva som er teknisk og praktisk mulig, hva en venter av markedsmessige endringer og utfordringer etc.) Det jeg her peker på er først og fremst en forståelse for rollefordelingen mellom *oppdragsgiver på den ene side og utførende fagplanlegger på den andre*. Dette er et viktig prinsipp i enhetskulturer som eksempelvis den norske, men aktualiseres ytterligere når vi beveger oss inn på temaet *en dypøkologisk forståelse av utfordringen bærekraftig utvikling*.

I Vedlegg 1 har jeg summert opp hovedpoengene. Vedlegget viser hvorfor "gjennomsnitt-resultater" fra et større antall intervjuområder ikke lar seg nytte direkte i offentlig planlegging på et gitt sted og et bestemt tidspunkt. Skal svarene bli interessante må de systematiseres etter politiske skillelinjer.

Den andre hovedårsaken til at resultatene har liten anvendbarhet direkte, skyldes at utvalget kan sitte inne med en virkelighetsforståelse som objektivt sett er ufullstendig og tildels feil i det den bygger på falske myter, feilinformasjon, eller ganske enkelt at det lokale samfunnsmedlem ikke sitter inne med så mye kunnskap om det vi kan vente av samfunnsmessige endringer innenfor saksområdet på kort og mellomlang sikt. Her reiser materialet faglige- og pedagogiske utfordringer. I Vedlegg 2 har jeg gått noe videre med å få fram forholdet mellom variablene verdier, interesser og virkelighetsforståelse i relasjon til offentlig planlegging.

Mitt hovedsiktemål med intervjuundersøkelsen var hverken å få direkte konklusjoner for lokaliseringsformål, dimensjonering, informasjon om virkninger etc. eller for å et grunnlag for å analysere virkelighetsforståelsen om feltet reiseliv blant intervjuobjektene. Mitt siktemål med intervjumaterialet var begrunnet i at jeg forutsatte at det kunne være:

I. En fruktbar måte å teste hypotesen om at ikke-materielle forhold er realiteter på lik linje med materielle realiteter.

II. En formålstjenlig vei å gå når kategoriene for de ikke-materielle forhold skulle operasjonaliseres (jfr. Figur 1.3 side 19). Det siste anså jeg som helt avgjørende om jeg skulle kunne bli konkret i mitt videre arbeide med hovedutfordringen

INNPASSING AV REISELIV I LOKALE SAMFUNN.

2.2 UNDERSØKELSESMETODE

Fordi jeg manglet gode forbilder da jeg begynte å forberede intervjuundersøkelsen, ble det avsatt tid til i alt tre forundersøkelser. Hovedmetoden som ble valgt for datainnsamlingen kan best betegnes som *strukturert enquete*. Intervjuskjemaet hadde helt fra første prøveundersøkelse avslutningsvis en åpen rubrikk slik at intervjuobjektene etter eget skjønn kunne supplere de strukturerte spørsmålene.

Utvalget ble for alle prøveundersøkelsene trekt fra mantallslisten, og utvalgsmetoden som ble brukt var systematisk sannsynlighetsutvelgning, det vil si at første enheten ble trukket tilfeldig, og at de øvrige i utvalget kom med en bestemt avstand seg imellom. Denne måten ble valgt da den sikrer optimal spredning intevjuobjektene i mellom, og derfor minimaliserer

sannsynligheten for at flere fra samme familie eller hushold kommer med (så lenge som ektefeller og barn bærer mannens etternavn). Dette vurderte jeg som en fordel all den stund prosjektet var i en fase av *eksplorativ karakter*.

2.3 INTERVJUOBJEKTENE

Da prosjektet er sterkt planleggingsorientert, mener jeg at det er formålstjenlig å skille mellom det enkelte individs *likeverd* på den ene siden, og det å være *meningsberettiget* i ulike saksanliggende på den annen. Denne distinksjonen blir viktig på bakgrunn av at jeg forutsetter at samfunnsplanlegging har som siktemål å realisere ønskede sosiale situasjoner. I et fungerende demokrati forutsetter jeg videre at dette betyr størst mulig velferd til flest mulige. Signalene fra enkeltindividet blir derfor svært viktig, selv om det ikke kan brukes direkte som informasjons- og beslutningsunderlag. Livssituasjonen oppleves individuelt og suverent, mens årsaksforklaringer og velbegrunnede handlingsvalg forutsetter adekvat kunnskap. Distinksjonen ovenfor må også med som en konsekvens av det jeg tidligere har sagt om virkelighetsforståelse og kjennskap til foreliggende valgalternativer og pågående samfunnsendringer (jfr. punkt 1.6 Møtet lokale samfunn og tilreisende, side 18-20).

Videre valgte jeg som utgangspunkt et menneskesyn som forutsetter at livssituasjonen til den anonyme og den uskolerte er like viktig som livssituasjonen til den ressurssterke, til samfunnsmessige nøkkelpersoner, opinionsledere etc. Uten å kunne skille mellom likeverd på den ene siden, og individuelle forskjeller med henhold til å være meningsberettiget i konkrete samfunnsmessige anliggende, mister vi en vesentlig analysemulighet av materialet.

2.4 HOVEDGRUPPENE AV VARIABLER

Undersøkelsen LOKALBEFOLKNINGENS HOLDNINGER TIL REISELIVET ble bygget opp på tre grupper av variabler. Den første hovedgruppen av variabler er knyttet til intervjuobjektene, og jeg velger å kalle denne gruppen for *personavhengige variabler*. Disse knyttes til abstraktene vi tidligere har omtalt som

- verdier,
- interesser, og
- virkelighetsforståelse.

Hvordan disse variablene har blitt operasjonelisert og bygget inn i intervjuuskjemaet, skal jeg gjøre nærmere rede for når jeg mer i detalj gjennomgår det fullt utviklede intervjuuskjemaet som ble benyttet i hovedundersøkelsen.

De to andre hovedgruppene av variabler som undersøkelsen bygger på ligger utenfor det som kan håndteres gjennom intervjueskjemaet. Disse vil jeg betegne for henholdsvis *områdespesifikke variabler* og *reiselivsspesifikke variabler*.

I gruppen områdespesifikke variabler legger jeg

- Kulturell avstand lokalbefolkning og turist,
- sysselsettingssituasjonen (arbeidsmuligheter og lokalt lønnsnivå), og
- ressursituasjonen i området.

I gruppen reiselivsspesifikke variabler legger jeg

- Type reiseliv en har med å gjøre,
- reiselivets relative omfang, og
- hastigheten reiselivet har vokst fram med.

De to siste gruppene av variabler vil i hvert enkelt tilfelle bli beskrevet nærmere slik at intervjuresultatene kan tolkes på bakgrunn av dette.

2.5 PRØVEUNDERSØKELSENE

Prøveundersøkelsene ble gjennomført i perioden 1. halvår 1979 - 1. halvår 1980. I det følgende vil jeg gi en kort oversikt over hvilke områder vi gikk inn i, og hvilke omfang hver av de tre forundersøkelsene var av. Jeg vil med andre ord gi et bilde av erfaringsbredden vi fikk gjennom serien av prøveundersøkelser. Resultatene fra hver enkelt område som inngikk i prøveundersøkelsene er dokumentert i enkeltrapporter på biblioteket ved Oppland distriktshøgskole.

2.5.1 Den første prøveundersøkelsen

Første runde med prøveundersøkelser ble gjennomført 1. halvår 1979 og omfattet følgende sju feltområder:

- Bykle kommune i Aust-Agder,
- Hol kommune i Buskerud,
- Hvaler kommune i Østfold,
- Lillehammer kommune i Oppland,
- Tinn kommune i Telemark,

Longyerbyen på Svalbard, og
Los Christianos på Tenerife.

Det ble sendt ut 50 spørreskjema i hver av i alt fem områder. I Hvaler kommune ble det sendt ut 60 skjemaer, og i Los Christianos ble datainnsamlingen foretatt ved *deltagende observasjon og ustrukturerte intervjuer*. I de seks områdene hvor en sendte ut intervjuksjemaer postalt, ble det lagt med et oversendelsesbrev hvor en blant annet orienterte om undersøkelsen, hvordan en hadde valgt ut områdene, at svarene ville bli behandlet konfidensielt, og at en student ville komme å hente inn skjemaet på et nærmere angitt tidspunkt.

Spørreskjemaet var på 8 sider og det inneholdt i alt 32 strukturerte spørsmål, pluss et åpent sistespørsmål. Videre var skjemaet delt i to hoveddeler: Del I var på i alt 11 spørsmål som i all hovedsak gav sentrale bakgrunnsvariabler på intervjuobjektet, mens Del II var på 22 spørsmål som i all hovedsak kartla intervjuobjektets holdninger til ulike sider ved reiselivet.

I de tilfellene hvor ikke skjemaet var utfyllt ved første gangs besøk, ble det avtalt et nytt tidspunkt for innhenting. Dersom intervjuobjektet hadde vanskeligheter med å forstå noe i skjemaet ble dette avklart i samtale med den som kom for å hente skjemaet. En del skjemaer ble av denne årsak gjort ferdige mens innsamleren ventet. Den gjennomsnittlige svarprosenten for de seks områdene ble 71.

2.5.2 Den andre prøveundersøkelsen

Den andre prøveundersøkelsen ble gjennomført i Engerdal kommune i januar - februar 1980. Intervjuksjemaet gjennomgikk en grundig omarbeiding, og ble utformet med tanke på at materialet skulle bearbeides på datamaskin. Sideantallet var det samme, og antall spørsmål økte til 34. Dette kom av at skjemaet hadde fått to åpne svaralternativer.

Når jeg valgte å begrense den andre prøveundersøkelsen til bare ett område, var dette fordi denne omgangen først og fremst skulle fungere som en sjekk på det nye intervjuksjemaet og kodeboka. I Engerdal trakk vi et utvalg på 100 personer, og fulgte forøvrig helt de samme prosedyrene som året før. Vi oppnådde en svarprosent på 70.

2.5.3 Den tredje prøveundersøkelsen

Den tredje runden av prøveundersøkelser ble utført i perioden mars - mai 1980 og omfattet følgende åtte områder⁴ :

Alfaz del Pi i Spania
Lindås kommune i Hordaland
Oppdal kommune i Sør-Trøndelag
Røros kommune i Sør-Trøndelag
Stranda kommune i Møre og Romsdal
Øystre Slidre kommune i Oppland
Ål kommune i Buskerud
Ängelsholms kommune i Sør-Sverige

Antall spørreskjema som ble sendt ut i hvert område var 100, og prosedyren for trekking av utvalg, utsendelse og innhenting av spørreskjema var de samme som ved de to foregående prøveomgangene. Skjemaet hadde fått ett nytt spørsmål slik at det nå hadde totalt 35 spørsmål. I Alfaz del Pi ble standardopplegget tilpasset situasjonen ved det at en forenklet skjemaet vesentlig, og gikk ikke ut postalt. Her ble datainnsamlingen utført som strukturerte intervjuer. Av denne grunn ble også utvalget redusert til det halve, det vil si 50 stykker. Av et utvalg på tilsammen 749 personer, fikk vi inn utfylte svar fra i alt 546 personer. Det vil si en svarprosent på 73. En oversikt over sentrale kjennetegn knyttet til prøveundersøkelsene følger nedenfor i Tabell 2.1.

⁴ Bornholm i Danmark var også med blant områdene våre i denne runden, men på grunn av sykdom ble ikke arbeidet her slutført.

Tabell 2.1 Sentrale kjennetegn knyttet til de tre prøveundersøkelsene

Område	Avstand fra tolkningsstedet Lillehammer				Innsamlingsmetode				Total populasjon	Brutto utvalg	Aldersområde	Svarprosent
	Geografisk		Kulturelt*		Enquet og strukturert	Strukturerte intervju	Ustrukturerte intervju					
	Liten	Stor	Liten	Stor								
Første prøveundersøkelse (1.halvår 1979):**												
Bykle i Aust-Agder	X		X		X				50	> 20 år	40	
Hol i Buskerud	X		X		X				50	> 20 år	90	
Hvaler i Østfold	X		X		X			ca. 1900	60	> 20 år	50	
Lillehammer i Oppland	--		--		X		(X)	ca. 16200	50	> 20 år	80	
Tinn i Telemark	X		X		X			5670	50	> 20 år	74	
Longyerbyen på Svalbard		X			X			860	50	> 20 år	93	
Los Christianos på Tenerife		X			X			--	--	Voksne	--	
Oppsummert for seks av områdene	4	2	5	1	6				310		71	
Andre prøveundersøkelse (jan. - feb. 1980):***												
Engerdal i Hedmark	X		X		X				100	> 18 år	70	
Tredje prøveundersøkelse (mars - mai 1980):***												
Alfaz del Pi i Spania	X	X	X	X	X		X	ca. 3500	63	Voksne	58	
Lindås i Hordaland	X		X		X			6802	100	> 18 år	72	
Oppdal i Sør-Trøndelag	X		X		X			4203	99	> 18 år	75	
Røros i Sør-Trøndelag	X		X		X			4130	100	> 18 år	57	
Stranda i Møre og Romsdal	X		X		X			3089	100	> 18 år	90	
Øystre-Slidre i Oppdal	X		X		X			2249	100	> 18 år	60	
Ål i Buskerud	X		X		X			3305	100	> 18 år	69	
Ångelsholm i Sverige	X		X		X			22640	100	> 18 år	88	
Oppsummert for alle områdene	12	3	13	2	14	1	1		1172		71	

* I prinsippet har vi to hovedformer for kulturell avstand, og begge må vi være istand til å håndtere når vi arbeider med utfordringen INNPASSING AV REISELIV I LOKALE SAMFUNN. Kort skissert står vi overfor kulturelle forskjeller når:

1. Vi beveger oss i geografisk forstand og passerer nasjonsgrenser, språkgrenser, fra en religiøs sfære til en annen etc. Det er denne dimensjonen som kommer til uttrykk i tabellen ovenfor. De to områdene som har blitt plassert i kolonnen "Stor kulturell avstand fra tolkningsstedet" ligger riktignok sammen med de andre områdene innenfor det vi i makrosammenheng omtaler som "Den vestlige kultursfære", men den kulturelle avstand blir likevel betydelig på grunn av stor geografisk avstand, annet språk, annet forbruksnivå og at dette er katolske områder. Alle de andre er i religiøs sammenheng rent protestantiske områder, og innenfor dette igjen rendyrka Lutherske. Denne form for kulturell avstand er lett å påvise, og blir derfor vanligvis med i innpassingsanalyser. Et godt stykke på veg kan denne formen for kulturell avstand behandles uten at en splitter fenomenet reiseliv opp i turisttyper.

2. Den andre hovedformen for kulturell avstand kan en få når to menneskegrupper med samme kulturelle bakgrunn møtes, men den ene part er, eller oppfatter seg som overlegen den annen part i økonomisk styrke, innflytelse, dannethet, i kunnskaper etc. (jfr. DURKHEIM, L'EDUCATION MORALE, trettende leksjon, Paris, 1925:218-235) Da kan det skje at den sterke part "øver vold" mot den "underlegne". Eksempelvis trakasserer, går brautende fram (praktiserer den sterke rett) og overser det den annen part står for. I reiselivet kan vi eksempelvis møte denne form for kulturell avstand i eksklusive områder for private fritidshus (der "paradebyggeriet" er fremtredende), og som miljømessige konsekvenser der visse former for fritidsturisme bryter opp agrare produksjonsmiljøer (eksempelvis tradisjonelle sæterområder). Skal en oppnå et analysemessig grep om denne form for kulturell avstand er det en betingelse at en splitter fenomenet reiseliv opp i ulike turisttyper.

** Arkivert på biblioteket som: "Valgfritt seminar 1979: Reiselivsplanlegging"

*** Arkivert på biblioteket som: "Valgfritt seminar 1980: Reiselivsplanlegging"

2.6 HOVEDUNDERSØKELSEN - OPPBYGGINGEN AV INTERVJU-SKJEMAET

Hovedundersøkelsen kom direkte i fortsettelsen av prøveundersøkelsene og ble gjennomført i perioden 2. halvår 1980 - 1. halvår 1984. Metodisk fulgte vi opplegget fra prøveundersøkelsene på alle vesentlige punkt. I Øystre Slidre og i Bykle ble utvalget trukket fra mantallslisten av oss, mens utvalget i Risør ble trekt fra kommunens manntallsliste (pr. april 1983) av Vest-Viken EDB-sentral i Tønsberg. Erfaringene fra prøveundersøkelsene gjorde også at vi tok de som var 75 år eller eldre ut av populasjonen. Frafallet var erfaringsmessig svært stort blant disse, og når intervjueskjemaene ble besvart var dette ofte ufullstendig. Det ferdigutviklede intervjueskjemaet med oversendelsesbrev følger som vedlegg 3. Intervjueskjemaet er på 9 sider, og det inneholder i alt 31 strukturerte spørsmål, pluss en side for åpne kommentarer. Det er ellers delt slik at de første 16 spørsmålene går på holdninger til reiselivet, og vektlegging av de ulike konsekvensene. De siste 15 spørsmålene gjelder intervjuobjektet slik at vi skulle få muligheter til å gruppere disse etter ulike variabler.

2.7 KJENNETEGN VED OMRÅDENE

Hovedundersøkelsen omfattet kommunene:

Øystre Slidre i Oppland,
Bykle kommune i Aust-Agder, og
Risør i Aust-Agder.

Av arbeidmessige årsaker måtte vi konsentrere oss om et område av gangen, og områdene ble tatt i den rekkefølgen som de er nevnt ovenfor.

I Øystre Slidre startet vi arbeidet i 2. halvår 1980, og slutført i 2. halvår 1982. Øystre Slidre ble valgt som feltområde fordi kommunen hadde bak seg en 20-årsperiode med rask turistmessig utbygging. Hovedtyngden av utbyggingen hadde blitt lagt til et aktivt stølsområde (Beitostølen). Denne utbyggingen hadde basis i fritidsbetinget etterspørsel, og sentralbyråkratiet sammen med fylkesadministrasjonen og næringens egne utøvere prognoserte en fortsatt sterk utbygging i dette området. Det vi videre visste om Øystre Slidre var at det hadde en bevisst og livskraftig landbrukssektor, og at området utmerkte seg i nasjonal sammenheng ved at sætring, høyslått i fjellet og intensiv bruk av utmarksbeitene fortsatte etter *tradisjonelt mønster*. Det vi her gikk inn i var altså et område som ble dominert av *kommersielt fritidsbetinget reiseliv* og lokalsamfunnet hadde opplevd *en rask og massiv utbygging* som vant i konkurransen om naturgrunnlagsressursene som her var en knapphetsfaktor. Videre var det ressurser som bare for en del hadde en pris i markedet.

Utmarka er eksempelvis en ressurs som alle har gratis adgang til, den kan oppstykket i uhensiktsmessige enheter med veier, grøfter, traseér etc., den kan forsøple og der kan skapes uro ved mye trafikk. Sysselsettingsmessig hadde reiselivet blitt av *stort omfang* relativt sett.

Undersøkelsen i Bykle kommune ble påbegynt 1. halvår 1981 og avsluttet 1. halvår 1983. Reiselivsnæringen i dette området hadde vært gjenstand for *en betydelig utbygging* de siste 15 årene før undersøkelsen ble foretatt, og prognosene hadde mye til felles med Øystre Slidre. I Bykle var imidlertid landbruket redusert til en beskjeden sysselsettingsfaktor, og turistutbyggingen hadde blitt lokalisert til et landbruksmessig sett impedimentområde. Her var det altså *liten alternativ anvendelse for arealressursene*. Ingen sætring av betydning var tilbake. Reiselivet hadde basis i den *fritidsbetingede etterspørselen*. Det var sysselsettingsmessig blitt av *stort omfang* relativt sett.

Risør kommune er på mange områder motstykket til de to første områdene. Her startet vi arbeidet 1. halvår 1982 og avsluttet 1. halvår 1984. Her står vi overfor et åpnere samfunn og *en by*. Historisk sett har avstanden til de urbane miljøene innenlands og utenlands vært kort p.g.a. handel, skipsfart og pendling til Amerika. Sysselsettingsmessig er reiselivet av *beskjedent omfang* sammenlignet med de to andre områdene. Reiselivet i kystsonen er fritidsbetinget og i meget stor grad *ikke-kommersielt* (fritidsbåten og villcamping). I byen er *yrkesbetinget - og lokalt betinget etterspørsel* driftsbasis. Reiselivet har her vokst fram over generasjoner og den ikke-kommersielle delen av det er ensesong, knyttet til barmarksperioden.

Nedenfor følger en del kvantitative nøkkeltall før vi går over til å analysere noen hovedforskjeller i materialet fra de 3 feltområdene som inngikk i hovedundersøkelsen. Fra undersøkelsene i Øystre Slidre og Bykle kommuner har resultatene blitt publisert i omfattende analyserapporter (henholdsvis: ERICSSON, SANDE og SVALASTOG, 1982; og SVALASTOG, ERICSSON og SANDE, 1989). Analyseresultatene for Risørundersøkelsen følger avhandlingen som uttrykt vedlegg. Straightrun-tallene for Risør er imidlertid skrevet inn i vedlegg 3.

**Tabell 2.2 Nøkkeldata til undersøkelsen LOKALBEFOLKNINGENS
HOLDNINGER TIL REISELIV.**

Undersøkelsene	Tidspunkt	Antall områder	Antall intervju-objekter	Svarprosent
A				
1. prøveundersøkelse	1. halvår 1979	7	310	71
2. prøveundersøkelse	Januar - Februar 1980	1	100	70
3. prøveundersøkelse	Februar - Mai 1980	8	749	71
Prøveundersøkelsene		15	1159*	71
B				
Øystre Slidre	2. halvår 1980 - 2. halvår 1982		330	93
Bykle	1. halvår 1981 - 1. halvår 1983		302	77
Risør	1. halvår 1982 - 1. halvår 1984		429	75
Hovedundersøkelsen		3	1061**	81
Sum A + B		18	2220	76

* For prøveundersøkelsene er det bruttoutvalget som har blitt oppgitt - det vil si antall personer som ble trekt, men før en har korrigert for flytting til annen kommune og dødsfall.

** For hovedundersøkelsen er det nettoutvalget som har blitt oppgitt. Svarprosenten for prøveundersøkelsene blir derfor ikke direkte sammenlignbare med svarprosenten for hovedundersøkelsen, men det endrer ikke på hovedinntrykket at vi oppnådde høye svarprosenten for alle undersøkelsene.

2.8 HOLDNINGER TIL REISELIVET I OMRÅDENE

I dette avsnittet skal vi ikke gå inn på enkeltresultatene fra hovedundersøkelsen. De vil en finne i de to analyserapportene og i det utrykte vedlegget for Risør. Det hovedundersøkelsen vil bli brukt til her, er for det første som en test på hovedhypotesen om at det går viktige hovedskiller mellom (jfr. punkt 1.1 s.1-2):

- ulike lokale samfunn (først og fremst mellom urbane områder på den ene siden, og rurale på den annen).

- forskjellige former for reiseliv (først og fremst mellom yrkesbetinget reiseliv på den ene siden, og ulike former for fritidsbetinget på den annen).

For det andre vil hovedundersøkelsen her bli brukt til å teste Figur 1.4 (s.20) fordi den er en

basismodell i min måte å forstå møtet tilreisende og fastboende på. Til dette formålet tar jeg ut svarene på spørsmål 2 i intervjukjemaet fra de tre områdene Øystre Slidre, Bykle og Risør.

Tabell 2.3 Hvordan stiller du deg til videre utbygging av.....(Svar i %).

Utbyggingsform	Område	Ja	Nei	Vet ikke
Turist-/høgfjells-/fjordhotell	Øystre Slidre	4,8	78,3	17,0
	Bykle	21,6	69,2	9,1
	Risør	33,7	28,9	37,5
Hotell for øvrig/motell/sportell	Øystre Slidre	17,5	64,9	17,5
	Bykle	24,9	62,9	12,2
	Risør	48,3	20,5	31,2
Pensjonat/gjestgiveri/fjellstue	Øystre Slidre	28,1	55,7	16,2
	Bykle	42,9	41,4	15,8
	Risør	52,1	13,1	34,8
Ungdomsherberge/turist-/skiforeningshytte	Øystre Slidre	41,7	41,3	17,0
	Bykle	53,8	28,6	17,6
	Risør	55,4	13,8	30,8
Private hytter/fritidshus	Øystre Slidre	20,6	61,9	17,4
	Bykle	29,4	55,8	14,7
	Risør	35,5	44,3	20,3
Utleiehytter	Øystre Slidre	54,6	35,1	10,4
	Bykle	60,2	26,2	13,6
	Risør	55,7	22,5	21,8
Campingplass	Øystre Slidre	65,9	23,9	10,1
	Bykle	66,7	19,9	13,4
	Risør	55,6	18,1	26,3

Når en leser tabellen bør en være seg bevisst at svarene først og fremst har blitt avgitt med basis i de erfaringer som informantene har hatt med reiselivet på sitt hjemsted. Derfor må vi ikke strekke svarene lenger enn hva det er grunnlag for.

For at vi skal kunne forstå grunnen til de til dels store holdningsforskjellene i reiselivet de tre områdene imellom, må vi få med oss følgende næringsmessige og kulturelle forskjeller.

Øystre Slidre er en typisk primærnæringskommune med sysselsettingsmessig basis i jord og skogbruk med avledet virksomhet (GENERALPLAN ØYSTRE SLIDRE 1980-1988, s.18). Stølsdriften er fortsatt intakt og hele 94% av mjølkekyrne ble fortsatt tatt på stølen ved inngangen til 80-tallet (Delplan 1 til generalplanen: TILTAKSPLAN FOR LANDBRUKET I ØYSTRE SLIDRE 1981 - 1990 s.5 og s.22). Sterk utnyttelse av utmarka til beite for småfe og ungdyr. Forhøsting og nydyrking i fjellet var vanlig. Arealressursene ble brukt intensivt i landbrukssammenheng og de var en knapphetsressurs. Området er bærer av verdier knyttet til bondekulturen. Dette forholdet har vært så påtakelig at den kommunale nemnda som utarbeidet "Tiltaksplan for landbruket", beskrev situasjonen slik:

"Utviklinga i landbruket i Øystre Slidre har vore meir positiv enn mange andre stader i landet. Dette trur vi kjem av at ungdommen her er meir rotfest til heimbygda si. Grunnen kan vera at Øystre Slidre kommunikasjonsmessig har lege i utkanten. Dei straumdraga som har gjort seg gjeldande ute i verda har ikkje nådd hit for fullt før det siste. Dette har både positive og negative sider, men den kulturarv som landbruket er bærer av, er levande, og dette vil ungdomen i dag taka vare på og føra vidare- -" (rapporten s. 22).

Store deler av reiselivet i kommunen fikk en konfliktskapende lokalisering. Mye av hyttebebyggelsen er lokalisert til stølsområder og produktiv beitemark. Turistsenteret Beitostølen er som navnet tyder på lokalisert til et stølsområde. Beitostølen har fortsatt aktiv stølsdrift med geiter, mjølkekyr og forhøsting. Imidlertid presser turistutbyggingen de bruksberettigede gradvis ut av området, og på intervjuet ble det arbeidet aktivt med at stølsbrukerne skulle få anvist nye stølsområder for oppdyrking.

Reiselivet i området er i det alt vesentlige ferie- og fritidsbetinget. I hovedsak er det basert på ressurser på naturgrunnlagssiden, dels gjennom foredling (alpinsport og preparerte løyper for skiløping), dels ved bruk av naturgrunnlagsressursene slik de ligger allment tilgjengelige for turgåing, sightseeing etc. Sosialt og kulturelt er ofte dette av det mere problematiske reiseliv å innpasse lokalt.

Sysselsettingsmessig hadde Øystre Slidre gjennom hele 70-tallet fordeler av en jamn sysselsettingsvekst på Fagernes (regionsenteret) som ligger i nabokommunen. Alle bygdelag i Øystre Slidre kommune ligger innenfor daglig arbeidsreiseavstand til Fagernes. Fra kommunesenteret i Øystre Slidre til Fagernes er det 20 km.

Administrativt og politisk har det vært til stede en stor lokal bevissthet, med markert vilje til å

føre en selvstendig politikk og tilpassing i forhold til fylkeskommune og sentralforvaltning. Innad har brukermedvirkning vært et karakteristisk særdrag ved den politiske og forvaltningsmessige praksis.

Bykle kommune er som Øystre Slidre en fjellbygdkommune. Fram til midten på 60-tallet hadde utviklingen i disse to områdene mange fellestrekk. Primærnæringene dominerte, folketallet gikk tilbake og de er begge kommunikasjonsmessige utkanter. Fra midten på 60-tallet begynner det imidlertid å skje ting som etter hvert gjorde disse to kommunene vesentlig forskjellige.

De dominerende næringer i Bykle kommune på undersøkelsestidspunktet var bygg- og anlegg med 25% og hotell- og restaurant med 17% av sysselsettingen. Primærnæringen stod da for knapt 10% av samlet sysselsetting i kommunen og befant seg fortsatt i en forvitningsprosess. Så sent som i 1960 var hele 58% av sysselsettingen i primærnæringene. Offentlig administrasjon var i ferd med å gå forbi primærnæringene som sysselsettingsområde.

Kulturelt var området overkjørt av den nye tida, og en kan neppe snakke om kontinuitet i kultur- og verditradisjon. Næringsmessig og kulturelt var området inne i en brytningsperiode mellom gammel og ny tid. Brytningene mellom den gamle og den nye tiden ble gjort spesielt heftig på grunn av det store antallet gjestearbeidere (jfr. begrepet "hotellrallaren" som SELSTAD har introdusert, 1983:283) som ofte står lokalbefolkningen fjernt kulturelt og samtidig samhandler relativt forpliktningsløst overfor lokalsamfunnet.

Reiselivet hadde mye av de samme karakteristika som reiselivet i Øystre Slidre kommune, men fordi landbruket i Bykle hadde blitt så redusert og sætring ikke forekom, var sentralt konfliktgrunnlag på naturgrunnlagsiden i Bykle kommune eliminert.

Vekstområder i dagpendlingsavstand for bosatte i Bykle eksisterte ikke. Presset for å få stablet på beina nye arbeidsplasser var derfor mere påtrengende her enn i Øystre Slidre kommune. Den som bodde i kommunen måtte finne seg arbeid i Bykle kommune eller bli langpendler.

Administrativt og politisk ble Bykle kommune og hele Setesdalsregionen gjennom hele 60- og 70-tallet gjort til gjenstand for fylkeskommunal og sentralpolitisk tiltaksarbeide med hovedvekt på turistutbygging. Vårt sentrale utbyggingsorgan, Distriktenes Utbyggingsfond, beskriver sjølv arbeidsmåten slik:

"I samband med utpeking av Setesdalsområdet ble det besluttet å opprette et administrasjonskontor for prøveområdet som skulle fungere i 3 år. Det ble ansatt en

kontorleder og en assistent, og kontoret kom i arbeid mars 1964. Turist- og tiltakskontoret fikk sine kontorlokaler i den nedlagte jernbanestasjonens bygg på Byglandsfjord- - -

I og med at kontoret var knyttet til utbyggingsavdelingen (områdeplanleggingskontoret) var det i realiteten Aust-Agder fylkes arbeids- og tiltaksnemnd som var rådgivende organ for kontoret. - - -

Kommunene synes ofte å ha hatt vansker med å identifisere seg med kontoret, og stilte seg da avventende og kritisk til kontorets arbeid. - - -

De som var engasjert i forsøksarbeidet måtte på egen hånd forsøke å forme ut et utviklingsmønster for prøveområdet bl.a. på grunnlag av de opplysninger som forelå om ny vegutbygging og ny kraftutbygging- - -" (DISTRILTENES UTBYGGINGSFOND, 1972 p.p. 50, 54 og 55).

Tilnæringsmåten har i fortsettelsen hatt den samme karakter – bransjetilnærmet tiltaksarbeide administrert utenfra. Politisk og administrativt har kommunen befunnet seg i en avmaktsituasjon ovenfor samfunnsutviklingen og fylkeskommunalt og sentralt tiltaksarbeide. Innad stor avstand mellom administrasjon og allmenhet.

Risør kommune er befolknings- og næringsmessig vesenforskjellig fra de to foregående områder. På intervjuutidspunktet var hele 54% sysselsatt i tjenesteytende næringer, 41% i sekundærnæringer og bare 5% i primærnæringer (4,6% i jord- og skogbruk og 0,8% i fiske og fangst). To tredjedeler av alle innbyggerne i kommunen bodde i Risør tettsted. Bønder og andre grunneiere var en minoritetsgruppe i denne kommunen.

Tradisjonelt har avstanden vært kort til den urbane forretnings- og industrikultur innenlands. Trelasthandel, iseksport (OUREN, 1981, p. 321–325 og 1983, p. 14–19) og omfattende rederivirksomhet i seilskutetiden med stor lokal mannskapsrekruttering har tilført kystkommunen Risør betydelige impulser utenfra. Langtidspendlingen til USA gjennom første halvdel av vårt århundre det samme.

Området har lite kommersielt reiseliv, men svært mye båturer, mange campere og en god del private hytter. Skjærgården og selve kyststripa er de områdene feriefolket søker til. Fordi yrkesfisket nesten har opphørt, er fritidsfisket uproblematisk. Risør har fra tidlig på 30-tallet vært et foregangsområde i norsk sammenheng i å sikre og tilrettelegge skjærgården for allment bruk. Dette har virket sterkt konfliktdempende og gjort det ikke-kommersielle reiselivet mere interessant i lokal sammenheng.

La oss så gå over til å tolke holdningsforskjellene som vi finner i Tabell 2.3 og bruke forklaringsvariablene:

- ressursituasjonen i området,
- muligheter for alternativ ressursanvendelse, og
- konsekvenser i forhold til lokale verdier og samhandlingsformer.

Skepsisen til flere turist-/høgfjellshoteller i Øystre Slidre og Bykle kommuner kan i stor grad forklares økonomisk og kulturelt. Liten lokal rekruttering av arbeidskraft, stor "turn-over", lavt lønnsnivå og kulturell avvisning. For Risør kommune er en stor vet-ikke-andel fremtredende. Dette er naturlig, fordi innbyggerne i Risør er uten erfaring med denne type bedrifter. Videre er en stor ja-andel økonomisk og kulturelt rimelig. Deltidsarbeide er i et område med stort befolkningsunderlag som her mere interessant, enn i et tynt befolket område med få andre arbeidsplasser. Den urbane kultur preger området. Holdningene til hotell for øvrig, motell og sportell (det vil si den delen av hotellgruppen hvor den enkelte kommune selv avgjør skjenkespørsmålet) følger samme hovedmønster som for gruppen foran. Ja – andelen er imidlertid høyere. Andre og jamførbare undersøkelser viser den samme tendensen i helt andre områder (HENRIKSEN et. al. 1980:21–54). Hovedårsaken til dette ser ut til å være at det oftere står lokale interesser bak de mindre anleggene, rekrutteringen av lokal arbeidskraft blir større og den sosiale og kulturelle avstand er mindre.

Forskyvningen fra nei – til ja-holdninger ser vi fortsetter til gruppen for pensjonat, gjestgiveri, fjellstue. Nå har vi kommet så langt ned i bedriftsstørrelse at regelen er lokalt initiativ, lokal styring, lokal arbeidskraftrekruttering, i stor grad lokale innkjøp og liten sosial- og kulturell avstand mellom bygdefolk, gjester og bedriftsledere. Fortsatt nei-overvekt i Øystre Slidre skyldes nok i hovedsak den raske utbyggingen. Lokalsamfunnet har ikke klart å tilpasse seg i samme takt som utbyggingen har funnet sted. Konfliktfylt lokalisering med tilhørende arealbrukskonflikter mellom reiseliv og tradisjonell næringsvirksomhet helt i sin alminnelighet virker dessuten inn.

Gruppen ungdomsherberge, turist- og skiforeningshytter er den første gruppen hvor en finner ja-overvekt i alle områdene. I tillegg til selve bedriftsstørrelsen, rekrutterings- og innkjøpsmønsteret slår det gunstig ut at gruppen representerer sunne og sosiale fritidsaktiviteter. (Det står ideelle organisasjoner bak.)

Den private hytta fikk tommelen klart ned i Øystre Slidre og Bykle, og ikke fullt så entydig i Risør. Det er interessant å registrere at variasjonene områdene imellom er klart mindre enn for høgservicebedriftene turist- høgfjells- og fjordhotell. Den private hytta reiser i de tre angjeldende områder først og fremst arealforvaltningsspørsmål. I andre og mer belasta hytteområder kan derimot sosiale hensyn melde seg med stor styrke (jfr. HOLMSEN, 1979; HERMUND, 1979 og MONRAD-KROHN, 1982).

Holdningene til utleiehytta er markert forskjellig fra det vi finner for den private hytta.

Spredningen de tre områdene imellom er liten. Hytteutleie har tradisjonelt vært kombinert med gardsdrift. De tre områdene domineres av små bruk som i stor grad har behov for styrking av driftsgrunnlaget. Den lokale forventning til en slik kombinasjon gir seg utslag i en gjennomgående stor ja-holdning.

Tabellen viser også små variasjoner områdene imellom i holdningene til videre utbygging av campingplasser. De ligner mye de vi finner for ja til utleiehytter. Dessuten mener mange at det ville vært av det gode om villcampingen ble redusert.

2.9 HOLDNINGER TIL REISELIVET ANALYSERT MOT PERSON-AVHENGIGE VARIABLER

Ved hjelp av resultatene fra undersøkelsen i Risør skal vi så se nærmere på realiteten i det jeg har valgt å betegne som personavhengige variabler. Hvilke deler av intervjumaterialet som danner tallunderlaget for de enkelte konsekvensgruppene framgår av VEDLEGG 4.

2.9.1 Hvilke faktorer gjør seg gjeldende ved vurderingen av de økonomiske konsekvensene?

Det vi først skal se på er om det er noen forhold som er bestemmende for hvordan man vurderer de økonomiske konsekvensene. Utfra det jeg tidligere har redegjort for, må vi anta at vurderingen av konsekvensene vil være påvirket av avhengigheten av blant annet reiselivet, næringstilknytning og verdi-ideologi. Vi skal se hva vi kan ta ut av materialet om dette, og begynner med å se på hvordan de som har svart vurderer de økonomiske konsekvensene etter avhengighet til reiselivet.

Tabell 2.4 Vurdering av de økonomiske konsekvensene etter avhengighet av reiselivet, Risør.

Vurdering av de økonomiske konsekvensene	Alle	A v h e n g i g h e t	
		Helt/delvis	Uavhengig
Positiv	19,6	41,7	15,7
Både/og (usikker)	46,9	45,8	47,1
Negativ	33,5	12,5	37,2
Ialt	100	100	100
n	322	48	274

Som vi ser av tabell 2.4 er de som er helt eller delvis avhengig av reiselivet langt mere positive til de økonomiske konsekvensene. Andelen både/og/usikker er imidlertid like stor enten man er avhengig eller uavhengig, noe under halvparten.

Når det gjelder næringstilknytning skal vi se på to forhold i tillegg til avhengigheten: grunneierforhold og yrkestilhørighet.

Testet mot grunneierforhold viser det seg at grunneiere har en mer positiv vurdering av de økonomiske konsekvensene enn ikke-grunneiere. Se tabell 2.5 nedenfor.

Tabell 2.5 Vurdering av de økonomiske konsekvensene etter grunneierforhold, Risør.

Vurdering av de økonomiske konsekvensene	Alle	Grunneierforhold	
		Grunneier	Ikke grunneier
Positiv	20,2	29,4	17,7
Både/og (usikker)	46,7	41,2	48,2
Negativ	33,1	29,4	34,1
Ialt	100	100	100
n	317	68	249

Mens nesten en tredjedel av grunneierne mener reiselivet medfører positive økonomiske konsekvenser, er det under en femtedel av ikke-grunneierne som vurderer disse positivt.

Men er det nå slik at det faktisk er grunneierforholdet som slår ut her? Tradisjonelt skulle en kanskje tro at grunneierne skulle være mer negative til de konsekvenser reiselivet medfører, næringsgrunnlag og tradisjonell næringstilknytning tatt i betraktning. Kanskje er det slik at det er avhengigheten som her ligger bak og avgjør vurderingen? Vi skal se på dette i tabell 2.6.

Tabell 2.6 Vurdering av de økonomiske konsekvensene etter grunneierforhold og avhengighet av reiselivet.

Vurdering av de økonomiske konsekvensene	Alle		Grunneier		Ikke grunneier	
	Avh.	Uavh.	Avh.	Uavh.	Avh.	Uavh.
Positiv	41,7	15,7	63,6	22,8	36,1	14,2
Både/og (usikker)	45,8	47,1	27,3	43,9	50	48,1
Negativ	12,5	37,2	9,1	33,3	13,9	37,7
Ialt	100	100	100	100	100	100
n	48	274	11	57	36	212

Tallene i tabellen synes å indikere at avhengigheten betyr noe mer enn grunneierforholdet. Men både avhengighet og grunneier trekker i retning av positiv vurdering, og derfor finner vi også den største andelen med positiv vurdering der hvor disse variabler sammenfaller. En bør imidlertid merke seg at dette er basert på få enheter.

Ut fra de yrkene respondentene har oppgitt har vi også foretatt en klassifisering i henhold til Arbeidsdirektoratets standard. Nå blir imidlertid disse gruppene relativt små, selv om vi bare

braker hovedgruppene, da ca. en fjerdedel ikke er yrkesaktive og ca. 10% ikke har besvart dette spørsmålet, slik at vi har valgt å bare bruke de fire største yrkeskategoriene. Disse er, etter størrelse; 1) industri, bygge- og anleggsarbeid, 2) teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid, 3) handelsarbeid, og 4) servicearbeid. (For inndelingen se Yrkesklassifisering, Arbeidsdirektoratet, oktober 1980.)

Tabell 2.7 Vurdering av de økonomiske konsekvensene etter yrkestilhørighet, Risør.

Vurdering av de økonomiske konsekvensene	Yrkestilhørighet				
	Alle yrkesaktive	Tekn./hum. m.m.	Handelsarbeid	Industri, m.m.	Service
Positiv	19,9	25	21,4	16,9	17,4
Både/og (usikker)	44,7	35	64,3	36,9	34,8
Negativ	35,4	40	14,3	46,2	47,8
Ialt	100	100	100	100	100
n	206	40	28	65	23

Som vi ser av tabellen skiller de som arbeider innenfor handelsnæringen seg ut. De er imidlertid ikke mer positive enn de øvrige, men langt mindre negative. Dette samsvarer også med det en kan forvente etter den kjennskap vi har til handelsstanden. Handelsstanden i Risør har vært sterkt engasjert i blant annet arbeid med turistinformasjon, var initiativtaker og sto også det første året (1981) for driften.

Vi foretok også en tabellutkjøring etter variasjonen i husholdningsinntekt. Etter denne dimensjonen fant vi ingen signifikante forskjeller i materialet.

Derimot skal vi se at det ser ut til å være ulike vurderinger etter hvilken partipolitisk tilhørighet personene hadde ved siste stortingsvalg. På denne variabelen må vi imidlertid også nøye oss med å se på de to største partiene, Det Norske Arbeiderparti (DNA) og Høyre (H), da materialet på de øvrige blir altfor spinkelt til å dele det opp.

Tabell 2.8 Vurdering av de økonomiske konsekvensene etter partipolitisk tilhørighet, Risør.

Vurdering av de økonomiske konsekvensene	Alle	Stemte på ved siste stortingsvalg	
		DNA	H
Positiv	19,8	15,1	38
Både/og (usikker)	46,7	47,3	33,8
Negativ	33,4	37,6	28,2
Ialt	99,9	100	100
n	323	93	71

Som vi ser er det blant H-velgerne over dobbelt så stor andel som blant DNA-velgerne som har vurdert konsekvensene som positive. Vi kan vel si det slik at mens DNA-velgerne har en mer blandet mening, har H-velgerne i større grad en ensartet positiv innstilling.

Så kan en da spørre seg om det er partitilhørigheten som betyr noe her, eller om det kanskje er slik at H-velgerne også er de som er avhengige av reiselivet og at det er dette som bestemmer vurderingen? Vi skal også se på dette.

Tabell 2.9 Vurdering av de økonomiske konsekvensene etter partipolitisk tilhørighet og avhengighet av reiselivet.

Vurdering av de økonomiske konsekvensene	Alle		DNA-velgerne		H-velgerne	
	Avh.	Uavh.	Avh.	Uavh.	Avh.	Uavh.
Positiv	41,7	15,7	33,3	12,3	64,7	29,6
Både/og (usikker)	45,8	47,1	50	46,9	29,4	35,2
Negativ	12,5	37,2	16,7	40,7	5,9	35,2
Ialt	100	100	100	99,9	100	100
n	48	274	12	81	17	54

For DNA-velgernes vedkommende synes det så godt som utelukkende å være avhengigheten som er avgjørende for vurderingen. H-velgerne derimot er generelt mer positive uansett avhengigheten, selv om det også her er forskjeller mellom avhengige og uavhengige.

2.9.2 Hvilke faktorer gjør seg gjeldende ved vurderingen av de sysselsettingsmessige virkninger og virkninger på arbeidsplassene?

Vi skal også her begynne med å se på hvordan avhengighet av reiselivet betyr for vurderingene av de sysselsettingsmessige konsekvensene, da dette hypotetisk er den gjennomgående viktigste forklaringsvariabelen for holdninger og vurderinger.

Tabell 2.10 Vurdering av de sysselsettingsmessige konsekvensene etter avhengighet av reiselivet, Risør.

Vurdering av de sysselsettingsmessige konsekvensene	Alle	A v h e n g i g h e t	
		Helt eller delvis	Uavhengig
Positiv	52,6	77,1	48,5
Både/og (usikker)	38,7	16,7	42,3
Negativ	8,7	6,3	9,1
Ialt	100	100,1	99,9
n	323	48	274

Som vi ser er det klare signifikante forskjeller mellom de avhengige og de uavhengige. Mens de som er avhengige er langt mere positive, er de uavhengige mere usikre eller nyanserte i

vurderingen. Den negative andelen er like liten i begge grupper.

Det neste vi skal se på er om det er noen forskjeller i vurderingen av de sysselsettingsmessige konsekvensene etter om man mener det fins andre muligheter til næringsutvikling enn reiseliv eller ikke. En kunne vel forvente at de som ikke mener det eksisterer alternativer ser mer positivt på reiselivsnæringens effekter i så måte enn de øvrige.

Tabell 2.11 Vurdering av de sysselsettingsmessige konsekvensene etter antakelsen om alternative næringsmuligheter.

Vurdering av de sysselsettingsmessige konsekvensene	Alle	Finnes alternativ	Ikke alternativ	Vet ikke
Positiv	52,6	55,9	46,4	49
Både/og (usikker)	38,7	33,8	50	42,2
Negativ	8,7	10,3	3,6	8,8
Ialt	100	100	100	100
n	323	136	28	147

Likevel er det ikke slik: det er ingen forskjell i hvor positiv man er enten man mener det fins alternativ eller ikke. Muligens er de som ikke mener det er alternativer noe mer usikre på reiselivets effekter.

Tilknytning til tradisjonell næringsdrift (grunneier/ikke grunneier) synes heller ikke å bety noe som helst for denne type vurderinger. Men hvordan ser det ut om vi foretar en inndeling etter hovedyrke (de fleste brukene er kombinasjonsbruk)? For inndeling, se kapittel 2.9.1, s.37-39.

Tabell 2.12 Vurdering av de sysselsettingsmessige konsekvensene etter hovedyrke, Risør.

Vurdering av de sysselsettingsmessige konsekvensene	Alle	Yrkestilhørighet				Ikke yrkesaktiv
		Tekn./hum. m.m.	Handelsarbeid	Industri m.m.	Servicearbeid	
Positiv	52,6	57,5	71,4	52,3	34,8	48,2
Både/og (usikker)	38,7	35	28,6	36,9	43,5	40
Negativ	8,7	7,5		10,8	21,7	11,8
Ialt	100	100	100	100	100	100
n	323	40	28	65	23	85

Her ser vi igjen at de som arbeider i handelsnæringen er klart mest positive, mens de med service arbeid faktisk er mindre positive enn de øvrige. De ikke yrkesaktive skiller seg ikke fra gjennomsnittet.

Til slutt skal vi se på om den partipolitiske tilhørigheten har noe å si for vurderingen av denne typer konsekvenser.

Tabell 2.13 Vurderingen av de sysselsettingsmessige konsekvensene etter om man stemte DNA eller H ved siste stortingsvalg, Risør.

Vurdering av de sysselsettingsmessige konsekvensene	Alle	Stemte på ved siste stortingsvalg	
		DNA	H
Positiv	52,6	41,9	63,4
Både/og (usikker)	38,7	44,1	29,6
Negativ	8,7	14	7
Ialt	100	100	100
n	323	93	71

Som i forrige kapittel er H-velgerne også her mer positivt innstilt i vurderingen av konsekvensene enn DNA-velgerne. Blant H-velgerne er det dobbelt så stor andel som er overveiende positiv enn usikker, mens DNA-velgerne er likt fordelt på begge disse grupper. DNA-velgerne er imidlertid ikke stort mer negativ i vurderingen enn H-velgerne.

Til slutt skal vi igjen se på hvordan materialet fordeler seg dersom vi tar hensyn både til avhengighet og partipolitisk tilhørighet.

Tabell 2.14 Vurdering av de sysselsettingsmessige konsekvensene etter avhengighet av reiselivet og partipolitisk tilhørighet, Risør.

Vurdering av de sysselsettingsmessige konsekvensene	Alle		DNA-velgere		H-velgere	
	Avh.	Uavh.	Avh.	Uavh.	Avh.	Uavh.
Positiv	77,1	48,5	66,7	38,3	82,4	57,4
Både/og (usikker)	16,7	42,3	25	46,9	17,6	33,3
Negativ	6,3	9,1	8,3	14,8		9,3
Ialt	100,1	99,9	100	100	100	100
n	48	274	12	81	17	54

Nå blir antallet avhengige så lite når en deler opp etter parti at en ikke kan si noe om forskjellene her, men dersom vi ser på de uavhengige synes det klart at det ikke bare er avhengigheten som avgjør vurderingen av de sysselsettingsmessige konsekvensene. H-velgerne synes å være mer tilbøyelige til å foreta en positiv vurdering enn DNA-velgerne. Likevel er det heller ikke her slik at DNA-velgerne er mere negative.

2.9.3 Hvilke faktorer gjør seg gjeldende ved vurderingen av hvorvidt det oppstår konkurranse mellom tilreisende og fastboende om knappe ressurser eller ikke?

Når vi her snakker om knappe ressurser eller goder er dette forhold som går på "lett tilgjengelige" ressurser, som jakt, kystnært sjøfiske, ferskvannsfiske, "pittorekse" små byhus, natur og strender generelt, o.s.v., som tidligere stort sett bare er blitt utnyttet av

fastboende. Dette er ressurser som i enkelte tilfeller, når pågangen etter dem blir for stor eller oppfattes som for stor, kan være utgangspunkt for konkurranse mellom fastboende og tilreisende, enten gjennom at de fastboende blir fortrent eller at de ikke klarer å betale hva det koster lenger. (Det vi ikke går inn på her at både trengsel og knapphet er relative begreper for de fleste.)

En kan i denne forbindelse tenke seg at faktorer som vil virke inn her er, foruten avhengighet, tilknytning til tradisjonell ressursbasert næringsdrift (grunneier/ikke grunneier), tilknytning til kommunen, muligens alder, samt verdigrunnlag (partipolitisk tilhørighet).

Vi begynner igjen med avhengigheten.

Tabell 2.15 Vurdering av hvorvidt det oppstår konkurranseforhold om knappe ressurser/goder eller ikke, etter avhengighet av reiselivet, Risør.

Vurdering av konkurranseforhold	Alle	A v h e n g i g h e t	
		Helt eller delvis	Ikke avhengig
Oppstår ikke konkurranseforhold	29,4	45,8	26,3
Både/og (usikker)	44,9	35,4	46,7
Oppstår konkurranseforhold	25,7	18,8	27
Ialt	100	100	100
n	323	48	274

Som vi ser her er utslagene ikke like store som ved vurderingene av økonomiske og sysselsettingsmessige konsekvenser, men likevel er de avhengige mer tilbøyelige til å mene at det ikke oppstår noe konkurranseforhold om disse ressursene.

Vi skal så se på hvordan grunneierne stiller seg til denne problemstillingen. En kunne jo her forvente seg at disse i større grad enn øvrige skulle merke/være utsatt for konkurranse i den grad dette oppfattes som problematisk.

Tabell 2.16 Vurdering av hvorvidt det oppstår konkurranseforhold om knappe ressurser/goder etter grunneierforhold, Risør.

Vurdering av konkurranseforhold	Alle	Grunneier	Ikke grunneier
Oppstår ikke konkurranseforhold	29,4	38,2	27,3
Både/og (usikker)	44,9	32,4	48,2
Oppstår konkurranseforhold	25,7	29,4	24,5
Ialt	100	100	100
n	323	68	249

Her finner vi imidlertid at grunneiere ikke i større grad enn ikke-grunneiere mener at det oppstår konkurranse. Det er faktisk slik at i den grad det er forskjeller er det større andel av grunneierne som mener at det ikke oppstår konkurranse eller knapphet om ressursene. Denne forskjellen kommer heller ikke av de grunneiere som er avhengige av reiselivet, men det synes som om grunneier i seg selv trekker i positiv retning på vurderingen.

Imidlertid ser tilknytning til kommunen ut til å trekke i "motsatt" retning, i så måte at de som er tilflyttede ikke mener det oppstår konkurranse, mens de som er født og oppvokst i Risør i større grad oppfatter konkurranseforhold. (Se tabell 2.17.)

Tabell 2.17 Vurdering av hvorvidt det oppstår konkurranseforhold om knappe ressurser/goder etter tilknytning til kommunen, Risør.

Vurdering av konkurranseforhold	Alle	Født/oppvokst	Tilflyttet
Oppstår ikke konkurranseforhold	29,4	24,1	37,4
Både/og (usikker)	44,9	45	44,3
Oppstår konkurranseforhold	25,7	30,9	18,3
Ialt	100	100	100
n	323	191	131

Når det gjelder alder kunne en også tenke seg at det var de eldste som ville oppleve en eventuell konkurransesituasjon på disse områdene sterkest, da den eldre generasjon - i hvert fall i enkelte områder - muligens har en noe annet forhold til det å bruke/utnytte denne type ressurser. Vi skal se på hva materialet sier til dette.

Tabell 2.18 Vurdering av hvorvidt det oppstår konkurranseforhold om knappe ressurser/goder etter alder, Risør.

Vurdering av konkurranseforhold	Alle	18-29 år	30-39 år	40-59 år	60-74 år
Oppstår ikke konkurranse	29,4	13,7	38	40,2	23,6
Både/og (usikker)	44,9	57,5	47,9	35,3	40,3
Oppstår konkurranse	25,7	28,8	14,1	24,5	36,1
Ialt	100	100	100	100	100
n	323	73	71	102	72

Som vi ser av tabellen synes materialet å bekrefte dette: det er blant de eldste som vi finner den største andelen som mener det oppstår konkurranse, men også blant de yngste er det få som mener det ikke oppstår konkurranse.

Men med disse resultatene her kan en vel også tenke seg at det er nettopp disse to

aldersgruppene som også er født og/eller oppvokst i kommunen, slik at det kanskje er tilknytningen til kommunen som egentlig bestemmer vurderingen. Vi skal derfor se på i hvilken grad dette kan være tilfelle.

Tabell 2.19 Vurdering av hvorvidt det oppstår konkurranse om knappe ressurser/goder etter alder og tilknytning til kommunen, Risør.

Vurdering av konkurranseforhold	Alle		18-29 år		30-39 år		40-59 år		60-74 år	
	Født	Tilfl.	Født	Tilfl.	Født	Tilfl.	Født	Tilfl.	Født	Tilfl.
Oppstår ikke konkurranse	24,1	37,4	10,2	20,8	36,8	39,4	33,3	47,1	20,4	31,8
Både/og (usikker)	45	44,3	55,1	62,5	50	45,5	35,3	35,3	38,8	40,9
Oppstår konkurranse	30,9	18,3	34,7	16,7	13,2	15,2	17,6	17,6	40,8	27,3
Ialt	100	100	100	100	100	100,1	100	100	100	100
n	191	131	49	24	38	33	51	51	49	22

Som vi ser av tabellen er det kun i aldersgruppen 30-39 år at tilknytningen til kommunen ikke synes å bety noe for konkurransevurderingen. Ellers synes tilknytningen til kommunen å bety mer enn bare aldersgruppe, selv om tendensene etter alder (tabell 2.19) fortsatt ligger der.

Her skal vi også til slutt se på om den partipolitiske tilhørigheten har noe å si for vurderingen.

Tabell 2.20 Vurdering av hvorvidt det oppstår konkurranse om knappe ressurser/goder etter hvordan man stemte ved siste stortingsvalg, Risør.

Vurdering av konkurranseforhold	Alle	Stemte på ved siste stortingsvalg	
		DNA	H
Oppstår ikke konkurranse	29,4	23,7	45,1
Både/og (usikker)	44,9	41,9	38
Oppstår konkurranse	25,7	34,4	16,9
Ialt	100	100	100
n	323	93	71

Blant H-velgerne er det dobbelt så stor andel som i DNA som mener det ikke oppstår konkurranse. Og omvendt det samme forholdet at det blant DNA-velgernes andel som mener det oppstår konkurranse om ressursene dobbelt så stor som H-velgernes.

Vi kan også her sjekke denne sammenhengen for tilknytning til kommunen samt avhengighet av reiselivet. Vi finner da at H-velgerne synes å være en mer homogen gruppe, hvor parti-ideologi synes å virke samlende, mens vi blant DNA-velgerne finner at vurderingen varierer både med tilknytning og avhengighet. (Se tabell 2.21 og 2.22.) Det bør imidlertid bemerkes

at basisen for avhengighet og paritilhørighet er liten.

Tabell 2.21 Vurdering av hvorvidt det oppstår konkurranse om knappe ressurser/goder etter hvordan man stemte ved siste stortingsvalg og tilknytning til kommunen, Risør.

Vurdering av konkurranseforhold	Alle		DNA-velgere		H-velgere	
	Født	Tilfl.	Født	Tilfl.	Født	Tilfl.
Oppstår ikke konkurranse	24,1	37,4	15,5	37,1	41,5	50
Både/og (usikker)	45	44,3	43,1	40	41,5	33,3
Oppstår konkurranse	30,9	18,3	41,4	22,9	17,1	16,7
Ialt	100	100	100	100	100,1	100
n	191	131	58	35	41	30

Tabell 2.22 Vurdering av hvorvidt det oppstår konkurranse om knappe ressurser/goder etter hvordan man stemte ved siste stortingsvalg og avhengighet av reiselivet, Risør.

Vurdering av konkurranseforhold	Alle		DNA-velger		H-velgere	
	Avh.	Uavh.	Avh.	Uavh.	Avh.	Uavh.
Oppstår ikke konkurranse	45,8	26,3	41,7	21	52,9	42,6
Både/og (usikker)	35,4	46,7	41,7	42	29,4	40,7
Oppstår konkurranse	18,8	27	16,7	37	17,6	16,7
Ialt	100	100	100,1	100	99,9	100
n	48	274	12	81	17	54

2.9.4 Hvilke faktorer gjør seg gjeldende ved vurderingen av de kulturelle konsekvensene?

Når det gjelder de kulturelle konsekvensene er det vel ikke grunn til å vente at disse, slik de er operasjonalisert gjennom utsagnene, skulle gi de store utslagene i en kommune som Risør. Risør har jo på ingen måte vært isolert gjennom historien, men har tvertimot lange tradisjoner i blant annet både handel og sjøfart, såvel innen- som utenlands.

Vi skal igjen begynne med å se på hvordan avhengigheten av reiselivet vil påvirke vurderingen av de kulturelle konsekvensene.

Tabell 2.23 Vurdering av de kulturelle konsekvensene etter avhengighet av reiselivet, Risør.

Vurdering av de kulturelle konsekvensene	Alle	A v h e n g i g h e t	
		Helt eller delvis	Ikke avhengig
Positiv	26,3	41,7	23,4
Både/og (usikker)	56,3	52,1	57,3
Negativ	17,3	6,3	19,3
Ialt	99,9	100,1	100
n	323	48	274

Igjen viser det seg at avhengigheten trekker i positiv retning i forhold til konsekvensvurderingen. Blant de avhengige er det nesten dobbelt så stor andel som blant resten av befolkningen som har gitt uttrykk for en positiv vurdering av de kulturelle konsekvensene, tilsvarende er andelen negative ca. 3 ganger så stor blant de uavhengige. I begge kategorier er imidlertid over halvparten usikker eller nyansert.

En kunne også tenke seg at de som var født/oppvokst i kommunen i større grad ville være vår for denne typen konsekvenser. Vi skal derfor se hvordan materialet fordeler seg vurderingsmessig etter tilknytning til kommunen.

Tabell 2.24 Vurdering av de kulturelle konsekvensene etter tilknytning til kommunen, Risør.

Vurdering av de kulturelle konsekvensene	Alle	Tilknytning til kommunen	
		Født/oppvokst	Tilflyttet
Positiv	26,3	27,7	24,4
Både/og (usikker)	56,3	51,8	62,6
Negativ	17,3	20,4	13
Ialt	99,9	99,9	100
n	323	191	131

Denne variabelen gir ikke utslag i det hele tatt, det er ingen forskjeller i vurderingen mellom innflyttere og de som er født/oppvokst i kommunen. Nå er det vel likevel slik at mange av de som er tilflyttet har bodd både ti og tyve år i kommunen og kanskje i holdninger er mer å regne som født/oppvokst. Det kan altså ligge mer her enn vi har mulighet for å få ut.

En annen mulighet kan være at disse konsekvensene faktisk ikke betyr noe særlig i Risør, slik at det derfor er variabler som avhengighet (interessetilknytning) og grunnleggende verdiholdning som bestemmer svarene. Vi skal derfor også se på om stemmegivning ved siste stortingsvalg har noe å bety for vurderingen.

Tabell 2.25 Vurdering av de kulturelle konsekvensene etter om man stemte DNA eller H ved siste stortingsvalg, Risør.

Vurdering av de kulturelle konsekvensene	Alle	Stemte på ved siste stortingsvalg	
		DNA	H
Positiv	26,3	22,6	36,6
Både/og (usikker)	56,3	65,6	46,5
Negativ	17,3	11,8	16,9
Ialt	99,9	100	100
n	323	93	71

Som vi ser av tabellen synes det som om det ligger mer i denne forklaringen av vurderingen av de kulturelle konsekvensene. H-velgerne har i større grad gitt uttrykk for at disse konsekvensene virker positivt, mens DNA-velgerne er mere usikre eller ambivalente.

Derfor skal vi før vi går over på neste konsekvensområde også se på resultatene når vi kopler de to variablene avhengighet og stemmegivning ved siste stortingsvalg.

Tabell 2.26 Vurdering av de kulturelle konsekvensene etter om man stemte DNA eller H ved siste stortingsvalg og avhengighet av reiselivet, Risør.

Vurdering av de kulturelle konsekvensene	Alle		DNA-velgere		H-velgere	
	Avh.	Uavh.	Avh.	Uavh.	Avh.	Uavh.
Positiv	41,7	23,4	41,7	19,8	47,1	33,3
Både/og (usikker)	52,1	57,3	58,3	66,7	41,2	48,1
Negativ	6,3	19,3		13,6	11,8	18,5
Ialt	100,1	100	100	100,1	100,1	99,9
n	48	274	12	81	17	54

Selv om antallet avhengige ved en slik oppdeling blir lite, og tallene dermed usikre, er tendensen likevel at det for DNA-velgerne synes å være avhengigheten som er avgjørende for vurderingen. Blant de uavhengige H-velgerne er andelen med positiv vurdering større enn blant de øvrige. Dette bekrefter ytterligere at vurderingen her er avhengig av direkte interesseliknytning eller verdi-ideologi/-grunnlag.

2.9.5 Hvilke faktorer gjør seg gjeldende ved vurderingen av de sosiale konsekvensene?

Den siste av disse konsekvensdimensjonene vi skal se på er den vi har kalt sosiale konsekvenser. Den går både på forhold som berører sosialsektoren, og forhold som berører sosiale relasjoner (mellommenneskelige forhold) i kommunen. (Se vedlegg 4 for spesifisering av utsagnene.)

Også her skal vi begynne med å se på avhengigheten av reiselivet slår ut. En kan tenke seg en av to ting. Enten kan det være slik at de som er avhengige ut fra interessetilknytning vil innta en mer positiv holdning til konsekvensene, mens de uavhengige er mer negativ. Eller en kan også tenke seg at de avhengige ville være mer negative, da de vil være "nærmere" og ha lettere for å få innsikt og observere forholdene. Vi skal se hva materialet sier til dette.

Tabell 2.27 Vurdering av de sosiale konsekvensene etter avhengighet av reiselivet, Risør.

Vurdering av de sosiale konsekvensene	Alle	A v h e n g i g h e t	
		Helt eller delvis	Ikke avhengig
Positiv	30,7	43,8	28,1
Både/og (usikker)	39,9	37,5	40,5
Negativ	29,4	18,8	31,4
Ialt	100	100,1	100
n	323	48	274

Som tabellen viser synes det som det for Risørs vedkommende er den første forklaringen som gjør seg gjeldende. Det er vel også rimelig med tanke på Risørs situasjon og utvikling/historie. Likevel er utslagene av avhengighet ikke så store når det gjelder vurderingen av de sosiale konsekvensene som for de øvrige konsekvensområdene.

Vi kan også tenke oss at forhold som alder, tilknytning til kommunen, inntekt og partipolitisk tilhørighet kan være forhold som er med på å bestemme vurderingen av de sosiale konsekvensene. Vi skal derfor også se hvordan materialet fordeler seg etter disse forholdene.

Tabell 2.28 Vurdering av de sosiale konsekvensene etter aldersgruppe, Risør.

Vurdering av de sosiale konsekvensene	Alle	A l d e r s g r u p p e			
		18-29 år	30-39 år	40-59 år	60-74 år
Positiv	30,7	24,7	21,1	42,2	31,9
Både/og (usikker)	39,9	41,1	52,1	35,3	31,9
Negativ	29,4	34,2	26,8	22,5	36,1
Ialt	100	100	100	100	99,9
n	323	73	71	102	72

Som vi ser av tabellen er det to tall som peker seg ut sammenliknet med de øvrige. I aldersgruppen 30-39 år har over halvparten ikke vurdert disse konsekvensene som enten overveiende positive eller negative. I den neste aldersgruppen 40-59 år er derimot andelen med overveiende positiv vurdering ca. dobbelt så stor som blant de yngre. De eldste er nokså jamnt fordelt utover vurderingsalternativene.

Tabell 2.29 Vurdering av de sosiale konsekvensene etter tilknytning til kommunen, Risør.

Vurdering av de sosiale konsekvensene	Alle	Tilknytning til kommunen	
		Født/oppvokst	Tilflyttet
Positiv	30,7	27,2	35,9
Både/og (usikker)	39,9	38,7	41,2
Negativ	29,4	34	22,9
Ialt	100	99,9	100
n	323	191	131

Også denne variabelen synes å bety noe for vurderingen av de sosiale konsekvensene. Som vi ser er det forskjeller mellom de som er født eller oppvokst i Risør og de som er tilflyttet. Andelen som har gitt uttrykk for en negativ holdning er ca. 50% høyere blant de som er født/oppvokst i Risør enn blant innflytterne.

Tabell 2.30 Vurdering av de sosiale konsekvensene etter skattbar husholdningsinntekt 1982, Risør.

Vurderinger av de sosiale konsekvensene	Alle	Husholdningsinntekt		
		Under 75.000	75.000-125.000	Over 125.000
Positiv	30,7	32,4	25,8	40,7
Både/og (usikker)	39,9	37,8	44,2	30,2
Negativ	29,4	29,7	30	29,1
Ialt	100	99,9	100	100
n	323	74	120	86

Denne variabelen synes også å ha noe å si for vurderingen av konsekvensene her, spesielt for andelen som har vurdert de som overveiende positive. Blant de med skattbar inntekt over kr 125.000 er det ca. 40% som har en positiv vurdering, mens det kun er ca. 25% blant de i inntektsgruppen 75.000-125.000 kr. De under 75.000 kr faller midt imellom, og er kanskje også en noe mer sammensatt gruppe enn de to øvrige.

Vi har også sjekket inntekten mot yrke (de fire største gruppene), men her synes det som om inntektsnivået er mer avgjørende.

Andelen med overveiende negativ vurdering er lik for alle tre inntektsgruppene.

Tabell 2.31 Vurdering av de sosiale konsekvensene etter om man stemte DNA eller H ved siste stortingsvalg, Risør.

Vurderinger av de sosiale konsekvensene	Alle	Stemte på ved siste stortingsvalg	
		DNA	H
Positiv	30,7	33,3	42,3
Både/og (usikker)	39,9	35,5	32,4
Negativ	29,4	31,2	25,4
Ialt	100	100	100,1
n	323	93	71

Ved vurderingen av de sosiale konsekvensene synes derimot ikke den partipolitiske tilhørigheten å bety noe, som den har gjort ved de øvrige konsekvensvurderingene. Her er det ingen forskjeller mellom DNA- og H-velgere som vi ser av tabell 2.31.

2.10 NOEN TEORETISKE IMPLIKASJONER FRA UNDERSØKELSEN

Nedenfor vil jeg summere opp resultatene fra tekstanalysen av punkt 2.7 Kjennetegn ved områdene s.29-31 og punkt 2.8 Holdninger til reiselivet i områdene s.31-37, for å belyse mer systematisk berettigelsen av de *områdespesifikke* og *reiselivsspesifikke* variabler når en arbeider med problemstillingen INNPASSING AV REISELIV I LOKALE SAMFUNN. Tabellen nedenfor er ikke fullstendig i den forstand at den tar med alle varianter som de enkelte forklaringsvariabler har blitt brukt i. Det jeg gjør i tabellen nedenfor er begrenset til å finne ut om jeg har hatt bruk for knippet av forklaringsvariabler jeg har etablert under henholdsvis hovedgruppene *områdespesifikke* og *reiselivsspesifikke* variabler (jfr. her punkt 2.4 Hovedgrupper av variabler s.23-24).

Tabell 2.32 Aktivisering av område- og reiselivsspesifikke variabler i analysen

UTSAGN	OMRÅDESPESIFIKKE			REISELIVSSPESIFIKKE		
	Kulturrell avstand	Sysselsettings-situasjonen	Ressurssituasjonen	Type reiseliv	Reiselivets relative omfang	Utbyggings tempo
<p>I. Øystre Slidre (jfr. s.29-30 og s.33-34)</p> <p>"---en 20-års periode med rask turistmessig utbygging---"</p> <p>"---basis i fritidsbetiget reiseliv---"</p> <p>"---en rask og massiv utbygging som vant i konkurransen om naturgrunnlagsressursene som her var en knapphetsfaktor---"</p> <p>"---sysselsettingsmessig hadde reiselivet blitt av stort omfang relativt sett---"</p> <p>"---den kulturarv som landbruket er bærer av, er levende, og dette vil ungdommen i dag ta vare på og føre videre---"</p> <p>"---en jevn sysselsettingsvekst på Fagernes (regionsenteret) som ligger i nabokommunen. Alle bygdelag i Øystre Slidre kommune ligger innenfor daglig reiseavstand til Fagernes---"</p>			X	X		X
<p>II. Bykle (jfr. s.29-30 og s.34-35)</p> <p>"---her var det altså liten alternativ anvendelse for arealressursene---"</p> <p>"---kulturelt var området overkjørt av den nye tiden, og en kan neppe snakke om kontinuitet i kultur- og verditradisjon---"</p> <p>"---Vekstområder i dagpendlingsavstand for bosatte i Bykle eksisterer ikke. Presset for å få stablet på beina nye arbeidsplasser var derfor mere påtrengende her enn i Øystre Slidre---"</p> <p>"---Reiselivet hadde basis i den fritidsbeingede etterspørselen---"</p> <p>"---Reiselivsnæringen i dette området hadde vært gjenstand for en betydelig utbygging de siste 15 årene før undersøkelsen ble foretatt og prognosene hadde mye til felles med Øystre Slidre---"</p> <p>"---De dominerende næringer i Bykle kommune på undersøkelses-tidspunktet var bygg- og anlegg--- og hotell- og restaurant---"</p>	X	X	X	X		X

Fortsettelse på neste side.

Tabell 2.32 Aktivisering av område- og reiselivsspesifikke variabler i analysen, fortsettelse fra forrige side

UTSAGN	OMRÅDESPESIFIKKE			REISELIVSPESIFIKKE		
	Kultu- rell avstand	Sysse- l- settings- sitasjonen	Ressurs- situa- sjonen	Type reiseliv	Reiselivets relative omfang	Utbygg- ings tempo
<p>III. Risør (jfr. s.29-30 og s.35)</p> <p>---Historisk sett har avstanden til de urbane miljøene innenlands og utenlands vært kort---"</p> <p>---Sysselsetningsmessig er reiselivet av beskjedent omfang---"</p> <p>---Reiselivet i kystsonen er fritidsbetinget og i meget stor grad ikke-kommersiell (fritidsbåtene og villcamping). I byen er yrkesbetinget- og lokalt betinget etterspørsel driftsbasis---"</p> <p>---Reiselivet har vokst frem over generasjoner---"</p> <p>---Risør har fra tidlig på 30-tallet vært et foregangsområde i norsk sammenheng i å sikre og tilrettelegge skjærgården for allment bruk. Dette har virket sterkt konfliktdependende og gjort det ikke-kommersielle reiselivet mere interessant i lokal sammenheng---"</p> <p>---De tre områdene domineres av små bruk som i stor grad har behov for styrking av driftsgrunnlaget---" (punkt 2.8, s.34)</p>	X			X	X	
	3	X		3	3	3

Hovedkonklusjonen fra tekstanalysen er at jeg har måttet aktivisere alle forklaringsvariablene for å kunne få frem forskjellene mellom de tre områdene, og gjennom det etablere forutsetninger for å tolke intervjumaterialet. Vi bør også notere oss at fire av de i alt seks forklaringsvariabler som har blitt brukt gjelder ikke-materielle forhold.

Jeg mener derfor at det er grunn til å tolke analyseresultatene dithen at de forsterker hypotesene og modellene som jeg etablerte innledningsvis. Jeg har imidlertid blitt mere klar over betydningen av de såkalte frie goder, og at dette i betydelig grad er knapphetsressurser i lokalsamfunnene. I noe større grad enn det jeg hadde forutsatt innledningsvis synest videre lokale holdninger og lokale tålegrenser å være knyttet til den pekuniære godtgjørelse av produksjonsfaktorene. En optimal godtgjørelse av produksjonsfaktorene forutsetter:

- en god ressusteoretisk forståelse slik at en kan oppnå optimal lokalisering, og
- en god produksjonsteoretisk forståelse slik at produksjonsprosessen kan resultere i en interessant "value added".

Hovedemnene i de 3 påfølgende kapitler vil derfor i all hovedsak dreie seg om ressurser, lokalisering og produksjon.

KAPITTEL 3 - LOKALISERING AV REISELIV

3.1 INNLEDNING

Lokaliseringsbetingelsene endres over tid. Tekniske forutsetninger endres, ressurs- etterspørselen og ressurspotensialet, ferdigheter og behov endres, oppfatninger og med det tingenes symbolverdi etc. Reiselivet består av en konkurranseutsatt produksjon og en skjermet produksjon. Den konkurranseutsatte som også er ressursbasert, har strenge krav til lokalisering om den skal bli konkurransedyktig. Kun de aller beste ressursforekomstene gir grunnlag godt nok. I dette kapitlet vil vi derfor oppholde oss med lokaliserings- og ressurssspørsmål.

3.2 LOKALISERINGS- OG PRODUKSJONSFAKTORER

I lokaliserings- og produksjonssammenheng bruker vi begrepsparet *lokaliseringsfaktorer* eller *lokaliseringsdeterminanter* og *produksjonsfaktorer* eller *innsatsfaktorer*. Enhver lokaliserings- og/eller produksjonsanalyse vil måtte forankres i disse to dimensjonene.

Lokaliseringsfaktorene er *de totale rammebetingelser* rundt en økonomisk aktivitet, mens knippet med produksjonsfaktorer er avgrenset til *den konkrete in-put* i en produksjon eller økonomisk aktivitet. Knippet med produksjonsfaktorer er i seg selv en sentral lokaliseringsfaktor, men som sådan behandles den som en aggregert størrelse (jfr. eksempelvis avsnittet "The location factors" hos SMITH, 1981:45-67).

For å unngå misforståelser i fortsettelsen kan det være grunn til å presisere følgende tre sammenhenger:

For det første er det slik at all produksjon og økonomisk aktivitet er avhengig av *et sett av innsatsfaktorer*. Det kan være ubearbeidete fysiske innsatsfaktorer, know-how, ulike produktelement, andre ikke-fysiske forutsetninger av kulturell og sosial art etc. Av pedagogiske og forståelsesmessige årsaker har en derfor som felles fagterminologi innen fagene geografi og sosialøkonomi utviklet begreper som knytter an til den lokaliseringsfaktoren som har hatt størst innflytelse på lokaliseringen. Når hensynet til stedsspesifikke ressurser har vært det avgjørende, vil en derfor betegne produksjonen eller den økonomiske aktiviteten som *ressursbasert* eller *råvarebasert*. Produksjon og økonomiske aktiviteter som må legges der markedet befinner seg blir kalt *markedsbasert* eller *markedsorientert*. Eksempelvis slik virksomhet fra tjenestesektoren som legekontorer, sakførerkontorer og kinoer. (HOLTE, 1982: 104-108; PATERSON, 1976: 214-221.) På

tilsvarende vis får en *energibasert lokalisering, arbeidskraftbasert lokalisering, nettverksbasert lokalisering etc.*

Dette er et både informativt og operasjonelt begrepssystem, og hovedgrunnen til at jeg i dette arbeidet har valgt å følge denne tradisjonen for å karakterisere hovedformer for lokalisering av reiseliv. Ved dette begrepsvalget unngår en sirkelresonnementet som noen havner i ved å peke på, som riktig er, at all reiselivsmessig produksjon forutsetter in-put av et sett av ressurser og derfor bør betegnes som ressursbasert. Dette gir ikke noe annet enn en tautologi.

For det andre må vi gjøre klart for vår bevissthet at vi har å gjøre med to hovedkategorier av såvel lokaliserings- som produksjonsfaktorer. Den ene hovedkategorien omfatter *materielle ting og forhold*, eksempelvis arealtilgang, energitilgang og klima. Den andre hovedkategorien er *ikke materielle forhold* som eksempelvis kompetanse og forhold av sosial og kulturell art. Den tekniske utvikling har så langt gjort at *de ikke-materielle forhold* har fått tiltagende lokaliseringsbetydning. (DE BLIJ & MULLER, 1988:225:" - - - a new set of locational forces has been unleashed wherein the distribution of key economic activities is now being shaped by noneconomic variables - - -"). Den direkte årsak til dette skyldes at det har blitt rimeligere å forflytte viktige innsatsfaktorer som bl.a. råvarer og energi. En forsterkende tilleggsfaktor har kommet til etter hvert som bedriftsledelsen har blitt profesjonalisert og byråkratisert (ikke lenger knyttet til gründeren, men et team av ulike ledelsesprofesjoner som GALBRAITH, 1967 kaller "the technostructure"). Denne gruppen av profesjonelle ledere, markedsførere og produktutviklere er geografisk mobile fordi de har små eller ingen eierinteresser i virksomheten de arbeider i, og legger derfor større vekt på miljømessige og kulturelle forhold til sitt arbeids- og bosted. Generelt sett virker disse to forholdene sammen og trekker i retning av sentrale områder med klimafordeler.

For det tredje krever vår tid at vi favner lokaliseringsfaktorer som gjør at vi etablerer *en dynamisk lokaliseringsanalyse* i stedet for *en statisk*. Vi må bringe inn lønns- og kostnadsnivået rundt oss som en reell og sentral lokaliseringsfaktor og la K-variablene (*kunnskap, kreativitet, kommunikasjon og kultur*) bli det dynamiske elementet (ANDERSSON & STRØMQUIST, 1988:29). Det er en statisk og kortsiktig strategi å bruke lønns- og kostnadsnivået til "primitiv priskonkurrens och kostnadsjakt - - -" (op.cit.; se spesielt avsnittet "Den dynamiske konkurransen", p. 23-24). Et høyt lønns- og prisnivå er en lokaliseringsfaktor som tilsier stor vekt lagt på kunnskapsoppbygging for å mestre krevende produktutvikling, gjennomføring av krevende produksjonsprosesser, mestre raske omstillinger og en adekvat samhandling med et diversifisert marked.

3.3 HOVEDFORMER FOR REISELIV LOKALISERINGSMESSIG

Lokaliserings- og innpassingsmessig har vi følgende 3 hovedformer for reiseliv :

Hovedformen *Markedsbasert reiseliv* som omfatter det yrkesbetingede reiseliv. Dette er tettstedsorientert idet produksjonen her må foregå der folk på yrkesbetingede reiser har oppdrag å utføre. I lokaliseringsteoretisk sammenheng velger jeg derfor å kalle denne delen av reiselivet for markedsbasert.

Innpassingsmessig - økonomisk og sysselsettingsmessig,
- areelt,
- sosialt,
- kulturelt, og
- lokalpolitisk

er denne delen av reiselivet uproblematisk, ja det er rett ut sagt takknemlig å innpasse i mottakerområdene. De tilreisende er betalingsdyktige (inngår i den skjermede delen av næringen), etterspørselen fordeler seg jevnt over året, de tilreisende samhandler med likesinnede og står under hjemstedets sosiale kontroll. Om vi måler volumet i form av overnattinger utenfor bosted utgjør denne hovedgruppen 10% av samlet reisevolum i Norge (SVALASTOG, 1987:26-27 og 53). Tilsvarende tall for Sverige er ifølge ARONSSON (1989, p. 34) 8% .

Fritidssfæren gir oss de to andre hovedformene. Den ene hovedformen her kaller vi *nettverksbetinget reiseliv*, eller *besøksreiseliv*. Gruppen består i all hovedsak av besøksreiser til familie, bekjente og venner. Hovedtyngden bor privat og utgjør en vesentlig del av *det ikke-kommersielle reiseliv*. Geografisk gjenspeiler det grovt sagt bosettingsmønsteret - likevel med en viss overvekt i reisetilbøyelighet fra urbane til rurale områder. Dette skyldes i svært stor grad at vi historisk har hatt en primærnæringsbosetting, og at vi derfor heller "reiser på landet" enn til byen i fritiden. Det er landsbygda som har røttene, og disse vil en holde kontakt med.

Innpassingsmessig - økonomisk og sysselsettingsmessig,
- areelt,
- sosialt,
- kulturelt, og
- lokalpolitisk

er også dette en uproblematisk del av reiselivet å innpasse lokalt. Utgjør hovedtyngden av "antituristene", jfr. Figur 1.2 s.17. Volummessig utgjør det nettverksbaserte reiseliv hos oss

ca. 45% av totalt reisevolum. Tilsvarende tall fra Sverige er ifølge Aronsson 40%. Trafikkbildet avspeiler ferie- og frimulighetene gjennom året, og den genererer relativt liten økonomisk aktivitet. Etterspørselen hører til den skjermede delen av reiselivet.

Den siste hovedgruppen, og for temaet INNPASSING AV REISELIV I LOKALE SAMFUNN de største utfordringene, er knyttet til det jeg har valgt å betegne som *ressursbasert reiseliv*. Dette er den delen av reiselivet som styres av *rekreasjons-, aktivitets- og opplevelsesmuligheter* i et område. (I parentes kan det være grunn til å nevne at en langt på vei kan sette likhetstegn mellom det faglige begrepet *ressurs* og det folkelige begrepet *attraksjon*.)

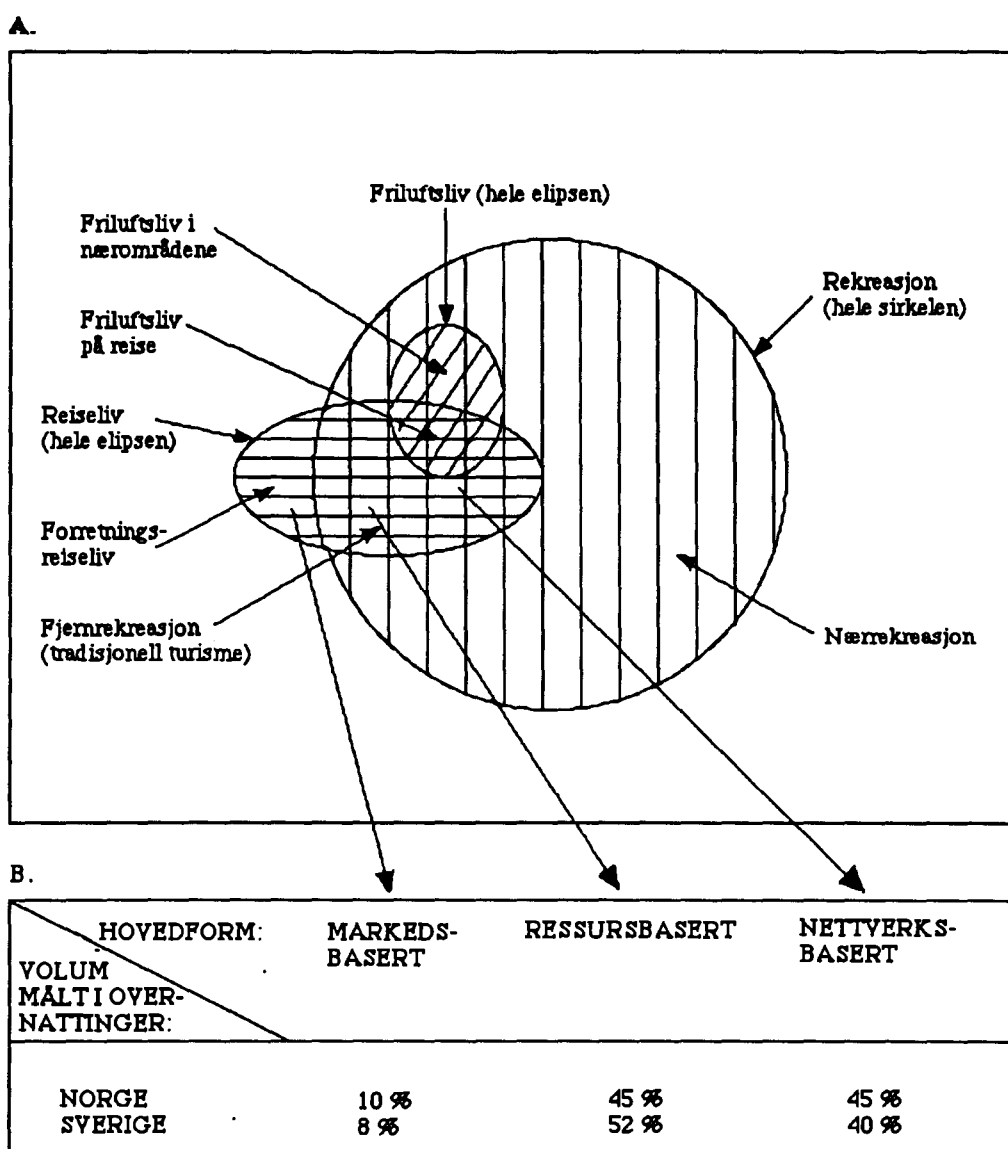
Denne delen av reiselivet er svært sammensatt, og hva det fører med seg av

- økonomiske og sysselsettingsmessige,
- areelle,
- sosiale,
- kulturelle, og
- lokalpolitiske konsekvenser

varierer sterkt. Faglig sett inneholder denne hovedgruppen for reiseliv former som setter de helt store krav til kunnskap og forståelse om en skal få til en volumsmessig god innpassing og lokalisering. Trafikkvolumet ligger i den nedre delen av trekanten i Figur 1.2 s.17. Fra lokalsamfunnets side sett er innpassingen irreversibel. Volumsmessig står denne trafikken for de resterende 45%. De tilsvarende tall for Sverige er ifølge Aronsson 52% .

Hovedformer for reiseliv segmentert for lokaliseringsformål kan visualiseres slik figuren nedenfor viser.

Figur 3.1 Reiselivet segmentert i hovedformer for lokaliseringsformål.

Kilde for del A: FLOGNFELDT jr., 1976:16.

Kilde for del B: SVALASTOG, op.cit. p.27.

* Merk: Om begrepet rekreasjon i sirkeldiagrammet skal fungere må det brukes i sin altomfattende form - d.v.s. at en lar rekreasjon og fritid bety det samme. (Tilføyet av S.S.).

3.4 OM DET SOM GIR BETINGELSENE

Skal vi kunne si noe fullstendig og velbegrunnet om de forutsetninger et område måtte ha for ressursbasert reiseliv må en analysere følgende seks forhold. Fem forhold knyttet til selve produksjonsstedet (her behandlet under pkt. A), og ett forhold knyttet til selve markedet (her

behandlet under pkt. B).

- A. *Første determinant:* *Områdets geografiske beliggenhet.* Er den sentral eller perifer i forhold til markedene, d.v.s. der potensielle etterspørrere finnes.
- Andre determinant:* *Den samfunnsmessige infrastruktur.* Veier, jernbane, båt, ferge, flyplasser etc. Vann, kloakk og annen samfunnsmessig infrastruktur.
- Tredje determinant:* *Ressursknippet* som det kan være formålstjenlig å gruppere i følgende fire hovedtyper:
- *Naturgrunnlagsressursene*, med elementene klima, flora, fauna, topografi, vann, geologi og arealenes utstrekning.
 - *Kulturelt eller samfunnsmessig bestemte ressurser* med undergruppene: *Materielle ressurser* som f.eks. monumentale bygg og anlegg, minnesmerker, forhistoriske levninger etc. og *ikke-materielle forhold* knyttet til eksempelvis at stedet har vært et kulturelt arnested, er i dag et kulturelt tyngdepunkt, eller andre sosiale og miljømessige forhold som gjør et stedssamfunn interessant for den fritidsreisende.
 - *Syntetisk skapte ressurser* som vil si at en har tatt kapital og bygget opp turistattraksjoner. Gode utenlandske type-eksempler er Disneyland, Legoland. Nasjonale type-eksempler kan være Lilleputthammer i Øyer kommune, Kongeparken på Jæren eller Tusenfryd utenfor Oslo.
 - *Kompetanse- (eller human-) ressurser* som både omfatter spisskompetanse hos noen få, og kunnskapsnivået rent allment innenfor et naturlig rekrutteringsområde.
- Det som for vårt formål er viktig å holde fast på er at *naturgrunnlagsressurser og kulturelt beingede ressurser* er stedsspesifikke, mens *syntetisk skapte ressurser og kompetanseressurser* ikke er stedsspesifikk på samme vis. De to siste kan over tid framskaffes gjennom beslutninger.
- Fjerde determinant:* *Reiselivsmessig infra- og suprastruktur.* Når det har blitt vanlig å gruppere i henholdsvis reiselivsmessig infrastruktur og reiselivsmessig suprastruktur skyldes det i hovedsak dobbeltrollen som innkvarterings- og spisestedene spiller. De har både ressurs-(attraksjons-)funksjoner og ordinære

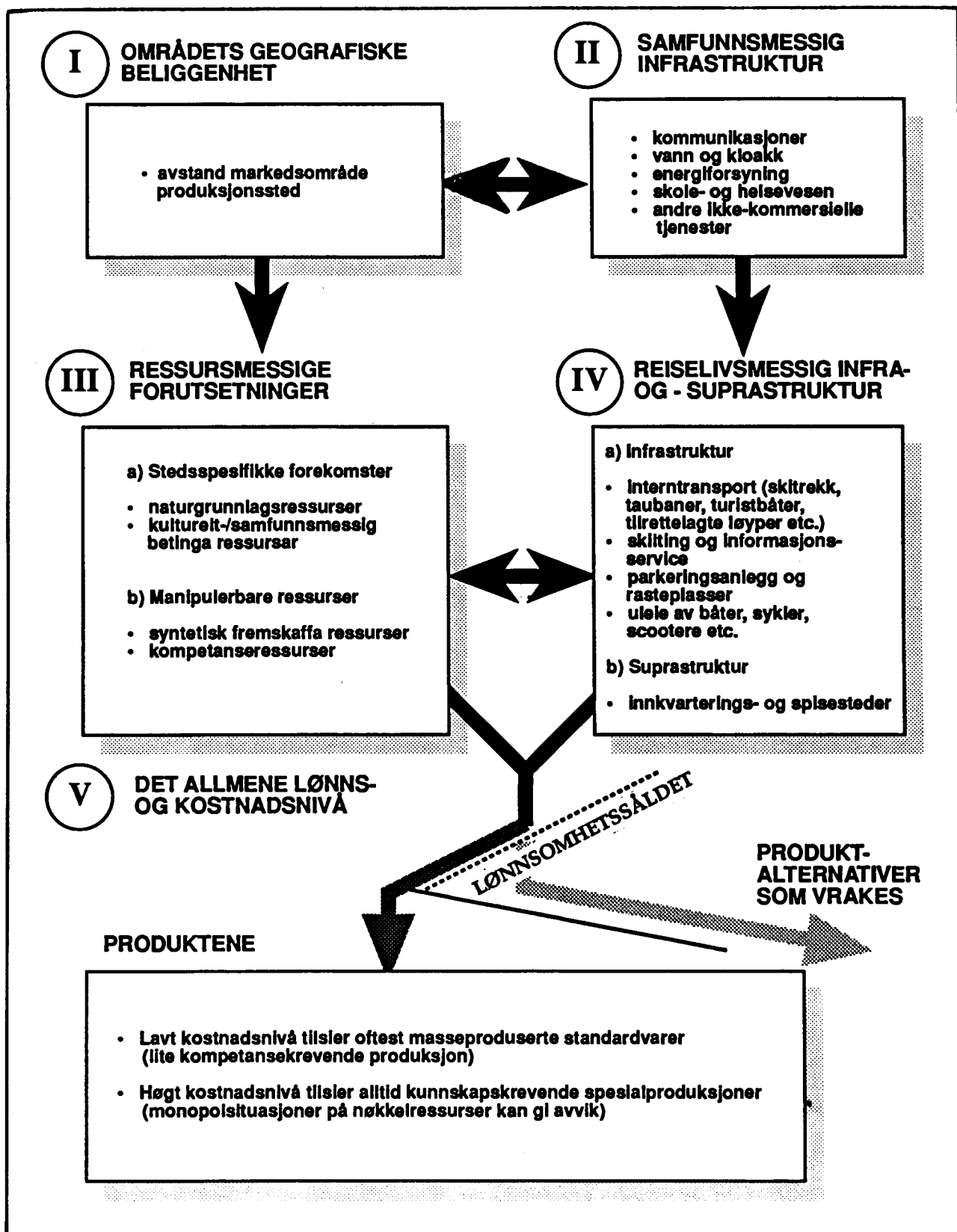
infrastrukturfunksjoner. Skiheisen forflytter i rom, mens hotellsengen forflytter i tid - men med sengen følger også husets indre landskap. Det lar seg ikke separere på tilsvarende vis som skiheis og landskap.

Femte determinant: Lønns- og kostnadsnivået er en hardhendt utsorteringsmekanisme. Tilgjengeligheten kan være bra, den samfunnsmessige infrastruktur godt utviklet, rikelig tilgang på de aktuelle ressursene og grunnlaget er også bra i reiselivsmessig infra- og suprastruktur. Tross dette opplever en stadig i høykostland at det er uaktuelt å ta opp produksjon av visse produkttyper fordi andre områder kan tilby tilsvarende produkter til en lavere pris. Skjematisk sagt har vi med følgende sammenhenger å gjøre:

- Områder med et lavt lønns- og kostnadsnivå produserer standardvarer i større kvanta.
- Områder med et høyt lønns- og prisnivå (og vanligvis et høyere kunnskapsnivå) må utvikle mer sammensatte og kompetansekrevene produksjoner.

B. *Sjette determinant:* *Markedet med sin etterspørsel og betalingsvillighet.* Et område som vil få bragt på det rene hvilke muligheter det eventuelt har for ressursbasert reiseliv, må aller først få avklart sine produksjonsmessige forutsetninger og kople dette mot markedet (se Figur 3.2 og Tabell 3.1a for en oppsummering).

Figur 3.2 Ressursbasert reiseliv og produksjonsdeterminantene (faktorene som bestemmer omfang - form - utvikling)

Tabell 3.1a Ressurselementene fra figur 2.1 (boks III) spesifisert

A. STEDSSPESIFIKKE RESSURSER

I. Naturgrunnlagsbetingete ressurser

- klima
- flora
- fauna
- sjøer, vann og vassdrag
- geologiske forhold
- topografiske forhold
- arealenes utstrekning

II. Kulturelt betingete ressurser

a) Materielle ting og forhold (konkrete ressurser)

- forhistoriske levninger
- monumentale bygg og anlegg
- kulturlandskapet (hvordan mennesket har tilpasset seg stedets forutsetninger for livsutfoldelse og produksjon) etc.

b) Ikke-materielle forhold (abstrakte/ulegемlige forhold)

- kulturelle arnesteder
- kulturelle produsenter av i dag
- kulturelle forhold gjennom sosial samhandling, sed og skikk etc.

B. MANIPULERBARE RESSURSER

III. Syntetisk skapte ressurser (kapital transformert til reiselivsressurser/-attraksjoner)

- aktivitetsanlegg, lekeland etc.
- dyreparker
- fornøylesparker av ulikt slag
- futuristiske konstruksjoner, fantasiland etc.

IV. Kunnskapsressurser

- spisskompetanse hos noen få for produktutvikling og rådgivn rent generelt)
- det allmenne kunnskapsnivå (bestemmende for kvaliteten på arbeidskraften)

**Tabell 3.1 b Nødvendig detaljeringsgrad på ressursinformasjon
eksemplifisert v.h.a. ressurselementet klima**

- Dager med sikkert snødekke:	Av sentral betydning for et steds muligheter for skisport.
- Antall dager med sommertemperatur:	En av de sentrale faktorer for sol og badeliv.
- Antall klarværsdager:	Hvor stor er sannsynligheten for gode betingelser for opphold utendørs.
- Luftfuktighet:	Har stedet tørt eller fuktig klima. Av stor betydning for visse former for rekreasjons- og helseturisme.
- Vindhastighet:	Av betydning for bl.a. lokalisering av idrettslige aktiviteter og rekreasjonsturisme.
- Dagens lengde:	Hos oss er områdene med midnattsol av spesiell interesse.
	Etc.

3.5 VIKTIGE FORHOLD VED FENOMENET RESSURSER

Ressurser er ikke noe statisk, men noe relativt - altså noe som endres over tid. I det klassiske verket "World Resources and Industries" (ZIMMERMANN, 1972, p.8) sier forfatteren bl.a.:

"Det er sikkert at stoff og konkrete ting kan funksjonere som ressurser, og de spiller en meget stor rolle som ressurser. Tenk bare på- - -"

"Men mindre lett synlige faktorer som kunnskaper, klok politikk, helse, sosial harmoni, frihet mv. er ignorert, selv om dette muligens kan være viktigere enn alt jern, kull, gull og sølv i verden - - -"

"For det tredje har det vært en meget uheldig tendens til å tenke på ressurser som særskilte ting som f.eks. kull i stedet for hele kompleks av stoffer, krefter, egenskaper, sammenhenger, institusjoner, politiske tiltak o.s.v. som hver for seg kan hjelpe til med å forklare den måten kullene funksjonerer på som ressurser på et gitt sted og i en gitt tid - - -"

Dette gjelder også fullt ut for reiselivsressurser, og jeg skal bruke Lillehammer og tidsspennet 1854-1990 som avgrensning for å vise hvordan:

- teknikk
- verdier
- ferdigheter
- konsekvenser av endringer utenfor området (eksogene endringer)
- konsekvenser av endringer innen det aktuelle området (endogene endringer)
- sosiologisk (relative) endringer konkurrerende turiststeder i mellom
- lønns- og kostnadsendringer land i mellom

endrer forutsetningene.

La følgende stå som et postulat ved starten på analysegjennomgangen: *Lillehammer har aldri på noe tidspunkt i perioden 1854-1990 hatt så dårlige forutsetninger for fritidsbetignet reiseliv som ved utgangen av perioden.* Dette fordi det som var avgjørende forutsetninger tidligere er mindre avgjørende i dag. Videre har viktige ressurser blitt desimert i løpet av perioden, og dels har tekniske endringer i det norske samfunn svekket Lillehammer.⁵ Plassen rekker bare til å bruke stikkord.

1854: Jernbanen Oslo-Eidsvoll ble åpnet og Mjøsa hadde allerede dampbåtforbindelse (Eidsvoll-Lillehammer). Reisehastigheten Oslo-Eidsvoll ble omlag firedoblet (fra ca. 7 km/t til ca. 25 km/t se neste side tabell 3.2). Hele strekningen Oslo-Lillehammer fikk en reisekomfort som ingen andre innlandsområder kom i nærheten av. Kommunikasjonsmessig var Lillehammer uten konkurranse fram til 1892, da Bandak-Nordsjøkanalen var ferdig, og Bergensbanen ble åpnet i 1909. Lillehammer fikk altså i 1854 et fortrinn på feltet samfunnsmessig infrastruktur som de var alene om til 1909. Se Tabell 3.2 nedenfor, for nærmere om sprangene på samferdselssiden, og Figurene 3.4 - 3.7 s.70-75 for mer om hver enkelt etappe.

⁵ Hvordan forutsetningene for ressursbasert reiseliv i Lillehammer vil bli endret p.g.a. OL-arrangementet i 1994 og OL-relaterte investeringer skal jeg analysere nærmere, og sette inn i en ressursteoretisk sammenheng i påfølgende punkt 3.6.

Tabell 3.2 De store sprangene på kommunikasjonssiden

Framkomstmåte	Hastighet	Hastighet i forhold til basis
Normal ganghastighet/ hest og slede	3-4 km/t	Basis = 1
Hest og kjerre	5-10 km/t	ca. 2,5
Dampbåt ca. 1840	12-15 km/t	ca. 4
Jernbanen 1854	25-30 km/t	ca. 7
Personbil ca. 1930	ca. 40 km/t	ca. 10
Personbil ca. 1960	ca. 60 km/t	ca. 15
Fly ca. 1980	ca. 750 km/t	ca. 200

Kilde for deler av dataene: Dag Bjørnland (red.), 1977. Innenlands samferdsel i Norge siden 1800 (s. 130-131). Oslo: Grøndahl & Søn.

1880-1950: Dette er perioden for "Lillehammer-kolonien" av kunstmalere. Her bodde de og her arbeidet de store deler av året. At Lillehammer i denne perioden fikk en tung kunstnerkoloni var et resultat av fire samvirkende hovedfaktorer. For det første gode kommunikasjoner til Oslo (samfunnsmessig infrastruktur), for det andre et variert tilbud på hoteller og pensjonater (reiselivsmessig suprastruktur); for det tredje et lavt prisnivå sammenlignet med Oslo. Den fjerde og avgjørende faktoren var knyttet til lufta, landskapet og landskapsrommene (en serie av naturgrunnlagsressurser). Samspillet disse faktorene i mellom dokumenteres godt av konservator Per Boym. (BOYM, 1990; se spesielt s.5 og s.41-42).

I dag er Lillehammer by den 4. verst forurensede byen i Norge hva gjelder NO_2 . Bare Stavanger, Drammen og Oslo har høyere verdier. Lillehammer overskrider høyt WHO's grenseverdi for nitrogenoksider (SJØØSTEN, 1990, p. 10).

Her har vi et eksempel på hvordan eksterne endringer i produksjonslivet kan svekke ressurspotensialet (ren luft) i et område. Mellom-Europa har mange lignende eksempler (ofte kombinasjonen luft- og støyforurensning) som spesielt har ødelagt tidligere forutsetninger for "kurort-turisme".

1870-1970: Endringer av *verdier* hos den feriereisende. Høysesongen var opprinnelig knyttet til barmarksperioden og aktivitetene var *konversasjon i salongene og turgåing*. Til fots sommertid og på turski om vinteren. Lillehammer har et ideelt terreng for denne aktiviteten.

Fra midten på 60-tallet og i løpet av de neste tjue år avløses turskigåing av alpint. Lillehammer har ikke topografiske forhold for å utvikle et omfattende og konkurransedyktig alpint tilbud .

Denne preferanseendringen i markedet forklarer hvorfor en systematisk utbygging kunne starte midt på 60-tallet i eksempelvis i områdene Hovden i Bykle kommune i Aust-Agder fylke, Hemsedal kommune i Buskerud fylke, Beitostølen i Øystre Slidre i Oppland fylke og Trysil kommune i Hedmark fylke, og har kunnet pågå kontinuerlig fram til i dag. (En mer detaljert analyse av endringene som har funnet sted mellom vintersportssteder for alpint og vintersportssteder for turskigåing har blitt gjennomført i Kapittel 5: Om produksjonsprosessen og internasjonal konkurransekraft). Se Figur 3.3, s.69 for den geografiske plassering av stedene.

1945: *Ressurser er noe relativt som tidligere påpekt, og vi gjør fort feilslutninger om vi ikke holder fast ved dette.*

Om vi sammenligner vintersportsstedene Geilo og Lillehammer gjennom etterkrigsperioden, får vi poenget godt fram. Stasjonsbyen Lillehammer hadde i første delen av denne perioden fordelene av asfalterte gater, fortau, gatelys, parker og benker, korte avstander mellom turistbedriftene, malerisamling, kino, muséer etc. På Geilo var det omvendt. Veiene var fulle av sølepytter, fortauene manglet, avstanden mellom bedriftene relativt sett stor og gallerier, svømmehall, souvenirhandel, bokhandel etc. manglet.

I løpet av de neste 40 årene endres dette, og Geilo får de samme småbyfordelene som Lillehammer en gang hadde, bortsett fra en massiv og uheldig biltrafikk, støy- og luftforurensning.

Om ikke Lillehammer på et eneste punkt, isolert sett, hadde forandret seg i perioden, så ser vi at det som skjer andre steder, medfører vidtrekkende konsekvenser.

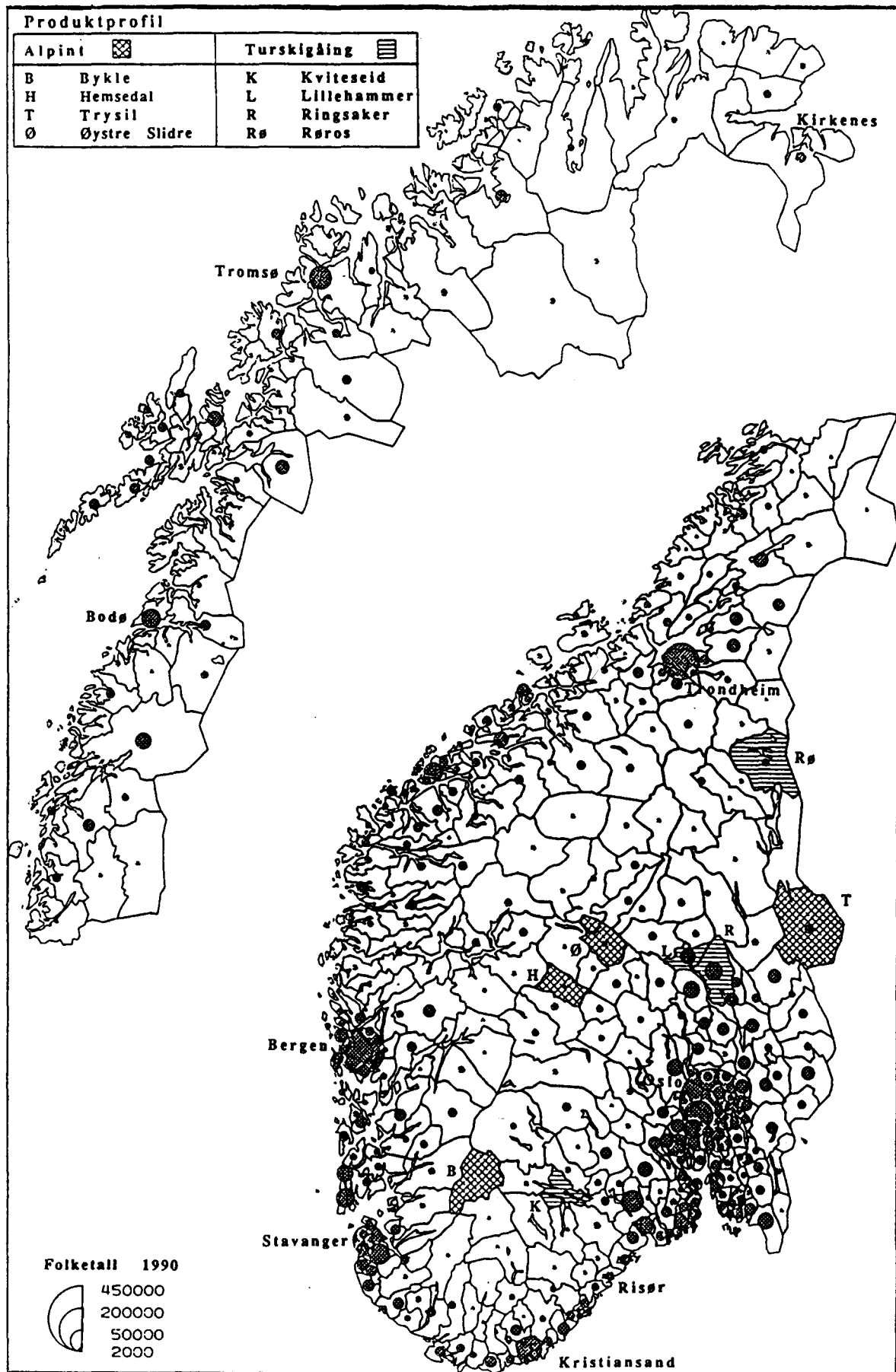
1945: *Lønns- og prisutviklingen i løpet av etterkrigsperioden har flyttet Norge fra lavkostnadsgruppen av nasjoner til "ti - på topp" gruppen lønns- og kostnadsmessig. Dette setter krav til omstilling. Produkter som kunne produseres til konkurransedyktige priser i lavkostsituasjonen kan en ikke lenger produsere med suksess. Nye produkter krever annen kompetanse og til dels et annet produksjonsapparat. Den nye situasjonen har reiselivsnæringen i Lillehammer møtt på en defensiv måte. Bedriftene har møtt utfordringen ved å ta ut stordriftsfordeler på kjente produktkonsept.*

1960: *Endringer i ferdigheter (eks. språk og svømming), økonomi og teknikk har i samvirke lagt forholdene til rette for den svære veksten vi har hatt i charter-*

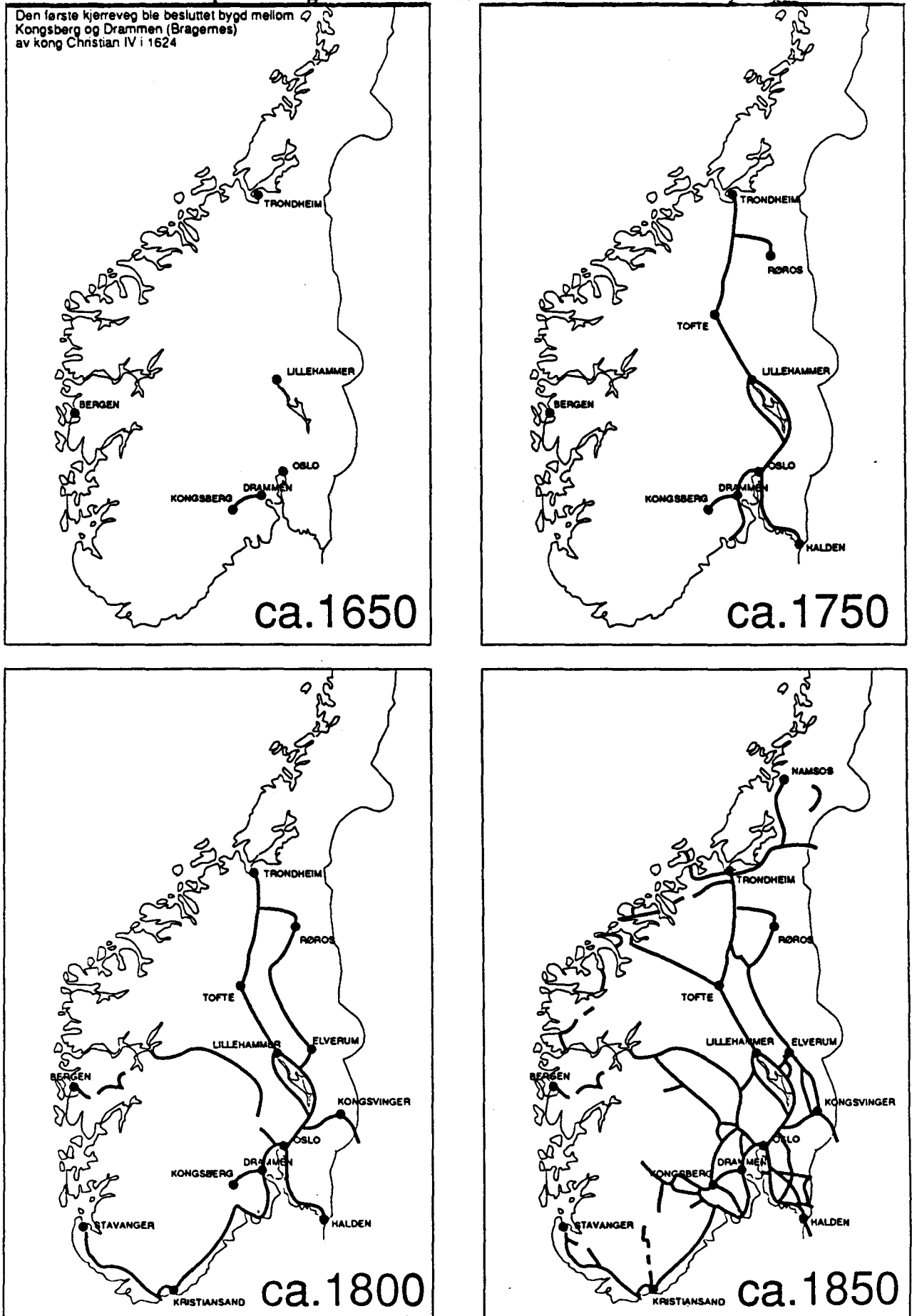
reiser til utlandet. Som folk har vi blitt en økonomisk overklasse i global sammenheng som nytter eksotiske områder som "sosiale frihavner" fordi ferien også blir store grupperes ferie fra samfunnets sosiale kontroll. Dette er endringer som ikke virker områdevis selektivt slik at det treffer Lillehammer spesielt sterkt. Konsekvensene melder seg ovenfor alle norske produsenter til den konkurranseutsatte delen av markedet.

- 1960-1980: En rasering av miljømessige ressurser i form av riving av lav, sammenhengende og karakteristisk bebyggelse som ble erstattet med stedsfremmed arkitektur, store elementbygg i sentrum, billigste form for grå betongkasser etc. I det hele en så påfallende miljøødeleggende praksis at det ble tema i Byggekunst (SVEEN, 1977, pp. 65-66), den lokale årboken for Fåberg og Lillehammer (SVEEN, 1980, pp.116-127), Aftenpostens morgenummer (KOLLOEN & LARSEN, 1988) etc. Her står vi altså ovenfor en ressursdesimering som ikke har blitt påført utenfra, men som forløperne til jappekulturen fikk anledning til å påføre området.
- 1972: Det eneste som synes å ha skjedd til Lillehammers fordel i hele perioden 1854-1990 er knyttet til utvikling av faglig kompetanse innen *undervisning, forskning og rådgivningstjeneste*. Lillehammer fikk to-årig reiselivsstudium ved Oppland distriktshøgskole i 1972, fra 1989 utvidet til et treårig studie. Østlandsforskning, avd. Lillehammer med reiselivsutredere fra 1986. Siste skuddet på Lillehammermiljøet er Norsk institutt for naturforskning (NINA), avd. Lillehammer fra 1989. Til sammen representerer disse institusjonene med sin utrednings- og forskningskapasitet kvantitativt sett det suverent mest omfattende tyngdepunktet på feltet reiseliv i Norge. Vårt poeng her, og det er viktig og samtidig lett å overse, er imidlertid at alle tre institusjoner fungerer nasjonalt og gir ikke uten videre Lillehammer noen fordeler. Lillehammer må selv organisasjonsmessig være i stand til å ta ut fordelene, men hittil har ikke Lillehammer utmerket seg på organisasjonssiden. Mine observasjoner gjennom perioden 1972-1990 tyder på at det er andre kommuner og andre fylker som har hentet ut kompetansefordelene i Lillehammermiljøet.

Figur 3.3 Et utvalg norske vintersportssteder med forskjellig produktprofil

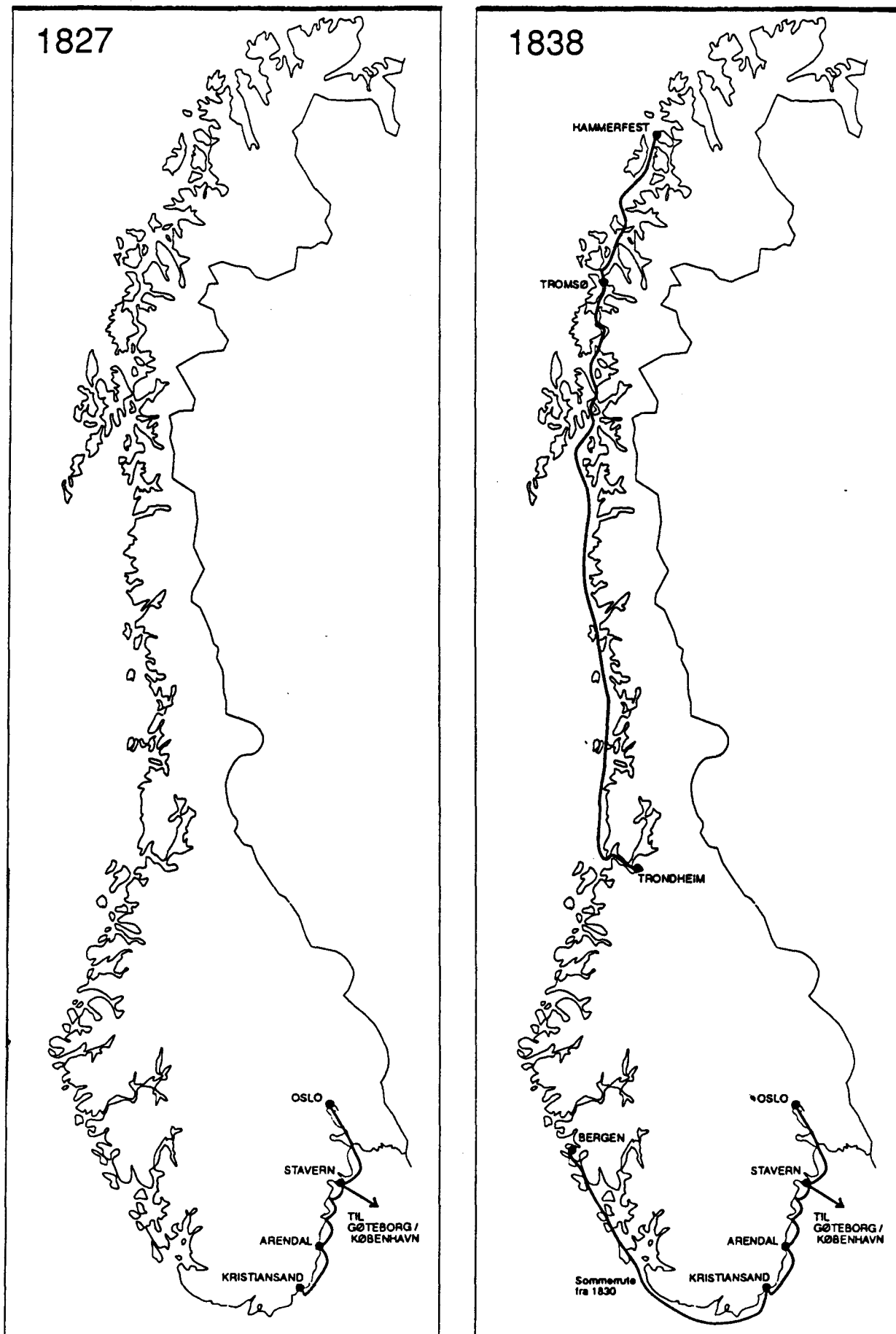

Figur 3.4 Utviklingen av vegnettet for hjulgående hestekjøretøy, transporthastighet 6-10 km/t.

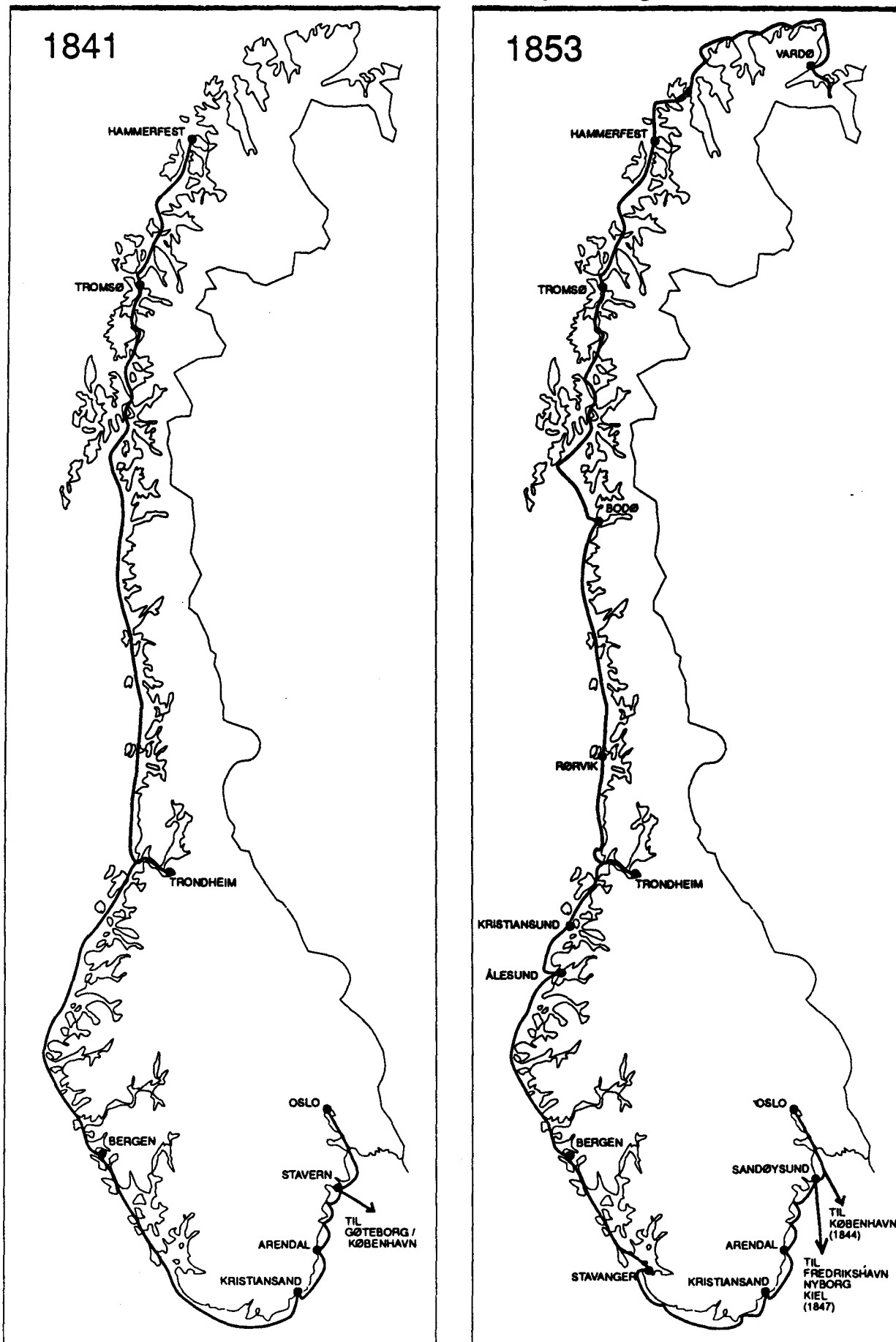
Kilde: Dag Bjørnland (red.) 1977: Innenlands samferdsel i Norge siden 1800. Del 1: Demring (1800-1850-tallet). Oslo: Grøndal & Søn.

Figur 3.5a Utviklingen av dampskipsruter. Transporthastighet 12-15 km/t.

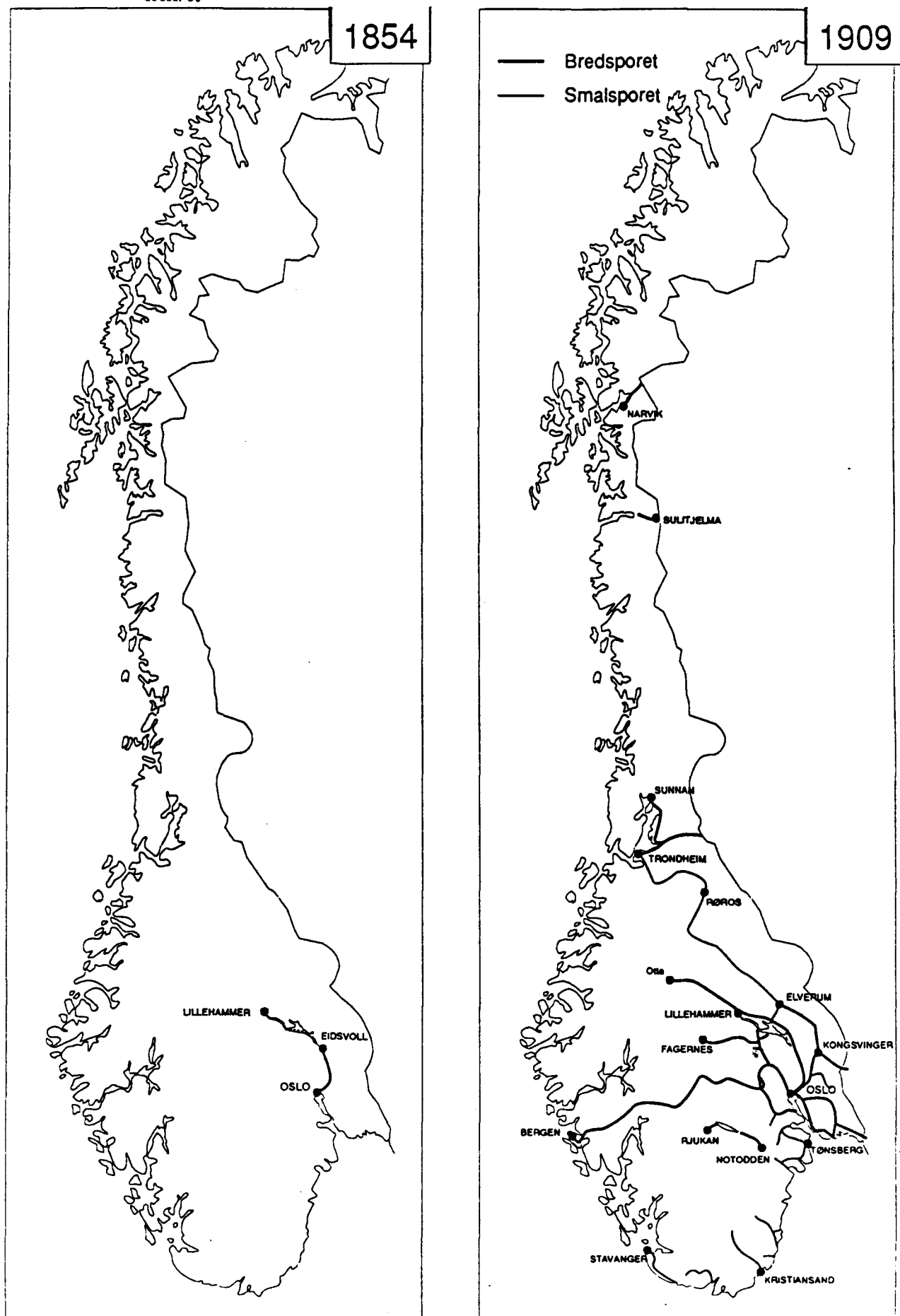
Bearbejdet fra: Dag Bjørnland (red.) 1977: Innenlands samferdsel i Norge siden 1800. Del 1: Demring (1800-1850-tallet). Oslo: Grøndal & Søn.

Figur 3.5b Utviklingen av dampskipsruter. Transporthastighet 12-15 km/t.

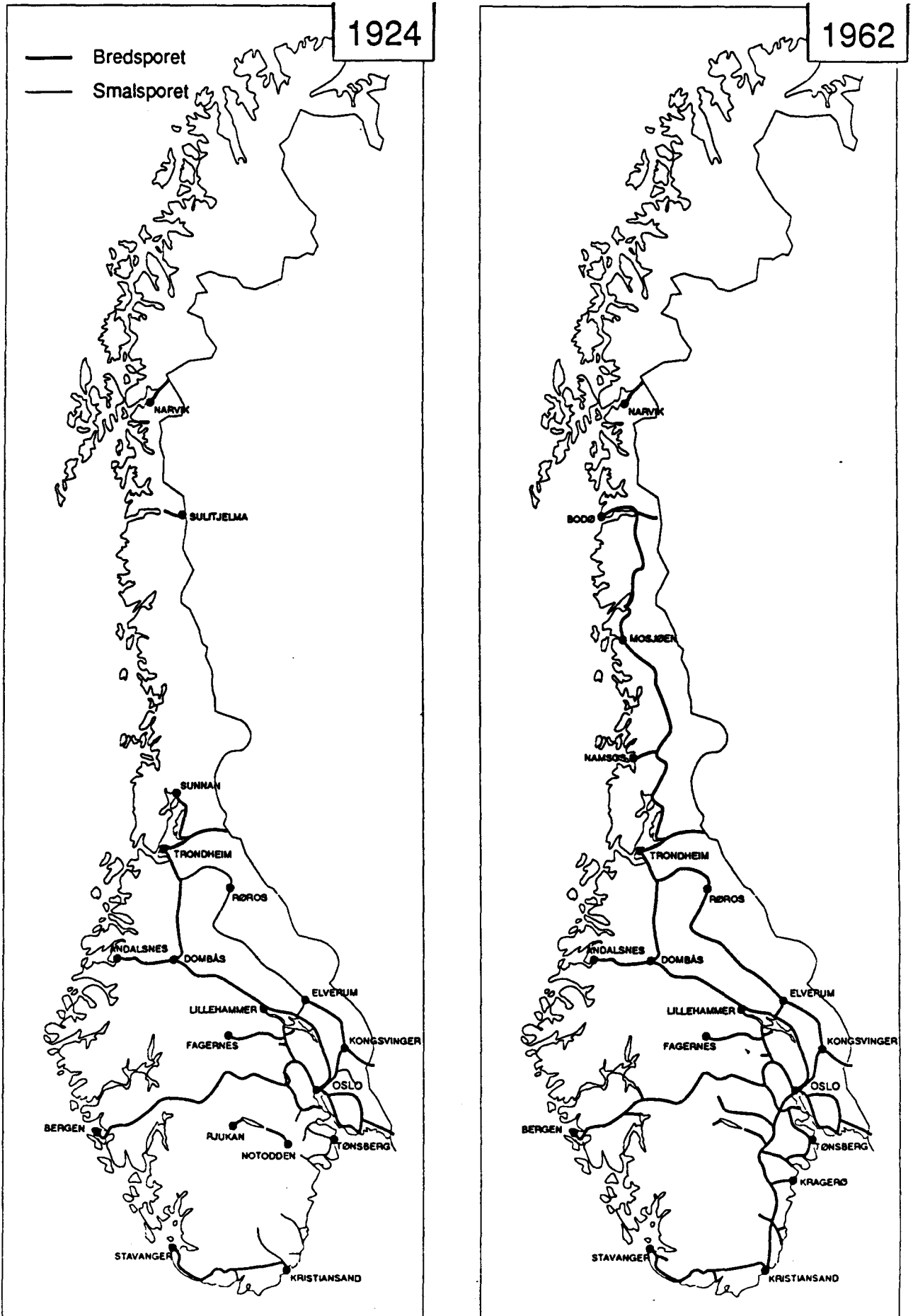
Bearbeidet fra: Dag Bjørnland (red.) 1977: Innenlands samferdsel i Norge siden 1800. Del 1: Demring (1800-1850-tallet). Oslo: Grøndal & Søn.

Figur 3.6a Utviklingen av jernbanen 1854-1962. Hastighet i initialfasen 25 km/t.

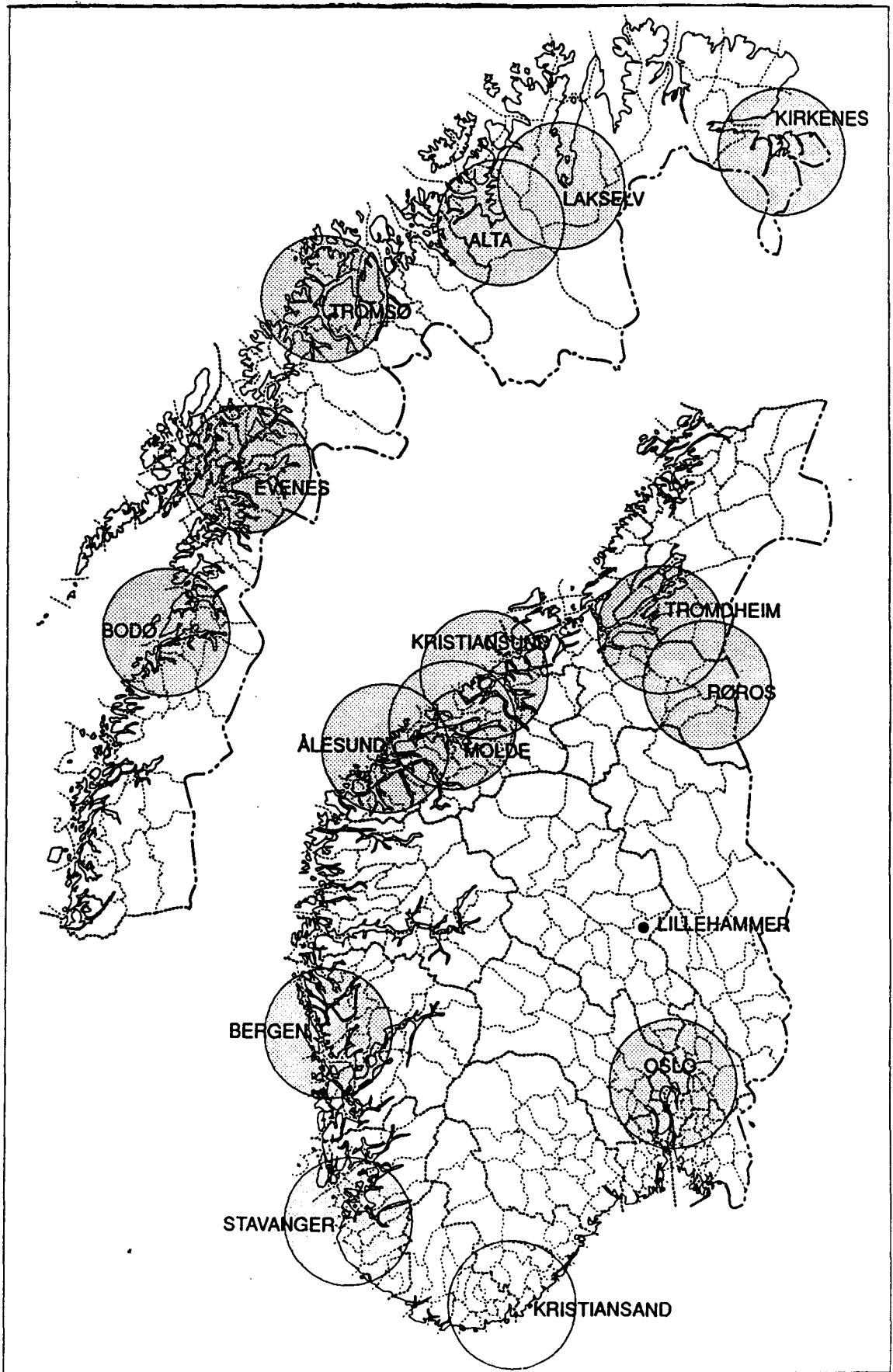
Bearbeidet fra ulike kilder. Bl.a. BJØRNLAND op.cit. og ØSTVEDT 1954.

Figur 3.6b Utviklingen av jernbanen 1854-1962. Hastighet i initialfasen 25 km/t

Bearbeidet fra ulike kilder. Bl.a. BJØRNLAND op.cit. og ØSTVEDT 1954.

Figur 3.7 Stamflyplasser i Norge 1990 med tilhørende influensområder turistmessig sett (60 km radius fra flyplass).

3.6 OL-94 ENDRER FORUTSETNINGENE

Forutsetningene for såvel ressursbasert som markedsbasert reiseliv i Lillehammer etter OL-94 vil være andre enn før Lillehammer ble tildelt vinterlekene for 1994 (Seoul den 15. september 1988). Hvilke type av forutsetninger er det så som først og fremst blir endret? Rent umiddelbart vil en måtte konstatere at situasjonen før og etter ikke endrer de naturgitte forutsetninger. Klimaelementer som nedbør, temperatur, antall klarværsdager, vind etc. vil beholde sine områdekarakteristika uberoende, i hvert fall av selve arrangementet og de foretatte investeringer. Topografien er likeledes uforandret. Flora og fauna likeså. Lillehammer ligger også fortsatt på samme sted reint fysisk sett. Endringene ligger altså ikke på naturgrunnlagsdelen av råvaresiden.

Om vi gjør oss nytte av Figur 3.2 s.62 så ser vi at OL-94 ikke medfører endringer i relasjon til "boks" I "Områdets geografiske beliggenhet". Vi kan også se bort fra endringer i relasjon til "boks" V hva gjelder "Det allmene lønns- og kostnadsnivå", men inndirekte vil det svært sannsynlig skje noe vesentlig i relasjon til hva området er i stand til å få fram av spesialprodukter. Dette skal vi kommentere noe seinere. Det vi forøvrig har tilbake er "boks" II "*Samfunnsmessig infrastruktur*", "boks" III "*Ressursmessige forutsetninger*" og "boks" IV "*Reiselivsmessig infra- og suprastruktur*", og det er innenfor disse områdene at forutsetningene endres.

Rent umiddelbart ser vi at OL-94 medfører vesentlige endringer av den samfunnsmessige infrastruktur, og den reiselivsmessige suprastruktur. Kommunikasjonene har blitt rustet vesentlig opp. Dette gjelder såvel vegnettet mellom Oslo og OL-regionen, som jernbanenettet. Om området rent fysisk sett har den samme beliggenheten etter, som før beslutningen om å tildele OL til Lillehammer, så har markedene kommet tidsmessig nærmere produksjonsstedet. I tillegg til en kortere tidsavstand, kommer komfortforbedringen. Den andre og om mulig ennå mer vesentlige endring har funnet sted innenfor skole-, utdanning og forskning. I nasjonal sammenheng vil Lillehammer som et resultat av OL-94 komme til å framstå som et nasjonalt tyngdepunkt på disse områdene. Dette vil først og fremst gi økt volum av yrkesbetonet trafikk (markedsbasert reiseliv), men selvfølgelig også grunnlag for økning i det ressursbaserte reiselivet. Stedet kan få en attraksjonsverdi i kraft av hva det er på dette feltet.

Den reiselivsmessige infra- og suprastruktur vil bli en helt annen etter OL-94 sammenlignet med Lillehammer før OL. Dette er nødvendig for å kunne ta en økt trafikk til området, men er ikke trafikkskapende i seg selv. Det er i all hovedsak endringer i "boks" II og "boks" III som kan gi mer trafikk som resultat.

Hvordan endrer så OL-94 forhold i "boks" III? Det som ikke endres er enkeltelementene på

naturgrunnlagssiden. Ganske annerledes blir det imidlertid når vi kommer over til de tre øvrige ressursgruppene. De mest iøynefallende ressursforandringene innenfor hovedgruppen samfunnsmessig bestemte ressurser (attraksjoner) er at:

Kulturelt betingede ressurser - materielle:

De Sandvigske Samlinger (Maihaugen) som i 1992 (perioden 1.5.-31.8.92) hadde 147 000 besøkende (landets 19. mest besøkte attraksjon m/regulære tellinger) vil musealt sett være noe helt annet etter en utvidelse av innendørskapasiteten med vel så 70%.

Lillehammer Bys Malerisamling, som fra før har hatt høy status på grunn av sin samling av norsk kunst, har på grunn av OL-94 mere enn firedoblet sitt innendørsareal, og bemanningen er økt fra 3 årsverk i 1988 til 8.5 årsverk i 1993. Malerisamlingen vil mest sannsynlig bli tillagt en museal knutepunktsfunksjon for Østlandet i løpet av 1 eller 2 år, og bemanningsøkning som vil komme av denne funksjonen er budsjettert til 2.5 årsverk.

OL-informasjonscenter og Næringslivssenter ble i 1992 besøkt av i alt 280 000 personer (Besøktallet var her for perioden 1.5.-31.8.92 ialt 146 000 personer, som rangerer det på plassen etter Maihaugen). Besøktallet for 1.kvartal 1993 var på 70 000, hvilket er en økning sammenlignet med samme kvartal i 1992 på hele 70 %. Sentrets prognose for hele 1993 er en økning til 560 000 besøkende, hvilket vil si et fordoblet besøkstall.

Flere av de nye idrettarenaene vil fremstå som attraksjoner. Det beste eksemplet er uten tvil den nye hopparenaen som blir vurdert som estetisk sett meget vellykket, og med et hopptårn som gir et ypperlig utgangspunkt for en visuell introduksjon av Lillehammer og mjøsbygdene. Erfaringene så langt peker i retning av at hoppanlegget kan relativt sett få den samme betydning som Holmenkollbakken i Oslo.

Kulturelt betingede ressurser - ikke-materielle:

En like vesentlig endring av områdets kulturelt betingede potensiale kan komme til å ligge på det "ikke-materielle" plan. Det er all grunn til å anta at Lillehammer som besøkssted vil ha et annet "image" i markedet etter OL-94 sammenlignet med tidspunktet før Lillehammer ble tildelt OL.

For det første vil Lillehammerområdet kunne få en helt annen "image" i markedet som sted for vintersport og vintersportsaktiviteter.

For det andre vil Lillehammers "image" som kulturby i nasjonal sammenheng kunne vinne tilbake mye av sin fordums glans, og i tillegg med en noe større bredde. Den museale delen vil bli vesentlig styrket relativt sett. Den andre "image-endringen" på det kulturelle plan vil være knyttet til Lillehammer som utdannings- og kompetansesenter. Tillegget er vesentlig fordi det museale i stor grad representerer den gamle tiden, mens det utdannings- og kompetansemessige den nye tiden. Endringen her utfyller hverandre.

Syntetisk skapte ressurser kan en neppe si at OL-94 tilfører Lillehammer etter den systematikken som jeg bruker. Imidlertid vil OL-94 tilføre Lillehammerområdet tildels svært interessant spisskompetanse i forhold til spesialproduksjoner innenfor det ressursbaserte reiseliv. Dels vil det være knyttet til bemanningen ved mange av sportsarenaene, og del kompetanse av den art som Lillehammer får når Norsk Skigymnasium, etablerer avdeling her med hovedansvar for vinterdisiplinene.

Den summariske gjennomgangen under dette punktet illustrerer at:

- Ressurser er noe foranderlig i funksjonell forstand, selv om en hel del av ressurselementene fysisk sett er ganske så konstante.
- Naturgrunnlagsressurser også i relasjon til reiseliv bare utgjør en begrenset del av ressursområdet.
- "Boksene" II, III og IV i Figur 3.2 vil kunne gi rom og systematikk ved analyseformål for alle de endringer som et bestemt område opplever enten ved det at tiden går og dette er årsaken til at forutsetningene endres, eller slik det er i eksemplet ovenfor at konkrete begivenheter endrer forutsetningene på meget kort tid.

3.7 KONKRET TIL RESSURSANALYSER

Har vi først kommet så langt at vi erkjenner at en vesentlig del av reiselivet er *ressursbasert*, og i tillegg at ressursiden *består dels av materielle ting og forhold, og dels ikke-materielle forhold*, er forutsetningene lagt for store faglige framskritt.

Framskrittene gjør vi først og fremst fordi forestillingene våre blir mer adekvate slik at vi kan arbeide mer målrettet med utfordringene, det oppleves faktisk som når bind blir tatt bort fra øynene hos en som skal bevege seg framover. For det andre kan vi hente erfaringer fra andre sektorer hvor ressurskartlegging har lange tradisjoner.

Personlig liker jeg å trekke paralleller til mineralkartlegging. Ser vi på mineralkartene for Norge, har samtlige kommuner i landet en eller flere registrerte mineralforekomster. Videre blir vi sporet inn på følgende tre forhold:

- på mineralsiden er det et stort antall forskjellige mineralforekomster og kombinasjoner. Det samme gjelder på feltet ressurser for fritidsbetinget reiseliv.
- bare et lite antall av de kjente mineralforekomstene gir grunnlag for lønnsom drift i dag. Det er med andre ord bare de beste ressursforekomstene en kan starte økonomisk lønnsom drift på.
- for det tredje er ressurskartlegging og beskrivelse en upolitisk aktivitet; noe en ikke skulle tro ved å se på hvordan politikere og byråkrater legger seg opp i utpekingen av geografiske satsingsområder for fritidsbetinget reiseliv. (Jfr. kontrasten til arbeidet Norges geologiske undersøkelse utfører). For det andre under dette punktet: Kartlegging og beskrivelse av ressurser for fritidsbetinget reiseliv burde vært en kontinuerlig oppgave på samme måte som det er et sammenhengende arbeid på feltet mineralkartlegging. Dette bl.a. fordi (jfr. her foregående avsnitt 3.5 Viktige forhold ved fenomenet ressurser, s.64-75):
 - ressurser endres over tid *objektivt sett*
 - ressurser endres over tid *relativt sett*
 - *verdier og ferdigheter* på etterspørselssiden endres over tid, og ved det blir tidligere nøytralt stoff ressurs og vica versa.
 - tilgjengeligheten til ressursforekomstene endres over tid p.g.a. endringer i *teknikk og samfunnsmessig infrastruktur*.
 - *ny kunnskap* på produksiden skaper behov for andre ressurser etc.

3.8 RESSURSER OG MARKED

Reiselivets markedsførere sier ofte noe nedlatende at produsentene av i dag er for produktorienterte og for lite markedsorienterte. Produsentene må bli mer markedsorienterte er bransjens konvensjonelle visdom.

Sett på bakgrunn av at utgangspunktet for prosjektet INNPASSING AV REISELIV I LOKALE SAMFUNN er dette en ufruktbar tilnærming til produktutfordringen. Den logiske rekkefølge må i samsvar med hovedideen i dette prosjektet bli:

- ressurskartlegging for å finne ut hvilke produkter som kan utvikles
- så til markedet for å avklare hvilke av produktene det kan være økonomisk grunnlag for. Avskallingen vil som regel være betydelig.
- produktknippet som det så kan være økonomisk markedsgrunnlag for, tester en nå mot lokalsamfunnet hvor produksjonen skal foregå - d.v.s. at en i siste omgang lar *lokal kultur og lokal natur* bli det bestemmende for produksjonsformer og produksjonsomfang.

Norsk reiseliv kjennetegnes ved liten produktutvikling de siste tjuefem årene. Næringen har møtt fremtiden ved å:

- ta ut stordriftsfordeler. På dette feltet har Distriktenes utbyggingsfond vært en aktiv medhjelper (SVALASTOG, 1992:109-116. Se spesielt avsnittet: "The rationalization period").
- øke markedsføringsinnsatsen av ordinære (gamle) standardprodukter. NORTRA, norsk reiseliv sitt viktigste markedsføringsapparat, har i hovedsak prioritert sine ressurser på denne oppgaven.

Resultatet har blitt et stadig mindre konkurransedyktig norsk reiselivsprodukt. Mens vi i hele tjuefemårsperioden har hatt en jevn global vekst i reisevolum har den norske avtatt for å gå over i volummessig stagnasjon fra midten av 80-tallet. Det siste tiåret har det vært en absolutt tilbakegang i omsetning til det fritidsbetingede marked. Reisevalutabalansen har stadig blitt mer negativ, om vi ser bort fra et midlertidig avvik for perioden 1987-1990. For den tradisjonelle bygdeturismereformen som utleie av hytter har vært, har vi over en årrekke hatt tilbakegang i såvel utleietid som antall enheter tilbudt fra grunneierhold. (Om situasjonen for det ressursbaserte reiseliv i Norge se: MAGNUS, 1987:7, NLVF-utredning nr. 146, 1988:21-23 og SVALASTOG, 1988: 103-120).

3.9 KUNNSKAPER FOR PRODUKTUTVIKLING

Den tradisjonelle framgangsmåten for å få fram et grunnlag for produktutvikling, har dels vært ved å spørre de som kjøper produktene (besøker området hvor produksjonen foregår) om deres produkttilfredshet, eventuelt supplert ved å gå inn med undersøkelser på det som blir ansett som hovedmarkeder.

Markedskunnskap av denne type kan være nyttig:

- a) til forbedringer av igangværende produksjon, og
- b) for å måle interessen i markedet for kjente produkttyper som ikke produseres i området

(for å finne ut om kopiproduksjon skal igangsettes).

Etterspørselssiden kan kartlegges gjennom ulike intervjumetoder, men det gir bare kunnskaper om markedet utenfra. Den latente etterspørsel lar seg ikke avdekke gjennom intervjuopplegg. Den latente etterspørsel lar seg bare avdekke ved at en arbeider faglig slik at en kan forstå etterspørselen innenfra - får tak på hvilke *behov, motiver og drivkrefter* det er reiselivsproduzentene skal gi de riktige produktsvarene på. Det er ved å forstå etterspørselen innenfra at grunnlaget for produktsprangene etableres. Derfor blir en systematisk kunnskapsoppbygging gjennom fag som reiselivssosiologi, reiselivsgeografi, konsumteori, historie, etnografi etc. så viktig.

For å konkretisere poenget her ved et par eksempler: Hva hadde skjedd (det ble også for en del forsøkt) om dataindustrien hadde gått til forbrukerne på 50-60-tallet for å få holdepunkter for produktutvikling? Eller hva ville Phillips, Nederland fått av støtte hos forbrukerne ved utvikling av laserteknikk for ulike lydinstrumenter? Det eneste publikum kunne ha signalisert noe om, var om de kunne ønske seg bedre lydgjengivelse, men det var da ikke nødvendig å organisere omfattende markedsundersøkelser for å komme fram til så opplagte konklusjoner.

3.10 OPPSUMMERING OG AVSLUTNING

Oppsummert kan lovmessighetene vi står overfor i lokaliseringssammenheng oppsummeres slik tabell 3.3 på neste side viser.

Tabell 3.3 Lokaliseringstilbøyelighet for ulike former for reiseliv

Hovedskille mellom former for reiseliv ut fra lokaliseringstilbøyelighet	Segmentert for lokaliseringssanalyse (oppsplitting av totalmarkedet i deler etter krav til lokalisering)	Lokaliseres til:
I. MARKEDS-BASERT REISELIV	Ia. Enkeltreiser som er yrkes-, tjeneste- og forretningsbetingede	-> Byer, industristeder og kommunikasjonsknutep.
	b. Den lokalt betingede etterspørsel	-> Der folk bor
	c. Etterspørsel fra gjennomreisende	-> Til trafikkknutepunkt og -årer
	d. Reiser for å oppnå personlig service	-> Byer og tettsteder
	e. Møter-, kurs- og konferansebetinget etterspørsel	-> Byer og andre sentrale områder
II. RESSURS-BASERT REISELIV	IIa. Feriereiser*	-> Dit ressursforutsetningene er (naturmessig, kulturelt eller menneskeskapt)
	b. Korte fritidsbetingede reiser	-> Dit ressursforutsetningene er
III. NETTVERKS-BASERT REISELIV	III.a Feriereiser	-> Der slekt og venner er bosatt
	b. Korte fritidsbetingede reiser	-> Der slekt og venner er bosatt

* Fra et ressursynspunkt den produksjonen som setter de strengeste kravene til ressursgrunnlaget. Raskt oppsummert er situasjonen slik:

- For daglige fritidsaktiviteter ("after hours-school or work") må en gjøre seg nytte av de forutsetninger (ressurser) som finnes i de nære omgivelser.
- For dagsutfart og week-ends stiger kravet til ressursgrunnlaget ("Intermediate resources") fordi aksjonsradiusen gir visse om enn begrensede valgmuligheter.
- For feriebetingede etterspørsel må ressursgrunnlaget være fremragende ("outstanding resources").

I avsnittet som jeg nå avslutter har oppmerksomheten vært konsentrert om lokaliseringsfaktorer generelt, lovmessigheter som sektoren reiseliv lokaliseres etter, og hvordan tiden endrer lokaliserings- og ressursforutsetninger. I neste kapittel vil jeg så gå videre og konsentrere meg om det jeg har valgt å kalle *den sosiologiske metode* for å avdekke ressursmessige forutsetninger for reiseliv.

KAPITTEL 4 – OM RESSURSANALYSER

4.1 INTRODUKSJON

Rekreasjonsdimensjonen (etter sin latinske og opprinnelige betydning: recreare = gjenskape) er bare unntaksvis det dominerende motiv hos turisten som foretar en fritidsbetenget reise. (Merk eksempelvis at "Rekreativ turisme" hos Valene Smith er bare en av de i alt fem kategoriene hun inndeler turismen i – se kommentarer i punkt 1.4 Turisttypologier, s.8-15). En gjennomarbeidet turisttypologi er derfor den logiske konsekvens av at den fritidsbetengete reise er et resultat av svært forskjellige *drivkrefter, motiver og behov*. Nærrekreasjon og fritidsbetenget reiseliv blir derfor funksjonelt sett to vesentforskjellige fenomener. *Det viktigste de har felles er at de begge hører fritidssfæren til.* Denne forskjellen avspeiles imidlertid ikke i begreper, modeller og hypoteser og teorier for de to feltene, og dette må etter min vurdering være den viktigste forklaring til at det over decennier har vært liten faglig framgang å spore i arbeidet med analyser av ressurspotensialet for fritidsbetenget reiseliv. Et fags virkelighet dannes med basis i de begreper, modeller og teorier som har blitt utviklet, og når disse er lite formålstjenlig, blir både den faglige fremstilling og rammene rundt de faglige utfordringene feil. (En redegjørelse for "ulike metodiske tilnærminger og erfaringer" kommer som eget avsnitt senere i dette kapitlet.).

Letingen etter ressurser for fritidsbetenget reiseliv krever altså sin egen metodikk. Denne metoden må for det første ha evnen til å lede den som leter på sporet av aktuelle innsatsfaktorer/ressurser som gir miljøer, opplevelser og sosiale betingelser som er interessante svar på etterspørselen fra den fritidsreisende. For det andre må metoden være slik at den kan nyttes til å evaluere og beskrive ulike ressursforekomster og ressurskvaliteter. For det tredje må metoden være slik at den gir faglig hjelp til:

- produktforbedringer (dette er nødvendig fordi vi ikke vet om de produktene som i dag finner avsetning i markedet er optimale eller 1., 2., 3., 4. etc. substitusjon for noe som kunne tilfredsstilt *den effektuerte etterspørsel* på en bedre måte.
- å få fram produkter og produktkombinasjoner som kan tilfredsstille *den frustrerte etterspørsel*.
- å få fram produkter og produktkombinasjoner som kan vekke *den latente etterspørsel*.

Kartlegging av ressurser (forutsetninger for nærrekreasjon og reiseliv) har tradisjonelt vært oppfattet som en geografisk utfordring. Faglig sett har de geografiske metoder vist seg anvendbare i arbeidet med nærrekreasjonsressurser, men de geografiske metodene har ikke gitt tilsvarende resultater i arbeidet med ressurser for fritidsbetenget reiseliv. Min arbeidshypotese er sammenfallende med postulatet til den britiske geografen Brian S. Duffield som han formulerer på følgende vis: "- - - the solutions of this intractable problem lie

outside the geographical discipline - - -" (se avsnittet "The Evaluation of Resources". DUFFIELD, 1984; 29–30).⁶

Hypotesen om at svaret for en del må finnes andre steder enn i geografifaget, er etter den tilnærming jeg i dette prosjektet har valgt naturlig, all den tid ressurser er noe som oppstår, og eksisterer i forhold til menneskelige behov, motiver og drivkrefter. Inngangsfagene for forståelse her er, slik jeg ser det, først og fremst sosiologien, sosialatropologien etc. – ikke primært geografifaget, og heller ikke primært landskapsarkitektur faget. Dette blir en del av mitt utgangspunkt i fortsettelsen.

4.2 GENERELLE ERFARINGER MED RESSURSSPØRSMÅL

Ressursanalyser og overføring av ressursinformasjoner til eksempelvis kart har lange tradisjoner, jfr. her ressurskart for forekomster av industrimineraler, malmforekomster og naturstein, arealressurskart, klimakart, forurensningskart, vannressurskart, vegetasjonskart, landskapskart etc.

Helt prinsipielt vil ressursanalyser si å samle inn og systematisere informasjonen om nærmere spesifiserte egenskaper og forhold som er av vesentlig betydning for et bestemt formål. I vårt tilfelle er formålet fritidsbetinget (ressursbasert) reiseliv.

Helt allmennt vet vi at:

- I. Interessante ressurser forekommer vanligvis
 - spredt,
 - med varierende kvalitet, og
 - varierende mektighet/ansamling.
- II. Bare de beste ressursforekomstene gir grunnlag for lønnsom drift (konkurransedyktige produkter). Vi har et stort antall registrerte mineralforekomster, men likevel et begrenset antall gruver i drift!

Holder vi fast ved påstanden om at visse deler av reiselivet er ressursbasert (den som i tilfelle vil hevde noe annet, vil måtte tilbakevise en kraftig rekke av autoriteter (eksempelvis CHUBB & CHUBB 1981; CLAWSON, HELD & STODDARD 1960; COPPOCK &

⁶ I september 1992 (8/9 - 13/9 - 1992) hadde jeg anledning til daglig å gå sammen med turismeforsker/professor emeritus Anthony S. Travis fra Birmingham. Han var da på Østlandsforskning/Oppland Distrikthøgskole for å forelese og gi forskningsveiledning. Jeg drøftet da denne vurderingen til Brian S. Duffield med han, og professor Travis oppsummerte ved å si at etter siste halvdel av 60-tallet kan en ikke innenfor geografifaget vise til metodiske fremsteg av vesentlig betydning med hensyn til det å kartlegge ressurser for fritidsbetinget reiseliv. Sagt med andre ord bekrefter professor Travis at fagparadigmet som Duffield redegjør for i sin artikkel av 1984 fortsatt er det gjeldende innenfor geografifaget.

DUFFIELD 1975 og TRAVIS 1982), blir det viktig å finne ut hva som er de avgjørende ressursforutsetninger (TRAVIS op.cit. p. 257: "the more fundamental resources – which generate tourism - - -") og hvordan disse kan oppdages, måles og eksempelvis organiseres som kartinformasjon.

Merk: Analysemetoden vi utvikler er helt bestemt av vår faglige virkelighetsforståelse. Derfor gjentar jeg hovedpunktene i denne og utdyper samtidig noen detaljpunkt.

I min faglige virkelighetsforståelse forutsetter jeg at *nærrekreasjon og fritidsbetinget reiseliv* (den delen av det fritidsbetingede som ikke er besøksreiseliv/nettverksbasert reiseliv) er substansielt og derfor metodisk to vesentforskjellige oppgaver å arbeide med. Dette kommer bl.a. av følgende årsaker:

- For nærrekreasjonsformål består utfordringen i å gjøre det beste ut av de ressurser en har (CLAWSON, HELD & STODDARD op.cit. 1960: "take into use - - - whatever resources are available - - -"). Enhver større befolkningskonsentrasjon (by) skal i industrialiserte land ha et minimum av nære friarealer. Nærrekreasjonsarealene skal være der som en organisk del av byen enten de nå er fremragende eller ikke.

Fritidsbetinget reiseliv (den konkurranseutsatte delen av reiselivsproduksjonen) er derimot avhengig av et fremragende ressursgrunnlag ("outstanding resources"). Utfordringen blir ikke lenger å gjøre det beste ut av det en har, men å få bragt på det rene om ressursgrunnlaget er så godt at det kan danne basis for en produksjon som kan hevde seg i konkurransen med alternative produksjonssteder innenlands eller utenlands. Selve reisen er uttrykk for valg mellom alternativer.

- De nære friarealer fyller en relativt klar rekreasjonsfunksjon, mens vesentlige deler av det fritidsbetingede reiseliv ingenting har med rekreasjon i tradisjonell forstand og dekning av den type menneskelige behov å gjøre.

Vi kan altså få den situasjon at interessante nærrekreasjonsressurser slettes ingen ressurser er for visse former for fritidsbetinget reiseliv og vise versa.

4.3 BEHOVENE OPPSTÅR HOS MENNESKENE – IKKE I BYGG OG ANLEGG

På samme måte som egenskaper, ferdigheter, konkrete ting etc. blir ressurser i forhold til behov og prosesser, kan vi bare snakke om reiselivsressurser i forhold til behov og ønsker som eksisterer eller lar seg framelske hos den fritidsreisende.

Merk: Vi kan ikke kople anleggstyper og reiselivsressurser fordi anleggstyper ikke kan gi uttrykk for de reisendes behov. Hotellet kan like gjerne innkvartere kursdeltakerne og andre yrkesreisende, som safarideltakere, personer på terapeutisk opphold etter behandling på sykehus, deltakere på malerkurs eller laksefiske. På samme måte er det like lite formålstjenlig å arbeide med en inndeling etter oppholdets varighet som eksempelvis ligge-stille marked sommer, ligge-stille marked vinter, rundtur-marked og week-end marked når en skal analysere et områdes potensiale på ressursiden. Anleggene er først og fremst produksjonslokaler (se Kapittel 3, Figur 3.2, s.62 med tilhørende tekst) og oppholdsformer sier bare noe om selve strukturen konsumet finner sted innenfor. Vi kan klassifisere og beskrive *produksjonsanleggene og strukturen* som den tilfredsstilte etterspørselen faller inn i, men dette gir oss ikke informasjon om:

1. Valget var det optimale eller 1., 2., 3., 4. etc. substitusjon for noe som kunne tilfredsstilt behovene på en bedre måte.
2. Den effektuerte etterspørsel gir oss ingen informasjon om de som lot være å kjøpe fordi det som ble tilbudt ikke var formålstjenlig (den artikulerte, men ikke tilfredsstilte etterspørsel/den frustrerte etterspørsel).
3. Kjente anleggs- og aktivitetskombinasjoner er et utilstrekkelig verktøy for å få til produktsprang (komme på sporet av tilbud som kan vekke den latente etterspørsel).

Produktutvikling og ekspansjon av markedet vil si å fremskaffe produkter som er i stand til:

1. Å tilfredstille opparbeidet etterspørsel på en mere tjenlig måte, og
2. Tilby nye produkter som kan tilfredsstillte behovene som ligger i den frustrerte og latente etterspørsel.

Skal analyse av ressurser for fritidsbetinget reiseliv bli utført på en metodisk god måte, må vi derfor samle turistene i hovedtyper etter hvilke motiver og behov som er årsaken til at de reiser. Gode eller mindre gode reiselivsprodukter sett fra forbrukerens side får vi etter den evne de har til å tilfredsstillte de reisendes ønsker og behov.

Merk videre: Om markedssegmentet er stort eller lite, kjøpekraftig eller mindre kjøpekraftig, i vekst eller tilbakegang, blir derfor helt ubrukbart som kriterium på om tilbudet er godt eller dårlig for den aktuelle gruppe.

4.4 ULIKE METODISKE TILNÆRMINGER OG ERFARINGER

God lokalisering og hensiktsmessige produktvalg er for ressursbaserte produksjoner avhengig av at vi besitter adekvate metoder for ressursøking og ressursanalyser. Er metodene ufullstendige eller primært utviklet for et annet formål, er sannsynligheten stor for at mange ressursforekomster forblir uoppdaget eller feilanalysert.

Kunnskapsproduksjon som forskning er, skjer ikke i et faglig vakuum. Av denne årsak skal jeg i det følgende redegjøre for ulike metodiske tilnærminger og erfaringer ved kartlegging av ressurser for fritidsbetinget reiseliv.

4.4.1 Den geografiske metode

I en bredt anlagt artikkel i et temanummer av GeoJournal (vol. 9, no. 1, 1984) oppsummerer geografen Brian S. Duffield⁷ "the state of the art" innenfor geografifaget på feltet kartlegging av ressurser for fritidsbetinget reiseliv. I avsnittet "The Evaluation of Resources" fremhever han bl.a.:

"It was inevitable that a major focus of the interest of geographers in tourism would be in the interaction of tourists and the resources they use. It was also to be expected that this interest would take the form of a functional and systematic appraisal. Such an orientation has long been evident within British geography and the early work of Cornish (1934) on scenic amenity in Great Britain was an antecedent of plethora of later studies based on a dual interest in countryside recreation and a concern for the preservation and conservation of scenic environments. In the more recent past, resource assessment for recreation have increasingly taken a functional form, recognising that resources are not absolute but dynamic and are defined by the nature and range of possible uses (Duffield and Owen 1974b). As Zimmerman (1951, p.7) has stated "the word 'resource' is an abstraction reflecting human appraisal and relation to the function of operation" Recreation resources were, therefore, seen as

⁷ Etter invitasjon fra Duffield var jeg i Edinburgh som "visiting researcher" 1984/85. Det var en stor faglig og sosial opplevelse, og det kom på et avgjørende tidspunkt i mitt arbeide med ressursteoretiske spørsmål og ulike måter å kartlegge ressurser for fritidsbetinget reiseliv på. Dette oppholdet er jeg Duffield dypt takknemlig for.

being defined culturally by the the nature of the activities under consideration and from the late 1960's geographers struggled in an attempt to devise objective procedures to evaluate and measure the quality and value of landscape for recreational purposes - - -"

Fra denne delen av oppsummeringen hos Duffield skal vi spesielt notere oss:

Duffield nytter avsnittet "Meaning and Nature of Resources" (ZIMMERMANN, p.p.3-20) til bl.a. å peke på følgende helt sentrale kjennetegn ved det vi kaller ressurser:

- Ressurser er ikke noe "absolute but dynamic - - -"
- At ressurser er en abstraksjon som "reflecting human appraisal and relation to the function - - -"
- Og at ressurser derfor må bli "defined culturally - - -"

Duffield er på et svært interessant spor når han påpeker den kulturelle sammenhengen. Stort sett vil ressurser for dekning av mere elementære behov (nødvendighetsbehov) være de samme på tvers av ulike kulturer, mens aktuelle ressurser for å fremskaffe tilbud til dekning av bekvemmelighetsbehov og luksusbehov i tiltagende grad blir kulturelt betinget.^{8 og 9}

For å operasjonalisere den kulturelle sammenhengen i forhold til reiseliv og ressursanalyser, må vi fortsette i sporet til Duffield og splitte vår kulturelle virkelighet opp i subkulturer (dvs. det jeg ellers i teksten omtaler som *segmentering*, og ulike *turisttyper*). Det gir ikke anvendbare resultater å snakke om noen "norsk enhetskultur" eller noen "skandinavisk enhetskultur" e.l. Vi må avgrense subkulturene (de ulike turisttypene) så sterkt at vi får fram sentrale *fellesverdier, interesser, markeringsmidler etc.*

⁸ Den norske geografen Michael Jones legger på tilsvarende måte vekt på at en må gå om forbrukerne som kulturelle medlemmer for å få et inntak til en fullstendig ressursforståelse. I arbeidet "Landskapet som ressurs" skriver Michael Jones bl.a.: "Skjønnhetsopplevelsen er følelsesmessig betont, og vil hos individet være betinget av bestemte erfaringer, assosiasjoner og preferanser. Disse er igjen påvirket av kulturbestemte holdninger, verdier og trosforestillinger - - -"(JONES, 1981:1). Et annet vesentlig poeng å notere seg fra arbeidet til Jones er at også han benytter Zimmermann som hovedreferanse når han skal forklare *hva ressurser er og hvilke lovmessigheter fenomenet ressurser er underlagt.*

⁹ Sjefskonservator Torbjørn Eggen, Røros Museum, har gjennomført et pilotstudie på Rørosvidda med temaet "Kulturelt betinget ressursbruk". Her har utgangspunktet vært å klarlegge samenes (urbefolkningen i området) bruk av ressursene, og fastboendes nordmenns bruk av ressursene i de samme områdene. Resultatene fra pilotstudiet samsvarer helt med det som Duffield tar ut av Zimmermann's ressursteori. Ressurser er i høy grad kulturelt betinget, og som en konsekvens av dette vil det som kan være interessante ressurser for en folkegruppe, kunne være uvesentlige eller helt uinteressante forutsetninger som ressurser betraktet for en annen. Nordisk Samisk Institutt, Kautokeino og Røros Museum v/sjefskonservator Eggen arbeider nå med å videreføre pilotstudiet i et større program.

I prinsippet har vi her en interessant parallell til hovedpoenget i Vedlegg 1: "Rolleskjema ved samfunnsplanlegging". Reiselivsressurser og reiselivsprodukter får mening og kan vurderes kvalitativt ("vurderes objektivt") når dette skjer i forhold til turisttyper, som har sammenfallende kjennetegn på sentrale områder.

Det neste svært viktige i oppsummeringen til Duffield er det han peker på reint metodisk:

"Other techniques were developed and applied in a range of different geographical situations (for example, Blacksell and Gilg 1975; Crofts 1975) and techniques grew evermore sophisticated in terms of their utilisation of developments in statistical analysis and computing thus echoing contemporary trends in British geography as a whole (Coppock et al. 1974; Duffield and Coppock 1975b).

By the mid 1970's the various techniques that had been devised were already themselves the subject of critical review (Penning-Rowsell 1973; Crofts and Cooke 1974) and the objectivity of those based on the Linton approaches were being questioned (Gilg 1975) - - -"

"Geographers have yet to overcome these difficulties and the last decade has seen little substantive work in this field, *an indication perhaps that solutions to this intractable problem lie outside the geographical discipline* - - -" (DUFFIELD, op.cit p. 32).
(Fremhevingen i teksten har blitt gjort av meg).

Et mulig svar på det Duffield her etterlyser, kan være *en sosiologisk oppdeling* av turistene i mere homogene grupper (turisttyper) slik at felles *forestillinger, interesser, verdier og livsanskuelse etc.* kommer fram. Det er dette sporet jeg vil videreføre seinere i oppgaven.

Et annet faglig forhold av stor betydning tar Duffield opp avslutningsavsnittet ved å peke på at:

"- - - tourism studies have been predominantly of an empirical nature and conceptual and theoretical advance has inevitably tended to lag behind these empirical investigations - - -" (DUFFIELD, op.cit. p. 32).

Den internasjonale fagsituasjonen har ikke prinsipielt sett endret seg etter 1984. Innen den geografiske tradisjon er det fortsatt de samme to hovedlinjene det arbeides etter: Enten kartlegges landskaper og annet ressurspotensiale for reiselivsformål som om den gjennomgående beveggrunn for den fritidsbetingede reisen var *rekreasjon*. Den andre hovedlinjen innen geografifaget er å analysere landskapet utfra *egnethet for ulike aktiviteter*. Imidlertid er dette en svært indirekte måte å få tak på de behov, motiver og drivkrefter som (den effektuerte) etterspørselen er et uttrykk for. Skjematisk kan koplingen framstilles på følgende vis:

I tillegg til at det å kartlegge etter egnethet for aktiviteter og anlegg bare gir en indirekte kopling til behovssiden, gir den ingen kreativ situasjon. Det blir en pendling mellom det kjente for å finne forutsetninger for ennå mere av det kjente.

4.4.2 Landskapsarkitekttradisjonen

Innenfor landskapsarkitekturfaget er det først og fremst to hovedlinjer det har vært arbeidet etter. Den ene linjen vil jeg her kalle for *arkitektperspektivet*, dvs. det vi ser som en arbeidsdeling mellom landskapsarkitekter og bygningsarkitektene. I denne tradisjonen blir formingen av det rurale landskapet det primære for landskapsarkitekten, på tilsvarende vis som de konkrete enkelthus og tettsteder bli det for bygningsarkitekten. Det landskapsarkitekten har blitt utfordret på har vært knyttet til større utbyggingsprosjekter som kraftutbygging, veg- og jernbanebygging og ved lokalisering av større utbyggingsfelt. Dels har det vært at tidligere overgrep i landskapet skulle rettes opp. Dette er aktivitet som på lik linje med arbeidet til bygnings- og tettstedsarkitekten kan settes inn i en ressursteoretisk sammenheng, og analyseres som ressursforvaltning, ressurspleie og eventuelt ressurutvikling. Arkitektperspektivet kan imidlertid ikke fremstå som en selvstendig og overgripende metode for ressurskartlegging.

Den andre tradisjonen innen landskapsarkitekturfaget har vært å analysere ulike landskaper etter *opplevelsesverdi*. Metodisk refereres her oftest tilbake til et metodeopplegg som har blitt utviklet ved Direktoratet for de nasjonale skogene i USA (U.S. Dep. of Agric., 1974). Metoden har blitt utarbeidet som grunnlag for flerbruksplanlegging, og den brukes ved de fleste av distriktskontorene til den amerikanske skogforvaltningen (U.S. Forest Service, Alaska Region, Division of Recreation, 1979).

En av bruksformålene som denne metoden eksplisitt legger inn er *rekreasjon*. Denne metoden

har blitt vist stor oppmerksomhet i norske landskapsfaglige miljøer, og ved Institutt for landskapsarkitektur, Norges Landbrukshøgskole har seniorforskere de siste to decenium arbeidet med å videreutvikle og anvende metoden, dels til bruk ved vurdering av opplevelseskvalitet ved "planlagt og påtenkt vannkraftutbygging" (BRUUN, 1983. Se også GEELMUYDEN & BERG, 1986). Dels har metoden blitt bearbeidet for bruk til "vurdering av områders egnethet for reiseliv" (NÆRINGSDEPARTEMENTET -Reiselivsseksjonen, notat av 6.7.88. Se også: LYKKJA, ØYEN & REKDAL, 1990; SVENDSEN, 1990 og LYKKJA, 1991). At denne metoden rent intuitivt skulle virke interessant i forhold til reiseliv kan komme av at den eksplisitt skal ta for seg *rekreasjon* og *opplevelsesverdi*. Uten videre to nøkkelforhold i relasjon til reiseliv.

Hvordan er så denne metoden oppbygget og hvilke forhold vil den ha muligheter til å fange opp? Metoden er todelt i det den som førsteetappe i et kartleggingsarbeide forutsetter at området settes inn i en landskapsregion om det er et mindre område som skal analyseres, eventuelt at området deles inn i landskapsregioner om det er en landsdel eller et fylke en skal gjøre analysearbeidet i. Hovedpoenget med "En inndeling av landskapet i regioner - - -" er fordi det "gir muligheter til å gjennomføre landskapsvurderinger innenfor områder som er sammenlignbare - - -" (SVENDSEN, 1990:2). De fire kriteriene som landskapet inndeles i regioner etter er:

- Naturgrunnlag
- Arealbruk
- Bebyggelse og andre kulturspor
- Totalinntrykk. Åpenhet - Skala.

Kystlandskaper og fjelllandskaper vil en eksempelvis på denne måten sikre at kommer i hver sin gruppe av regioner. Den enhet som landskapsregionen så danner, gir i neste omgang grunnlag for å rangere områdene i regionen etter en tredelt skale fra A - C.

"Klasse B gir uttrykk for hvilke områder som har et typisk landskap ut i fra karakteristiske landskapstrekk i den enkelte landskapsregion. Klasse A omfatter landskap som er særlig varierte og særpregede i forhold til det landskapet som er typisk for landskapsregionen. Klasse C fanger opp områder som faller utenom klasse A og B, slik at klasse C omfatter områder med lite varierte landskaper - - -" (op. cit. p. 3).

Neste etappe i denne metoden blir så å analysere "landskapets opplevelsesverdi". Det som metoden definerer som opplevelsesverdier knyttes til

- Estetisk verdi. Stikkord: landskapets linjedrag, landemerker og kulturminner av stor betydning.
- Symbolverdi. Stikkord: Viktige historiske hendelser eller personer, virksomhet etc.
- Identitetsverdi (gjenkjennelsesverdi). Stikkord: Kulturminner som gir menneskene et tilknytningsforhold sosialt, historisk og etnisk.

Så kommer det metodisk noe svært viktig:

"I forbindelse med en metode som går ut på å vurdere landskapets opplevelsesverdi, er det særlig aktuelt å trekke fram den estetiske siden av ordet opplevelsesverdi. - - - Senere års forskning framhever tre grunnleggende kriterier som sentrale i evalueringen av landskapets opplevelsesverdi. De tre er (A2)'':

- Helhet
- Variasjon
- Intensitet" (op. cit. p. 11-12)

Såvel verdiparametrene i nestsiste punkt ovenfor, som det å tillegge det estetiske så allmenn verdi virker for meg meget problematisk, for ikke å si inkonsekvent utfra det vi vet om ulike turisttyper.

For bare å ta noen få eksempler for å konkretisere realitetene på dette området: Når Gøteborgområdet har blitt et viktig alpintmarked for Hemsedal, er det knyttet til de stedsspesifikke ressurselementene: *topografi* (tilstrekkelig krevnde løpetraseer) og *temperatur* (en har stor sikkerhet for et kvalitativt godt produkt under oppholdet). Av manipulerbare ressurser: *høg kunnskapskompetanse* slik at løypetraseene er velpreparerte (råvarene topografi og nedbør i form av snø) har blitt bearbeidet slik at *hovedproduktet* holder en høg kvalitet. Selvfølgelig er det en tilleggs kvalitet om omgivelsene har en høg visuell kvalitet, men de representerer ikke "the more fundamental resources - - -" for på nytt å låne formuleringen til Travis. (TRAVIS, 1982:257). Når turistvertene i Espedalen i Sør-Fron kommune i Oppland over tid har arbeidet området fram til å bli ett av Norges ledende turiststed for turskiløpning og treningssamlinger for den norske langrenns- og skiskyttereliten skyldes det at noen få, men helt avgjørende innsatsfaktorer til denne

produksjonen er tilstede av "outstanding quality". På naturgrunnlagssiden er det først og fremst *en egnet topografi*, en lang og sikker vinter (nedbør i form av *snø*) og en vegetasjon (*floraelement*) som gir god ly for vær og vind. Det blir med andre ord et brukssikkert område. Den andre helt avgjørende produksjonsfaktoren her er *kompetanse* og *nettverk*. Nettverk til brukersiden og nettverk til de viktigste miljøene på idretts-, helse og ernæringsfaglige områder. Espedalen overgår imidlertid *landskapsestetisk* og *variasjonsmessig* av et stort antall andre norske områder.

Den pasjonerte laksefisker som reiser halve jordkloden rundt for å utøve det som engelskmennene alt på forrige århundre utviklet "to such a fine art" styres kun av et forhold (HILTON, 1985:26). Her er det gode klima underordnet, her er det skjønne landskapet underordnet, her er andre naturgrunnlagselementer eller forsåvidt hvilken som helst av de andre ressurselementene som inngår i Tabell 3.1a underordnet. Det eneste som teller er knyttet til *en enkelt forekomst innenfor fauna-elementet* - størrelsen og sannsynligheten for å få laks på kroken. Sportsfisket fra havgående båter (en av de store organisasjonene for den organiserte delen av utøverne er: The Federation of Sea Angling Clubs) er først og fremst orientert mot havets virkelige giganter som håkjerring, håbrand, pigghå, kveite og forskjellig størjefisk, eller det en på fagspråket kaller "specimen-fiske". Det siste blir også ofte kalt vrakfiske. Dette fordi det i stor grad utøves rundt skipsvrak og lignende bunnsituasjoner fordi dette er attraktive tilholdssted for spesielle fiskearter. Havfiskerne reiser også jorden rundt i like stor grad som den lidenskapelige laksefisker, og dette på grunn av *utelukkende ressurselementet fauna*. For å oppspore presumptivt interessante områder er kunnskap om *undervannstopografi, havstrømmer og spesielle bunnforhold* viktig. " - - - man undrer seg storligen over Norges plass i denne utviklingen. Mens man over hele verden finner et uttall av sportsfiskesentra, som har basert sin eksistens på bare noen få fiskeslag, og da er det snakk om steder hvor man må bestille plass lang tid i forveien, har man i Norge lite eller ingen ting å tilby - -. Vi har fisk som målt i mengder og arter skiller seg ut, sammenlignet med hvilke som helst land i verden - - -" (SØYLAND, 1985:79)¹⁰. Kanskje reiselivsprodusentene lever uvitende om disse ressursforutsetningene fordi vi har anvendt lite formålstjenlige metoder for å avdekke denne type reiselivsressurser på?

Når 19 prosent av turistene som kommer til Israel gjør dette "for å besøke steder med religiøs tilknytning" har det lite med naturgrunnlagsforutsetninger, syntetisk skapte attraksjoner eller produksjonsmessig spisskompetanse på produksjonsstedet å gjøre (BOARDING, 4. mars 1992). Hovedårsaken til denne type turisme skyldes heller ikke primært konkrete og materielle forhold. Hovedårsaken er ikke-materiell, og skyldes at *området er et av arnestedene for den Vest-Europeiske kultur*. Når hele 33 prosent av de som besøker Israel som fritidsreisende gjør det for å "besøke slektninger og venner" er dette *nettverksbetinget*

¹⁰ Søyland var i en årrekke president i Norges Havfiskerforbund og styremedlem av The Federation of Sea Angling Clubs.

turisme, ikke ressursbetenget. (ibid.). Når hele 22 prosent av de som besøker Israel "oppgir sol og sjø som hovedgrunn" er det soltilbederen, om vi nytter systematikken til Aubert, og forutsetningene for denne er temmelig ensidig knyttet til noen få naturgrunnlagsselement. Når en historisk sett ny by som New York er et av de store møteplassene for det moderne "jet-set" (en vesentlig gruppe i vår tid av den arbeidsfrie klasse, om vi knytter an til et av begrepene som stammer fra Thorstein Bunde Veblen: se hans hovedarbeid fra 1899), skyldes ikke dette forutsetninger på naturgrunnlagssiden, men hovedårsaken er at stedet er en av de store kulturelle produsentene av i dag. Når Nepal i løpet av de siste decennier har fått en turisme som er i ferd med å bringe området ut av økologisk balanse skyldes tilstrømningen først og fremst at verdens mektigste og høyeste fjellmasiv ligger her (Mount Everest), altså en geologisk og topografisk realitet. For mange er videre folket som bor her og deres religiøse forhold til fjellmassivet viktige grunner til å oppsøke området, det vil si forhold som er kulturelt betenget og av ikke-materiell art.

"Man reiser ikke til Polen for at oppleve smukke, farvestrålende byer og sidde på chikke fortovscaféer. Polen har ingen af delene - - -. Det er først og fremmest den polske folkesjæl, der er attraktionen i Polen: Systematisk og vedvarende pint op gennem historien. En emotionel, stædig og katolsk nation i klemme på Europakortet mellem to passionsløse stormagter - det ortodokse Rusland og det ordenfikserede Tyskland - - -" (BECH i Politiken, 1993). "Landets folkesjæl er en attraksjon i seg selv" i følge forfatteren. Dette er i tilfelle en dokumentasjon av historiens gang, ikke hverken det at området har vært et sentralt kulturelt arnested i stor sammenheng, eller at området er en viktig kulturell produsent av i dag. Det interessante er ifølge forfatteren samfunnsmessig betenget og ikke-materielt.

4.4.3 "The state of the art" på feltet i Norge

Den siste store visningen av fagstus på dette området fikk vi i 1990 da rapporten "Turist-Norge. Reiseliv og arealer. En metode for kartlegging og presentasjon av reiselivet sine arealinteresser" ble lagt frem (LYKKJA, ØYEN & REKDAL, 1990). Rapporten har blitt utarbeidet ved Norsk institutt for jord og skogkartlegging (NIJOS) på oppdrag fra Næringsdepartementet v/Reiselivsseksjonen. Dette er et utrednings- og forskningsinstitutt under Landbruksdepartementet. Norges Landbrukshøgskole v/Institutt for landskapsarkitektur ved sine seniorforskere har vært sentrale dellerandører fordi metoden som ble nyttet har blitt tilrettelagt ved dette instituttet. (Omtalt ovenfor som en videreutvikling av den metoden som US. National Forest Service har nyttet ved sin flerbruksplanlegging). Oppdragskoordinator har vært geografen i Reiselivsseksjonen. Fagdisiplinene som har stått sentrale er altså: *geografi, landskapsarkitektur og naturgrunnlagskompetanse.*

Arbeidet vil i det følgende bli testet mot følgende fire nøkkelindikatorer:

- faglig integritet
- arbeidets kunnskapsgenererende evne
- det reiselivs- og samfunnsfaglige teorigrunnlag
- det produksjonsteoretiske utgangspunktet (produkt/markedsforståelse)

Den faglige integritet:

Norsk institutt for jord og skogkartlegging har gått inn i oppdraget som et typisk oppdragsinstitutt som har strukket seg langt for å behage oppdragsgiver (Reiselivsseksjonen i Næringsdepartementet). Derfor manner ikke oppdragsinstituttet seg til å reise faglige motforestillinger, men tvert imot sementerer NIJOS gjennom sin måte å arbeide på, politiske myter og falske forestillinger. Helt innledningsvis møter vi eksempelvis følgende politiske myte, som faglig sett er helt umulig: "Reiselivet er pekt ut som vekstnæring - - -" (innledningen s. 11). Politisk kan en utpeke *satsingsområder*, men ikke *vekstnæringer*! Det ligger utenfor det politisk mulige i et samfunn med i hovedsak private bedrifter, en åpen økonomi og i betydelig grad frikonkurranse. Hvorfor utpekte man da ikke tidligere norsk standard konfeksjonsindustri, fottøyindustri, hermetikkindustri, elektrisk hvitevareproduksjon eller standard verftsindustri som vekstnæringer? De er alle eksempler på bransjer og produkter med en voksende etterspørsel globalt sett, og de var alle i betydelig grad distriktsnæringer.

Arbeidets kunnskapsgenererende evne:

Hovedsiktemålet med prosjektet skulle være å få fram egnethetskart til hjelp ved reiselivsplanlegging. Oppdragsinstituttet avdekker gjennom rapporten at de er ukjente med tidligere norske arbeider med utfordringen egnethets- og ressurskart for reiselivsplanlegging. På slutten av 60-tallet og tidlig 70-tall var dette i norsk sammenheng en faglig utfordring hvor flere av våre mest kompetente enkeltpersoner og fagmiljøer lot seg engasjere. Såvel de enkelte temakartene som selve kartsystematikken ble i denne perioden utviklet vesentlig lenger enn det som Norsk institutt for jord- og skogkartlegging ender opp med etter omlag tre års arbeid. (Jfr. her eksempelvis: MEISTAD (red.), 1974; SELJESTADUTVALGET, 1974 og LANGDALEN & STAV, 1974). Prosjektet tilfører ingen ny viten om en setter det inn i en norsk fagkontekst. Prosjektet evner bare å bringe nye personer og institusjoner/institutt på banen.

Det reiselivs- og samfunnsfaglige teorigrunnlag:

Prosjektet er uten føling med "the state of the art" reiselivs- og samfunnsfaglig sett. Et greit sted å starte for å vise dette er side 15 i rapporten, hvor det hevdes uten reservasjoner at: "Turistane er vanlege kvardagsmenneske som i fritida eller ferien vil gjera noko anna enn det som dei gjer til vanleg - - -." Her sementerer NIJOS to myter som det i politisk sammenheng har vært svært viktig å ta vare på.

For det første at ferie og ferieturuttaket er et likelig fordelt gode ("Turistane er vanlege kvardagsmenneske - - -"). Dette er positivt feil fordi ferien og -turuttaket er klart knyttet til arbeidssituasjon og inntekt (STATISTISK SENTRALBYRÅ, 1983, pp. 280-286 og STATISTISK SENTRALBYRÅ, 1989, pp. 176-178). For det andre vet vi at det eksisterer en nøye sammenheng mellom arbeidssituasjon og ferieatferd. Det er bare ikke-fagfolk som kan framstille fritiden som den store kompensasjonsmulighet som kan oppveie en hard arbeidssituasjon, dårlige bo- og nærmiljø, en dårlig start i livet på grunn av minimum skolegang eller fravær av annen fagutdanning. I det danske arbeidet "Ungdom, utdanning og fritid" (FREDRIKSEN & MØLLER SØRENSEN, 1977, pp. 25, 26 og 121) fremheves følgende sammenhenger:

"Den omtalte splittelse af livssammenhængen kommer bl.a. til udtryk i diskussioner af emnet "fritid", men ofte på en måde, der kan virke ideologisk fordreierende. Man kan støde på det synspunkt, at det ikke gør så meget, at man har en ringe uddannelse og et uinteressant arbejde, for "ferien kan man gøre lige, hva man vil". En sådan forestilling bygger på en antagelse om, at fritiden kan kompensere for nærmest hvad som helst - - -"

"Vi skal i de følgende afsnit fremføre en del empiriske data, som viser at ovennævnte opfattelse af fritiden savner grundlag i den materielle og sociale virkelighed - - -"

"Fritiden kan kun være meningsfuld for de fleste mennesker, hvis arbejdet er meningsfuldt - - -"

Fritidssosiologen, professor JOHN R: KELLY (1987, pp. 177-179) påpeker det samme på følgende vis:

"Social stratification has been a fundamental theme of sociology from its founding. Modern postindustrial societies are characterized by divisions - - -"

"Max Weber (1958)¹ offered an enduring distinction that will be followed in this discussion. He defined social class as "life chances" - placement in the socioeconomic system determining access to resources and opportunities - - -"

"The reward system operates to attract individuals into economic positions and behaviors as the labor and capital markets require. Leisure is defined as reward for functional behaviors that are supported out of economic surplus. Leisure, then, is earned rather than being a human condition or right - - -" (For ytterligere eksempler se PARKER, 1965, pp. 65-75).

¹ For å unngå misforståelser: Arbeidet det her refereres til ble første gang publisert i Tyskland 1904-1905 slik at det Kelly viser til må være en engelskspråklig utgave trykt i 1958.

Fortsatt rapporten s. 15: Turisten vil "- - - gjerne få kontakt med dei fastbuande og med andre gjester. Dei vil oppleve noko ekte, kjenne seg trygge. Og dei vil gjerne føle seg velkomne av turistvertane og dei fastbuande- - -"

For å rekapitulere hovedgruppene fra segmenteringsarbeidet til Erich Cohen fra Kapittel I, s. 8-12, er det slik at han inndelte turisten (den internasjonale turisme) i følgende 4 hovedgrupper:

- Den organiserte masseturist,
- Den individuelle masseturist,
- Oppdageren, og
- Drifteren.

Merk her følgende: Globalt sett havner hovedtyngden av det internasjonale reiseliv i de to første gruppene. I systematikken til Cohen er det først når en kommer til tredje hovedgruppe (oppdageren) at en møter en turist hvor det å få "kontakt med dei fastbuande" og det å oppleve "noko ekte" blir påviselige ønsker.

Rapporten s. 18: Her omtales reiselivsbedrifter (hoteller og spisesteder) som reiselivsmessig infrastruktur (riktignok i anførselstegn). Her er også NIOS i utakt med internasjonalt brukt fagterminologi. Turismeforskeren Anthony S. Travis benevner denne type anlegg som *reiselivsmessig suprastruktur* (TRAVIS, 1982). Dette samsvarer også helt med terminologibruken ved eksempelvis Forschungsinstitut für Freizeit und Tourismus, Universitetet i Bern, Sveits. (Se forøvrig Figur 3.2 s. 59 og KASPAR, 1975, p. 52) Som vi ser bruker en i reiselivsfaget begrepene *reiselivsmessig infrastruktur* og *reiselivsmessig suprastruktur*. At overnattings- og spisesteder havner i gruppen reiselivsmessig suprastruktur skyldes at disse delene av produksjonsapparatet har miljø- og opplevelsesverdier knyttet til seg (de er noe mer enn tradisjonelle produksjonsanlegg).

Det produksjonsteoretiske utgangspunkt:

På side 21 argumenteres det reservasjonsløst for at: "i ein samla reiselivsplan er det nødvendig å gjennomføre marknadsundersøkjingar for å finne kva produkt som er etterspurde - - -" Dette kan være vel og bra, men rekker bare et stykke på vei. Rent allment vet vi fra produksjonsteorien at vi har følgende 3 hovedformer for etterspørsel:

- effektivt etterspørsel (artikulert og tilfredsstilt etterspørsel)
- frustrert etterspørsel (artikulert, men ikke tilfredsstilt etterspørsel)
- latent etterspørsel (ikke-artikulert etterspørsel)

Markedsundersøkelser kan gi viktig informasjon for *produktforbedringer*, og om markedet vil ta unna *produktkopier*, men ingen holdepunkter for å vekke den latente etterspørsel. Produktutvikling kan og bør dels skje etter informasjon fra markedet, men produktsprangene kommer ved at produktutviklerne forstår etterspørselen innenfra (hvilke behov, motiver og drivkrefter etterspørselen er et resultat av) og utfra det komme med nye og bedre produktsvar. Norsk reiseliv befinner seg nå i en slik situasjon at produktsprang er nødvendig. Forutsetningene for dette bygges opp gjennom solid kompetanse innen fagfelt som rekreasjonssosiologi, rekreasjonsgeografi, sosial- og kulturhistorie, konsumteori, produksjonsteori, råvarekunnskap etc. (Dvs. innsikt og evne til å håndtere hele spekteret av produksjonsfaktorer, se avsnitt 3.2, s. 55-56 og avsnitt 3.4, s. 59-64).

Plassert inn i en internasjonal fagkontekst hører rapporten fra NIJOS hjemme blant tidlige 60-tallsprestasjoner. I norsk fagkontekst er den klart svakere enn flere av de tidligere nevnte norske 70-tallsarbeidene. Bak denne utviklingen (som kjent er ikke utviklig en lineær bevegelse framover, såvel kulturelt (helheter) som kunnskaps- og ferdighetsmessig (på enkeltområder) kan det skje en forvitring) ligger et sett av årsaker. De viktigste er likevel temmelig åpenbare:

For det første er det samfunnsfagene som gir inngangen til behovs- og motivasjonsforståelse. Ikke en landskapsarkitekttilnærming som bruker verdiparametrene *estetisk verdi*, *symbolverdier* og *identitetsverdi*. Dette er i meget høy grad områdebestemte parametre. Dvs. at de gir mening ovenfor grupper av lokale og regionale brukere (eventuelt ekspertene som ubevisst, eller bevist definerer innholdet i de enkelte verdiparameter), men "treffer heller tilfeldig" subkulturer og fjerne brukere som kulturelt, historisk og sosialt har en annen bakgrunn.

For det andre har fagfeltet reiseliv vært gjennom en sterk vitenskapeliggjøring de siste to til tre decennier. Siden ressurser er noe som eksisterer i forhold til menneskelige behov og drivkrefter (jfr. avsnitt 3.5, s. 64-75), må inngangen til det å arbeide med ressurser for fritidsbetinget reiseliv gå gjennom reiselivsfag i kombinasjon med fag som nevnt ovenfor. Slik sett er dette fagfeltet helt likt alle andre fagfelt: Det eksisterer ingen "short-cuts muligheter" slik Norsk institutt for jord- og skogkartlegging har forsøkt seg på.

For det tredje betyr det å bygge opp kompetanse og komme i samhandlingsposisjon med forskningsfronten målbevisst og hardt arbeide. Dekanus ved Universitet i Oslo, professor Rolv Mikkjel Blakar sammenfatter denne realiteten ved å si: "For å kvalifisere seg til forskningsfronten, treng ein 15-20 år med kontinuerlig utdanning, innsats og kvalifisering. Først da, - - - kan ein ha von om å bidra seriøst med ny kunnskap - - -" (BLAKAR, 1989:1 og 3). Den som eventuelt vil redusere kunnskapskravet til et utredningsarbeide som det NIJOS har levert, har ingenting å hente hos professor Blakar idet han understreker at "den

anvendte forskninga må fylle dei same krav som blir stilt til grunnforskninga - - -" (op. cit. p. 1 og 3). Et treårig førsteoppdrag ved et institutt som NIJOS kan derfor ikke resultere i noe annet en rapport "om at en har arbeidet med temaet".

4.4.4 Konklusjoner fra metodegjennomgangen

Når den geografiske metode for leting og evaluering av reiselivsressurser, bare for en del kan sies å ha gitt vellykket resultater skyldes det en rekke forhold. For det første er den geografiske metode primært utviklet for å kartlegge og evaluere *nærrekreasjonsressurser*. Dette har jeg tidligere i mitt arbeide påpekt at metodisk må bli noe annet all den tid utfordringen i nærrekreasjonssammenheng går ut på å gjøre det beste ut av tilgjengelige ressurser, samtidig som *friluftslivskomponente* (eller om en vil rekreasjonskomponenten) er sterkt fremtredende. For det andre vil geografifaget komme til kort som selvstendig tilnærming dersom vi må gå om *subkulturer, eller turisttyper* som jeg vil gjøre for å få tak på motiver, behov og forstillinger, og bruke det for å finne fram til aktuelle ressurselementer. Dersom det er slik at ressurser eksisterer i forhold til menneskelige behov, og dersom det er slik at virkeligheten består av ulike kulturer i global sammenheng og subkulturer områdevis sett, er det ikke så overraskende at Duffield ender opp med å konkludere med at " - - - perhaps that solutions to this intractable problem lie outside the geographical discipline - - -" (Duffield, 1984:28).

Nå metoden som landskapsarkitekten tilbyr for kartlegging av reiselivsressurser heller ikke gir spesielt interessante resultater for reiselivsformål, har det likhetstrekk med årsakene jeg har trukket fram i tilknytning til den geografiske metode. For det først har metoden jeg her har omtalt blitt utviklet for flerbruksvurderinger. Det ene av disse formålene har vært rekreasjon, ikke nærrekreasjon men mere *fjernrekreasjon for regionens egne innbyggere*. Rekreasjonsbegrepet er også her langt på veg ensbetydende med *friluftsliv*. Verdiparametrene: estetiske verdier, symbolverdier og identitetsverdier er videre relatert til sentrale regionale fellesskapsverdier, dvs. at verdsettingen kan bli relativt meningsfull i forhold til disse, men det betyr at mange menneskelige behov og verdier som enten er til stede i lokale subkulturer eller i samfunn utenfor regionen ikke kommer med. Den andre hovedårsaken til at metoden ikke har potensiale i seg til å lede fram til fullstendige ressursanalyser er først og fremst knyttet til *den dominerende vekt som estetiske verdier har fått*:

Felles for såvel den *geografiske metoden* som den omtalte fra *landskapsarkitekturfaget* er at det først og fremst er naturgrunnlagsforutsetninger og visuelle forhold disse metodene er innrettet mot. Det betyr at svært viktige deler av de samfunnsmessig betingte forutsetninger, og da i første rekke de ikke-materielle blir med på en ufullstendig måte. For det andre har de begge et betydelig innslag etnosentrisitet i seg, dog absolutt klarest i metoden med forankring

til landskapsarkitekturtradisjonen.

Dette opplevelsesinnholdet tilfredsstillende bare få av de turisttypene som jeg har redegjort for i pkt. 1.4 "Turisttypologier" (s.8-15) og som jeg viderefører i neste pkt. 4.5 "Interpretering og utbygging av typologien til Aubert". Metoden vil også gi for upresise ressursevaluering i forhold til de mange konkrete eksempler på turisme koplet mot ressurselementer tidligere i dette punktet.

Min arbeidshypotese for kartleggingsutfordringen er slik: Den geografiske metode må kombineres med sosiologisk innsikt. Vi må gå veien om sosiologien for å få tilgang til en turisttypologi som skiller turistene etter ulike behov, ønsker, livsanskuelser og drivkrefter. Ved å gå veien om et annet fag (sosiologien) og ved å forstå det fritidsbetingete reiseliv som noe annet enn rekreasjon, har vi etablert et interessant utgangspunkt til en alternativ modell for *ressursleting og ressursevaluering*.

4.5 INTERPRETERING OG UTBYGGING AV TYPOLOGIEN TIL AUBERT

Arbeidet til Aubert som jeg har presentert tidligere (s.8-9) ble publisert på siste halvdel av 60-tallet. I løpet av 70- og 80-årene har endringer av verdi- og kunnskapsmessig art gitt nye etterspørselsgrupper. Jeg har derfor funnet det nødvendig å utvide Aubert sin typologi med to nye hovedgrupper.

Den ene har jeg valgt å kalle *aktivitetsturisten*. Her kan forbindelseslinjene føres tilbake til "joggebølgen" som oppstod i USA tidlig på 60-tallet frem til den turisten som søker fysiske aktiviteter av mosjonstypen sammen med likesinnede.

Den andre gruppen kaller jeg *nytteturisten*. Denne gruppen er på samme vis som flere av Aubert's seks hovedgrupper sammensatt av to forskjellige undergrupper. Undergruppen som først kom til syne (privatbilen forklarer dette) er de som skal ha et rimelig miljøskifte og samtidig utnytte ferien til noe produktivt idet de disponerer deler av denne til å samle forråd av mat og brensel for å lette familieøkonomien. Utover 80-tallet kommer så en ny undergruppe til syne. Denne består av mennesker som ønsker å supplere husholdet med frukt, bær, fisk og vilt som er fritt for kjemikalier, hormoner og annen kunstig påvirkning. For at interpretering av turisttypologien til Aubert skal bli dekkende både for dette kapittelet (om ressursanalyser) og for avslutningskapittelet (om innpassing av reiseliv i lokale samfunn) vil jeg for hver turistgruppe gå inn på:

- A. Hva gruppen søker (sammendrag fra Aubert).
- B. Aktiviteter og anlegg som tilfredstiller gruppen. (Tillagt av meg.)
- C. Energiforbruk, forurensning og kostnader. (Tillagt av meg.)
- D. Tilpassing til lokal natur og lokal kultur. (Tillagt av meg.)

Utfylt og tolket inn i min systematikk gir arbeidet til Aubert slik nøkkelinformasjon til utfordringen INNPASSING AV REISELIV I LOKALE SAMFUNN.

1. Antituristen

a. Søker:¹²

Dette er den fritidsreisende som ikke ønsker å bli oppfattet som turist, men som sosialt, kulturelt og forbruksmessig vil være en del av lokalsamfunnet hvor han midlertidig oppholder seg. Kategorien antiturist er prinsipielt sett sammensatt av to grupper som møter lokalsamfunnet med helt ulike forutsetninger. Den volumsmessig store gruppen er utflyttere som vender hjem eller søker tilbake til sine røtter i ferien. (Tilhører lokaliseringmessig det nettverksbaserte reiseliv, se Figur 3.1.) Sosialt, kulturelt og samhandlingmessig glir de inn i lokalsamfunnet og blir en del av dette under sitt opphold. Denne delen av gruppen faller derfor utenfor den sosiologiske definisjonen av en turist slik vi finner den avgrenset i arbeidet til Cohen av 1974. Den andre gruppen (tilhører lokaliseringmessig gruppen ressursbasert reiseliv – se den samme henvisningen som ovenfor) er besøkende som ønsker å tilpasse seg lokalsamfunnet sosialt og materielt under sitt besøk. Fordi oppholdet er tidsmessig avgrenset, kan det bare bli en delvis tilpassing, men her er viljen det vesentlige. Den besøkende demonstrerer ikke med overlegg andre verdier, annen moral og holdninger. Den besøkende tilstreber kulturell respekt.

b. Aktiviteter og anlegg som tilfredstiller gruppen:

For de som bruker ferien til å vende tilbake til sitt utgangspunkt, er det mest vanlig å bo hos nær slekt eller pårørende, eller i sitt eget feriehus. For en stor del er dette ordinære hytter, men svært ofte er det eldre hus som har blitt overtatt eller kjøpt på hjemstedet. De andre i denne gruppen, som reelt sett (ikke bare formelt og statistisk) er fremmede, er likevel " - - fast bestemt på å ta del i vesentlige sider av livet blant den bofaste befolkning - - -" og tilpasser seg derfor også materielt (AUBERT, op.cit. p.139). De bor til leie i pensjonater, private hjem, hus og hytter.

c. Energiforbruk, forurensning og kostnader:

Dette er en lite ressurskrevende form for turisme. Dels fordi turistene bor stasjonært, og dels fordi denne formen krever lite ekstra fra mottakerområdet. I stor grad nyttes eksisterende bygningssmasse, og

¹² Punkt a til turistkategoriene 1-6 er med unntak av parantesene en gjentakelse av teksten til Aubert's turistkategorier s.8-9.

antituristen tilpasser seg den lokale standard for mat, drikke og fornøyer.

- d. Tilpassing til lokal natur og kultur: Antituristen er en mild form overfor natur og kultur. Den blir dette fordi den av natur er småskalig og den kan stå for viktige transaksjoner mellom storsamfunn og lokalsamfunn.

2. Villmarksturisten

- a. Søker: Dette er turisten som gjør ferien til det totale situasjonsskifte. For det første søker villmarksturisten seg bort fra de daglige sosiale forpliktelser og hverdagens konformitet. For det andre søker villmarksturisten fysiske og psykiske utfordringer. Ferieturen krever nitid planlegging og deltakerne er gjennomgående ressurssterke mennesker økonomisk, sosialt og kunnskapsmessig. Deltakerne kommer derfor fra den politiske-, akademiske- og forretningsmessige elite i våre høgt industrialiserte deler av verden.
- b. Aktiviteter og anlegg som tilfredsstillende grupper: Det sentrale for denne turisttypen er å få naturelementene nært innpå seg og sette seg selv på prøve. Villmarksturisten skal under selve turen klare seg på egen hånd. Boformene er i sin rendyrka form telt, seilbåter eller ubetjente leire. Komforten under ferieturen blir en kontrast til den hjemlige.
- c. Energiforbruk, forurensning og kostnader: Ferieturen (ekspedisjonen) blir oftest ekstremt energi- og kostnadskrevende om en tar med hele prosjektet som produksjon av utstyr, den lange reisen (vesteuropeere og amerikanere) til eksempelvis Nepal i Asia, turer arrangert av Den Norske Turistforening til Kilimanjaro i Afrika, turer til Sydpolområdet som er under planlegging av Svenska Turistforeningen, skiekspedisjoner til Nustagh Ata i Asia (Kina), eller de klassiske havseilasene som eksempelvis Whitbread Round the World Race.
- d. Tilpassing til lokal natur og kultur: Villmarksturisten søker vanligvis øde områder uten lokal menneskelig tilrettelegging. Påvirkningen av lokal kultur og lokal natur har tradisjonelt blitt sett på som begrenset, men i dag er dette bare for en del riktig. Naturens bæreevne i alpine og polare områder er liten slik at naturens tåleevne likevel raskt kan overskrides. Ekspedisjonsturismen til Nepal er et slående eksempel på hvordan bæreevnen i lokal natur og lokal kultur forlengst er overskredet (BJØNNESS, 1980:119–138). I andre kulturelle kontekster kan dessuten det å erobre og alminnelig-

gjøre naturelementer oppleves lokalt som skjending av hellige symboler og sfærer. " - - - in the Hindu as well as the Buddhist religion the major snowcovered peaks in the Himalayan Range are sacred mountains- - -" "Climbing the Khumbu Yul Lha is seen as a threat to the Gods and many of the Buddhists would be upset if westerners set foot on the sacred mountain- - -"(BJØNNES, op.cit p. 133).

3. Emigrantturisten

- a. Søker: Dette er turisten " - - - som tilbringer en vesentlig del av sin tid borte fra hjemlandet fordi de er imot visse sider av dets samfunnsstruktur- - -" (AUBERT, op.cit. p. 118). Her er altså motivet mere å komme bort fra forhold som mislikes sterkt, et for gjennomregulert samfunn, et for ufritt samfunn, et for gjennomsliktig samfunn etc. Samfunnsmessig sett er det ofte ressurssterke "gratispassasjerer" som ikke inngår i forpliktende samfunnsmessig samhandling, verken på hjemstedet eller nisjeområdet utenlands. "Siden deres vesentligste motiv er å komme seg vekk, søker de bare et behagelig og billig sted for sin turisme, uten å bry seg meget om mottakersamfunnets egenskaper utover prisene, skattene og været- - -" (AUBERT, op.cit. p.118).
- b. Aktiviteter og anlegg som tilfredsstillende gruppen: Kategorien *emigrantturisten* hos Aubert omfatter åpenbart to vesentforskjellige grupper. Den ene gruppen består av den konservative forretningsmann og den reaksjonære samfunnsborger. Disse lever med utgangspunkt i kapital opptjent i hjemlandet. Den andre undergruppen er "den unge og noe avvikende emigrantturist- - -". Gruppen er ikke engasjert i viktige transaksjoner med lokalbefolkningen- - -, men lever rimelig og tar ofte tilfeldige og kortvarige jobber. Den karakteristiske representant for gruppen er ofte kunstner, halvkunstner, alkoholiker eller seksuell avviker, eller bare en ung person som driver omkring- - -" (AUBERT, op.cit. p.132). Jamfør også her begrepet "The drifter" hos COHEN, 1972:168. Denne gruppen bor oftest enkelt og tilfeldig, den er kapitalløs og den opprettholder livet ved å selge arbeidskraft.
- c. Energiforbruk, forurensning og kostnader: Emigrantturisten bor stasjonært over lengre perioder, og det typiske er at han bor enkelt. Det stasjonære sammen med et nøkternt levesett gir et lavt energiforbruk.
- d. Tilpassing til lokal natur og kultur: Emigrantturisten blir av flere årsaker en mild turist i forhold til lokal natur og kultur. Hovedsaklig fordi emigrantturisten i større grad enn turister flest tar med seg hverdagsrollen og er heller ikke den store "spender".

4. Selskaps-/Sight-seeing-turisten

- a. Søker: "For denne turistkategorien er reisen som sådan ikke så viktig. Bevegelsen i rommet kunne ha vært erstattet av en annen type av virkemidler til å bringe ham ut av dagliglivets sosiale relasjoner og over i andre- -" (AUBERT, op.cit. p. 136). Det primære for denne volumsmessig store gruppe er de sosiale relasjoner til medturisten, eller de sosiale muligheter som bildene og opplevelsene gir på hjemstedet etter reisen. Natur og kultur er sekundært, men viktige som kulisser.
- b. Aktiviteter og anlegg som tilfredsstill gruppen: Hovedaktiviteten for denne turisten består i å bli forflyttet i rommet på en sosialt formålstjenlig måte. Cruiseskipet, lystyachten og turistbussen er de klassiske hjelpemidlene, og muséer, de store scenerier, metropolene, pittoreske småbyer, kulturelle arnesteder etc. er de sentrale "samle-objektene".
- c. Energiforbruk, forurensning og kostnader: Døgnforbruket hos selskapsturisten har tradisjonelt vært høgt, og hos gruppen under ett kan vi finne mye av
- *demonstrativ fritid* (det ene cruiset avløser det andre).
- *demonstrativt forbruk* (tradisjonelt så kostbare ferieformer at det bare er for de velstående eller på annen måte privilegerte samfunnsborgere. Jfr. her de som i Øst-Europa har utgjort hovedtyngden i denne gruppen).
- *demonstrative fritidsferdigheter*. Dvs. innsikt i sosiale kutymer, normer og aktiviteter. Hos denne gruppen er det materielle forbruk høgt i både hjemmesituasjonen og i turistsituasjonen.
- d. Tilpassing til lokal natur og kultur: Lokal natur og lokal kultur brukes av denne turisttypen på en passiv måte. Prospektkortene, kameraøyet og de eksklusive suvenirer er leddet mellom den reisende og besøksstedet. Læringen er minimal, det eksotiske, enkle og stereotypiske det som fanges opp.

5. Skjønneren/Connoisseur

- a. Søker: Dette er en kategori turister som har spesialinteresser som de dyrker i sin ferie. "De interesserer seg for et aspekt av det mottagende samfunn og dets befolkning, som folklore, musikk, husflid og brukskunst, eller rett og slett deres dagligdagse skikker og de sosiale og økonomiske forhold i vertslandet- -" (AUBERT, op.cit. p. 134). Skjønneren har ofte en faglig/akademisk bakgrunn og han bruker ferien til å pleie interesser som ikke arbeidssituasjonen gir tilstrekkelig rom for. Ferien blir en "extension" for viktige interesser i hverdagssfæren. (For begrepet se: PARKER, 1965, 73:74.)

- b. Aktiviteter og anlegg som tilfredsstillter gruppen: Det denne gruppen først og fremst har felles er at de søker det fremragende og genuine, men det opplevelsesverdige kan like gjerne ligge innenfor natur som kultur. Selve opplevelsen kan ligge der til fri avbenyttelse (botaniske, geologiske eller andre naturfenomener), eller det kan være tilstedeværelse ved kostbare kulturelle og sosiale begivenheter. Typisk for denne gruppen er besøk til Salzburgfestspillene, Bayreuths Wagneropera, eller Cannes filmfestival, teater-week-ends til London og New York, jazzbegivenheter etc., "connaissanceur-turisten behandler verden som en kafeteria av kuriositeter hvor han kan forsyne seg selv og sitt hjemland med utvalgte retter- - -" (AUBERT, op.cit. 135). Deltakerne til denne gruppen rekrutteres i all hovedsak fra de samme sosiale lag som villmarksturisten og ofte er det de samme personene som går ut og inn av disse to turistrollene.
- c. Energiforbruk, forurensning og kostnader: Skjønneren er ofte på reisefot og han reiser langt for korte opphold. De mange og lange forflytningene krever mye energi, og døgnforbruket for øvrig er ofte høgt. Som samler er han ofte kynisk gjennom oppkjøp, plyndring og ulovlig eksport av antikviteter, dyr og planter.
- d. Tilpassing til lokal natur og kultur: Skjønneren er en samler av spesialiteter, svært ofte uten tid og interesse i kulturelt og sosialt møte for gjensidig erfaringsutveksling. Han opptrer ofte på egne premisser, praktiserer egne verdier, normer og materiell standard. (Se her: SMITH, C, 1989:24.-29)

6. Soltilbederen

- a. Søker: Dette er en turist som først og fremst velger et område av klimafordeler (tørt og varmt klima for sommeraktiviteter, og stabilt, tørt og solrikt vinterklima for sport og rekreasjon), " - - - kombinert med ønsket om å leve det søte liv- - -" (AUBERT, op.cit. p. 117). Soltilbederen søker fellesskap med andre turister. Charterturisten sørover er et klassisk eksempel. Hos oss turismen ved de større vintersportsstedene og sommerturismen i kyststripa sør i Norge. Hverdagsrollen ligger for de fleste langt fra turistrollen.
- b. Aktiviteter og anlegg som tilfredsstillter gruppen: Dette er den turisttypen som gir grunnlag for de store turistgettoene og fornøylessteder (de ikke stedsspesifikke, men syntetisk skapte). For denne turistkategorien skreddersys hele områder med hoteller, bungalower, restauranter, spisesteder,

fornøylesanlegg, guiding, transport etc. Charterturismen til Middelhavsområdene sommerstid og vinterturismen til Alpene og større vintersteder i Norden kan brukes som typeeksempler.

- c. Energiforbruk, forurensning og kostnader: Solturisten er et massefenomen (jfr. gruppen "The organized mass tourist" hos COHEN, 1972:167). Dette er ferieformen for massene framfor noen. Den er lite energikrevende på oppholds- og transportsiden (For konkrete tall for energiforbruk ved ulike reisemåter se bl.a.: her KRUSCHKE, 1974 og MÜLLER, 1992). Døgnforbruket er lavt til middels høgt.
- d. Tilpassing til lokal kultur og natur: Soltilbederen har liten eller ingen tilpasning til lokal kultur og lokal natur. Dels fordi den er ute av stand til det, og dels fordi feriestedet benyttes som sosiale frihavner. Denne turisten frikopler seg fra hverdagsrollen, samtidig som han spiller ut en rolle i feriesituasjonen som sosialt, kulturelt og forplikningsmessig er løsrevet mottakerområdet.

Vilhelm Aubert utførte sin analyse slik jeg allerede har påpekt på slutten av 60-tallet. Hovedpoenget med turisttypologier i vår sammenheng vil være å få et grep om karakteristiske turistroller med deres behov, motiver og sosiale sammenhenger. Turisttypene blir derfor i noen grad tidsbestemte fordi det formålstjenlige er bestemt av verdier, kunnskaper, ferdigheter, økonomi, tekniske muligheter etc. I løpet av de forgangne tjuefem årene har følgende to turisttyper kommet til overflaten. (Første gang jeg omtalte disse to kategoriene var i 1983, se SVALASTOG, 1983:75–82).

7. Aktivitetsturisten

- a. Søker: Denne turisten søker tilrettelagte fritidsaktiviteter og trygghet i å delta i noe som mange andre gjør. Aktivitets-turisten er et barn av joggebølgen som startet i USA tidlig på 60-tallet. Villmarksturisten og aktivitets-turisten ligger på hver sin ende av en anstrengelsesskala, omtrent på samme vis som skjønneren og soltilbederen ligger på hver sin ende av en "kunnskap om mottaker-området" skala. Jamfør her følgende introduksjon av den klassiske soltilbederen/charterturist (COHEN, op.cit. p. 169):
- "Where were you last summer?"
"In Majorca."
"Where is that?"
"I don't know, I flew there."
(Samtale mellom to jenter, trykt i et tysk tidsskrift.)

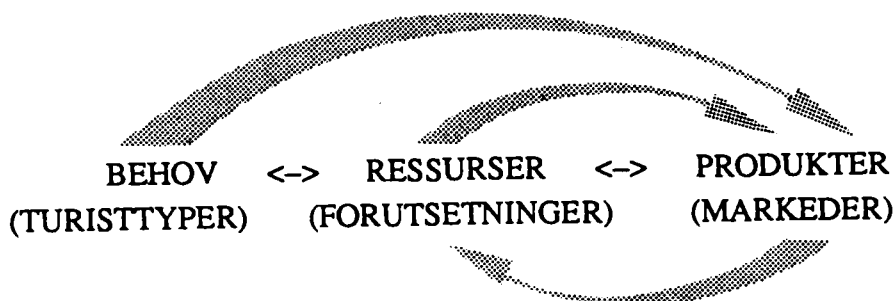
- b. Aktiviteter og anlegg som tilfredsstill gruppen: Dette er en turist med enkle krav. Mottakersamfunnet er uten interesse. Det han søker er et aktivitetsopplegg, utstyr og program som gir mosjonsmuligheter ut fra egen alder, ferdigheter og allmenntilstand.
- c. Energiforbruk, forurensning og kostnader: Aktivitetsturisten er en ligge-stille turist. Ferieformen er lite utstyrskreven slik at døgnkostnadene blir små til middels store. Energibehovet blir også moderat.
- d. Tilpassing til lokal natur og kultur: Problemstillingen er enkel. Aktivitetsturisten har liten interesse av mottakerområdet, og han søker ikke det unike og sårbare verken i natur eller kultur.

8. Nytteturisten

- a. Søker: Dette er en turisttype som er sammensatt av to under-grupper. Den ene gruppen blir primært nytteturist fordi den vil ha en rimelig ferie og lette familieøkonomien ved å skaffe huset forråd av eksempelvis fisk, bær, sopp, brensel etc. Den andre og raskt voksende undergruppen er de som blir nytteturister fordi de vil skaffe familien ren mat, fri for kjemiske rester etter gjødsling, sprøytemidler, medikamenter etc.
- b. Aktiviteter og anlegg som tilfredsstill gruppen: Dette er på en måte representanter for en "tilbake til naturen" bevegelse. Oppholdsformen og livsstilen karakteriseres derfor best ved det enkle. En del tekniske hjelpemidler i form av konserveringsmuligheter, redskaper og andre nødvendige hjelpemidler må den imidlertid ha tilgang til.
- c. Energiforbruk, forurensning og kostnader: Dette er også en form for ligge-stille turisme. Døgnforbruket er lavt. Funksjonelt trekkes mye av hverdagssfæren inn i fritidssfæren.
- d. Tilpassing til lokal natur og kultur: Nytteturisten er uproblematisk i forhold til lokal natur og lokal kultur. Han er vitebegjærlig, til dels kritisk til forbrukersamfunnet, og er ofte bærer av en humanøkologisk livsanskuelse.

4.6 DEN SOSIOLOGISK BASERTE METODE FOR RESSURS- KARTLEGGING

Det jeg i fortsettelsen vil omtale som den sosiologisk baserte metode for ressurs-kartlegging, gir oss den metodiske fordel at vi kan gjøre direkte koplinger mellom behov og ressurser på følgende vis:

Metodisk representerer dette en fundamental forskjell fra skjemaet på s. 90. Mellomleddet *aktiviteter* og *anlegg* med de tolkningsproblemer de representerer har blitt fjernet. I stedet får vi en metode som tvinger oss til å arbeide så mye på behovssiden (ulike turisttyper) at vi forstår etterspørselen innenfra. *I stedet for å beskrive* ulike ytringsformer, har vi *arbeidet oss fram til innsikt* om de behov, prosesser, drivkrefter og motiver som etterspørselen er et uttrykk for. Prinsipielt sett velger vi med dette en metode som setter oss i stand til på eget grunnlag å ha meninger om hva som kan være aktuelle produktsvar.

For å illustrere den sosiologisk baserte metode for ressurskartlegging, gjennomfører jeg som eksempel en grov makroanalyse av det norske ressurspotensialet for ressursbasert reiseliv.¹³

I modellen bruker jeg turisttypologien til Aubert slik jeg har interpretert og utfylt denne i punkt 4.5, s.99. I analyseeksemplet som følger har jeg dessuten:

¹³ Metoden har blitt brukt i en serie av kommunevise ressursanalyser for fritidsbetinget reiseliv. Metoden har gitt praktisk anvendbare resultater. Analysene er lette å følge steg for steg, og de lar seg etterprøve. Dette fordi metoden sikrer en logisk sammenheng mellom

- problemstilling (analyse av ressurser for fritidsbetinget reiseliv)
- metode (den sosiologiske metode som gir direkte koplinger mellom behov og ressurser)
- analyse (en ressurskartlegging som omfatter hele ressurspekteret i samsvar med Tab. 3.1a, s.63)
- konklusjoner (evaluerer etter en målestokk som samsvarer med prinsippene som er innbygget i

Tabell 3.3, s. 82).

Se vedlegg 5 for en oversikt over de to siste generasjoner med testanalyser som har blitt utført.

1. Knyttet motivasjons- og behovsbeskrivelsen til eksempler på bygg og anlegg (reiselivsmessig suprastruktur) som kan være formålstjenlig for den aktuelle turistgruppen.
2. Knyttet til kommentarer om den norske ressursituasjonen og kunnskapskrav.
3. Gjort antagelser om marked og markedsutvikling.

Tabell 4.1a Systematikken i den sosiologiske metode

TURISTTYPE (BEHOV)	A. VIKTIGE RESSURSER B. INFRA- OG SUPRA- STRUKTUR	A. DEN NORSKE RESSURS- SITUASJONEN B. MARKEDET
	PRODUKTSVAR	
<p>1. VILLMARKSTURISTEN er en som ønsker å:</p> <ul style="list-style-type: none"> - unnslippe sitt eget samfunn - ikke bli motatt av noe vertssamfunn (ønsker seg sosiologisk sett "en klare seg på egenhånd" situasjon - få naturen nært inn på seg og lære seg selv bedre å kjenne - unnslippe sosial konformitet og forventninger knyttet til sosial rang 	<p>A. For denne gruppen er naturgrunnlaget det avgjørende. Sammenhengende uberørte arealer for visse mer krevende former for villmarksturisme (jfr. begrepet KVALIFISERT VILLMARK i NOU 1974:30 B, s.28-29 og SOU 75-1971, s.200-201 og s.381-389). Andre former for villmarksturisme forutsetter rent hav (dykking), egnede fjellmassiver, kvalitativt sett gode jakt- og fiskemuligheter.</p> <p>B. Varierende ønsker og minstekrav til samfunnmessig infrastruktur og reiselivsmessig suprastruktur. Den klassiske villmarksturist har små eller ingen krav på disse områdene, mens de som driver med dykking og seiling oftest har visse minimumskrav til begge deler.</p>	<p>A. Det norske (og nordiske) ressurspotensialet er i internasjonal sammenheng betydelig, men lite analysert.</p> <p>Kunnskapskrevende å utvikle til salgbare produkter.</p> <p>Krever først og fremst kunnskap om natur, naturopplevelse og samspillet menneske og natur. Dette er kompetanse vi har satset lite på å utvikle i Norge og Norden for produktutvikling til reiselivsmarkedet.</p> <p>B. Markedet er raskt voksende internasjonalt sett, det er kjøpekraftig og betalingsvillig.</p>

Tabell 4.1b Systematikken i den sosiologiske metode

<p>TURISTTYPE (BEHOV)</p>	<p>A. VIKTIGE RESSURSER B. INFRA- OG SUPRA- STRUKTUR</p>	<p>PRODUKTSVAR</p>	<p>A. DEN NORSKE RESSURS- SITUASJONEN B. MARKEDET</p>
<p>2. ANTTURISTEN er en som er ute etter å:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ikke bli oppfattet som turist - har ikke "turistspesifikke" krav til mottakersamfunnet verken materielt eller servicemessig - ønsker å bli integrert i de normale sosiale aktiviteter i det samfunn han besøker. Dvs. at han ønsker å holde vedlike/inngå i det sosiale nettverk og liv lokalt. 	<p>A. Den dominerende andelen i denne gruppen har ingen spesielle krav til ressursforutsetningene fordi den domineres av utflyttere i 1. og 2. generasjon på besøk hos familie, slekt og venner (lokaliseringmessig fra hovedgruppen nettverksbasert reiseliv). For de øvrige vil først og fremst kulturelle og sosiale egen-skaper ved mottakerområdet ha betydning. Sosialt må mottakerområdet være åpent og møtet kan ikke bære sterkt preg av kommersialisering.</p> <p>B. Ingen krav til samfunns- messig infrastruktur og reiselivsmessig suprastruktur fordi det interessante er nettopp samfunnet i sin "ikke turisttilpassa form".</p>	<ul style="list-style-type: none"> - hytta i hjembygda - restaurerte bolighus, seterhus, rorbuer etc. - ferie på bondegårder - bo til leie i private hjem - pensjonater 	<p>A. Hovedtyngden her (det nettverksbaserte reiseliv) kan ikke koples mot trafikkgenererende ressurs-er. Våre prismessige og kulturelle forutsetninger for den ressursbaserte delen er ikke spesielt interessant. Mindre industrialiserte områder i Europa med et lavere prisnivå, varmere klima (og ofte katolsk bakgrunn) har mer å gi denne gruppen.</p> <p>B. Markedet (den ressursbaserte delen) er i global sammenheng av et visst omfang (iøynefallende grupper: intellektuelle, pensjonister og formuende). Markedet er globalt sett i vekst.</p>

Tabell 4.1c Systematikken i den sosiologiske metode

<p>TURISTTYPE (BEHOV)</p>	<p>A. VIKTIGE RESSURSER B. INFRA- OG SUPRA- STRUKTUR</p>	<p>A. DEN NORSKE RESSURS- SITUASJONEN B. MARKEDET</p>
<p>3. EMIGRANTTURISTEN er en som ute etter å: - komme bort fra et for ham utålelig samfunn. "Dette er - - - mennesker som tilbringer en vesentlig del av sin tid borte fra hjemlandet fordi de er i mot visse sider av dets samfunnsstruktur og ikke bare misliker været - - -" (AUBERT, op.cit. p.118). De ønsker å unnsnippe beskatning, et samfunn som er for gjennomregulert, et for gjennomsiklig samfunn, et samfunn vedkommende har "haverert i". - Det emigrantturisten søker er derfor et samfunn som er "behagelig og billig - - - uten å bry seg meget om mottaker-samfunnets egenskaper utover prisene, skattene og været - - -" (AUBERT, v.s.)</p>	<p>A. Klimaet er den viktigste fellesnevner på ressursiden. Gode eksempler vil være de mange pensjonistene i statene lengst nord i USA som pendler til Florida om vinteren, langtidsbesøkende til Mexico og nord-europeere til områder ved Middelhavet. Visse samfunnsmessige og sosiale forutsetninger må også være til stede.</p> <p>B. Emigrantturisten representerer en form for dobbelt-bosetting ("transhumace tilværelse"), og gir grunnlag for utvikling av samfunnsmessig infrastruktur og bygging av hus og leiligheter.</p>	<p>A. Norge har ingen spesielle naturgrunnlags- eller kulturelt betingede forutsetninger som virker trafikkgenererende.</p> <p>B. Denne form for turisme er knyttet til Den Vest-Europeiske kultursfære og denne ekspanterer fortsatt globalt. Innovasjonene på tele- og kommunikasjonssektoren skulle også virke i retning av vekst.</p>

Tabell 4.1d Systematikken i den sosiologiske metode

TURISTTYPE (BEHOV)	A. VIKTIGE RESSURSER B. INFRA- OG SUPRA- STRUKTUR	PRODUKTSVAR	A. DEN NORSKE RESSURS- SITUASJONEN B. MARKEDET
<p>4. SELSKAPS- OG SIGHT- SEEINGSTURISTEN er en som er ute etter å: - se verden på en rask og be- hagelig måte - oppsøker det pittoreske og eksotiske "for å ha vært der" - komme inn i sosiale sammen- henger og stifte bekjentskaper. Stor andel av enslige. Aubert; "Bevegelsen i rommet kunne ha vært erstattet av en annen type av virkemidler til å bringe ham/henne ut av dagliglivets sosiale relasjoner og over i andre. Selskapsturisten av denne art ønsker å få kontakt med mennesker fra hjemlandet - - -" (AUBERT, op.cit. p.136)</p>	<p>A. Tradisjonelt har denne formen vært sterkt naturgrunnlags- orientert (oppsøkt scenerier). Derfor har våre fjorder på Vest- landet, fjellveggene i Lofoten, Nordkalotten, Spitsbergen, Grønland og isfronten i polom- rådet blitt hyppig besøkt. På den annen side har selskapsreisen med båt hele tiden hatt en sterk kulturell dimensjon. Middelhavs- og Østersjøcruisene har gått mellom kulturelle arnesteder, pulserende metropoler og pitto- reske småbyer. Selskapsreisen på land har forsøkt å få med kjente monumentale bygg og anlegg, og spesielle begiven- heter innen musikk/teater og folkeliv etc.</p>	<p>- båtcruise i sin alminnelighet - sjøturer med lystyacht - bussreiser med overnatting og bespisning på høystandard- hotell langs typiske sight- seeingsruter - en del av charterturene med fly der deltakerne følger et felles høystandard program gjennom hele turen.</p>	<p>A. Vårt ressurspotensiale har ligget på naturgrunnlagssiden, og da først og fremst i forhold til båt- cruise. Ved at kundene nå kan forflyttes komfortabelt og rela- tivt rimelig med fly, har vårt ressurspotensiale blitt svekket. Stillehavsområdet og Syd-Amerika har kommet sterkt inn.</p> <p>B. Internasjonalt sett et kjøpekraftig og voksende marked. Norske produsenter (redere) har en stor markedsandel globalt sett, og de er markedsledere p.g.a. høy kom- petanse på produktutvikling og produksjon.</p>

Tabell 4.1e Systematikken i den sosiologiske metode

<p>TURISTTYPE (BEHOV)</p> <p>A. VIKTIGE RESSURSER B. INFRA- OG SUPRA- STRUKTUR</p>	<p>A. DEN NORSKE RESSURS- SITUASJONEN B. MARKEDET</p>
<p>5. SKJØNNEREN/CONNEIS- SEUREN er en som er ute etter: - å gjøre fakta og/eller kultur- opplevelser i vertssamfunnet. Spenner fra aktiv interesse for arkeologiske funnsteder, geologiske forhold, dyre- og planteliv, historie- og samfunnsliv, kulturelle yringer i form av husflid, ikoner og seremonielt utstyr, politikk etc.</p> <p>B. Deltakerne i denne gruppen kommer fra eliten i de industri- aliserte delene av verden. Den delen som foregår i de rurale områder kan om nødvendig foregå under enkle materielle forhold. For den byorienterte dels vedkommende er det om- vendt. Skjønneren er her først og fremst bruker av den mest fornemme delen av den reise- livsmessige infrastruktur.</p>	<p>A. Norge har visse, men sterkt begrensede ressurser på natur- grunnlagssiden. Potensialet har imidlertid blitt betydelig reduisert gjennom dette hundre- året - eksemplifisert ved kraft- utbygging og ved det mye dårligere vilkår for laks og annen fisk i de norske vann og vass- drag. På det kulturelle området har vi opplevd en sterk desimer- ing av lokal byggeskikk og utvikling av et industrialisert og opplevelsesmessig ordinært landbruk.</p> <p>B. Markedet er kjøpekraftig og lite konjunkturfølsomt. I vekst glo- balt sett.</p>

Tabell 4.1f Systematikken i den sosiologiske metode

<p>TURISTTYPE (BEHOV)</p>	<p>A. VIKTIGE RESSURSER B. INFRA- OG SUPRA- STRUKTUR</p>	<p>A. DEN NORSKE RESSURS- SITUASJONEN B. MARKEDET</p>
<p>6. SOLTILBEDEREN er en som ønsker å: - Oppnå trivsel og nytelse. Søker stedet på grunn av klimaforhold, kombinert med ønsket om å leve det søte liv. "Ønsket om sol og varme løper hos mange sammen med et ønske om andre typer av enkel sensuell glede, som billig vin eller brennevin, eksotisk mat og adgang til en behagelig avslappet eksistens noen få uker - -" (AUBERT, op.cit. p.126).</p>	<p>A. Sterkt naturressursbasert, sommerstid varmt klima, sjø og strand. I vinterhalvåret snørikt og stabilt klima med landskap egnet for vintersport. I dag først og fremst slalom og "off-pist skiing". B. Den samfunnsmessige infrastruktur må være godt utviklet. For det første må den ha stor kapasitet fordi dette er gruppen for masseturisme fremfor noen som er avhengig av å "bevege seg i en boble av hjemlig miljø". Dvs. at den samfunnsmessige infrastrukturen og den reiselivsmessige suprastruktur må ligne mye på den hjemlige.</p>	<p>A. I internasjonal sammenheng har Norge relativt gode forutsetninger i vinterhalvåret på naturgrunnlagssiden (snørike og lange vintre, egnet topografi og stor arealtilgang). Våre to viktigste "handicaps" er at vi ligger i en befolkningsmessig periferi og mangler de eksotiske lokalsamfunn som egnede baktepper. I sommerhalvåret er våre ressursmessige forutsetninger heller dårlige. Temperaturen er for lav og klimaet er ikke stabilt nok. B. Globalt må en regne med en fortsatt vekst. Norden er ikke spesielt aktuell før andre og mer aktuelle produktjonsområder har nådd metningspunktet.</p>

Tabell 4.1g Systematikken i den sosiologiske metode

<p>TURISTTYPE (BEHOV)</p>	<p>A. VIKTIGE RESSURSER B. INFRA- OG SUPRA- STRUKTUR</p>	<p>A. DEN NORSKE RESSURS- SITUASJONEN B. MARKEDET</p>
<p>7. AKTIVITETSTURISTEN er en som ønsker å:</p> <ul style="list-style-type: none"> - gå inn i et fast aktivitetsprogram som gir mosjon og fritiden innhold - finne et variert utviklet fler-generasjonstilbud - finne "året - rundt - aktiviteter". For øvrig har denne turisten beskjedne krav til mottakerområdet. 	<p>A. Nøkkelressuren her er kunnskaper, og det gjelder både produktutviklingsdelen og selve produksjonen. Natur er den andre sentrale ressursen, men det kreves ikke forekomster av sjelden høy kvalitet. Naturgrunnlagsforutsetningene må bare være der i form av rimelig god kvalitet på klima, topografi, vegetasjon, vann og vassdrag. (Naturgrunnlagskravet hos villmarksturisten og skjønneren er motstykket ressursmessig sett.)</p> <p>B. Den samfunnsmessige infrastruktur bør være godt utviklet. Kravet til den reiselivsmessige suprastruktur er innkvartering og forpleining av midlere standard.</p>	<p>A. Norge har naturgrunnlagsforutsetninger for å utvikle en variert produksjon til denne turistgruppen. Kunnskapsmessig står vi imidlertid svakt for såvel produktutvikling som for produksjon.</p> <p>B. Markedet har de siste decenniene (fra joggébølgen startet i USA på 60-tallet) vært raskt voksende, og det er relativt sett betalingsvillig. Her er det også en parallell til helsebutikkene, økt salg av mosjons- og sportsutstyr, helsestudioer etc.</p>
<p>PRODUKTSVAR</p>	<p>fysiske aktiviteter i form av</p> <ul style="list-style-type: none"> - løyper for jogging - spaserstier - innendørs ballspill og enkle apparater - svømmehall med sauna - ridning m/instruktør - sykkelstier - naturstier - kanoturer m/instruktør - tennisbaner m/instruktører etc. - skiløyper m/tilhørende skiinstruksjon, smøreservice og annen veiledning - slalombakker av enkel og 11 firdlere vanskelighetsgrad etc. 	

Tabell 4.1h Systematikken i den sosiologiske metode

TURISTTYPE (BEHOV)	A. VIKTIGE RESSURSER B. INFRA- OG SUPRA- STRUKTUR	A. DEN NORSKE RESSURS- SITUASJONEN B. MARKEDET
<p>8. NYTTETURISTEN er en som ønsker å:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nytte deler av ferien til å skaffe hjemmet forråd av fisk, bær, vilt, brensel etc. - leve enkelt og rimelig, dels som ledd i en humanøkologisk grunnholdning - et tilleggspoeng for mange er å samle familien om fellesoppgaver 	<p>A. Er utelukkende basert på naturgrunnlagsressurser. Her er det sjeldent nødvendig at ressursene er av "outstanding quality". Nytteturisten er ikke samler av jakttrofeer eller av fisk av rekordstørrelse. Her er det i prinsippet innhøsting, slik at samlet kaloriemengde eller brennverdi målt i energi blir det vesentlige.</p> <p>B. Krever en del tilrettelegging av reiselivsmessig infra- og suprastruktur. Konkret vil det si en god del organisasjonsmessig arbeid for å gjøre ressursene tilgjengelige. I tillegg kommer så redskaper og andre hjelpemidler. Komfor kravene til den reiselivsmessige suprastruktur er beskjedne.</p>	<p>A. Den norske ressurs situasjonen er i internasjonal sammenheng betydelig både i ferskvann og sjø. Hertil kommer sjølvhogst og bærsanking fra innenlandsk etterspørsel.</p> <p>B. Nasjonalt og internasjonalt et betydelig marked som er under utvikling. Mindre kreve å utvikle enn tilbud til eksempelvis villmarksturisten og aktivitetsturisten.</p>

4.7 OPPSUMMERING

Som utgangspunkt for en kort oppsummering av metodealternativer, begrensninger og muligheter, velger jeg å knytte meg til Vilhelm Aubert som svarer slik på spørsmålet "hva er en metode"?

"En metode er en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme frem til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener dette formålet, hører med i arsenalet av metoder" (i: HELLEVIK, 1991:14).

For det første representerer den sosiologiske metode et klart metodisk alternativ til den rendyrkede geografiske, og variantene innenfor landskapsarkitekturtradisjonen.

Ved den sosiologiske metoden oppnår en det prinsipielt viktige at en

- får en direkte kopling mellom behov og ressurser
- får med hele fritidsskalaen fra det rent rekreative til det ekstremt prestasjonsfylte, og fra det sosialt og kulturelt nære og gjensidige (antituristen) til det mellommenneskelige avstandsskapende og klassemarkerende (former for genuint innslag av demonstrativt forbruk), om en velger dette som hovedaksene
- har en metode som tvinger en til å etablere en relativ målestokk. Dvs. at metoden forutsetter at en utvikler en målestokk som fungerer fra turisttype til turisttype. Landskapet kan ikke måles med det samme målet for en alpinist (soltilbeder), en fjellklatrer (villmarksturist), en "fitness-seeker" (aktivitetsturisten) og den som er passiv nyter av de store sceneriene (sightseeingturisten), for bare å ha antydning denne realiteten
- den sosiologiske metode knytter ikke an til noen få og iøynefallende turistformer, slik landskapsarkitekturtradisjonen på en ubevisst måte gjør. Den sosiologiske metode fanger også opp de "noe mer uvanlige typer - - -. På visse måter synes de å ha et rikere sosiologisk innhold enn massefenomenene. Og i den grad elementer fra disse uvanlige turisttyper går inn i reiselivets massefenomen, og det gjør de ofte, blir de spesielt viktige - - -" (AUBERT, 1969, p.120). I tilknytning til ressursanalyser kan vi si det samme som Aubert qua det sosiologiske: Skal vi trekke med oss den produksjonsøkonomiske lærdom, er det først og fremst nisjeproduksjonene vi skal rette oss mot og søke etter produksjonsforutsetninger for - ikke den lite krevende etterspørsel som masseformene representerer. For det andre har den sosiologiske metode blitt forsøkt i flere testomganger og den tjener formålet (se side 109 nederst og vedlegg 5). Den sosiologiske metoden avdekker først og fremst flere behov, og med det utvider den spekteret av aktuelle ressurser. For det andre bringer den inn en målemetode som er mer presis enn den indirekte som går veien om aktiviteter

(den geografiske), og landskapsarkitekttradisjonen (den etnosentriske metoden) med verdiparameterne: estetisk verdi, symbolverdi og identitetsverdi må bli. Når imidlertid ressursene har blitt identifisert vil eksempelvis geografiske begreper og teknikker for omtale, en romlig behandling, kartfesting etc. fremstå som sentralt.

Arbeidet med ressurser er altså en tverrfaglig utfordring slik Zimmermann i sitt verk sterkt fremhever, bl.a. ved å si:

"Both the analysis that preceded and the examples just cited make clear that the study of resources belongs in the field of the social sciences, but the synthesizing work of the social scientist must rest on the findings of both natural and applied scientists. The field of the social sciences is wide indeed. It embraces history, sociology, phases of anthropology, economics, government and related areas. The fields of the natural and applied sciences are even wider. The study of resources thus inevitably becomes the study of synthesis of knowledge - - -

It is evident from the foregoing that no one group can, by itself, fully understand and appraise resources. Such an understanding and appraisal are joint responsibilities.

The appraisal of resources proceeds from:

1. The knowledge of facts of nature and culture to
2. the determination of technical feasibility to
3. the determination of profitability to
4. the formulation of the grand strategy along socio-economic lines - - -

Two sets of interdependent criteria may be distinguished in the appraisal of resources:

1. The State of the Wants, the expression of human needs, individual wants, social objectives, higher aspirations.
2. The State of the Arts, as the summation of human capacities along lines of both technology and social organization.

The constant flux in which these two sets of criteria exist communicates itself to the resources to the appraisal of which these criteria apply. While the physical universe may be constant, while the planet earth may undergo few changes speedy and substantial enough to affect materially the destiny of man, the resources available to the human race are in constant flux, changing reflections of changing capacities and needs - - -"

(ZIMMERMANN, 1972:16, 17 og 20)

Det er innenfor et ressursteoretisk paradigme som det Zimmermann trekker opp at det blir meningsfylt å snakke om en sosiologisk metode for kartlegging av reiselivsressurser, men den sosiologiske metoden kan ikke stå alene. Den blir først og fremst nøkkelen til å avdekke hva som kan være ressurser, og utover det blir det altså nødvendig å aktivisere kunnskaper fra et stort spekter av forskjellige fag.

KAPITTEL 5 - OM PRODUKSJONSPROSESSEN OG INTERNASJONAL KONKURRANSEKRAFT

5.1 INNLEDNING

Produksjonsmessig er ikke reiseliv noe spesielt. Det eneste spesielle med denne sektoren produksjonsmessig sett er at påfallende mange politikere, byråkrater, bransjefolk og institusjoner handler som om sektoren skulle ha vært frikoplet de allmenne produksjonsteoretiske lovmessigheter. Slik jeg ser det, er dette en følge av at sektoren sent ble trukket inn i den vitenskapelige sfære. Min hypotese er at sektoren produksjonsmessig sett, er forutsigbar på noenlunde tilsvarende måte som andre sektorer. De lokale og globale lovmessigheter for lokalisering og produksjonsdeling gjør seg ikke mindre gjeldende innenfor denne sektoren enn i annet produksjonsliv.

Sektoren reiseliv er en arbeidsintensiv sektor, og produksjonsmessig kan vi derfor se en svært tydelig sentrum-periferidimensjon. Vesentlige deler av den konkurranseutsatte standardproduksjon (deler av der ressursbaserte reiseliv) lokaliseres til lavkostland med klimafordeler, mens de kunnskapskrevende spesialproduksjoner blir produksjonspotensialet for høgkostland som Norge og Norden. Når det så blir et etterslep på adekvat kunnskapsoppbygging for produktutvikling og produksjon - slik tilfellet har vært i Norge, skjer følgende to ting:

- Evnen til å få fram konkurransedyktige produkter avtar og en mister volum- og markedsandeler.
- Den innenlandske sentrum-periferidimensjonen i sektoren forsterkes. Dette fordi den konkurranseutsatte reiselivsproduksjonen som dominerer i periferien ikke har samme muligheter som den skjerma produksjonen i byer og tettbygde strøk til å sette opp prisene.

Harvardstudien "Competitiveness of Nations"¹⁴ dokumenterer for vår sammenheng følgende fire grunnleggende forhold:

- "Landets kostnadsutveckling kan tilfälligt forsvåra eller underletta framväxten av internationellt framgångsrika företag, men det är andra faktorer som verkligen driver fram konkurrenskraften - - -" (STRANDELL, 1988:14).

¹⁴ Harvard Business School i USA v/professor Michael E. Porter har fra midten av 80-tallet drevet frem en større internasjonal studie på temaet "Competitiveness of Nations". Studien bygger på analyser av et stort antall foretak fra mere enn 100 ekspansive delbransjer. Følgende store i-land inngår i undersøkelsen: USA, Japan, Storbritannia, Vest-Tyskland og Italia. Følgende små i-land inngår: Sverige, Danmark og Sveits. Videre NIC-landene (New Industrializing Countries): Syd-Korea og Singapore.

- "Direkt statlig inverkan på industriens konkurrenskraft er sällsynt. Generellt kan man säga att statlig policy kommer att misslyckas om inte de övriga förutsättningarna för framväxten av konkurrenskraftiga företag finns - - -" (op.cit. p.19).

"Konkurrenskraft er inget givet eller nedärvt utan det er noget som skapas genom kontinuerliga satsingar. Spesielle faktorer som kræver omfattende investeringar och är svære att imitera - tex avacerad och spesialiserad utbildning - skapar mer bestående konkuransfordelar - - -"(op. cit. p.89).

"Genom att studera delbrancher och företag får man en rikare och mer nyanserad bild av vad som stimulerar respektive motverkar internasjonell framgång i ett nasjonelt perspektiv. Här betraktas ikke hela lendar som konkurrenskraftiga. Länder består istället av en oppsettning mer eller mindre konkurrenskraftiga delbrancher ---" (op.cit. p.14). Det sentrale i dette punktet er at der er urealistisk å satse nasjonsvis som om det skulle være mulig å opparbeide høg internasjonalt konkuranskraft over en hel sektor.

Funnene i Harvardstudien bekrefter grunnleggende element i den produksjonsteoretiske forståelse som har blitt lagt til grunn på angjeldende felt i mitt arbeide. Den internasjonale konkuranskraft i en delsektor kan opprettholdes og eventuelt videreutvikles nokså uberoende av lønns- og kostnadsnivået i det aktuelle produksjonsland. Det vi imidlertid står overfor er følgende to produksjonsmessige lovmessigheter av generell gyldighet:

1. *Kunnskapsnivået må følge lønns- og prisstigningen i et land om betingelsene for internasjonalt konkuranskraft skal opprettholdes.*
2. *Heves det reelle kompetansenivået i en nasjon internasjonalt sett raskere enn lønns- og prisnivået vil en også heve nasjonens konkuranskraft på angjeldende område. Og vice versa om kompetansenivået i en nasjon er i tilbakegang internasjonalt sett.*

Følgende to presiseringer må imidlertid knyttes til de lovmessighetene en her står ovenfor. *For det første* må vi utstyre oss med et begrepspar som setter oss i stand til å omtale kunnskapsutviklingen som skjer (mere allment eller innen en sektor) i en nasjon isolert sett som en ting, og bevegelsen i kunnskapsfronten internasjonalt som noe annet. Det første forholdet vil jeg betegne som kunnskapsutvikling *subjektivt sett*, og det andre som *reell kunnskapsutvikling*. Poenget med å skille mellom *en subjektiv* og *en reell* kunnskapsutvikling er å få fram at samtidig som kunnskapsnivået rent allment eller i en sektor heves isolert sett, kan avstanden fram til den internasjonale kunnskapsfronten likevel bli større. Dvs. at den internasjonale kunnskapsutviklingen er raskere enn den nasjonale. Reelt sett står en altså ovenfor en kunnskapsmessig tilbakegang i angjeldende nasjon. Det er altså den relative bevegelsen som teller, og ikke bevegelsen isolert sett.

For det andre vil jeg som i Hardvarstudien skille mellom *generell kompetanse* innenfor en sektor, og *spisskompetanse* knyttet til deler av en bransje (opcit. p.14). Generell bransje-kompetanse skaper sjelden internasjonale konkuransefortrinn.

Lønns og kostnadsnivået er isolert sett en *rammebetingelse* som en må vite å trekke de riktige konsekvensene av. Den viktigste og avgjørende enkeltfaktoren for å oppnå internasjonal konkuransekraft er kunnskapsfaktoren, og her gjelder det like mye kunnskaper for *produktutvikling* (dvs.: 1. kompetanse - teoretisk og praktisk, 2. kreativitet og 3. handlekraft) som kunnskaper for *produksjon*. Det offentlige kan ikke spille noen kreativ rolle i produksjon og produktutvikling direkte. Politikerne og de politiske organer kan imidlertid indirekte og over tid spille en helt avgjørende rolle i en næringsssammenheng ved å tilrettelegge for *reell og adekvat* kunnskapsproduksjon ved våre utdannings- og forskningsinstitusjoner.

5.2 PRODUSJON OG KUNNSKAPER

Å produsere vil i økonomisk forstand si å bearbeide en enkeltressurs (innsatsfaktor) eller et knippe av enkeltressurser og/eller delprodukter slik at:

1. Det som kommer ut av produksjonsprosessen blir interessant markedsmessig. Dvs. at en gruppe mennesker (et markedssegment) vurderer sluttresultatet som et godt svar på produkt- eller tjenestebehov de måtte ha.
2. Det som kommer ut av produksjonsprosessen verdsettes høyere enn verdien av enkeltfaktorene som ble satt inn i produksjonsprosessen. Jo større verdiskapning ("value added")¹⁵ produksjonsprosessen medfører, desto større konkuransekraft har produktet i markedet.

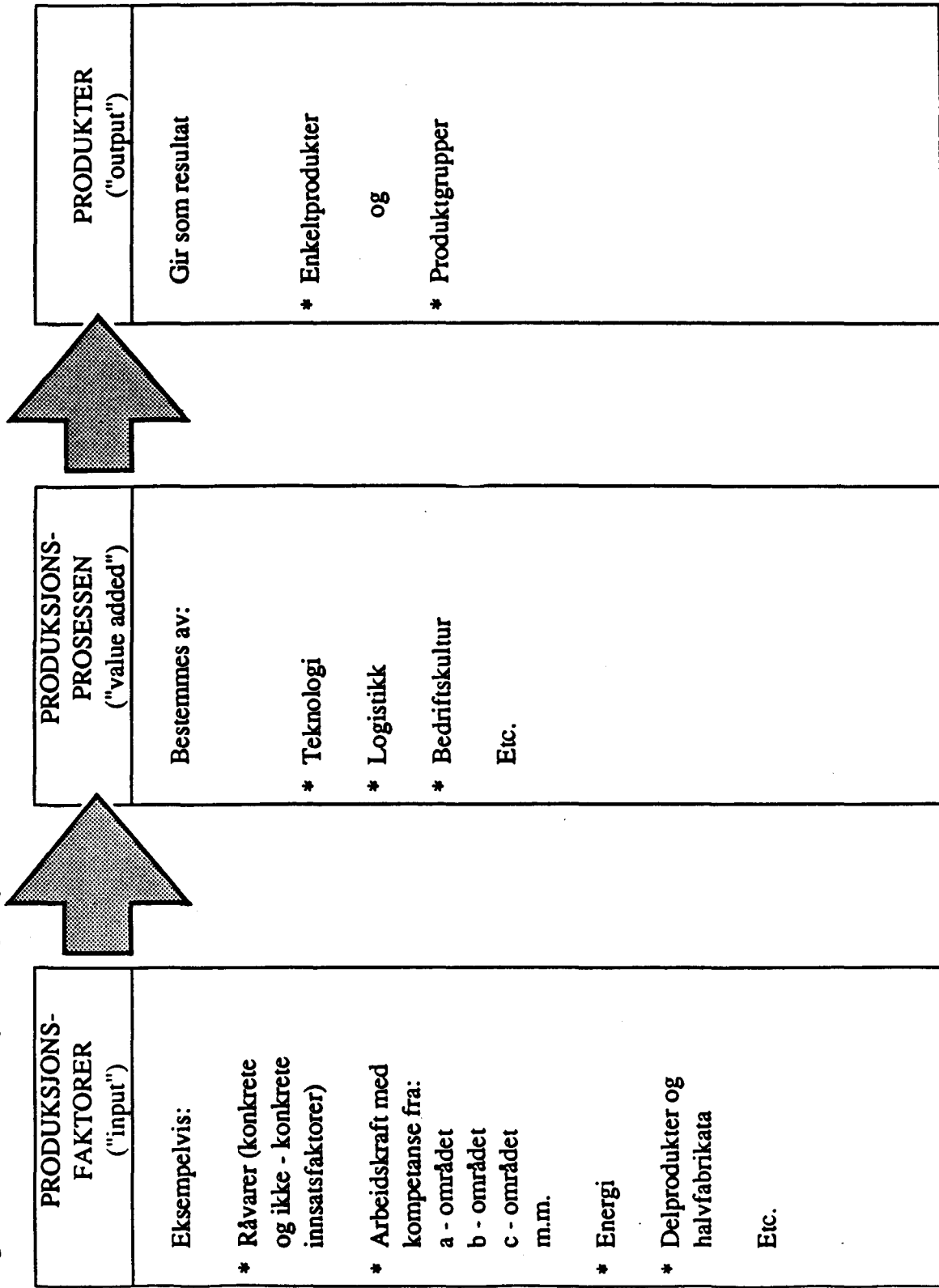
"Kunnskap er uten sammenligning det viktigste blant menneskets ressurser - - , sier Mitchell (i: ZIMMERMANN, 1972:11), og denne erkjennelsen vil vi holde fast ved i den videre analyse (refransen understreker jo bare, og støtter opp om forutsetninger vi allerede har tatt). Videre at et produkts egenskaper er et resultat av:

¹⁵ Selv om begrepet "value added" er et både vel etablert og sentralt begrep i økonomifaget ser vi likevel at det er ulike oppfatninger ang. bl.a. hvilke sektorer som skal regnes med når verdiskapningen i en nasjon skal beregnes, hvilke innsatsfaktorer som skal med, og hvilken pris som skal settes på innsatsfaktorer som samfunnet selv frembringer. For vårt formål er imidlertid følgende definisjon fullt ut formålstjenlig: "Value added is the sum arrived at by subtracting the cost of materials, supplies and containers, fuel, purchased electrical energy and contract work from the value of shipments for products manufactured plus receipts for services rendered. This value added has then to cover wages and salaries, taxes, interest charges on capital, and profits - - ." (PATERSON, 1976:206).

1. De enkelte råvarefaktorene, og
2. Den *reelle kompetanse* som settes inn ved produktutvikling og produksjon.

Disse sammenhengene kan illustreres med figurrekken 5.1a-c som følger nedenfor m/kommentarer.

Figur 5.1a Leddene i produksjonsprosessen teknisk sett

Figuren ovenfor gir et skjematisk bilde av leddene i selve produksjonsprosessen. I løpet av produksjonsprosessen bearbeides innsatsfaktorene slik at de endrer egenskaper¹⁶ og/eller form,¹⁷ og ved det blir etterspurt i et større eller mindre marked.

Så vel kvaliteten på innsatsfaktorene som selve produksjonsprosessen har avgjørende betydning for kvaliteten på “out-put”. Topp råvarer kan ikke sikre topp produkter dersom der er svakheter ved selve produksjonsprosessen. På den annen side er det like vanskelig å framstille topp produkter av råvarer som ikke er av høy kvalitet. Av denne årsak oppstår det i reiselivssektoren en nær kobling mellom vår evne til å gjennomføre faglig sett *gode ressursanalyser*, eller mangel på sådanne, og *de produkter og produktkombinasjoner* vi bringer ut på markedet.

Gjennom Figur 5.1a med kommentarer har jeg pekt på de grunnleggende sammenhenger som produksjonsprosessen teknisk sett er forbundet med, men stadiet før (det vi kaller produktutviklingsstadiet) og stadiet etter (det vi kaller markedsføringsstadiet) er det like viktig å oppnå tilsvarende forståelse av.

Før den bevisste handling skal kunne finne sted, må den kunne tenkes. Tanken som etablerer målsettinger går altså forut for den bevisste handling, og det er tanken og ambisjonene (målsettingen) som er skapende. Forut for de konkrete produkter og tilrettelegging for produksjon har altså tanken organisert et samspill av faktorer fram til et produkt, og det er tanken som unnfanger forestillingene om hvilke funksjoner og behov produktene skal fylle. Det sentrale i vårt neste steg blir derfor:

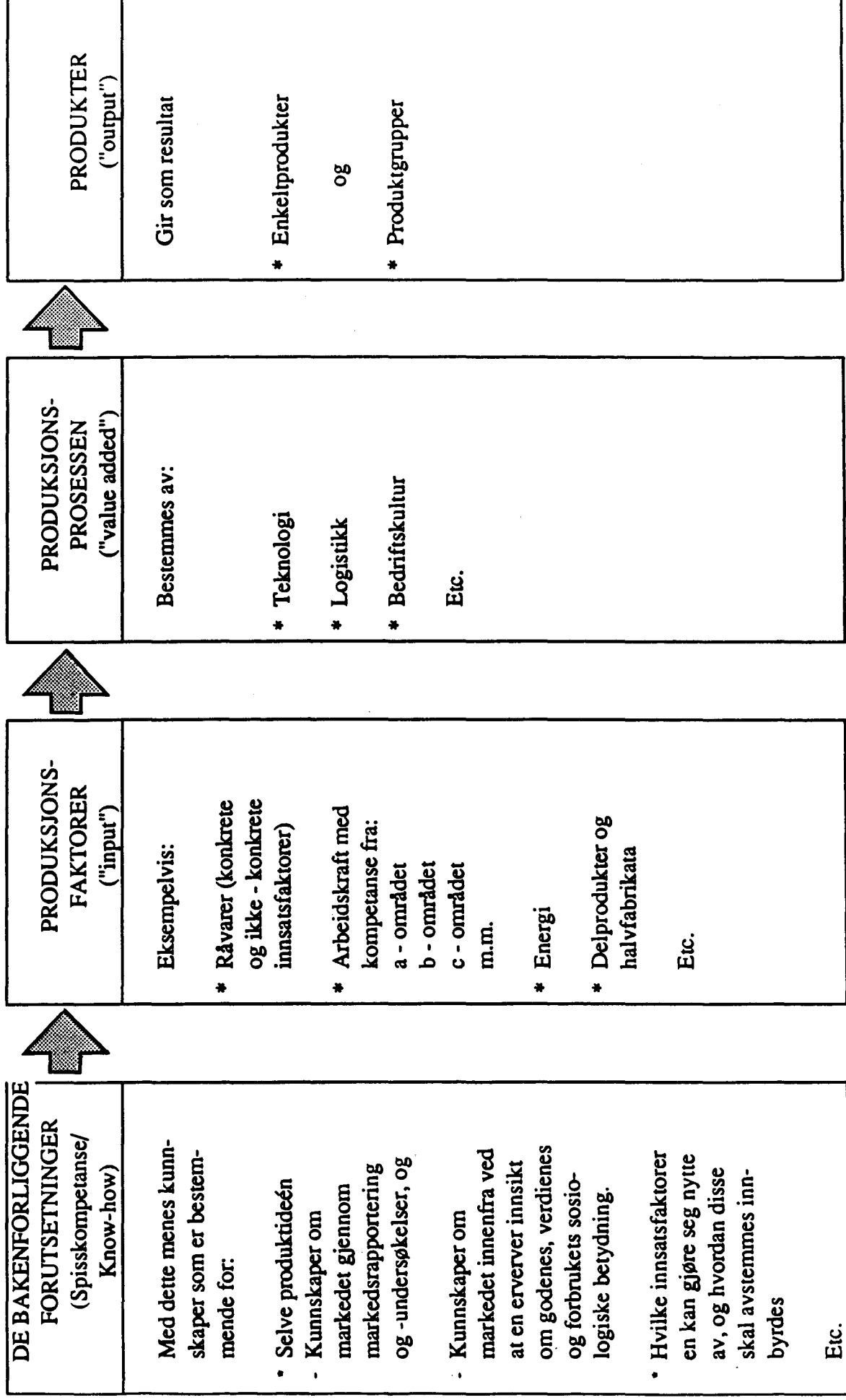
- Å anskueliggjøre betydningen av trinnet forut for selve produksjonsprosessen, og
- Peke på hvilken innsikt det er som kan skape den *kreative* situasjonen (jfr. også siste avsnitt i punkt 3.2 Lokaliserings- og produksjonsfaktorer).

Skjematisk kan stadiet for selve produksjonsprosessen kobles til denne slik jeg har visualisert nedenfor i Figur 5.1b.

¹⁶ Fysisk sett endret ikke lakseelva karakter da den ble et attraktivt turistprodukt, men det skjedde likevel en produksjon ved det at det ble gjort spesifikke avtaler med grunneierne, forpleiningsforholdene ble tilrettelagt, kapital forskottet og produktet brakt til markedet etc.

¹⁷ En skiweek-end på et vintersportssted kan bl.a. bestå av delproduktene slalom om dagen og “after-skiing” på kveld- og nattetid. Under produksjonen av delproduktet slalom endrer de sentrale innsatsfaktorene karakter. Vegetasjonen fjernes på store arealer, topografien bearbeides og lokalklimaet endres radikalt ved at nye dreneringsområder for kaldluft kan bli etablert og vinternebbøren (i form av is og snø) blir kunstig gjort mye større i løypetraséene og målområdene for å forlenge vinteren. Ved denne produksjonen skjer det altså en betydelig fysisk forandring av innsatsfaktorene fram til omsettbart produkt.

Figur 5.1b Produktutvikling og produksjon teknisk sett

Som vi ser av Figur 5.1b må kunnskaper (know-how) bli en nøkkelfaktor. Den bestemmer *vår evne til produktutvikling* og influerer sterkt på selve produksjonsprosessen og derved *kvaliteten på sluttproduktet*. Noen av hovedpoengene fra figur 5.1a og Figur 5.1b lar seg illustrere gjennom følgende eksempler:

Sovjet bestilte for en del år siden en komplett bilfabrikk fra det italienske industrikonsernet Fabbrica Italiana Automobili Torino (selskapet som bl.a. lager Fiat persobiler og lastebiler). Fabrikken som ble levert nøkkelferdig i Sovjet skulle produsere Fiatkopier. I dette eksemplet var det en felles know-how bak produktidéen, innsatsfaktorene var i sin ubearbeida form kvalitativt sett likeverdige, samtidig som produksjonsteknologien var den samme. Testresultatene har imidlertid med all tydelighet dokumentert at den russiske Lada og den italienskproduserte Fiat ble kvalitativt sett to vesensforskjellige produkter. Forskjellen må her ha oppstått under selve produksjonsprosessen. I det alt vesentlige må forskjellen kunne tilskrives ulikt nivå på know-how hos fabrikkarbeiderne, ulikheter i bedriftskultur og ulikheter i organisasjon mellom den russiske og italienske produksjon. At den russiske Lada i vårt land likevel oppnådde et ikke ubetydelig salg, skyldes ulikheter i pris.

Motehuset Per Spook i Paris selger på det norske marked en komplett pakke for de som vil strikke seg en moteriktig og varm sportsgenser (Pakken inneholder strikkeoppskrift, garn + Per Spook emblem). Produktidéen treffer markedet så godt at pakken selges til en pris 50 % over det innsatsfaktorene garn og en standard oppskrift ville ha kostet. Moteidéen er salgbar fordi sportsgenseren blir tillagt funksjoner utover det trivielle å holde kroppen varm, og produktutviklingskompetansen er så vesentlig at "value-added" blir meget stor.

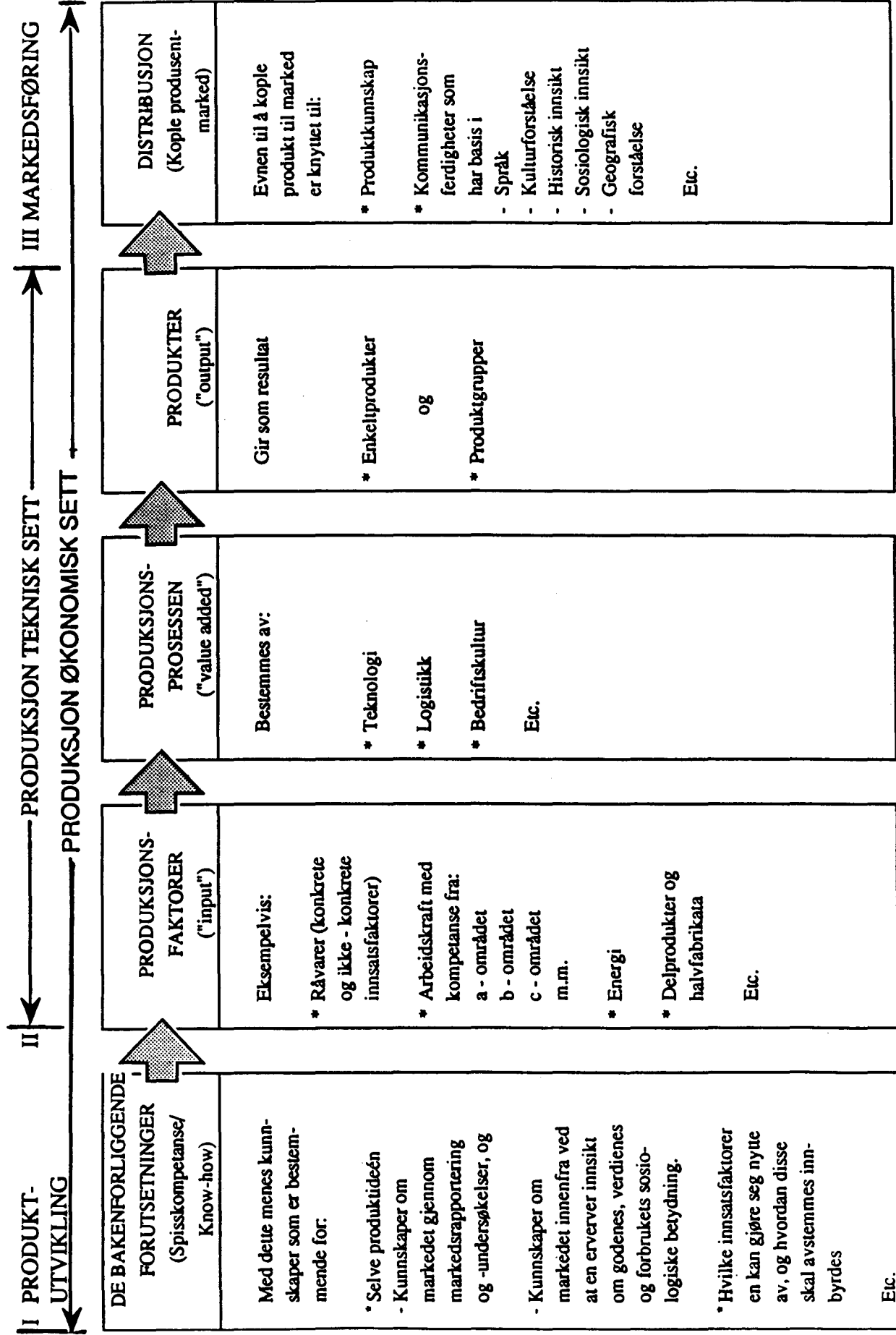
Norge har, sin størrelse tatt i betraktning, en betydelig dataindustri. Denne kunnskapskrevende industrien er et direkte resultat av en langsiktig kunnskapsoppbygging ved noen av våre viktigste forskningsmiljøer. Først og fremst Forsvarets Forskningsinstitutt, Kjeller; Norges Tekniske høyskole og det realfaglige miljø ved Universitetet i Oslo.

Innovasjoner er ikke noe som kommer tilfeldig rekende på ei fjøl. Innovasjoner er vanligvis resultatet av et systematisk langsiktig arbeid. Derfor har professor Michael E. Porter i sin modell, gjort det pedagogisk vesentlige å ta med i en egen boks motstykket til den målbevisste kunnskapsakkumulering som er *det tilfeldige*, og plassert det på utsiden av sin modell (op.cit. p15). *Det tilfeldig duger ikke*. Skal en konkurranseutsatt vare (noe vesentlige deler av det ressursbaserte reiseliv er) kunne produseres i et høgkostland som Norge, må kunnskapsinnsatsen være betydelig. Det er kunnskapene som gir produksjonsprosessen verditilvekst (value-added). Det ressursbaserte reiseliv er ingen unntakelse fra regelen

I produksjonsteorien skiller en mellom *produksjon i teknisk forstand* og *produksjon i økonomisk forstand*. Det tekniske begrepet er knyttet til det forhold at out-put har en annen

identitet enn de varer og tjenester som inngikk i produksjonen. En skal imidlertid holde klart for seg at "den transformasjon vi kaller produksjon i teknisk forstand, behøver ikke å forandre selve de stofflige egenskaper ved tingen. Den kan ofte bare være en flytting eller en sortering eller en oppbevaring - ("en flytting i tid") - - - " (FRISCH, 1962:15). Begrepet produksjon i økonomisk forstand derimot, er knyttet til bestrebelsen på å skape et produkt som blir vurdert høyere enn innsatsen (op.cit. p.20). Denne sonderingen gir frasen om at "en vare ikke er produsert før den er solgt" mening. For å illustrere forskjellen mellom produksjon i teknisk forstand, og produksjon i økonomisk forstand må vi forlenge produksjonsdiagrammet slik jeg gjør nedenfor i Figur 5.1c.

Figur 5.1c Produksjon i teknisk forstand og produksjon i økonomisk forstand

Siden markedsføringsfunksjonen faller utenfor det sentrale i dette arbeidet, vil den ikke bli behandlet utover det som er nødvendig for å få tak på basissammenhengene i det jeg i Figur 5.1c omtaler som *det produktive system*.

For det første kan altså markedsføringssituasjonen betraktes som en selvstendig og viktig del av produksjonsprosessen i økonomisk forstand. Dette fordi hovedutfordringen på dette leddet er å bringe produkter til markeder hvor dette oppfattes som et godt svar på aktuelle vare og tjenestebehov. Kunnskapskrevende produksjon krever mere av markedsføringsleddet. Nisjene i markedet skal defineres, letes opp og bearbeides på en profesjonell måte. En målrettet markedskommunikasjon setter krav til så vel *produktkunnskap* som høyt utviklede *kommunikasjonsferdigheter*.

For det andre eksisterer det et nært avhengighetsforhold mellom produktutviklingsleddet og markedsføringsleddet. Neglisjerer en produktutviklingsleddet ressursmessig blir det lite av markedstilpassa produkter å markedsføre. På den annen side er markedsføringsleddet helt sentralt for å finne markedsnisjer, utvikle disse og få til gode koplinger mellom produsent og marked.

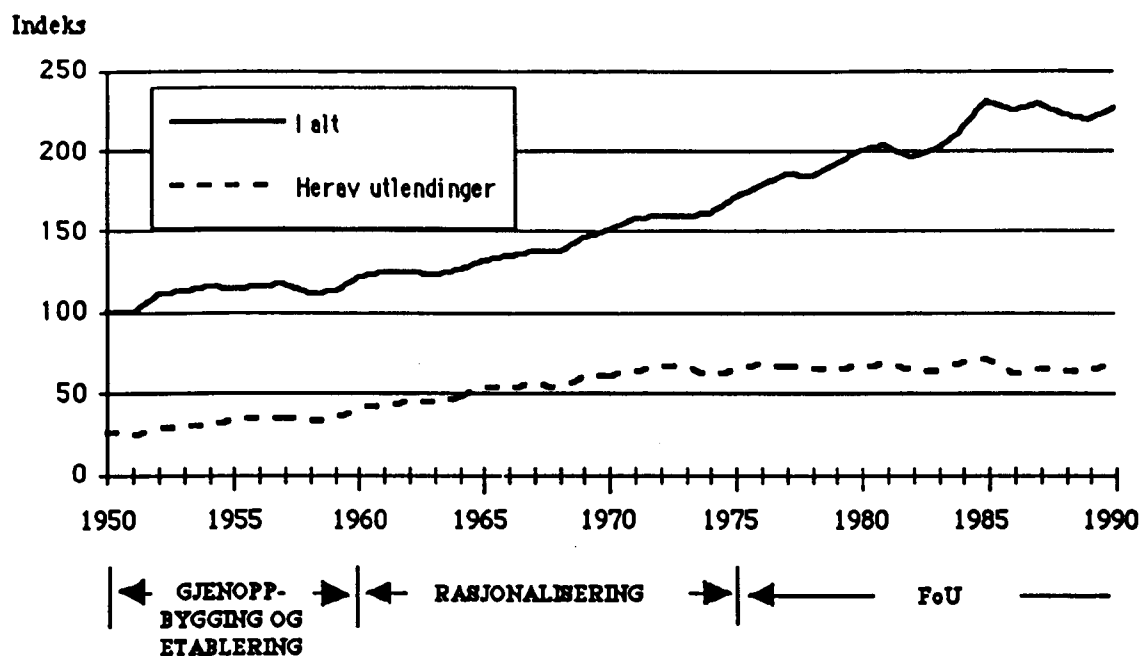
For det tredje må det utvikles nære samhandlingsrelasjoner mellom produktutviklingsleddet og markedsføringsleddet. Markedsføringsleddet kjenner markedene på pulsen og bør derfor utvikle gode kanaler for informasjon, erfaringsutveksling og samarbeide tilbake til basene for kunnskapsproduksjon (ledd: I PRODUKTUTVIKLING i Figur 5.1c). (Flere av realitetene fra Figur 5.1 a-c “Det produktive system”, vil bli anskueliggjort i punkt 5.3 når jeg konkret analyserer sentrale trekk ved utviklingen i norsk reiseliv i etterkrigsperioden):

5.3 NORSK REISELIV I ETTERKRIGSPERIODEN

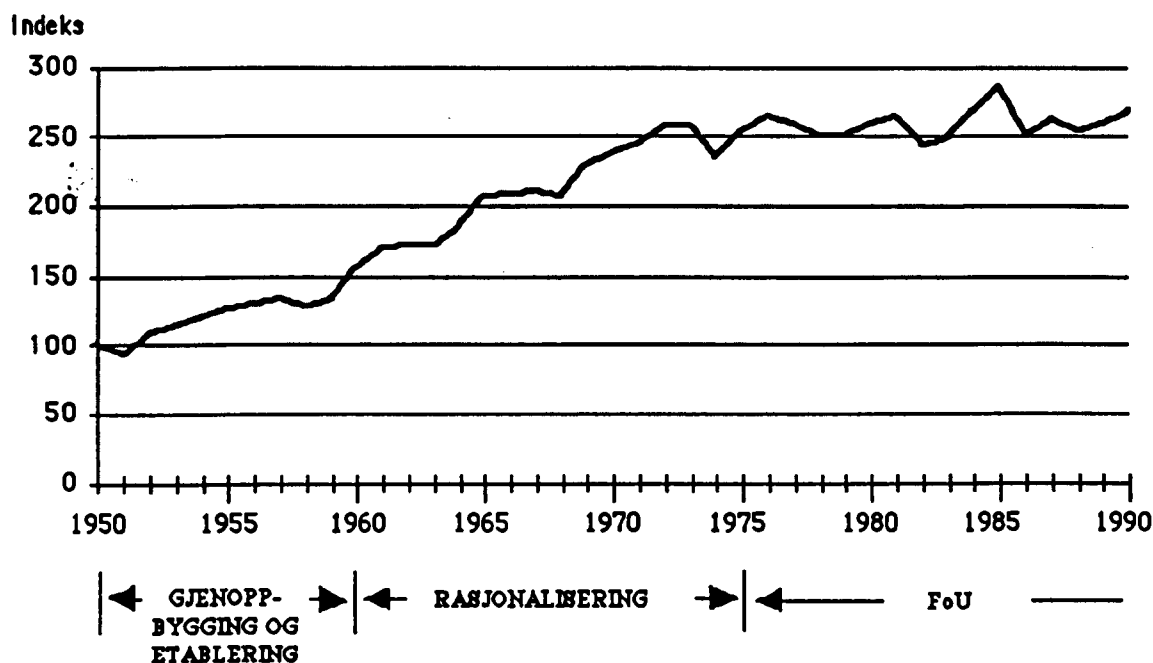
Norge har i løpet av etterkrigsperioden (1945-1990) gått over fra å være et lavkostland til å bli et høgkostland. En slik forandring av produksjonsforutsetningene stiller reiselivssektoren ovenfor store utfordringer, og jeg skal i det følgende bruke noe plass på å risse opp hovedtrekkene fra denne perioden og behandle de bestemte forklaringsvariablene bak utviklingen.

Den første indikatoren vi skal nytte er hvordan totaltrafikken ved gruppen “hoteller og andre overnattingsbedrifter” har utviklet seg gjennom perioden 1950-1990. I Figur 5.2a legger vi inn kurven for totaltrafikken og omfanget av utenlandstrafikken. I Figur 5.2b viser vi så den absolutte bevegelse i utenlandstrafikken for å ta bort “utjæmningseffekten” som hovedkurven i Figur 5.2a inneholder.

Figur 5.2a Overnattinger ved norske hoteller og herberger¹⁸ 1950-1990.
Indeks 1950 = 100.

Figur 5.2b Utenlandske overnattinger ved norske hoteller og herberger 1950-1990. Indeks 1950 = 100.

Kilde og beregningsgrunnlag som for Figur 5.2a.

¹⁸ Indekstillene har blitt utregnet av Statistisk Sentralbyrå, Kongsvinger. SSB har regnet om ulike statistikker slik at tallene har blitt sammenlignbare for hele perioden 1950-1990 og omfatter bedrifter (ekskl. camping, medlemsbedrifter i Den Norske Turistforening, Norske Vandrehjem og Den Norske Hytteformidling) med 20 senger eller mere hele året. Dette er gruppen "Hoteller og andre overnattingsbedrifter" slik den avgrenses i norsk reiselivsstatistikk fra og med 1987. Indekstillene følger avhandlingen som Vedlegg 6.

For å få en forståelse av hvordan sentrale produksjonsforutsetninger har endret seg gjennom perioden, velger jeg å dele den inn i følgende tre faser:

Første fase er perioden 1950-1960 og omfatter perioden for gjenoppbygging og bedriftsetablering i samsvar med "Landsplan for gjenreising, modernisering og nybygging av hoteller, herberger, turiststasjoner m.m" (SVALASTOG, 1988: 104-105). I denne fasen ble gamle og nedslitte produksjonsanlegg modernisert, og et stort antall nye småbedrifter anlagt.

Andre fase er perioden 1961-1975 og representerer tidsavsnittet da bransjen først og fremst tok ut stordriftsfordeler ved det at produksjonsbedriftene fikk et vesentlig gunstigere forhold mellom administrasjon - og produksjonsavdeling. En viss produktfornyelse fant også sted da dette også ble epoken for bygging av innendørs svømmeanlegg. Mange nye skiheiser og -trekk kom også til.¹⁹

Tredje fase startet midt på 70-tallet, og her er en langt fra vegs ende fordi hovedkursen ble satt feil slik at en har fått en lang omveg å gå. Denne fasen kjennetegnes av en rask oppbygging av studietilbud i reiselivsfag ved våre regionale høgskoler.²⁰ Parallellt til dette tar de regionale forskningsstiftelsene til å engasjere seg sterkt i utredningsoppgaver på feltet reiseliv (for nærmere om stuktur og omfang se: NLVF-utredning 146: 33-35).

Noe av det viktigste vi kan ta ut av Figur 5.2a og Figur 5.2b er følgende:

- Totaltrafikken ved norske overnattingsbedrifter, som omfatter både den skjermede delen (yrkesbetinget trafikk og nordmenns korte fritidsbetingte reiser i Norge) og den

¹⁹ Dersom en bruker antallet skiheiser (skitau, skitrekk, stolheiser og gondolbaner) som indikator på hvordan produksjonsapparatet har blitt utbygd i etterkrigstiden, får en følgende bilde: 1954 - 16 anlegg (RUTEBOK FOR NORGE 1954, s. 109, nr. 1); 1957 - 22 anlegg (RUTEBOK FOR NORGE 1957, s. 115, nr. 7); 1961 - 59 anlegg (RUTEBOK FOR NORGE 1961, s. 121, nr.6); 1965 - 105 anlegg (RUTEBOK FOR NORGE 1965, s. 125, nr. 2); 1971 - 145 anlegg (RUTEBOK FOR NORGE 1971, s. 123, nr. 1); 1975 - 155 anlegg (RUTEBOK FOR NORGE 1975, s. 123, nr. 5); 1983 - 486 anlegg; 1986 - 583 anlegg; 1990 - 635 anlegg (DET NORSKE VERITAS).

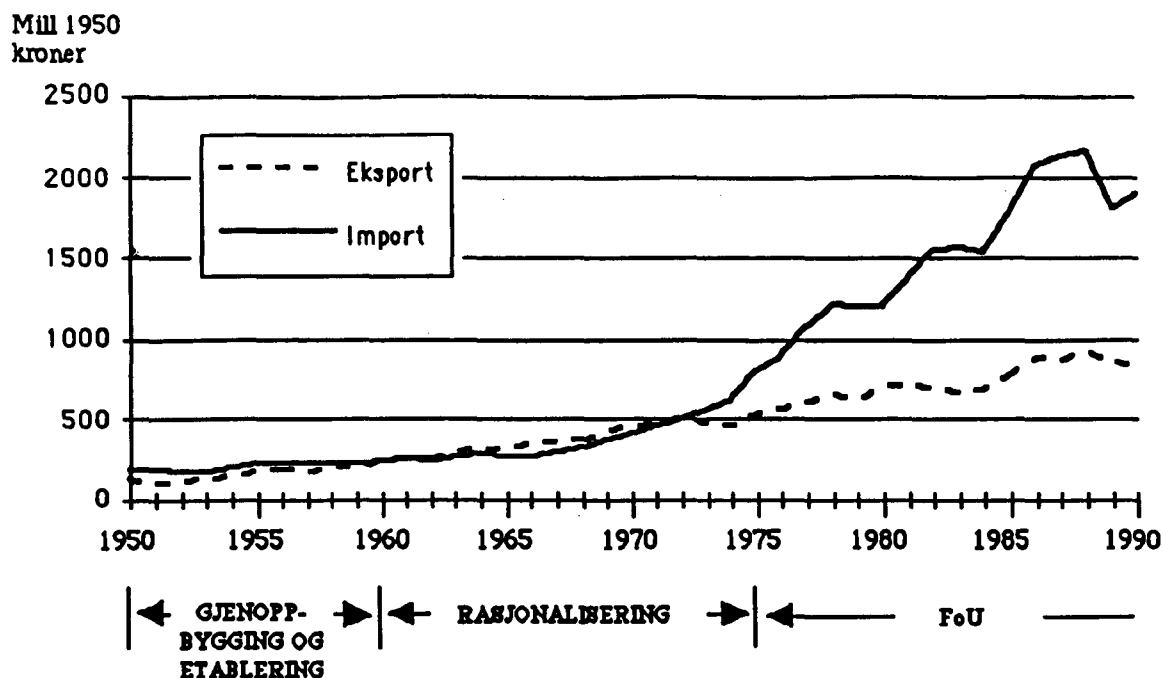
²⁰ Oppland Distriktshøgskole, Lillehammer, uteksaminerte sitt første kull av reiselivskandidater i 1974; Telemark Distriktshøgskole, Bø i Telemark sitt første kull i 1976, Sogn og Fjordane Distriktshøgskole, Sogndal sitt første kull i 1987 og Finnmark Distriktshøgskole, Alta, sitt første kull i 1990. Ingen av utdanningsinstitusjonene fører i dag kandidatene fram til det som ekvivalerer med lavere universitetsgrad - dvs. cand. mag. Med unntak av det 3-årige reiselivsstudiet ved Finnmark Distriktshøgskole har alle de andre sin basis i økonomisk-administrative fag og planleggingsfag. I tillegg til Distriktshøgskolene har vi Norsk Hotellhøgskole, Stavanger. Den ble opprettet av Norsk Hotell- og Restaurantforbund i 1912. Først holdt skolen til i Oslo. Siden 1952 har skolen holdt til i Stavanger. Her tilbys det fra 1 - 3-årige studiemuligheter. Fagbasis her er også økonomisk/administrative fag, eller kjøkken- og restaurantfag. De aller siste tilvekstene på utdanningsiden innen høgskolesystemet er Norsk Reiselivs Institutt (NRI), Svolvær. Her har Norsk Hotellhøgskole i samarbeid med Oppland Distriktshøgskole fra høsten 1991 tilbudt et ett-årig påbygningsstudium i reiselivsadministrasjon. Fra høsten 1991 har også Norsk Hotellhøgskole en avdeling på Nordkapp som tilbyr en ett-årig høgskoleutdanning i kjøkken og restaurantledelse (NORSK HOTELLHØGSKOLE, 1991, s. 31).

konkurranseutsatte delen (nordmenn og utlendingers feriebetinga etterspørsel) viser en svært stabil vekst gjennom hele perioden. Spesielt om vi tar bort misvisningen som statistikken fikk i perioden 1984-87 da mange hoteller og herberger fungerte som langtidsbosteder for asylsøkere og flyktninger, og denne bruken kom med i overnattingsstatistikken (fra 1988 er denne trafikken holdt utenfor overnattingsstatistikken).

- Den utenlandske trafikken utgjorde 26 % av totaltrafikken i basisåret 1950 og vokste til 35 % av totaltrafikken i 1961 og stod for hele 73 % av *veksten* i fasen for gjenoppbygging og etablering.
- Ved utgangen av 1975 stod den utenlandske trafikken for 38 % av totaltrafikken. Av trafikkveksten i rasjonaliseringsfasen stod den utenlandske trafikken for 47 % av *totalveksten*.
- Ved slutten av perioden (1990) står utenlandstrafikken for 29 % av totaltrafikken, og av den totale trafikkvekst vi har hatt ved norske overnattingsbedrifter i perioden 1975-1990 har utenlandstrafikken bidratt med knappe 1 % av *veksten*.

FoU-fasen har så langt ikke vært noen produksjonsmessig suksess. Over en 15-årsperiode har der ingen vekst vært i utenlandstrafikken til Norge. Volumsveksten ved norske overnattingsbedrifter har i denne perioden blitt holdt oppe av vekst i den skjermte delen av markedet.

Figur 5.3 Reisevalutainntekter (eksport) og -utgifter (import). Omregnet til 1950 kroner.

Kilde: Statistisk Sentralbyrå, Oslo (Div. utgaver av Statistisk Årbok, Historisk Statistikk 1978 og Historisk Statistikk 1968, samt arkivmateriale i SSB). Omregningen til 1950-priser har blitt foretatt på grunnlag av konsumprisutviklingen og har blitt gjort av SSB. Tabellmaterialet følger avhandlingen som vedlegg 6.

Figur 5.3. blir en interessant indikator når den nyttes sammen med opplysninger vi har fra Figur 5.2a og Figur 5.2b. Selv om reisevalutaopplysningene inkluderer så vel forbruk som skriver seg fra den skjema etterspørsel, som den etterspørsel fra den konkurranseutsatte delen av markedet, blir Figur 5.3 først og fremst en indikator på hvordan næringens internasjonale konkuransekraft har utviklet seg.

I utgangspunktet (1950) var importen noe større enn eksporten (henholdsvis 186 mill. kroner, mot 125 mill. 1950-kroner). Ved inngangen til rasjonaliseringsfasen (1961) var eksporten og importen av reiselivstjenester av samme omfang (251 mill. 1950-kroner begge veier).

Eksportutviklingen var i rasjonaliseringsperioden (1961-1975) gunstig for norsk reiseliv fram til oljekrisen i 1974. Fra dette tidspunktet får Norge et raskt stigende lønns- og prisnivå, sammenlignet med utviklingen hos våre viktigere handelspartnere (NOU 1988:21, p.30-34).

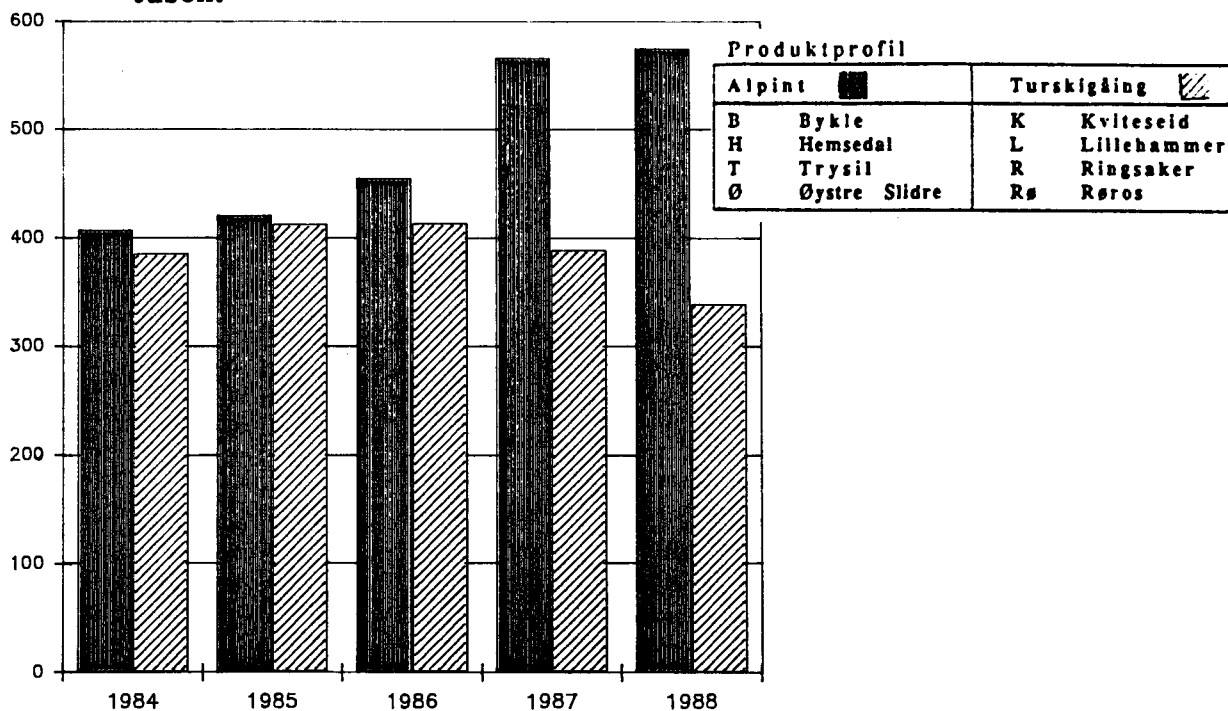
Denne utviklingen går sammenhengende over en 10-årsperiode og plasserer Norge som et markert høykostland i internasjonal sammenheng. Ved utgangen av rasjonaliseringsperioden avtar den internasjonale konkuransekraft i norsk reiseliv, slik at importen har blitt 2 1/4 gang så stor i 1990 som eksporten (henholdsvis 1895 mill. kroner mot 836 mill. 1950-kroner).

Kurven for næringens internasjonale konkuransekraft (Figur 5.3) forteller oss at de gamle produktkonseptene sammen med modernisering av produksjonsapparatet og uttak av stordriftsfordeler opprettholdt og til dels styrket norsk reiselivs internasjonale konkuransekraft i perioden 1950-1971. I 1971 utgjorde eksporten av reiselivstjenester 478 mill. 1950-kroner, mens importen utgjorde 465 mill. 1950-kroner. Dette er siste året hvor eksporten av reiselivstjenester er større enn importen. I løpet av perioden 1972-1990 skjer det så en dramatisk reduksjon av den internasjonale konkuransekraften i norsk reiseliv.

Parallellt med at norsk reiseliv mister internasjonal konkuransekraft skjer det signifikante endringer med så vel vinterproduktet som sommerproduktet. Vinterproduktet endrer sammensetning gjennom en stor satsing på alpine anlegg (i 1971 totalt 145 heiser og trekk, i 1975 155 anlegg og i 1990 635 anlegg). Det vi skal merke oss produksjonsteoretisk her er at alpinproduktet sjelden er noe mer enn et delprodukt som må bæres oppe i kombinasjon av flere andre produktelementer. Det norske alpinproduktet ligger kvalitativt sett under det Mellom-Europeiske fordi det Mellom-Europeiske er mere omfattende, er ofte bundet sammen slik at det gir regulære turmuligheter og det har en fordelaktig pris. Alpintproduktet isolert sett er *et modent standardprodukt* som produksjonsteoretisk sett ikke kan bli en bærende produktfornyelse i et høykostland som Norge. En viss alpintsatsing i denne perioden bør nok betegnes som *en nødvendig produktutvidelse*, men den hadde ikke forutsetninger for å bli *en tilstrekkelig produktomlegging*.

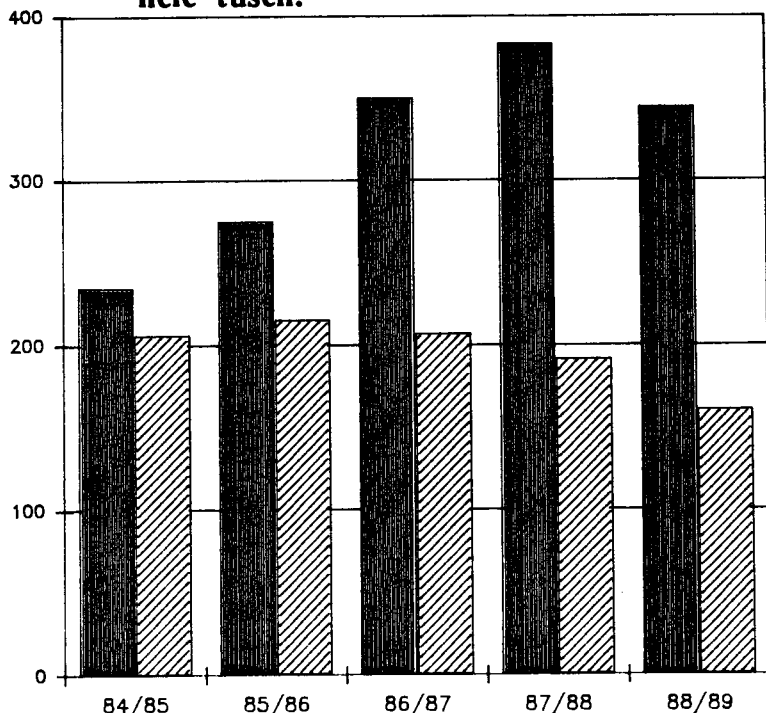
I den interne konkurransen derimot, norske feriesteder i mellom, har den alpine satsingen gitt utslag slik figurrekken 5.4a-c nedenfor viser.

Figur 5.4a Hoteller og andre overnattingssteder. Alle overnattinger. Trafikkutvikling for 4 alpin- og 4 tursteder. Hele året. Tall i hele tusen.

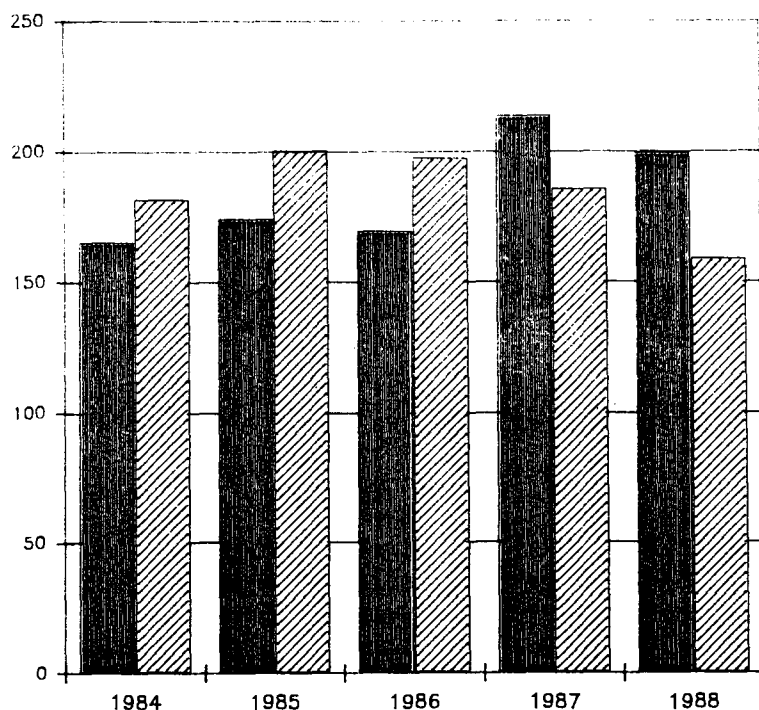
Kilde for tallgrunnet, Statistisk Sentralbyrå, Kongsvinger. Sammenstilt og uttegnet av Peter Vonlanten, Østlandsforskning, avd. Lillehammer.

Figur 5.4b Hoteller og andre overnattingssteder. Alle overnattinger. Trafikkutviklingen for 4 alpin- og 4 tursteder, vinteren. Tall i hele tusen.

Kilde og tilrettelegging som for figur 5.4a.

Figur 5.4c Hoteller og andre overnattingssteder. Alle overnattinger. Trafikkutviklingen for 4 alpine- og 4 tursteder, sommer. Alle tall i hele tusen.

Kilde og tilrettelegging som for figur 5.4a.

De norske alpinområder som Figur 5.4 a-c dekker har 5-årsperioden 1984-1988 hatt en vesentlig trafikkøkning, mens turområdene har hatt en tilbakegang. Videre kan det være grunn til å merke seg at det også er alpinområdene som kommer best ut trafikkmessig om sommeren. For den del skyldes nok dette en viss gjenkjøpseffekt fra tilfredse vinterkunder, men mest sannsynlig er dette like mye en indikasjon på at det lite bearbeida naturproduktet som de norske alpintområdene tilbyr i sommerhalvåret av markedet som likeverdig sammenlignet med hva våre tradisjonelle turområder tilbyr.

På 80-tallet fikk det norske sommerproduktet tilført et nytt produktelement gjennom alle fornøylesparkene, lekeland og fantasilandskaper som ble etablert. Som attraksjoner betraktet er dette syntetisk skapte, ikke stedsspesifikke attraksjoner (jfr. Tabell 3.1a, s.63), og som vi derfor finner paralleller til i mange land. Vår befolkningsmessige perifere beliggenhet, gjør at disse delproduktene neppe kan få utslagsgivende virkning på sektorens internasjonale konkuranskrft.

Produktfornyelsene som finner sted innenfor norsk reiseliv på 70- og 80- tallet er ikke av en slik karakter produksjonsteoretisk sett at de kan opprettholde næringens internasjonale konkuranskrft, enn si styrke den.

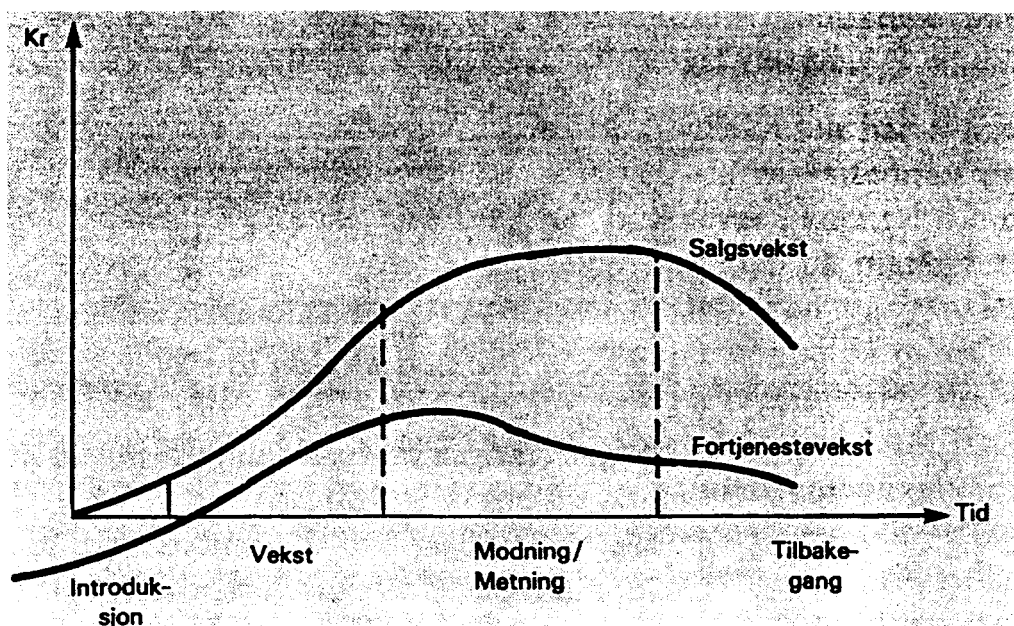
5.4 NØDVENDIGE PRODUKTFORNYELSER ER IKKE NØDVENDIGVIS TILSTREKKELIGE PRODUKTFORNYELSER

Begrepene *nødvendig produktfornyelse* og *tilstrekkelig produktfornyelse* hører hjemme i økonomien, og henspiller på det enkle faktum at det må foretas endringer av et produkt eller et produktknippe, om det i fremtiden skal ha noe å gjøre på det markedet som det er innarbeidet på. Men av det følger ikke uten videre at produktet endrer sin hovedkarakter. Standardprodukter vil fortsette å være det, selv om nødvendige fornyelser finner sted for deler av produktets vedkommende. Det standard norske vinterproduktet fortsetter å være et ordinært standard vinterprodukt selv om det gradvis går fra det å være et turskiltbud til å bli et tilbud som domineres av svært så ordinære alpine anlegg. Alle hotellverter og potensielle investorer på vintersportsteder i i-land har tilgang til teknikken og utstyret som er velutviklet og lite kunnskapskrevende å ta i bruk.

Det prinsipielt samme vil en kunne si om eksempelvis ulike varianter av innendørs badeland. Teknikken for å anlegge denne type produksjonsanlegg er allment kjent, og produksjonen er ikke spesielt kompetansekrevene.

Hovedpoenget er at nødvendig produktfornyelse av ordinære produkter og produktknipper, ikke omdanner det til et kompetansekrevene spesialprodukt. De befinner seg innenfor de samme hovedområder på produktcyklusen tross endringene.

Figur 5.5 Den generelle livssykluskurven

Kilde: Blom, Framnes og Thjømøe, 1990:227.

Tilstrekkelig produktfornyelse vil si en produktfornyelse som er slik at produktet, eller produktgruppen finner avsetning i markedet til lønnsomme priser. Kvalitativt sett betyr det at produktet blir mere av et kompetansekrevene spesialprodukt. Det vil også endre karakteren bort fra å tilhøre gruppen *masseprodukt* og mere i retning av å bli et *spesialprodukt*. De kompetansekrevene spesial- og nisjeproduktene vil ligge i venstre halvdel av kurven, mens standardproduktene vil ligge i høyre halvdel av kurven.

På produksjonsteoretisk grunnlag har jeg tidligere i oppgaven pekt på at produktfornyelsen som har funnet sted i norsk reiseliv de siste 10-15 årene nok kan sies å ha vært *nødvendige*, men at den i økonomisk forstand neppe kan sies å ha vært *tilstrekkelig*. Dette kan også underbygges rent kvantitativt: I perioden 1986 til 1991 som er perioden vi har tall for fra Statistisk Sentralbyrå, har totaltrafikken ved norske hoteller totalt sett gått noe opp. Egenkapitalandelen har imidlertid år for år gjennom hele perioden blitt redusert i næringsgruppe 63: Hotell og restaurant.

Tabell 5.1 Egenkapitalandelen i norsk hotellvirksomhet

1986	Egenkapitalandel	10,3%
1987	“	12,3%
1988	“	9,6%
1989	“	5,2%
1990	“	3,0%
1991	“	2,4% (foreløpig tall fra Statistisk Sentralbyrå)

Kilde: Statistisk ukehefte, nr. 27-1992, Statistisk Sentralbyrå, Oslo/Kongsvinger.

En tilstrekkelig produktfornyelse er først og fremst avhengig av kompetanse over et vidt spekter. “Brainpower has always been an essential asset - - -. But it has never before been so important for business. Every company depends increasingly on knowledge - patents, processes, management skills, technologies, information about customers and suppliers and old-fashioned experience. Added together, this knowledge is intellectual capital - - -”. (STEWART, 1991).

5.5 OPPSUMMERING

Produksjonsteoretisk vet vi en god del om hvordan internasjonal konkuransekraft i en sektor kan opprettholdes og videreutvikles. Det praktisk vanskelige er å handle i overensstemmelse med det vi vet.

Avstanden mellom tiltak og/eller mangel på tiltak, og det en produksjonsteoretisk vet om tilrettelegging for å bedre den internasjonale konkuransesituasjonen for sektorenn reiseliv i perioden 1972-1990 er mest iøyefallende på følgende tre områder:

For det første er der grunnleggende svakheter knyttet til den måten forsknings- og utdanningssystemet har blitt utviklet på fra 1972 og fram til i dag. Det karakteristiske ved strukturen er at innsatsen har blitt spredt på *mange institusjoner*, studiene som har blitt utviklet er generelle innføringer i *hele feltet*, flertallet av studiene har basis i *økonomiske og administrative fag*, og det er elementære innføringer i fagfeltet langt fra den internasjonale forskningsfronten. (Problemstillingen knyttet til siste punkt er illustrert og kommentert noe nærmere i vedlegg 7)

De mange institusjonene gir små og sårbare miljøer med små muligheter for spesialisering (fordypning). Spesialisering er nødvendig om en skal ha muligheter for å etablere en adekvat kunnskapsbasis for kunnskapskrevende spesialproduksjoner (jfr. Figur 3.2, s.62 nederst). Harvardstudien "Competiveness of Nations" dokumenterer med tyngde at internasjonal konkuransekraft er knyttet til spesialkompetanse på deler av en sektor, ikke generell og uprioritert innsikt over en hel sektor. De norske studietilbudene som har kommet til i perioden 1972 - 1990 kan best karakteriseres som tilbud på alt for å tilfredstille studentenes nysgjerrighet.

På 60-tallet la Distriktenes Utbyggingsfond fram materiale som dokumenterte at økonomifunksjonen hadde blitt mangelfullt ivaretatt i flertallet av norske reiselivsbedrifter som gikk konkurs eller fikk alvorlige økonomiske problemer. At dette var et svakt ledd og den direkte årsak til økonomiske problemer i flertallet av problembedriftene, er det neppe grunn til å reise tvil om, men utdanningsmessig førte denne erkjennelsen til feilslutninger. Økonomifagene er selvfølgelig leverandører av viktige styringsinstrumenter, og økonomiansvarlig i en bedrift må selvfølgelig ha gode forutsetninger på dette området. Det vi imidlertid må holde klart for oss er at regnskaps- og budsjettfag er styringsinstrumenter, men ikke særlig adekvate produktutviklingsfag, heller ikke særlig adekvate fag for produksjonsorganisering og konkret produksjonsledelse (jfr. her Figur 5.1 a-c, s. 124, 126 og 129). Av denne grunn har de mange studietilbudene vi har fått i løpet av perioden 1972-1990, med basis i økonomisk-administrative fag hatt lite å tilføre av kunnskaper for produktutvikling og produktorganisering.

Den siste og like iøynefallende svakhet knyttet til det norske utdanningstilbudet på feltet reiseliv er at det er kortvarige studier uten veier fram til den internasjonale forskningsfronten. Politikerne og byråkratene har på feltet reiseliv utviklet en utdannings- og forskningsstruktur som sannynligvis subjektivt sett har bidratt til kunnskapsutvikling på feltet reiseliv, men systemet holder neppe i en internasjonal sammenheng i sin nåværende form.

Den andre hovedfaktor som representerer en alvorlig begrensning i arbeidet med å heve den internasjonale konkurransekraft i norsk reiseliv, er tilfeldighetene i valg av produkter og produksjonssteder (satsingsområder). Den konkurranseutsatte delen av norsk reiseliv er en ressursbasert produksjon, og *kunnskaper* og *ressurser* må på en mye mere bevisst måte gjøres til to av hverandre avhengige variabler.

Det tredje hovedområde hvor kompetansesvikten er alvorlig, er knyttet til bindeleddet produsent/marked (jfr. markedsføringsboksen lengst til høyre i Figur 5.1c, s.129). Markedsføringsleddet må kunne handle profesjonelt i forhold til så vel marked som produktutviklere. Skal dette kunne skje må markedsføringsleddet besitte både høy kompetanse og adekvat kompetanse.

Hovedkonklusjonen fra kapittel 5 er lette å trekke:

- Reiseliv er produksjon og denne produksjonen er underlagt de samme produksjonsteoretiske lovmessigheter som all annen produksjon.
- Skal et høykostland som Norge utvikle internasjonal konkurransekraft på deler av sektoren reiseliv (her er norsk cruiseferd et unntak og en produksjonsteoretisk bekræftelse), må en også ville profesjonalitet internasjonalt sett.

KAPITTEL 6 - SAMMENDRAG

6.1 INNLEDNING

Studien INNPASSING AV REISELIV I LOKALE SAMFUNN har vært organisert omkring følgende to sentrale siktemål. For det første skulle det være en studie for å teste:

- Begreper,
- modeller, og
- hypoteser,

som utgjorde forståelsesgrunnlaget for studien. For det andre mente jeg "at det måtte være mulig å finne frem til viktige årsakssammenhenger, og at disse kunne nyttes til å utvikle en mer allmenngyldig teori for INNPASSING AV REISELIV I LOKALE SAMFUNN" (avhandlingen s.3 - 4). Punktvis oppsummert har studien gitt slike resultater.

6.2 TIL BEGREPSAPPARATET

For å kunne oppnå et tilstrekkelig godt grep om reiselivet etter dets *opprinnelse* og hovedformer for reiseliv etter *lokaliseringstilbøyighet* har jeg tatt i bruk følgende begrepspar:

Tabell 6.1 Begrepsparene som kopler lokaliseringstilbøyighet og opprinnelse

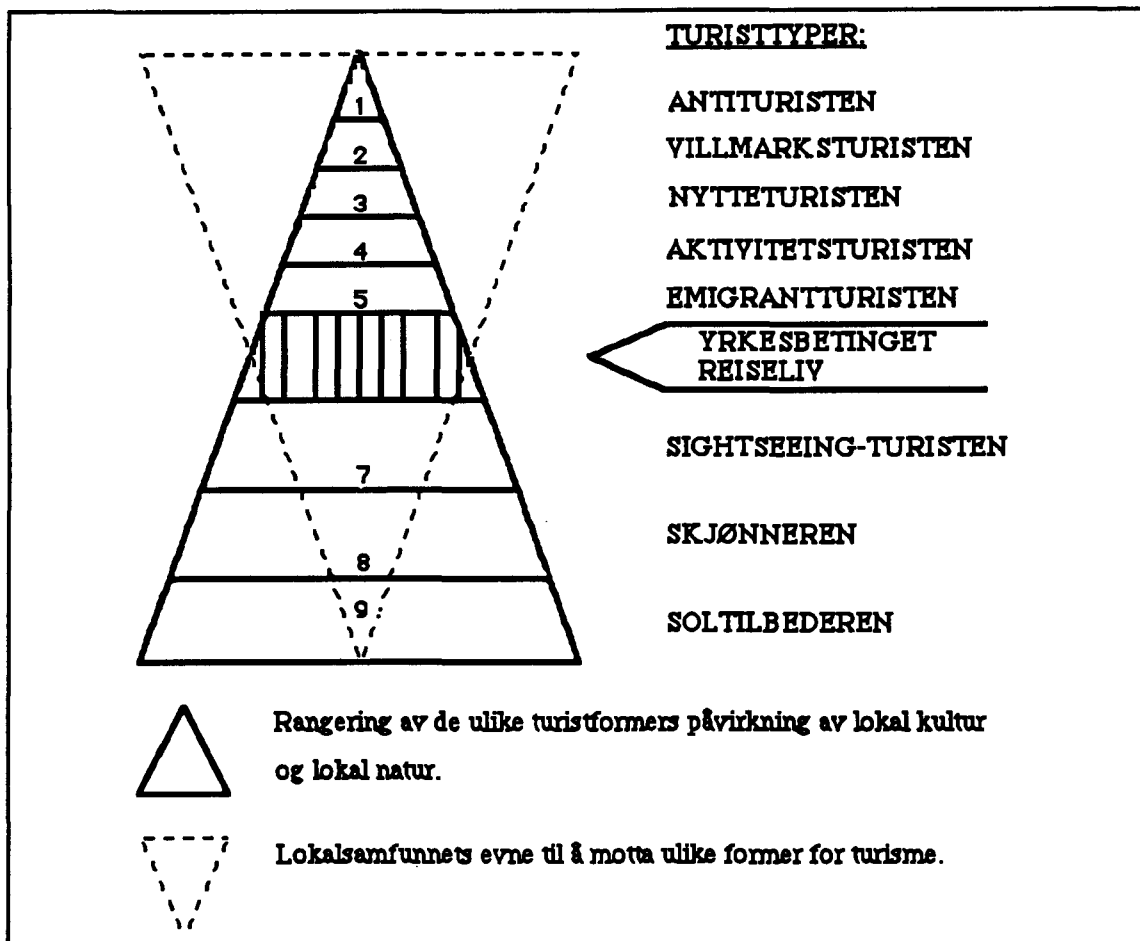
Begrepspar	Opprinnelse	Lokaliseringstilbøyighet
I	Yrkesbetinget reiseliv	Markedsbasert, dvs. at produksjonen må etableres der markedet finnes.
II	Fritidsbetinget besøksreiseliv	Nettverksbasert, dvs. den delen av reiselivet som opptrer der den reisende har familie, slekt eller bekjente som en har behov for å vedlikeholde kontakten med.
III	Øvrige fritidsbetinget reiseliv	Ressursbasert, dvs. at produksjonen blir lokalisert dit de ressursmessige forutsetninger er slik at de gir økonomisk driftsgrunnlag.

Det jeg her har gjort har vært å bygge på den felles fagterminologi som en finner i fagene sosialøkonomi og geografi (jfr. fjerde avsnitt under punkt 3.2 i avhandlingen). Dette gir lokaliseringbegrepene *markedsbasert reiseliv*, *nettverksbasert reiseliv* og *ressursbasert reiseliv*. Parallellbegrepene *yrkesbetinget reiseliv*, *besøksreiseliv*, og *fornøyelses- og opplevelsesreiseliv* er vel etablerte enkeltbegreper som beskriver ulikheter etter opprinnelse. Disse begrepsparene har vist seg svært formålstjenlige når en skal operasjonalisere problemstillingen INNPASSING AV REISELIV I LOKALE SAMFUNN. Vi oppnår gjennom disse begrepsparene en direkte kopling mellom sted og form.

6.3 TIL MODELLEN FOR MØTET MELLOM ULIKE FORMER FOR REISELIV OG LOKALE SAMFUNN

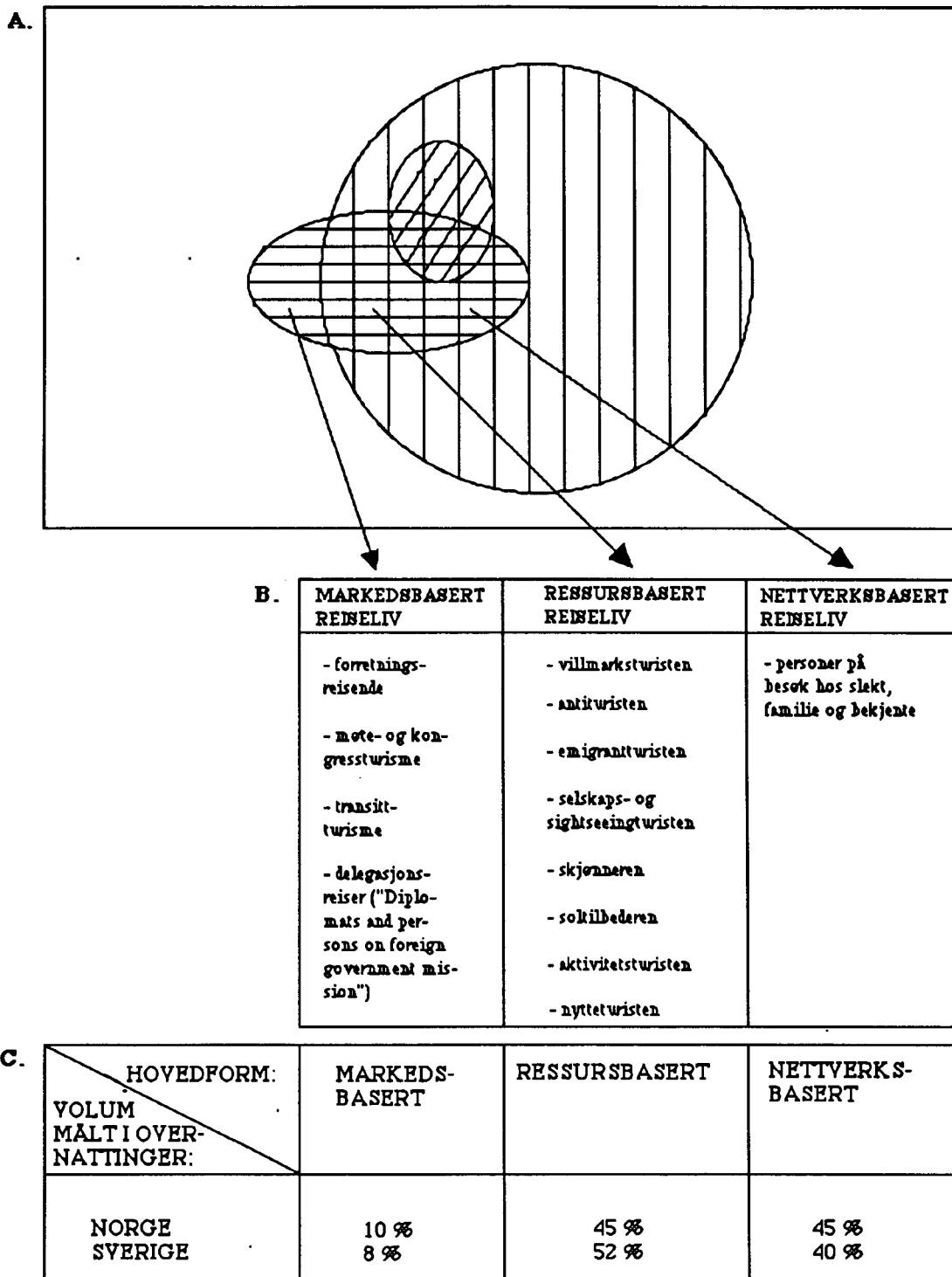
Turisttypologien til Aubert har jeg under punkt 4.5 (s. 100-108) bygget ut med *Aktivitetsturisten* og *Nytteturisten*. Dette har jeg gjort for å få en typologi som tar hensyn til endringer i *verdier, motiver og behov* som hadde skjedd siden Aubert publiserte sitt arbeide på slutten av 60-tallet. Aktivitetsturisten og nytteturisten hører hjemme i gruppen “The Noninstitutionalized Form of Tourism” om vi knytter de til hovedskillet hos Cohen, og deres møte med lokal natur og lokal kultur er ukomplisert. Når disse to nye turisttypene bygges inn i Figur 1.2 “Ulike turister og forskjeller i lokal tilpassing - 1” (s.17) blir den nye modellen slik:

Figur 6.1 Ulike turister og forskjeller i lokal tilpassing - II

Dersom jeg nå bygger inn i Figur 3.1 "Reiselivet segmentert i hovedformer for lokaliseringsformål" (s.59) den videreutviklede turisttypologien til Aubert og en mere detaljert segmentering etter lokaliseringstilbøyelighet (jfr. Tabell 3.3, s.82) får vi Figur 6.2 "Reiselivet segmentert for lokaliseringsformål" på neste side.

Figur 6.2 Reiselivsfeltet segmentert for lokaliseringsformål

Kilde for del A: FLOGNFELDT jr., 1976:16.

Kilde for del B: SYALASTOG, 1985:5.

Kilde for del C: SYALASTOG, 1987:26-27 og 53.

6.4 TIL HYPOTESENE

I kapittel 2 s.21-54 gikk jeg systematisk gjennom feltundersøkelsen og hovedtrekkene i resultatene. Materialet forsterker antakelsen om at de ikke-materielle forhold er realiteter på linje med materielle realiteter. En drøfting av problemstillingen **INNPASSING AV REISELIV I LOKALE SAMFUNN** vil bli ufullstendig og direkte kunstig om en ikke tar med et større knippe av forklaringsvariabler av ikke-materiell art slik som jeg har gjort i denne analysen. For det andre ser jeg det som teoretisk problematisk å opphøye inntekt og konsum til overordnede verdier. I mine modeller vil inntekt og konsum mere ha en middelfunksjon.

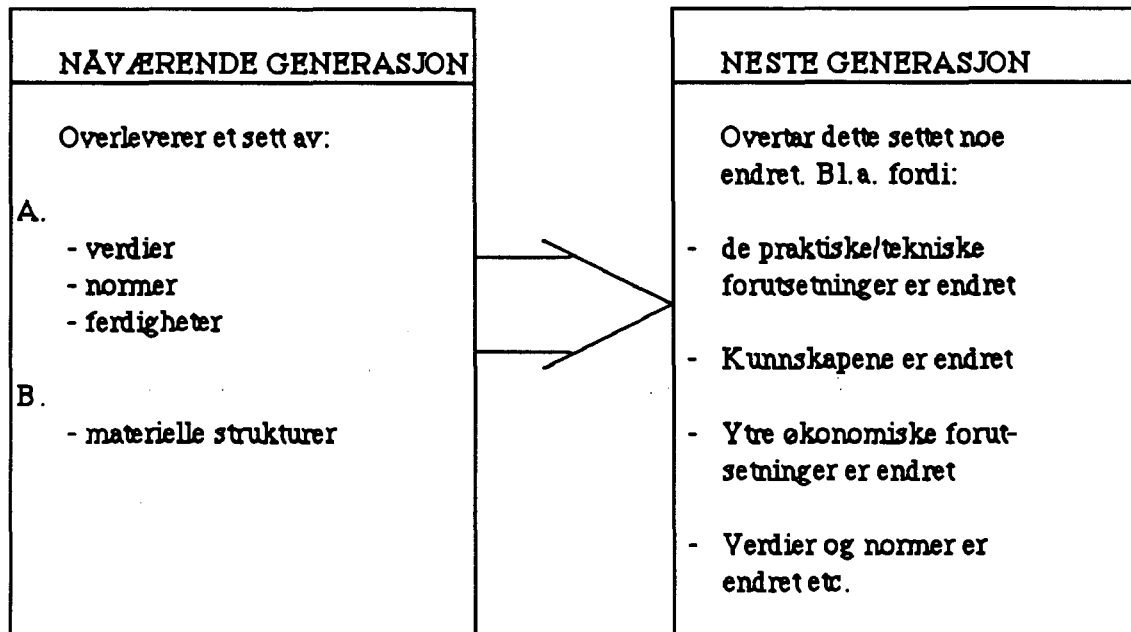
Hypotesen om at det innpassingsmessig “går viktige hovedskiller mellom - - - urbane områder på den ene siden, og rurale på den annen” opprettholder jeg fortsatt. Hovedårsaken til dette skyldes dels at dagens reiseliv er et produkt av den nye tiden (altså et modernitetsfenomen) og den nye tiden er først og fremst knyttet til byene. For det andre blir mengdeproblemet et helt annet i en by, sammenlignet med de rurale områdene.

Den andre innledningshypotesen om at “det kunne gå viktige hovedskiller mellom - - - yrkesbetinget reiseliv på den ene siden, og ulike former for fritidsbetinget reiseliv på den annen” (s.1-2) har heller ikke undersøkelsen svekket, men til test på denne hypotesen har vi bare hatt et feltområde (Risør).

6.5 TURISME PÅ LOKALSAMFUNNETS PREMISER

Kulturell utvikling forutsetter meningsbrytning, prioritering og tilpassing. En livskraftig kultur og lokale samfunn må alltid være undervegs, dvs. gjennomgå større eller mindre endringer. Prinsippielt kan prosessen framstilles slik:

Figur 6.3 Kulturell utvikling og endring

Med turisme på lokalsamfunnets premisser mener vi her en turisme som er tilpasset lokal bæreevne i *natur og kultur*. Det kritiske er ikke at ressurser taes i bruk og det oppstår kulturell kamp med påfølgende omprioriteringer og tilpasninger. Dette er snarere positive indikasjoner. *Det sentrale er om en klarer å bevare kulturell kontinuitet, demokratisk samhandlingsregler og langsiktig ressursforvaltning.*

6.6 TEORI FOR INNPASSING AV REISELIV I LOKALE SAMFUNN

La oss så kombinere det vi teoretisk og empirisk har fått dokumentert om fenomenet reiseliv fram til en enhetlig og mere allmenngyldig teori for innpassing:

- H1: Reiseliv er ofte vanskeligere å innpasse i lokale samfunn enn annen næringsvirksomhet fordi (punkt a nedenfor gjelder for reiseliv helt i sin alminnelighet, mens de øvrige punktene i særlig grad gjelder det fritidsbetingede reiseliv):
- Konsumentene må komme til produksjonsstedet og oppholde seg der under hele produksjonen.
 - Fritiden er individets ferie fra samfunnet og gir det anledning til å unnsnippe samfunnets sosiale kontroll.
 - Reisen bringer ofte turisten inn i fremmede og for ham ukjente kulturelle

situasjoner. Kulturell avstand kan være opphav til misforståelser og kulturelle konflikter. Desto større avstand desto større sannsynlighet for problemer av kulturell art.

- d. Store sosiale forskjeller mellom partene som møtes kan medføre at den som oppfatter seg som overlegen den annen part i økonomisk styrke, innflytelse, dannethet, i kunnskaper etc. øver vold mot den underlegne. Eksempelvis trakasserer, går brautende fram (praktiserer den sterkeste rett) og overser det den annen part står for.
- e. Knapphetsressurser uten pris i markedet (frie goder) er ofte sentrale innsatsfaktorer i reiselivsproduktet, og fordi lokalsamfunnsmedlemmene ikke oppnår noen direkte godtgjørelse, blir også toleransenivået lavt.

H2: Det er deler av det ressursbaserte reiseliv som er det problematiske, det yrkesbetingede (markedsbaserte) reiseliv og besøksreiselivet (det nettverksbaserte) er lettere å innpasse lokalt.

H3: Eventuelle problemer med innpassing melder seg derfor i landkommunene.

- a. Gode eksempler på landkommuner i Norge med mye ressursbasert reiseliv er kommuner som: Bykle i Aust-Agder, Hol i Buskerud, Øystre Slidre i Oppland, Hvaler i Østfold, Brunlanes i Vestfold, Kragerø i Telemark, Stranda i Møre og Romsdal, Oppdal i Sør-Trøndelag, Lofoten-kommunene i Nordland, Kautokeino og Karasjok i Finnmark.
- b. Tilsvarende eksempler på kommuner med mye markedsbasert reiseliv kan være: Sandefjord i Vestfold, Stavanger i Rogaland, Haugesund i Rogaland, Ålesund i Møre og Romsdal, og Trondheim i Sør-Trøndelag.

H4: Vi vil derfor finne mer tilspisset diskusjoner om reiselivets plass i en del av stedene i eksempelgruppe H3a enn i eksempelgruppe H3b.

H5: Det er vesentlige forskjeller innenfor det ressursbaserte reiseliv. Hvor lett eller problematisk det vil være å innpasse lokalt beror på bl.a.:

- form for reiseliv
- utbyggingshastighet
- relativt omfang
- lokalisering
- lokal planlegging (bl. a. fysisk planlegging som gjennom differensiert arealbruk og andre tiltak kan redusere konflikter og heve mottakerkapasiteten i området)
- hvilken konkurranse det er i området om de frie goder

H6: Stranda kommune og Lofotenkommunene vil derfor være uproblematisk. Stranda fordi reiselivet i denne kommunen har vokst fram over mange generasjoner og konkurrerer lite om ressurser som har alternative anvendelsesmuligheter. Lofoten fordi selve turisttypen har større lokal tilpassing og gjør seg nytte av ledige ressurser som rorbuer, brygger og fiskebåter. De resterende eksempelområder med ressursbasert reiseliv har problemer med innpassing av varierende art og omfang.

6.7 NOEN KONKLUSJONER

Hovedkonklusjonen i dette arbeidet vil være lett å trekke: Vi bør satse vesentlig på å utvikle en metode for ressurskartlegging som i større grad enn det som i dag er tilfelle setter oss i stand til å avdekke hele felt av ressurser for reiseliv.

Det bør igangsettes et arbeide for å finne ut hvordan geografifaget og sosiologifaget kan utfylle hverandre ved ressursanalyser for fritidsbetinget reiseliv.

Kravet til metoden må være at den setter oss istand til å behandle på en likeverdig måte *materielle ressurser og ikke-materielle ressurser*. En bedre metode vil kunne vise at vi har ressursforutsetninger som i dag er lite eller ikke påaktet.

Porter påpeker i sitt arbeide at det er feil strategi for et land å forsøke å bygge opp høy kompetanse innen en hel sektor. Dette fordi det er viktig å utvikle komparative fortrinn. Uten en god og dekkende metode for ressurskartlegging kan vi heller ikke med sikkerhet si hvor våre komparative fortrinn på ressursiden ligger.

I det hele vil et mere systematisk arbeide med ressursiden kunne medføre mange og vidtrekkende konsekvenser. Det vil kunne få betydning i konkrete lokaliseringsspørsmål eksemplifisert med så enkle ting som klima og klimausikkerheter og lokalisering av alpine anlegg. En mere bevisst holdning til ressurs spørsmålene burde videre få forsknings- og utdanningsmessige konsekvenser. En vesentlig del av kunnskapsoppbygningen, og den faglige vektlegging innen utdanningen burde avspeile våre ressursmessige fortrinn.

I oppgaven har jeg videre pekt på at norsk reiselivsnæring siden midten av 70-tallet har mistet internasjonal konkurransekraft. En god oversikt over produksjonsgrunnlaget i form av ressurser vil være viktig for å lykkes i en omstilling av norsk reiseliv fra lite konkurransedyktig standardproduksjon, til en mere konkurransedyktig spesialproduksjon. Når jeg konkluderer så ensidig med å understreke den ressursteorietiske utfordringen skyldes dette også for en ikke uvesentlig del at ressursforståelse og konkret ressurskjennskap har stor betydning for såvel lokalisering som innpassing.

- DEL 2 -

VIKTIGE TEMAER I REISELIVSFORSKNINGEN FOR 1990-ÅRENE. HVORDAN GEOGRAFISKE, SOSIOLOGISKE OG ØKONOMISKE METODER BØR ANVENDES I DENNE FORSKNINGEN.

Jeg har fått et både spennende og krevende tema til behandling. Det er spennende fordi det er konkret og dagsaktuelt med konsekvenser utover det 10-året vi nå befinner oss i. Og det er krevende fordi problemstillingene skal behandles tverrfaglig og på en slik måte at vi går inn på deler av såvel den materielle virkelighet som den ikke-materielle.

I. Oppgaveteksten:

Hva som menes med "viktige temaer i reiselivsforskningen for 1990-årene" har ikke i oppgaveteksten blitt avgrenset i forhold til grunnlagsforskning eller anvendt forskning. Oppgaveteksten oppfatter jeg derfor som åpen i begge retninger, og det anser jeg som viktig. Den anvendte forskning står over tid i et avgjort avhengighetsforhold til grunnlagsforskningen, og det kan med atskillig tyngde hevdes at den anvendte forskning ikke kan bli bedre enn hva vår grunnleggende forståelse gir basis for. Dette vil jeg seinere i forelesningen komme nærmere tilbake til når jeg kommer inn på nødvendigheten av å arbeide med problemstillinger som kan samles under overskriften "*the nature of tourism and leisure* - - -"

I det oppgitte temaet finner jeg heller ingen begrensning i retning av eksempelvis anvendt forskning for bransjeformål, velfredsbegrunna formål, lokalsamfunnsbegrunna formål etc.

Mitt utgangspunkt for å konkretisere temaet blir derfor å se på forskning som kunnskapsproduksjon som kan tilføre den allmenne debatt viktige impulser og bedre beslutnings- og forklaringsunderlag i bl.a. forvaltningssammenheng, bransjesammenheng og utdanningssammenheng. Her vil jeg skyte inn at i demokratiske samfunn må ikke allmenheten forsømmes. Det aktuelle tema gjelder for en stor del samfunnsanliggende og av den grunn blir kunnskapsbasen hos det brede lag av folket avgjørende for hvilke beslutninger som kan taes, vil bli tatt og har muligheter for å bli gjennomført.

Det blir med andre ord min samfunnsforståelse som blir sterkt bestemmende for hva jeg vil ta fram som "*viktige temaer i reiselivsforskningen for 1990-årene*" Viktige sider ved denne vil vel framgå av selve forelesningen, på samme måte som den inndirekte framgår i min avhandling.

II. Situasjonsbeskrivelsen:

Jeg har valgt å ta for meg tre hovedområder av utfordringer: To av dem er hjemmehørende i feltet anvendt forskning, det tredje er av en slik karakter at jeg vil si at det utfordrer i feltet grunnlagsforskning.

a. Utfordringene i feltet anvendt forskning.

Utfordringene som i dag er mest påtrengende innenfor feltet anvendt forskning ligger i hver sine områder. En i bedrifts- og produktutviklingsretning og en annen i en sosial/lokalsamfunnsretning.

La meg kort skissere bedriftstutfordringen først. Utfordringen her skyldes ekstremt lav lønnsomhet og tap av internasjonal konkurransekraft. La meg kort risse opp situasjonen ved å nytte noen konklusjoner fra prosjektet "*Et konkurransedyktig Norge*" som ble avsluttet her ved "*Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning*" i 1992. I spesialrapporten "*Reiselivsnæringen*", kap. 3: "*Bedriftene i næringen*" blir følgende forhold påpekt":

"Overnattings- og serveringsbedriftene i Norge har generelt svak lønnsomhet - - -"

"I 1988 var egenkapitalandelen i norsk hotellvirksomhet 9.6 %. Til sammenligning var den tilsvarende andelen 17.9% i detaljvarehandel og 22.8% i Bergverk og Industri. I 1989 falt egenkapitalandelen ytterligere - til 5.2% - - -"

"Det er de små foretakene som er dårligst stilt. Blant selskapene med mindre enn 45 ansatte var egenkapitalandelen negativ, dvs at de formelle eierne i realiteten ikke eier noe i selskapet, fordi gjelden er større enn verdien av alle eiendelene: Det er også en ekstrem ustabil situasjon, fordi kreditorene når som helst kan slå selskapet konkurs - - -" (JACOBSEN, 1992: 27)

Så langt Jacobsen som har gjennomført analysen. Fra 1988 hvor egenkapital-dekningen var

9.6% har den så seinere blitt ytterligere redusert til:

5.2 % i 1989
3.0 % i 1990, og
2.4 % i 1991.

Tallene er dokumentert i avhandlingrn s. 139.

Bruker vi reisevalutta inntekter (eksport) og reisevalutta utgifter (import) som indikator på hvordan næringens internasjonale konkurransekraft har utviklet seg i etterkrigsperioden får vi slikt bilde:

1950	125/186	=	67%
1960	367/380	=	97%
1970	1128/1014	=	111%
1980	3716/6486	=	57%
1990	9426/21367	=	44%
1992	12264/24031	=	51%

Eksportandelen for 1992 er altså på nivået for 1981 da den var på 52 % av importandelen, men det var nivået etter en nedtur uten sidestykke i etter-krigsperioden, og eksportandelen i 1981 var langt under utgangsandelen i 1950 på 67%

Situasjonen oppsummeres på følgende vis i: Sosiale og økonomiske studier nr. 77, fra Statistisk Sentralbyrå. Arbeidet har tittelen "*Norsk Hotellnæring 1950-1990*":

"Konklusjonen må derfor bli at siste del av 1980-årene har vært en krisepreget tid for hotellnæringen. Det er en svekket næring som møter 1990-årenes utfordringer"
(LYSTAD, 1992: 74).

Jeg venter ikke å få mange innsigelser nå jeg vil plassere sektorens svake lønnsomhet og internasjonale konkurransekraft som et av de virkelig store forskningsutfordringene for 1990-årene. Det som imidlertid kan, og bør diskuteres er om den dramatiske situasjonen først og fremst skyldes svikt på administrasjons- og ledelsesplanet, eventuelt i markedsføringområdet, eller om det først og fremst skyldes svakheter på produktutvikling, produksjonsorganisering og lokalisering av produksjonsbedriftene. Mitt avhandlingsarbeide peker i retning av det sise årsaksknippet.

Den andre og påtrengende forskningsutfordringen innenfor det anvendte feltet gjelder møtet tilreisende og lokale samfunn. Problematikken har en sentral plass i avhandlingen, men la meg eksemplifisere denne ved å bruke området Hemsedal i Hallingdal som eksempel. Området har fellestrekk med en hel del norske fjellbygdkommuner som har satset sterkt på å utvikle sektoren reiseliv. Reiselivet som dominerer i disse områdene er en form for standardisert turisme med basis i naturgrunnlagsforutsetninger. Produksjonen er sterkt sesongpreget og den domineres av ufaglært arbeidskraft.

Det kommunale planarbeidet i Hemsedal fokuseres nå på forslumming av kulturlandskapet, arealbrukskonflikter og tettstedsutforming (da begrunnet i: hvilke funksjoner som skal gies plass i de små bygdesentra) og dette er utfordringer som den tradisjonelle "forvaltningsplanleggingen" har små forutsetninger for å håndtere. Bak disse formelle planleggingsutfordringene kan en imidlertid skimte de mer reelle, men uklart artikulerte årsakene. De bakenforliggende årsakene er for det første av kulturell og lokalsamfunns-karakter. Hva slag bygd skal Hemsedal bli og hvilke verdier er det som skal forme bygda. Skal lokal natur og lokal kultur være framtidig dimensjoneringsbasis, eller skal sektoren sjølv stå fritt i å bestemme omfang, form og utbyggingstempo?

Det andre forholdet som kan registreres i bakgrunnen er så av produksjons-teoretisk art. Er den "håll-i-gångturismen" som i dag dominerer Hemsedal en framtidsrettet form i et høgkostområde som Norge, eller er det slik at produksjonen i større grad må dreies mot mere kompetansekrevene produksjoner som gir produksjonen en større verdiøkning?

Dette er ingen særegen norsk problemstilling, den er global og er svært krevende fordi sterke sentrumskrefter i regelen er sentrale aktører ovenfor de små lokalsamfunn. Professor Jost Krippendorf, tidligere leder av Universitetet i Bern's "Forschungsinstitut fuer Freizeit und Tourismus" (*The Research Institute for Leisure and Tourism*) formulerer problemstillingen slik i den engelske utgaven av boken: "*Die feriemenschen*" (oversatt til engelsk under tittelen: "*The Holiday Makers: Understanding the Impact of Leisure and Travel*"):

"Business interest, in other words, override concern about living conditions of the Alpine population or the preservation of the ecological balance and natural resources, although a deterioration of the environmental quality of the mountain regions also destroy their recreational value for holiday-makers - - -"
(KRIPPENDORF, 1990: 53)

Slik kunnskapssituasjonen i dag er, blir debatten dominert av løsrevne argumenter som ikke finner plass i en mer fullstendig analyse. Som problemstilling og forskningsutfordring vil jeg plassere den under overskriften reiseliv og bærekraftig utvikling på lokalsamfunnsnivå. Nivået er det etter min vurdering viktig å tillegge vekt fordi nivået har betydning for hvilke problemstillinger innenfor området bærekraftig utvikling som bør vektlegges.

Utfordringen innen området som har karakter av grunnlagsforskning er knyttet til det jeg allerede har betegnet som "*the nature of tourism and leisure*". Ganske enkelt forskningsmessig arbeide som gir oss en bedre forståelse av reiseliv og fritid og viktige sammenhenger mellom arbeidssfæren og fritidssfæren. Norge er fortsatt et høykostland, og når lønns- og kostnadsnivået er svært høyt, må en nasjon med en åpen økonomi og private bedrifter være globalt kunnskapsledende på de områder en ønsker å utvikle sitt konkurranse-utsatte næringsliv. Den praktiske konsekvensen av en slik situasjon er at vi må erverve oss en så god forståelse av konsumet på dette feltet at vi kan gi bedre produktsvar enn hva markedet selv er i stand til å formulere! Jeg har av og til motivert mine egne studenter for reiselivsfagene ved å si at en god del av dem vil bli bransjens framtidige moteskaper, og moteskaperne har som kjent ikke så mye å hente gjennom ordinære surveys i markedet! En må forstå konsumet og konsummekanismene innenfra.

Avhandlingkomiteen's medlem, Arnljot Strømme Svendsen skreiv i 1985 ett bidrag med tittelen "*Reiseliv og rekreasjon. Produktivitet, produktivitets-utvikling, lønnsomhet og konjunkturfølsomhet*" i bokserien "*Planleggingens muligheter*". Her inndeler Strømme Svendsen forbruket i hovedkategoriene nødvendighetsgoder, bekvemmelighetsgoder og luksusgoder. Kategoriene skal jeg vende tilbake til, og begrenser meg nå til bare å påpeke at reiselivet inngår i hele dette tredelte behovsspekteret, og i denne spredningen ligger årsaken til at det kan bli meningsfullt å snakke om moter og produkters signalverdi.

III. Så til hvordan de tre fagene geografi, sosiologi og økonomi bør komme til anvendelse på disse utfordringene.

Jeg påpekte innledningsvis at temaet var krevende fordi utfordringene etter mitt skjønn må møtes med en tverrfaglig forståelse. Etter hvert som jeg går inn på sentrale muligheter innfor hver av disse fagene, vil jeg derfor kort nevne hvorfor de får relevans.

Det genuint geografiske er å behandle fenomener i en romlig sammenheng, knyttet til tid og sted, og i få sektorer er den romlige dimensjon så tilstede-værende som innen reiselivet. For

å bli gruppert som turist må en foreta en bevegelse i rommet av et minsteomfang, jfr her så forskjellige arbeider som det til den britiske økonomen F. W. Ogilvie av 1933 med tittelen "*The Tourist Movement. An Economic Study*" Ogilvie var da professor i politisk økonomi ved University of Edinburgh. Seinere ble han rektor ved dette universitetet. Ogilvie legger inn følgende to kriterier på den romlige bevegelsen for at den som foretar bevegelsen skal kunne bli kategorisert som turist: For det første må reisen være av et romlig minsteomfang slik at reisen går utover hjemstedet. For det andre må varigheten være tidsavgrenset slik at vedkommende vender tilbake til hjemstedet som ordinært medlem av dette.

I vår sammenheng er det en kuriositet, men la meg likevel nevne at det ved University of Edinburgh finnes et professorat som bærer navnet til Ogilvie.

Et annet internasjonalt referansearbeide som jeg vil nevne i tilknytning til sider ved det romlige, er det til sosiologen Erik Cohen som arbeider ved Hebrew University, Jerusalem. I 1974 publiserte han arbeidet: "*Who is a tourist? A conceptual clarification*" Vi finner igjen de samme romlige hovedkriteriene: Hjemstedet er utgangspunkt og sluttspunkt for reisen. Den må være av et minsteomfang, og den reisende må vende tilbake til en normal hjemmehørendesituasjon. Dessuten etablerer Cohen i dette arbeidet et skille mellom en turist som hos ham betyr en fremmed på besøksstedet, og på den annen side den som bare er en reisende i geografisk forstand. Fra det romlige mønstret kan en imidlertid ikke avlese om det er en turist i sosiologisk forstand, eller om det bare er en reisende som avtegner dette.

Slik temaet er gitt, vil jeg gå nærmere inn på to metodebidrag fra geografifaget. Det jeg først vil ta for meg, finner vi elementer av i det store norske arbeidet "*Fjellbygd og feriefjell*" som avdøde geograf Axel Sømme ledet midt på 60-tallet. I den innledende artikkelen i dette arbeidet som Sømme selv skreiv, strukturerer han mye av analysen etter sammenhengen mellom fritidsreisens varighet og aktuell reiseavstand. Sømme anvender her begrepene områder for dagsutfart, områder for week-end utfart og feriefjellet.

Det kan være verdt å merke seg at Fjellplanteamet's arbeide ble publisert i 1965, mens det internasjonalt kjente referansearbeidet til Marion Clawson og Jack L. Knetch som bærer tittelen "*Economics of Outdoor Recreation*" ble publisert i 1966 - altså året etter. Dels fordi arbeidet kom så tidlig, og dels fordi det handlet om Norge og derfor før privatbilen hadde blitt et gode for folk flest, ble alle områder med mere enn week-end reiseavstand gitt betegnelsen feriefjellet.

Denne måten å arbeide med det fritidsbetinga reiselivets fordeling i rommet på, har blitt videreutviklet, empirisk nyansert og består fortsatt som en viktig modell i lokaliseringssammenheng. Det modellen får fram er konsekvensene av ulik markedsavstand, og denne sammenheng blir uttrykt gjennom "*distance decay*" kurver.

På samme måte som Axel Sømmes arbeide ble en viktig inspirasjon for meg midt på 60-tallet, betydde arbeidet "*Rekreasjonsplanlegging og forskning. Problemer og metoder. Et litteraturstudium*" som er gjort av Roger G. Bennet og publisert i 1979 her ved Høyskolen, en tilsvarende faglig inspirasjon. I kap. 9 "*Lokalisering av ressurser*" møtte jeg for første gang "*distance decay kurvene*" Som internasjonalt referansearbeide på det med "*distance decay*" kurver vil jeg ha nevnt arbeidet til Greer og Wall som har tittelen "*Recreational hinterlands: a theoretical and empirical analysis*" Arbeidet ble publisert i 1979 i boka "*Recreational Land Use in Southern Ontario*" og den var redigert av Wall.

For å avverge uklarheter: "*Distance decay*" kurvene har bare relevans for den delen av det fritidsbetinga reiseliv som ikke er besøksbegrunnet, og de kan heller ikke anvendes på det yrkesbetinga reiseliv.

I min avhandling, kapittel 3 "*Lokalisering av reiseliv*" gir jeg en samlet framstilling av sammenhengene mellom hovedformer for reiseliv og hvordan og hvorfor de i romlig sammenheng får ulike mønstre. Betegnelsen som jeg bruker på de ulike hovedformene for reiseliv er:

- markedsbasert reiseliv - som tilsvare det som ofte blir omtalt som yrkesbetiget reiseliv.
- ressurbasert reiseliv - det som har gitt empirigrunnet for "*distance decay*" kurvene, og
- nettverksbasert reiseliv - som tilsvare det som ofte omtales som besøksreiseliv.

Hvis formålet imidlertid er å få fram et grunnlag for lokalisering av produksjonsbedrifter, er "*distance decay*" tenkningen utilstrekkelig i det den bare behandler produksjonssted og markedsavstand. I en mer fullstendig lokaliseringssammenheng må markedsavstand (her: uttrykt ved konsumentens reiseanstrengelse i tid og kostnader), avveies mot tilgang på produksjonsforutsetninger og kostnader ved å bringe produksjonsfaktorene inn i selve produksjonen. Dette er en klassisk geografisk utfordring som går ut på å finne en optimal lokalisering for produksjonen, markedsavstand og råvaretilgang tatt i betraktning.

Gol kommune i Buskerud kan brukes til å eksemplifisere poenget. Stedet for ferdigvareproduksjonen er Gol, mens eksempler på viktige del-leverandører kan vær Tinn kommune med Tungtvannsdokumentasjonen og historien, industriarbeidermuseet eller naturfenomenet Gaustatoppen. Modum med Blåfarveverket, Hemsedal med Fjellmuseet, Skinnfelligarden og Huso Fjellgard, Torpo stavkirke i Ål, Vestlandsfjordene og det særegne kulturlandskapet som denne delen av Vestlandet har etc.

Ressursgrunlaget for ferdigproduktet, et lengre opphold i Gol ligger i begrenset grad lokalisert dit, men stedet Gol har en slik geografisk beliggenhet at stedet gir en god lokalisering for mange varianter av sammensatte reiselivsprodukter.

I rekreasjonsgeografien betegnes områder hvor ferdigproduksjonen organiseres ved at en vesentlig del av innsatsfaktorene hentes inn fra et stort omland for et baseområde. Når produksjonsstedet og dets nære omland gir forutsetninger for helhetsprodukt, bruker rekreasjonsgeografene begrepene resort og resortferie.

For å kunne kople produksjonssted mot marked og råvaretilgang, må det ressursanalyser til. En lokalisererer på må-få om en ikke har tilgang til systematiske ressursoversikter. Norsk reiseliv domineres av produkter og en etterspørsel som ikke matcher i en høykost-situasjon. En slik situasjon nødvendiggjør at deler av produktspekteret erstattes med andre produktvarianter og produkttyper. En av basisforutsetningene for å få til en slik omlegging er at en har grunnlag for å kople ressurser og produkvalg mere bevisst.

For å få det ganske klart: Med ressursanalyser mener jeg systematiske arbeider som

- a. Avdekker mulige ressursforekomster i det området som kartlegges.
- b. En evaluering av selve ressurskvaliteten, og
- c. At ressursforekomstene beskrives og settes inn i en romlig sammenheng.

Store deler av avhandlingen er konsentrert til disse spørsmålene. Ganske summarisk vil jeg peke på følgende viktige forhold ved fenomenet reiselivs-ressurser:

- For det første går det et hovedskille mellom det som er stedsspesifikke ressurser, og det vi kan kalle manipulerbare ressurser i den forstand at de over tid kan framskaffes etter beslutninger om det. Til hovedtypen stedsspesifikke ressurser hører det jeg i avhandlingen har betegnet som henholdsvis naturgrunnlagsressurser og

samfunnsmessig eller kulturelt betingede ressurser.

- For det andre er det slik at ressurspekteret omfatter såvel konkrete som ikke-konkrete ting og forhold. Natur, monumentale bygg og anlegg, og kunstig skapte attraksjoner som eksempelvis Disneyland, Legoland og Sommarland i Bø i Telemark er alle ressurseksempler eller delprodukter i en reiselivsproduksjon, men også levesett, historisk betydningsfulle steder (kulturelle arnesteder) og de sydende steder som vi med en fellesbetegnelse kan kalle kulturelle produsenter av i dag, genererer i global sammenheng svært store mengder av fritidreiser.

Eksempler på reiser som skyldes ikke-materielle forhold kan være: alle pilegrimsreisene innenfor ulike kulturer, alle menneskene innenfor den Vest-Europeiske kulturkrets som besøker kulturelle arnesteder som Egypt, Israel, Antikkens Hellas, Italia, Spania etc. Eller ta alle besøksreisene som i dag er orientert mot metropoler som London, New-York, Tokio, Paris, Brussel etc. I all hovedsak er fritidsreisene hit kulturelt betinget, og de sider av det kulturelle som i hovedsak søkes er ikke-materielt.

- For det tredje er ressurser fenomener som ikke er noe statisk - det er noe relativt som tiden vil endre og vi som mennesker kan endre. Dette forholdet har jeg behandlet inngående i avhandlingen.

Ved å kople ressursanalyser, mikroøkonomiens produksjonsteori og geografifagets modeller for bedriftslokalisering og analyser av markeds-avstand kan vi på feltet det ressursbaserte reiseliv igangsette målrettede og faglig spennende programmer. Resultatene kunne brukes til bl.a. å profilere områder på en systematisk måte, og analyseresultatene kunne gi godt grunnlag for produksjonsjusteringer og produksjonsomlegginger.

Så konkret til sosiologifaget og mulighetene som det gir på 90-årenes utfordringer innen feltet reiseliv. Det genuint sosiologiske er knyttet til studier av samfunnet som helhet, de ulike sosiale grupper i samfunnet og relasjoner mellom individ og grupper.

Helt antydningvis har jeg tidligere i fordraget nevnt tre hovedområder hvor feltet reiseliv utfodrer sosiologifaget. Den umiddelbart nærmeste utfordringen gjelder møtet mellom lokalsamfunn og tilreisende. Lokale samfunn som fungerer er vevd sammen av det som i sosiologisk terminologi blir kalt sosiale nettverk. Sosiale nettverk forutsetter først og fremst

en viss sosial stabilitet og fellesoppgaver. Dette er hovedårsaken til at det blir faglig meningsfullt å snakke om bæreevne i lokal kultur, og kritiske størrelser på mengden av turister til et lokalsamfunn. Her står vi med andre ord ovenfor en "*monitoringoppgave*" og sosiologifaget gir oss både teoretisk grunnlag for å analysere møtet mellom ulike former for turisme og ulike lokale samfunn.

Om vi går tilbake til skillet som Cohen gjorde mellom turisten, som i hans systematikk var synonymt med en fremmed, og andre fritidsreisende som ikke var fremmede på besøkststedet, har vi tak på et sosiologisk hovedskille i møtet turister og lokale samfunn. Et tilsvarende sosiologisk hovedskille går mellom yrkesbetinget turisme og fritidsbetinget turisme. Med bakgrunn i slik forståelse har her mange av turisttypologinene vokst fram. I avhandlingen har jeg gått nærmere inn på tre ulike typologier, og videreutviklet den ene av disse til bruk i oppgaven.

Typologien bruker jeg så på innpassingsdrøftingene, og i for-bindelse med ressurs-analyseopplegget. I avhandlingen har jeg avslutningsvis gått inn på de viktigste lov-messighetene i møtet ulike former for turisme og ulike typer av lokale samfunn.

For det andre har sosiologien levert viktige bidrag for å forstå konsumatferd. Fremtredende forbruks- og fritidsforskere av i dag ser denne tilnærmingen som svært interessant, og har videreutviklet Veblens måte å forstå viktige deler av konsumet på. I boka "*Leisure*" har fritidssosiologen John R. Kelly gjort koplingen tilbake til arbeider av sosiologen og samfunnsøkonomen Thorstein Bunde Veblen ved å påpeke at:

"Today the emerging middle class is far from having the surplus wealth of the old leisure class, but they do have some money to spend at their discretion - - -. When necessities do not differentiate, then leisure consumption may become a prime element of status symbolism - - -"

Det er eksempelvis vanskelig å forklare den ekstremt høye prisen på øyer, fremskutte nes og forblåste kuller til hytteformål i kyststripa utfra rekreative fortrinn sammenlignet med de litt tilbaketrukkne, skjermte og varme arealene i den umiddelbare nærhet, men forstått som renomeskapende forbruk lar pris-forskjellene seg forklare! Dette forbruket korresponderer med gruppen luksugoder i den omtalte artikkelen til Arnljot Strømme Svendsen. Da arbeidstidslovgivningen og ferielovgivningen ble argumentert fram, var disse i all hovedsak begrunnet i å sikre sunn og arbeidsdyktig arbeidskraft. Altså et klart nødvendighetsgode.

Når fritidsreisen gir rom for pilegrimsreiser, og kontaktreiser til venner, slekt og familie, så bør vi kunne betegne det som et bekvemmelighetsgode.

Når jeg så har gått veien om sosiologifaget i tilknytning til ressursleting og ressursevaluering er det et resultat av den ressursforståelsen som jeg tar utgangspunkt i. Resurser er noe relativt, og knyttet til menneskelige behov. Fenomenet fritidsreisende er svært sammensatt, men det er mulig å forenkle og systematisere i hovedgrupper etter behov, drivkrefter, motiv og livsanskuelse. Dette må skje på sosiologisk grunnlag, eller med grunnlag i nærbeslekta fag. Av de tre segmenteringsarbeidene som jeg har nyttet i avhandlingen, er to av typologiene arbeidet fram av fremtredende sosiologer, mens den tredje har blitt utviklet av den fremtredende amerikansk antropolog Valene L. Smith.

Jeg går altså om sosiologien for å identifisere og evaluere reiselivsressurser, og dette er grunnen til at metoden blir kalt sosiologisk. Når så ressursene har blitt identifisert vil geografisens begreper og teknikker for omtale, en romlig behandling, kartfesting etc overta.

Jeg vil ikke ennå hevde det for bastant, men det ser ut for meg som om en ved å gå veien om en sosiologisk inndeling i turisttyper, og ta utgangspunkt i de ulike grupperes behov, motiver, drivkrefter og livsanskuelse kan etablere kriterier på hva som vil være reiselivsressurser, på lignende vis som fysiks/kjemiske tester og kjennetegn brukes ved mineral og metalleting. Visuelle analyser kan kanskje ha en parallell til mikroskoperingen her.

Fra økonomifagets kan vi hente viktig analyseverktøy fra såvel mikro-økonomien som makroøkonomien. Utfordringen med å bevisst tenke reiseliv som produksjon, og at der eksisterer en lovmessig sammenheng mellom in-put og out-put i produksjonen har jeg tidligere sett på. Utover dette vil jeg vise til avhandlingen, kap. 5 "*Om produksjonsprosessen og internasjonal konkurransekraft*" s. 120- 141.

Fra makroøkonomien vil jeg stoppe ved Porter's arbeider om hvordan internasjonal konkurransekraft kan arbeides fram innen enkeltindustrier eller deler av en bransje. Som jeg dokumenterte innledningsvis har norsk reiseliv de siste to 10-årene mistet mye av sin internasjonale konkurransekraft. At eksportandelen har vist en økning i forhold til importvolumet de siste årene, kan bare i liten grad tilskrives produktfornyelser. Det skyldes først og fremst at de samme produktene tilbys utenlands til en relativt sett lavere pris. At tap av egenkapital ser ut til å ha stoppet opp, og kanskje har steget med noen tiendedeler av en prosent skyldes fremfor noe renteendringene den siste tiden.

Det teoretiske hovedpoenget i arbeidene til Porter er at:

"National prosperrity is created, not inherited. It does not grow out of a country's natural endowments, its labor pool, its interest rates, or its currency's value, as classical economics insist.

A nation's competitiveness depends on the capacity of its industry to innovate and upgrade. Companies gain advantage against the world's best competitors because of pressure and challenge. They benefit from having strong domestic rivals, aggressive homebased suppliers, and demanding local customers - -"
(PORTER, 1990:73 . Se også Porter, 1986 og 1990, Reve, Lensberg og Grønhaug, 1992).

I "*Portermaterialer*" dokumenteres det videre at det er innenfor deler av bransjer og sektor det kan arbeides fram internasjonal spisskompetanse, ikke som allmenn spisskompetanse over en hel sektor. Ifølge Porter er utfordringer på hjemmemarkedet, kulturelle tradisjoner og fremtredende kompetanse på nærliggende områder viktig for å velge ut satsingsområder. Det er neppe uten grunn at cruisesfart er den sektoren innenfor reiselivet som internasjonalt ligger lengst fremme! Sjømannskap, internasjonalt kontaktnett, høy ekspertise på bygging og vedlikehold av skip etc. vil forklare dette om vi tar utgangspunkt i arbeidet til Porter. På den annen side er det merkelig at ikke norsk friluftslivstradisjon, og evne til å mestre fjell og vidde har blitt nyttet som et norsk produktutviklingsfortrinn. Det samme kan en vel si om sport, jakt og fiske i ferskvann og på sjø. Ennå mere til å forundres over blir det når dette var utgangspunktet for det internasjonale reiselivet i Norge.

IV. Sammenfatning.

Det er en takknemlig sak å peke på sentrale forsknings-utfordringer innen feltet reiseliv de nærmeste årene, og en kan med stor sikkerhet peke på tiltak som vil gi positive resultater, men det vil bare forbli viktige temaer - dersom ikke forutsetningene for kunnskapsproduksjon, kunnskapsanvendelse og formidling blir vesentlig forandret.

Blant nødvendige forandringer vil jeg peke på at:

1. Produksjons- og samfunnsutfordringer som melder seg her må løses tverrfaglig - og det er krevende.

2. Kunnskapsproduksjonen gjennom forskning må effektiviseres ved at vi får et begrenset antall miljøer med høy kompetanse, spesialisering og kontinuitet. Vi må ikke la oss lure ved å se på den absolutte endring kunnskapsmessig, det er den relative bevegelsen som sier noe om vi kommer framover eller sakker akterut
3. Generelle, kortvarige og yrkeorienterte studier må suppleres med lengre studieløp slik at en del kandidater kommer i nærheten av den internasjonale kunnskapsfronten på en slik måte at de kan aktivt bruke den.
4. Studiene må videre på en helt annen måte enn i dag:
 - ta utgangspunkt i nasjonale fortrinn på ressursiden
 - ta utgangspunkt i nasjonale tradisjonsfortrinn
 - ta utgangspunkt i utfordringer på hjemmemarkedet som gir internasjonale fortrinn.
 - vurdere framtidige markedsmuligheter og velge satsningsområder utfra en samfunnsmessig mål - middeltankegang
5. Vektlegge forståelsesfag - altså få tak på "*the nature of tourism and leisure*" utfra den enkle sammenheng at vi må være ledende kunnskapsmessig på den områder vi vil konkurrere internasjonalt.

LITTERATURLISTE

Andersson, Åke E. & Strömquist, Ulf, 1988. K-samhällets Framtid. Stockholm:Prisma.
Avhandlingen s. 56.

Aronsson, Lars, 1989. Turism och lokal utveckling. En turism-geografisk studie. Göteborg: Kulturgeografiska institutionen. Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.
Avhandlingen s. 57 oh 58.

Aubert, Vilhelm, 1969. Det skjulte samfunn. (Siste utgave: Universitetsforlaget 1985.) Oslo: Pax Forlag.
Avhandlingen s. 7, 9, 16, 100 ,101 ,103, 104, 105, 112, 113, 114, 115, 118 og 144.

Baron, Raymond, 1989. Travel and Tourism Data. A comprehensive research handbook on the world travel industry. London: Euromonitor Publication Limited.
Avhandlingen s. 16.

Bech, Rune, 1983. Det genfødte Polen. Landets folkesjæl er en attraktion i sig selv, i Politiken, februar. København: Politiken.
Avhandlingen s. 94.

Bennett, Roger G., 1979. Rekreasjonsplanlegging og -forskning. Problemer og metoder. Et litteratur studium. Bergen: Geografisk institutt, Universitetet i Bergen.
Avhandlingen s. 157

Bjørnland, Dag (red.), 1977. Innenlands samferdsel i Norge siden 1800. Del 1: Demning (1800-1850 tallet). Oslo:Grøndahl.
Avhandlingen s. 66, 70, 71 ,72, 73 og 74.

Blakar, R.M., 1989. Forskning er ein livslang prosess, i Stimuli, no. 3. Oslo: Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning.
Avhandlingen s. 98.

Blom, Framnes og Thjömoe, 1990. Markedsføringsledelse. Oslo: Tanum.
Avhandlingen s. 138.

Boarding, 1992. Israel etter Golf-krigen: Håp om ny turist-boom. (4. mars). Oslo: Boarding.
Avhandlingen s. 93.

Boorstin, D.J., 1964. The Image: A Guide to Pseudo-Events in America. New York: Harper.
Avhandlingen s. 6.

Boym, Per Bj., 1990. Thorvald Erichsen på Lillehammer. Lillehammer/Oslo: Lillehammer Bys Malerisamling/Nasjonalgalleriet.
Avhandlingen s. 66.

Bruun, Magne, 1983. Vurdering av landskapskvalitet. Utkast til arbeidsopplegg.
Ås - N.L.H: Institutt for landskapsarkitektur.
Avhandlingen s. 91.

Chubb & Chubb, 1981. One third of our time? An introduction to recreation behavior and resources. New York: John Wiley & Sons.
Avhandlingen s. 84.

Clawson, Held & Stoddard, 1960. Land for the Future, Baltimore: The John Hopkins Press.
Avhandlingen s. 84 og 85.

Clawson, M. & Knetsch J. L., 1966. Economist of OUTDOOR RECREATION.
Baltimore: The John Hopkins University Press.
Avhandlingen s. 156.

Cohen, Erik, 1972. Towards a Sociology of International Tourism. Social Research, hefte 39.
Avhandlingen s. 7, 10, 11, 12, 14, 16, 103 og 106.

Cohen, Erik, 1974. Who is a tourist? A conceptual clarification. The Sociological Review, vol.22, no.4.
Avhandlingen s. 6 og 156.

Coppock, J.T. & Duffield, B.S., 1975. Recreation in the Countryside. A Spatial Analysis. London: The Macmillan Press.
Avhandlingen s. 84.

De Blij & Muller, 1988. Geography. Regions and Concepts. New York: John Wiley & Sons.
Avhandlingen s. 56.

Det norske Veritas, 1984/1987/1991. Fortegnelse over tilsynspliktige kabelbaner, taubaner og skitrek i Norge pr. 31.12.–. Trondheim: Det norske Veritas.
Avhandlingen s. 132.

Distriktenes Utbyggingsfond, 1972. Erfaringer fra turistprøveområdene Lofoten, Røros, Voss og Setesdalsområdet. Oslo : Distriktenes Utbyggingsfond.
Avhandlingen s. 35.

Duffield, Brian S., 1984. The Study of Tourism in Britain – A Geographical Perspective (s. 27–35) i GeoJournal, vol. 9, no. 1.
Avhandlingen s. 84, 87, 89 og 99.

Ericsson, Birgitta, Terje Sande og Sondre Svalastog, 1982. Innpassing av reiseliv i lokale samfunn. Rapport nr 3: Lokalbefolkningens holdninger til reiselivet i Øystre Slidre kommune. Lillehammer : Oppland Distriktshøgskole.
Avhandlingen s. 30.

Faludi, Andreas, 1978. A reader in planning theory. Oxford:Pergamon Press.
Avhandlingen s. 3.

Flognfeldt jr., Thor, 1976. Reiselivets, rekreasjonens og friluftslivets plass i rekreasjonsprosessen. Hovedrapport, Del 1. Skrift nr.5-1976. Lillehammer: Oppland Distriktshøgskole.
Avhandlingen s. 5, 59 og 145.

Fredriksen & Möller Sørensen, 1977. Ungdom, utdanning og fritid. København: Munksgaard.
Avhandlingen s. 96.

Frisch, Ragnar, 1962. Innledning til produksjonsteorien. (9. utgave). Oslo: Universitetsforlaget.
Avhandlingen s. 128.

Galbraith, John Kenneth, 1967. The New Industrial State (norsk utgave 1968: Det nye industrisamfunnet). Boston:Houghton Nifflin.
Avhandlingen s. 55.

Geelmuyden og Berg, 1986. Vassdragsreguleringer og landskap. En oversikt over kunnskapsnivået. Ås - N.L.H.: Økoforsk.
Avhandlingen s. 91.

Gerald, R. J. & Schreyer, R., 1980. Conflict in outdoor recreation: a theoretical perspective. Journal of Leisure Research, no 4.
Avhandlingen s.

Greer & Wall, 1979. Recreational hinterlands: a theoretical and empirical analyses. Waterloo: University of Waterloo, Department of Geography.
Avhandlingen s. 157.

Hellevik, Ottar, 1991. Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap. (Femte reviderte utgave.) Oslo: Universitetsforlaget.
Avhandlingen s. 118.

Henriksen, Anders B., <et al.>, 1980. Nordjyllands turisme. Bind 4: Turismen og det lokale miljø. Aalborg : Aalborg Universitetsforlag.
Avhandlingen s. 86.

Hermund, Palle, 1979. Vi finner oss ikke i å bo i en spøkelsesby : turismen ødelegger danske lokalsamfunn, i Dagbladet 10/1-79, s.12.
Avhandlingen s. 36.

Hilton, Charles, 1985. Graffer to an Emperor, i Trout Road and Line, no 2.
Avhandlingen s. 93.

Holte, Fritz C., 1982. Sosialøkonomi. (Første utgave 1965). Oslo: Universitetsforlaget.
Avhandlingen s. 55.

Holmsen, Bjørg, 1979. Med åpenhet som ledetråd. Intervju, i Aftenpostens aftenr. 27/10-79.
Avhandlingen s. 36.

Jacobsen, Eric W., 1992. "Et konkurransedyktig Norge. REISELIVSNÆRINGEN".
Bergen: Stiftelsen for samfunns- og næringsforskning.
Avhandlingen s. 152.

Jensen, Carsten, 1992. Af en astmatisk kritikers bekendelser. Danmark: Samleren.
Avhandlingen s. Bladet etter forordet.

Jones Michael, 1981. Landskapet som ressurs, i Dugnad, no 1 vol. 7.
Avhandlingen s. 88.

Kaspar, Claud, 1975. Fremdenverkehrslehre im Grundriss. Bern und Stuttgart: Verlage Paul Haupt.
Avhandlingen s. 97.

Kelly, John R., 1987. FREEDOM TO BE. A New Sociology of Leisure. New York:
Macmillan Publishing Company.
Avhandlingen s. 96 og 160.

Kolloen, Ingar Sletten & Larsen, Gunnar Tore, 1988. En skam å vise verden! i Aftenposten 30/11-1988, morgenutgaven.
Avhandlingen s. 69.

Krippendorf, Jost, 1990. The Holiday Makers. Understanding the impact of leisure and travel. Oxford: Heinemann Professional Publishing Ltd.
Avhandlingen s. 154.

Langdalen E. & Stav O., 1974. Jeløya. Analyse av verneverdier i naturmiljøet og kulturlandskap. Ås: Institutt for jordskifte og eiendomsutforming/Norges Landbrukshøgskole.
Avhandlingen s. 95.

Lykkja, Hanne, 1991. REISELIV OG AREAL. VEDLEGG II. Meir om metoden.
Ås: Norsk Institutt for Jord- og Skogkartlegging.
Avhandlingen s. 91.

Lykkja, Øyen og Rekdal, 1990. Turist-Norge. Reiseliv og areal. Ås: Norsk institutt for jord- og skogkartlegging.
Avhandlingen s. 91 og 94.

Lystad, Jan-Erik, 1992. Norsk hotellnæring 1950 - 1990. Oslo - Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.
Avhandlingen s. 153.

MacCannell, D., 1973. Staged Authenticity: Arrangements of Social Space in Tourist Settings. *American Journal of Sociology* 79, hefte 3.
Avhandlingen s. 6.

Magnus, Sten Erik, 1987. Vi må være pågående og aggressive i vårt samarbeid med myndighetene, i Norsk Hotell- og Restaurantblad, nr.1, p.7. Oslo: Norsk Hotell- og Restaurantforbund.
Avhandlingen s. 80.

Meistad, Annemor (red.), 1974. Seljestadområdet, Odda kommune. Idékonkurransen om utforming av Seljestadområdet for friluftsliv- og ferieaktiviteter. Oslo: Norske Arkitekters Landsforbund.
Avhandlingen s. 95.

Monrad-Krohn, Danckert, 1982. Sørlandsmiljøet trues av folk med kapital. Intervju i Fædrelandsvennen, 28/9-82. Kristiansand : Fædrelandsvennen.
Avhandlingen s. 36.

Müller, H., 1992. Ecological product declaration rather than "green" symbol schemes. Revue de Tourisme, 3.
Avhandlingen s. 106.

Norges Landbruksvitenskapelige Forskningsråd, 1988. Om behovet for forskning og utvikling innenfor bygdeturisme. NLVF-utredning nr. 146. Oslo: Norges landbruksvitenskapelige forskningsråd.
Avhandlingen s. 80 og 132.

Norsk Hotellhøgskole, 1991. Studiehåndboken 1991–1992, Stavanger: Norsk Hotellhøgskole.
Avhandlingen s. 132.

Norsk Offentlig Utredning 1974:30 B. Hardangervidda. Natur- og kulturhistorie – Samfunnsliv. Oslo: Universitetsforlaget.
Avhandlingen s. Vedlegg 7, s. 1.

Norsk økonomi i forandring. Perspektiver for nasjonalformue og økonomisk politikk i 1990-årene, i Norges offentlige utredninger. NOU 1988: 21. Oslo: Universitetsforlaget. Avhandlingen s. 134.

Ogilvie, F.W., 1933. The Tourist Movement - An Economic Study. London: P.S. King & Son LTD. Avhandlingen s. 2, 16 og 156.

Ouren, Tore, 1981. Istrafikken i Söndeled, i Söndeled Historielag. Årsskrift. Risør : Söndeled Historielag. Avhandlingen s. 35.

Ouren, Tore, 1983. Istrafikken i Kvernkilen i Åkvåg, i Söndeled Historielag. Årsskrift. Risør: Söndeled Historielag. Avhandlingen s. 35.

Parker, S.R., 1965. Work and non-work in three occupations, i Sociological Review. March. Henley-on-Thames: Routledge & Kegan. Avhandlingen s. 9, 96 og 104.

Paterson, J.H., 1976. Land, Work and Resources. An Introduction to Economic Geography (Second Edition). London: Edward Arnold Ltd. Avhandlingen s. 55 og 122.

Pearce, Douglas, 1988. Tourism today - A geographical analysis. (First published 1987) Essex: Longman Group UK Limited. Avhandlingen s. 15.

Porter, Michael E., 1986. Competition in Global Industries. Boston: Harvard Business School Press. Avhandlingen s. 162

Porter, Michael E., 1990. The Competitive Advantage of Nations, i Harvard Business Review, March-April. Avhandlingen s. 162.

Porter, Michael E., 1990. The Competitive Advantage of Nations. London and asingstok: The Macmillan Press ltd. Avhandlingen s. 162.

Ramsøy, Odd, 1978. Fritid og rekreasjon i boka Det norske samfunn, bind 2. Ramsøy, Natalie Rogoff og Vaa, Mariken, (red.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag. Avhandlingen s. 4.

Reve, T., Lensberg, T. og Grønhaug, K., 1992. Et konkurransedyktig Norge. Oslo Tano. Avhandlingen s. 162.

Rutebok for Norge, 1954, no. 1. Oslo: Forlaget Rutebok for Norge.
Avhandlingen s. 132.

Rutebok for Norge, 1957, no. 7. Oslo: Forlaget Rutebok for Norge.
Avhandlingen s. 132.

Rutebok for Norge, 1961, no. 6. Oslo: Forlaget Rutebok for Norge.
Avhandlingen s. 132.

Rutebok for Norge, 1965, no. 2. Oslo: Forlaget Rutebok for Norge.
Avhandlingen s. 132.

Rutebok for Norge, 1971, no. 1. Oslo: Forlaget Rutebok for Norge.
Avhandlingen s. 132.

Rutebok for Norge, 1975, no. 5. Oslo: Forlaget Rutebok for Norge.
Avhandlingen s. 132.

Seljestadutvalget, 1974. Prinsippplan for Seljestadområdet. Odda: Odda kommune.
Avhandlingen s. 95.

Selstad, Tor, 1983. Hvilke erfaringer kan vi overføre fra de ensidige industristedene til utbyggingsområder for kommersielt reiseliv?, i Innpassing av reiseliv i lokale samfunn. 5. Lillehammer : Oppland Distriktshøgskole.
Avhandlingen s. 34.

Sjøøsten, Brit Aa, 1990. Lillehammerlufta bedre, i Gudbrandsdølen/Lillehammer Tilskuer. 30/1-1990, p.10.
Avhandlingen s. 66.

Smith, Colin, 1989. Plundering the mountain goods, i GEOspecial. The Himalayas, vol.1, no 1.
Avhandlingen s. 105.

Smith, David M., 1981. Industrial Location. An economic Geographical Analysis. (Second Edition.) New York: John Wiley & Sons.
Avhandlingen s. 55.

Smith, Valene L., 1977. Introduction, i boka: Host and Guest. The Anthropology of Tourism. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
Avhandlingen s. 3, 7, 12, 13, 14, 15, 16 og 17.

Statistisk Sentralbyrå, 1983. Sosialt utsyn 1983. (Statistiske analyser.) Oslo–Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.

Statistisk Sentralbyrå, 1989. Sosialt utsyn 1989. (Sosiale og økonomiske studier.) Oslo-Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.
Avhandlingen s. 153.

Statens Offentliga Utredningar, 1971:75. Mark och vatten. Stockholm: Civildepartementet.
Avhandlingen s. 110.

Strandell, Anne-Christine (red.), 1988, Sverige – Drivhus för internationell konkurrenskraft? Stockholm: Allmänna Förlaget.
Avhandlingen s. 120 og 121.

Stewart, Thomas A., 1991. Brainpower. How Intellectual Capital Is Becoming America's Most Valuable Asset. i Fortune, no 11.
Avhandlingen s. 139.

Svalastog, Sondre, 1985. Lokalisering av reiseliv i Svalastog (red.): Turisme ved kysten. Lillehammer: Oppland Distriktshøgskole.
Avhandlingen s. 145.

Svalastog, Sondre, 1986. Reiseliv och noen produksjonsøkonomiske lovmessigheter, i: Dokumentation från nordiskt forskarsymposium om turism, Göteborg 20. – 21. mars 1986. Göteborg: Göteborgs Universitet.
Avhandlingen s. 124.

Svalastog, Sondre, 1987. Reiselivsressursene på bygdene kan utnyttes bedre, i Norsk Landbruk, 12.
Avhandlingen s. 57, 59 og 145.

Svalastog, Sondre, 1988. Tourism in Norway's rural mountain districts twentyfive years after the Mountain Planning Team's report, i Norsk Geografisk Tidsskrift, vol.42, no. 2-3.
Avhandlingen s. 80.

Svalastog, Sondre, 1989. Til grammatikken for forskning og kadidatkvalifisering. (Upublisert notat, 10 s. datert 12.04.1989). Bergen: Geografisk institutt, Norges Handelshøyskole.
Avhandlingen s. Vedlegg 7, s. 1.

Svalastog, Sondre, Birgitta Ericsson og Terje Sand, 1989. Innpassing av reiseliv i lokale samfunn, Rapport nr 6, Lokalbefolkningens holdninger til reiselivet i Bykle kommune. Lillehammer : Oppland Distriktshøgskole.
Avhandlingen s. 30.

Svalastog, Sondre, 1990. Skjema for kunnskapsformidling og kunnskapsproduksjon, i: NOU 1990: 14. Norsk bygdeturisme – ei næring med framtid. Oslo: Statens Trykningskontor.
Avhandlingen vedlegg 7.

Svalastog, Sondre, 1992. Tourism in a changing Norway i Norsk Geografisk Tidsskrift. 2.
Avhandlingen s. 80.

Sveen, Willy, 1977. Malurt i festbegeret, i Byggekunst. nr.3.
Avhandlingen s. 68.

Sveen, Willy, 1980. Lillehammers bymiljø: Små endringer, stor skade, i Fåberg og Lillehammer. Lillehammer: Fåberg historielag.
Avhandlingen s. 68.

Svendsen, Hanne Tandberg, 1990. REISELIV OG AREAL. VEDLEGG II.
Landskapskartlegging. Regioninndeling - klassifisering.
Ås: Norsk Institutt for Jord- og Skogkartlegging.
Avhandlingen s. 91.

Svendsen, Strømme A., 1985. Reiseliv og rekreasjon. Produktivitet, produktivitetsutvikling,
lønnsnivå og konjunkturfølsomhet, i Veggeland (red. :) Planleggingens muligheter 3. Reiseliv
og rekreasjon. Oslo: Universitetsforlaget.
Avhandlingen s. 93.

Sømme, Axel, 1965. Fjellbygd og feriefjell. Oslo: J. W. Cappelens Forlag.
Avhandlingen s. 157.

Søyland, Walter, 1985. Fritid- strabaser og store opplevelser. Om fiske fra land og båt langs
norskekysten, i Svalastog (red. :) Turisme ved kysten. (Info, serie nr. 55 - 1985).
Lillehammer: Oppland distriktshøgskole.
Avhandlingen s. 84, 85, 92 og 97.

Toftdahl, Hanne, 1988. Status – arealprosjektet. (Notat 5 sider.) Oslo:Næringsdepartementet.

Travis, A.S., 1982. Physical impacts: trends affecting tourism. Managing the environmental
and cultural impacts of tourism and leisure development, i Tourism Management, nr. 4.
Avhandlingen s. 84, 85, 92 og 97.

Turner, V., 1974. The Ritual Process. Harmondsworth: Penguin.
Avhandlingen s. 6.

U.S. Dep. of Agric. 1974. The visual management system. Agric. Handbook 462.
Washington D.C: USDA
Avhandlingen s. 90.

U.S. Forest Service, 1979. Visual Character Types.
Alaska: U.S. Forest Service. Alaska Region, Division of Recreation.
Avhandlingen s. 90.

Veblen, Thorstein B., 1976. Den arbeidsfrie klasse (1. utg. USA 1899).
Oslo: Gyldendal.
Avhandlingen s. 94 og 160.

Wagner, Ulla, 1977. Out of Time and Place - Mass Tourism and Charter Trip, i Ethnos bind 42, hefte 1-2.
Avhandlingen s. 4.

Zimmermann, Erich W., 1972. World Resources and Industries. (3. utgave. Omarbeidet av Peach & Constantin). New York: Harper & Row.
Avhandlingen s. 61, 88, 119 og 122.

Østvedt, Einar, 1954. De Norske Jernbaners Historie. Bind I-III. Oslo: Norges Statsbaner.
Avhandlingen s. 73 og 74.

Øystre Slidre kommune, 1981. Delplan 1 til generalplanen. Tiltaksplan for landbruket i Øystre Slidre 1981-1990. Heggenes : Øystre Slidre kommune. Landbruksutvalget.
Avhandlingen s. 33.

Øystre Slidre kommune, 1981. Generalplan Øystre Slidre 1980 - 88. Heggenes: Øystre Slidre kommune.
Avhandlingen s. 33.

VEDLEGG 1.

Rolleskjema ved samfunnsplanlegging.

Impliserte:	Rolle:	Karakter:
De politiske organer (de egentlige planleggere) og organer ledet av disse.	Formulere målsettinger. Ta initiativ for å klarlegge den aktuelle situasjonen slik at de politiske målsettinger best mulig kan nås. Treffe beslutninger og sette tiltak ut i livet.	Politikk (aktiv plan- legging er politikk).
Den offentlige admini- strasjon og forvaltning.	Kontrollerende funksjon. Forvaltning. Rådgivning. Utredende.	Objektiv.*
Konsulenten - saksklar- leggeren (fagplanleggerne - rådgiveren)	Utredende - saksklarleggende.	Objektiv.*

*Det er en forutsetning at disse rolle innehaverne tar utgangspunkt i det verdi - og interessegrunnlag som oppdragsgiver (det politiske lederskap) representerer. D.v.s. at disse rolle innehaverne bevisst skal tilstrebe å arbeide på oppdragsgivers premisser, ikke sine egne premisser.

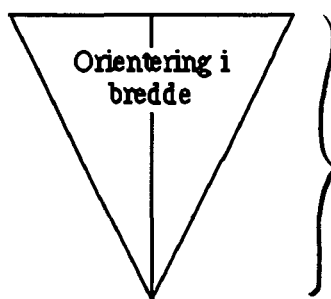
VEDLEGG 2.

Innsikts- og verdibegrunnet oppfatningsforskjell.

Orientering:

Den enkeltes kjennskap til foreliggende valgalternativer beror på erfaring (alder og muligheter for å gjøre erfaringer) og intellekt.

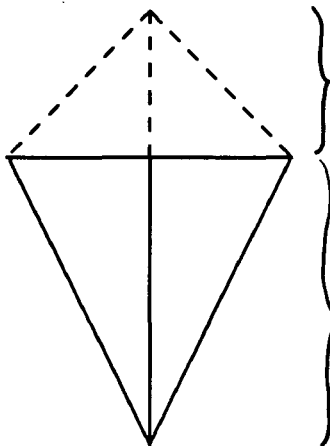
Ia. Orientering i bredde (kjennskap til foreliggende valgalternativer) er et produkt av erfaringslengde (alder) og intellekt.

Nå-punktet

Erfaringslengde

Ib. Forutsetningene for å kunne ha en begrunnet mening om fremtiden (forecast) er på samme måte beroende på erfaring (alder) og intellekt.

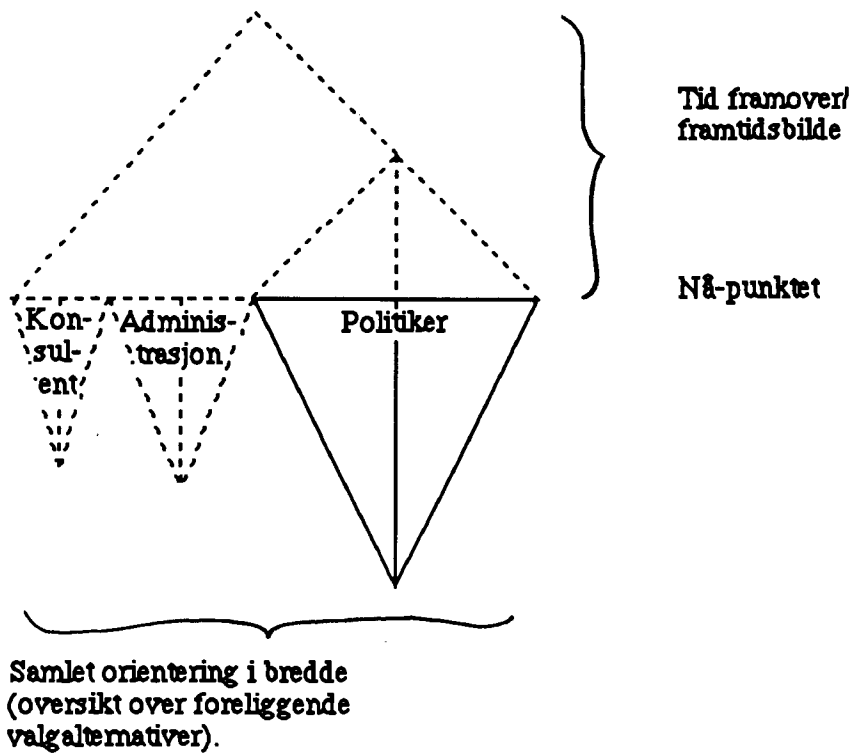
Tid framover/
framtidsbilde

Nå-punktet

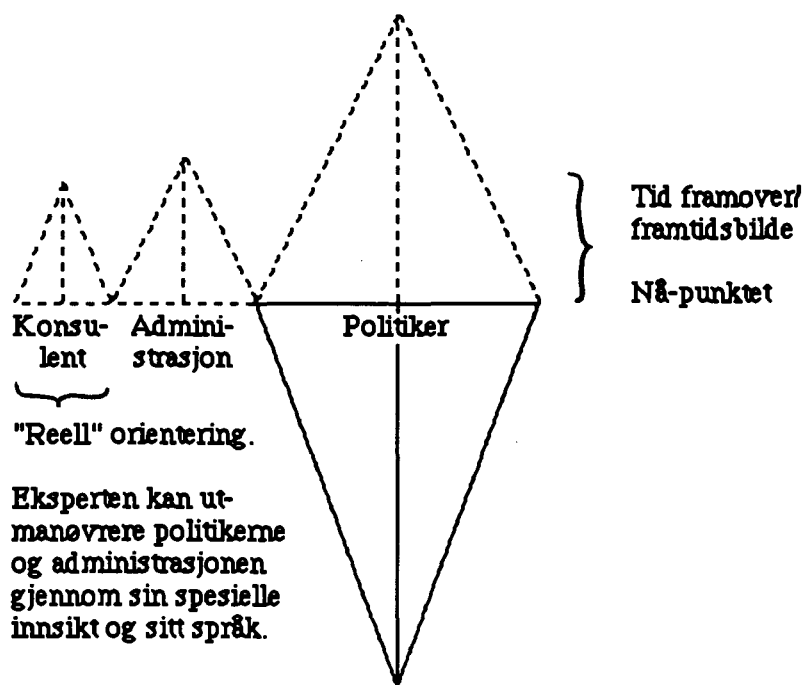
Erfaringslengde

Horisontutvidelse:

IIa. Politikernes (beslutningstakernes) situasjon ved bruk av fagetatet og konsulenter - idealisert.

IIb. Politikernes situasjon ved bruk av fagetater og konsulenter - slik det i uheldige tilfeller kan fungere.

Oppfatningsforskjeller:

Ethvert menneske vil innrette seg rasjonelt utfra sine forutsetninger. En kan ikke snakke om noen absolutt rasjonalitet p.g.a.

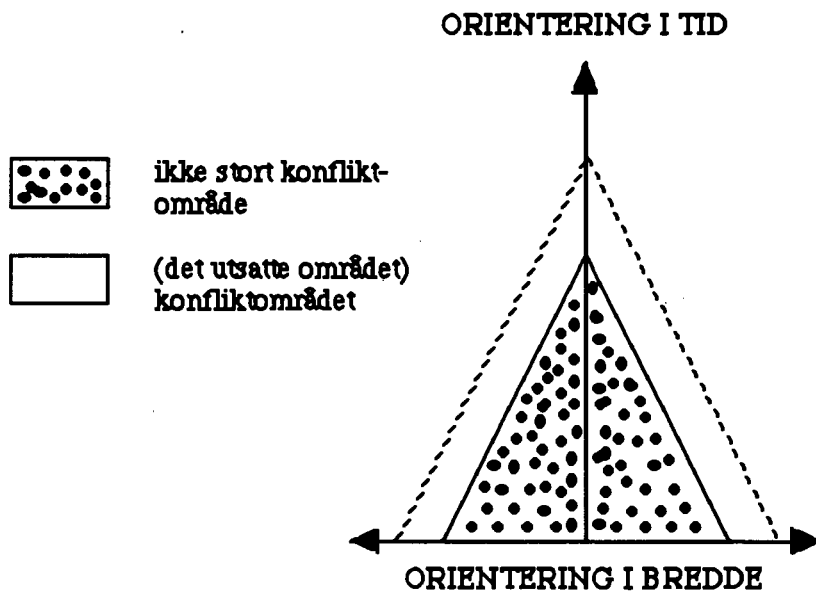
- forskjell i verdioppfatning
- forskjell i interessetilknytning
- forskjell i orientering (kjennskap til valgalternativene)

Sentrale interessegrupper i en offentlig plansammenheng:

De aktive: { - politikere
- administrasjon
- konsulenter (saksklarleggere)

De som kan bli aktivisert { - forskjellige interessgrupper
- den almenne borger

IIIa. Konfliktskjema med utgangspunkt i forskjell i orientering - bredde og framtidsbilde. Fanger ikke opp forskjeller i verdioppfatning og interesstilknytning.

Når oppfatningsforskjeller beror på forskjell i orientering (kjennskap til foreliggende valgalternativer) vil informasjon kunne føre fram til enighet. På dette området har derfor administrasjon og konsulenter et informasjonsansvar ovenfor politikerne (oppdragsgiver).

IIIb. Når oppfatningsforskjeller beror på forskjell i verdioppfatning eller interesstilknytning er det administrasjonen og konsulentene som må orientere seg om politikernes (oppdragsgivers) utgangspunkt og nytte det som forutsetninger. På disse områdene kan man altså arbeide seg fram til det å forstå hverandres synspunkt men ikke til enighet.

Spørsmål for eksemplifisering av sammenhengene:

1. I siste halvdel av 60-årene ble fornyelse av den kraftkrevende industrien sterkt debattert. Noen ga uttrykk for at den kraftslukende industrien burde nedbygges, mens andre gjorde

det motsatte syn gjeldende. Oppfatningsforskjellene gikk for en stor del på tvers av partipolitiske skillelinjer, eksempelvis var det fremtredende arbeiderpolitikere som helst så at en nedbygging fant sted, mens “folket på golvet” gikk massivt inn for fornyelse og ekspansjon.

Forklar årsakene til oppfatningsforskjellene.

2. Hvorfor har det tradisjonelt vært Høyre og Senterpartiet som har stått lengst fra hverandre i bosettingspolitiske spørsmål?
3. Hva er årsaken til at abortdebatten engasjerer store grupper av folket og hvorfor er standpunktene så absolutte?

OPPLAND DISTRIKTSHØGSKOLE

DE FASTBOENDES HOLDNINGER TIL TURISME

SOM DU KANSKJE HAR SETT I LOKALAVISA ER VI VED OPPLAND DISTRIKTS-
HØGSKOLE NÅ I GANG MED EN UNDERSØKELSE, SOM TAR SIKTE PÅ Å BEDRE
KUNNSKAPEN OM HVORDAN DE TILREISENDE TURISTENE OG TURISTNÆRINGEN
OPPLEVES AV DE FASTBOENDE.

DU ER EN AV DE 450 PERSONENE SOM GJENNOM LODDTREKNING ER BLITT UT-
VALGT TIL Å DELTA I UNDERSØKELSEN. VI ØNSKER Å FANGE OPP SÅ MANGE
SOM MULIG AV DE SYNSPUNKTER SOM GJØR SEG GJELDENDE, OG HÅPER DER-
FOR AT DU KAN FINNE TID TIL Å FYLLE UT SKJEMAET SELV OM DET ER OM-
FATTENDE.

DET ER LAGT OPP SLIK AT INNGÅENDE KJENNSKAP TIL TURISMEN IKKE SKAL
VÆRE NØDVENDIG. VI ØNSKER I FØRSTE HÅND DIN REAKSJON, OG IKKE NØD-
VENDIGVIS EN FAGLIG VURDERING.

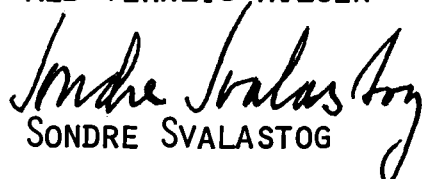
OPPLYSNINGENE KAN IKKE TILBAKEFØRES TIL NOEN ENKELTPERSONER, OG ER
UNDERGITT TAUSHETSPLIKT.

I PERIODEN 24. MAI - 10. JUNI KOMMER BIRGITTA ERICSSON ELLER RONNY
FREKHAUG OG HENTER SKJEMAET, SOM VI HÅPER DU HAR FYLT UT TIL DESS.

DERSOM DET SKULLE VÆRE UKLARHETER OM NOEN AV SPØRSMÅLENE, KAN VI
AVKLARE DETTE NÅR VI KOMMER.

PÅ FORHÅND TAKK.

MED VENNLIG HILSEN

SONDRE SVALASTOG

PROSJEKTANSVARLIG

STRAIGHT-RUN, RISØR, n = 322. *BLUN*

OPPLAND DISTRIKTHØGSKOLE
TLF. (062) * 55 600 STORHOVE - (062) * 54 095 WIESE
POSTBOKS 1004 SKURVA, 2601 LILLEHAMMER

UNDERGITT
TAUSHETSPLIKT

Etids
05.07.83
n = 322

6-7 = 6ets

DE FASTBOENDES. HOLDNINGER
TIL TURISME

Opplysningene vil bare bli brukt til statistiske formål, og behandles strengt fortrolig. Tallene ved svaralternativene er kun til hjelp i data-arbeidet.

Spørsmålene skal besvares med et kryss ved den svarmulighet som passer best, eller ved å skrive på avmerket sted. Der-
som ikke annet er angitt, settes ett kryss pr. spørsmål.

NB. NAVN, ADRESSE eller PERSONNUMMER skal IKKE skrives på skjemaet.

1. ER DU OPPTATT AV HVORDAN TURISMEN
UTVIKLES I KOMMUNEN ?

- 1 STERKT ENGASJERT
- 2 FØLGER LITT MED
- 3 IKKE INTERESSERT

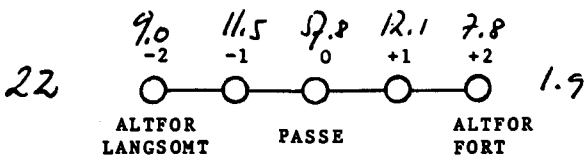
13 0.3

2. HVORDAN STILLER DU DEG TIL VIDERE UT-
BYGGING AV: (ett kryss ved hver over-
nattingsform)

		POSI- TIV	LIKE- GYLDIG	NEGA- TIV	
14	TURIST-/FJORD-/HØY- FJELLSHOTELL	1 ☒ 20.1	2 ☒ 33.9	3 ☒ 26.1	9.9
15	HOTELL FORØVRIG, MOTELL, SPORTELL	1 ☒ 13.1	2 ☒ 28.3	3 ☒ 18.6	9.4
16	PENSJONAT, GJEST- GIVERI, FJELLSTUE	1 ☒ 16.9	2 ☒ 31.1	3 ☒ 11.8	10.2
17	TURIST-/SKIFORENINGS- HYTTE, UNGDOMSHERBERGE	1 ☒ 19.1	2 ☒ 27.8	3 ☒ 12.4	10.6
18	PRIVATE HYTTER/FRI- TIDSHUS	1 ☒ 32.6	2 ☒ 12.6	3 ☒ 18.4	8.4
19	UTLEIEHYTTER	1 ☒ 17.2	2 ☒ 20.2	3 ☒ 20.8	7.8
20	CAMPINGPlass	1 ☒ 10.3	2 ☒ 23.9	3 ☒ 16.5	9.3
21	ANNET, HVA:				1.2

3. HVORDAN SYNS DU UTVIKLINGEN AV TURISMEN I
KOMMUNEN HAR FOREGÅTT ?

(Angi med kryss på skalaen)

4. I HVILKEN GRAD ER DU ØKONOMISK AVHENGIG
AV TURISMEN ?

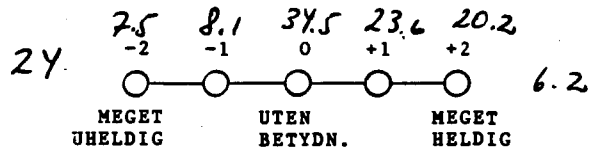
- 1 HELT AVHENGIG
- 2 DELVIS AVHENGIG
- 3 UAVHENGIG

23 0.3

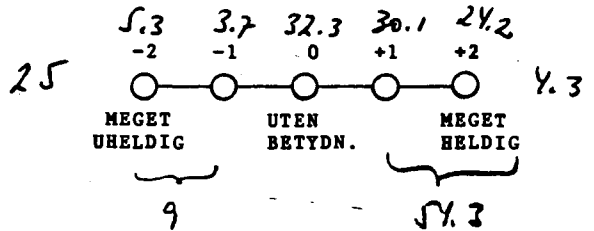
5. HVILKE FORMER FOR TURISME MENER DU ER HEL-
DIG ELLER UHELDIG FOR KOMMUNEN ?

(Vurdér alle virkninger, og sett ett kryss
for hver overnattingsform)

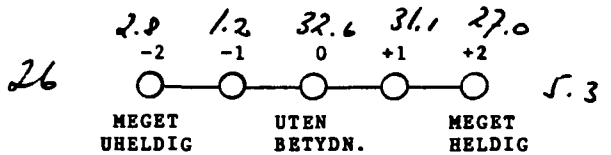
A. TURIST-, FJORD- ELLER HØYFJELLSHOTELL

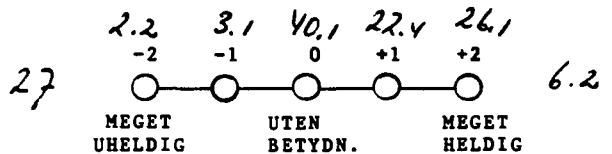
B. HOTELL FORØVRIG, MOTELL, SPORTELL

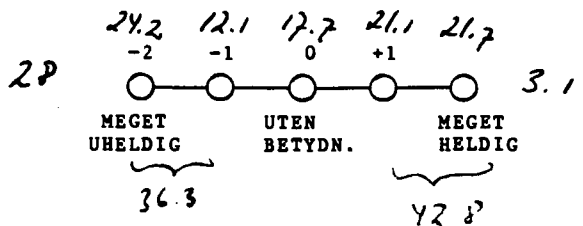
C. PENSJONAT, GJESTGIVERI, FJELLSTUE

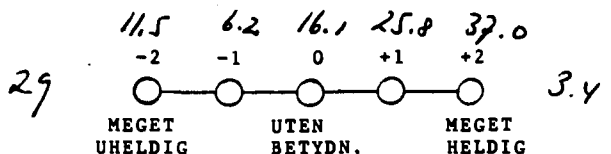
D. TURIST-/SKIFORENINGSHYTTE, UNGDOMSHERBERGE

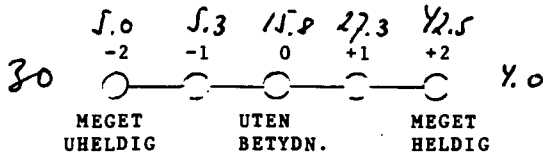
E. PRIVATE HYTTER ELLER FRITIDSHUS

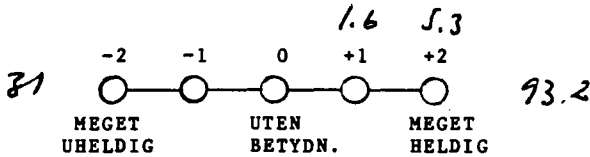
F. UMLEIEHYTTER

G. CAMPINGPLASS

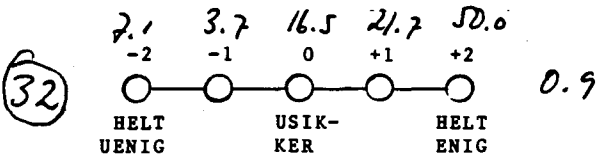
H. ANDRE FORMER, HVA?.....

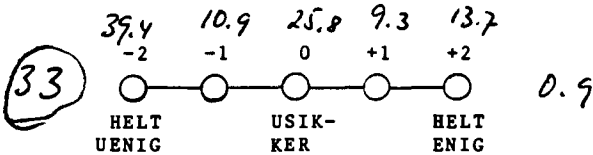
6. I HVILKEN GRAD ER DU ENIG ELLER UENIG I FØLGENDE PÅSTANDER ?

(Angi med ett kryss på skalaen for hver påstand)

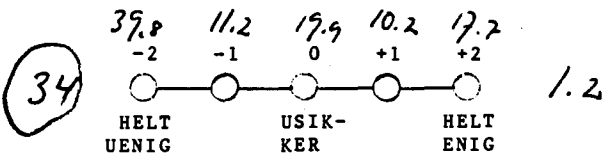
"DET ER GODT VI HAR TURISTENE SOM LEGGER IGJEN PENGER HER!"

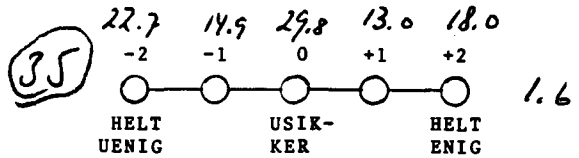
"TAKKET VÆRE TURISMEN HAR VI FÅTT FLERE FRITIDSTILBUD SOM OGSÅ GAGNER OSS FASTBOENDE!"

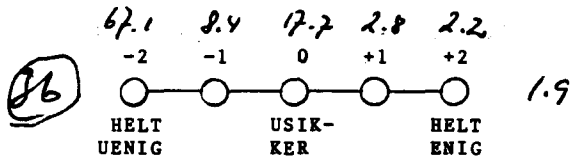
"HVIS VI IKKE HADDE HATT TURISTENE VILLE VAREUTVALGET I BUTIKKENE HA VÆRT DÅRLIGERE!"

"TURISMEN GIR GODE ARBEIDSPASSER FOR UNGDOMMEN I KOMMUNEN!"

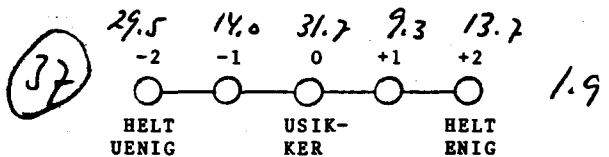

"UTENBYGDS HYTTEEIERE BØR FÅ STØRRE INNFLYTTELSE I KOMMUNEN!"

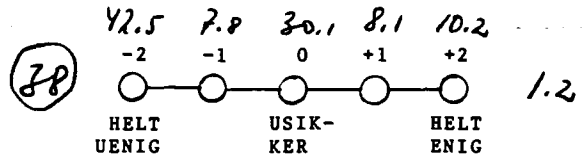

"GJENNOM TURISMEN HAR JEG FÅTT ØKT FORSTÅELSE FOR HVORDAN MAN LEVER ANDRE

STEDER I INN- OG UTLAND!"

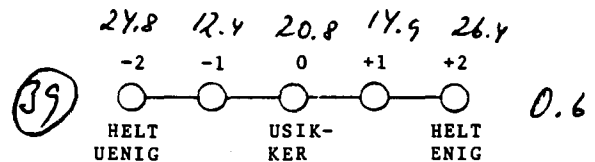

"TURISMEN HAR BIDRATT TIL Å OPPRETHOLDE ELLER ØKE KOMMUNIKASJONSTILBUDET!"

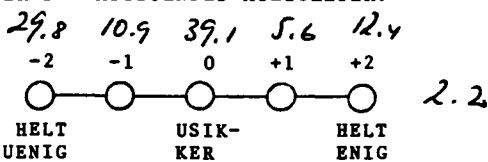

"TURISTENE HAR EN NEDLATENDE VÆREMÅTE OVERFOR DE FASTBOENDE!"

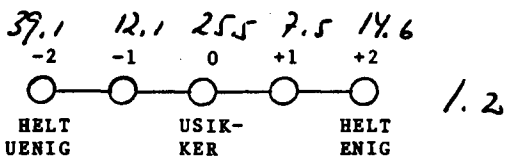
(oppfatter seg som mer dannet, mer betydningfulle, vet bedre, er økonomisk sterke, har "fin" omgangskrets, o.l.)

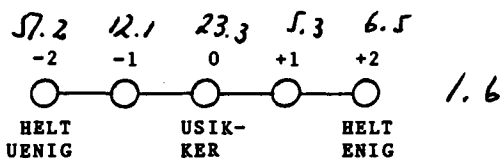
"TURISTENES BRUK AV JAKTMULIGHETENE GÅR UT OVER DE FASTBOENDES MULIGHETER!"

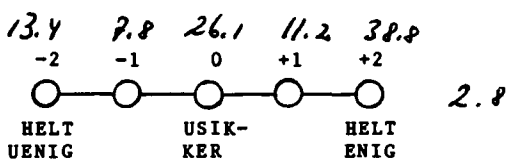
"TURISTENE DRIVER ET SÅ OMFATTENDE FISKE I OMRÅDET AT DET GÅR UT OVER DE FASTBOENDE!"

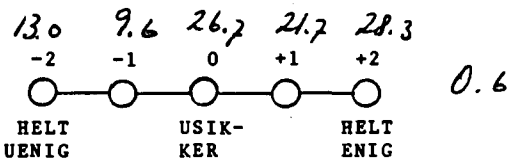
"TURISTENES BÆRPLUKKING GÅR PÅ BEKOSTNING AV DE FASTBOENDE!"

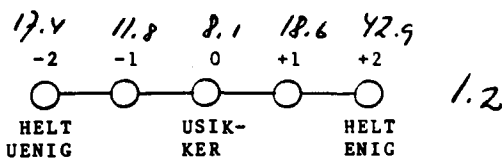
"ALTFOR MANGE AV HYTTETOMTENE HER GÅR TIL FOLK SOM IKKE ER FRA KOMMUNEN!"

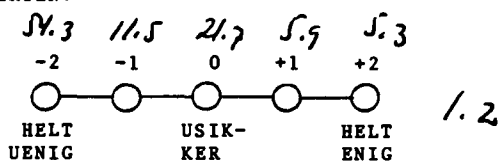
"TURISMEN FØRER TIL ØKT KRIMINALITET I KOMMUNEN!"

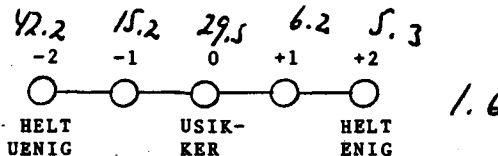
"I TURISTSESONGEN ER DET ALTFOR MANGE TURISTER HER SOM SKAPER TRENGSEL OG KØER!"

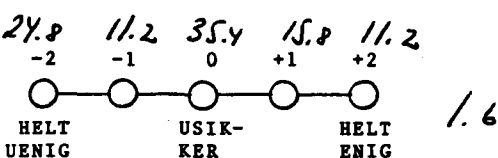
"TURISMEN FØRER TIL FØRINGELSE AV DIALEKTEN!"

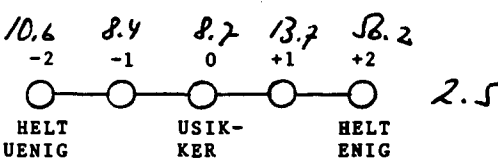
"TRADISJONER GÅR TAPT, BLIR GJORT TIL SÅLGSVARE!"

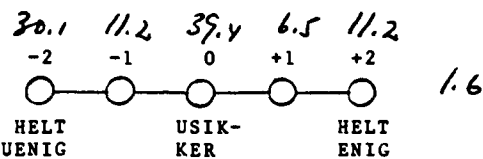
"TURISTENE HAR HOLDNINGER OG VÆREMÅTER SOM VIRKER NEGATIVT PÅ UNGDOMMEN!"

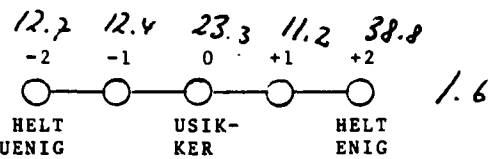
"BRUK AV ALKOHOL MÅ VÆRE HELT OPP TIL DEN ENKELTE!"

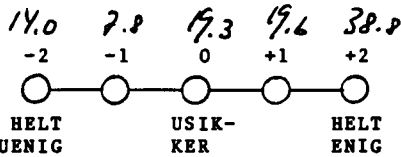
"TURISMEN BIDRAR TIL Å BEVARE VÅR LOKALE EGENART!" (bygdekunst, kulturminner, folkedans, osv.)

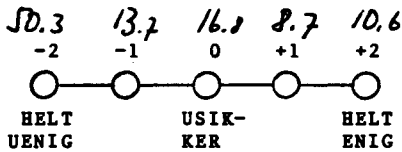
"UTBYGGING AV PRIVATE HYTTER ER MER TIL ULEMPE ENN TIL GAGN FOR DE FASTBOENDE!"

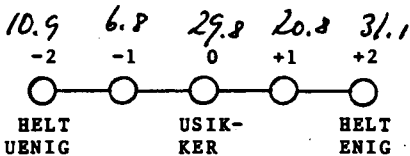
"TURISMEN FØRER TIL ØKTE PRISER PÅ VARER OG TJENESTER!"

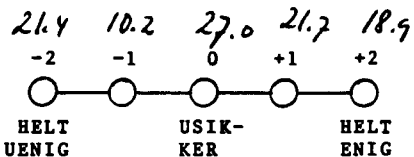
"DERSOM TURISTENE IKKE HADDE KJØPT GAMLE HUS TIL FRITIDSBOLIGER, VILLE MANGE AV DISSE STÅTT TOMME OG FORFALT!"

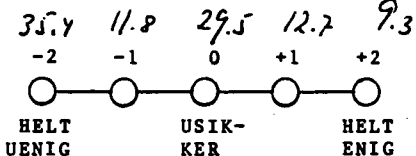
"TURISMEN FØRER TIL ØKT RUSMIDDELMISBRUK I KOMMUNEN!"

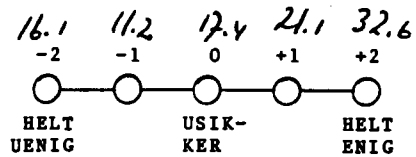
"TAKKET VÆRE TURISMEN HAR VI FÅTT FLERE ARBEIDSPASSER ENN VI ELLERS VILLE HATT I KOMMUNEN!"

"TURISMEN HAR BIDRATT TIL Å OPPRETTHOLDE BOSETTINGEN ELLER BEGRENSE UTFLYTTINGEN FRA KOMMUNEN!"

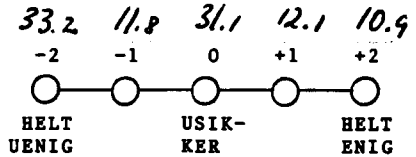

"TURISMEN FØRER TIL FOR STOR SLITASJE OG FORSØPLING I NATUREN!"

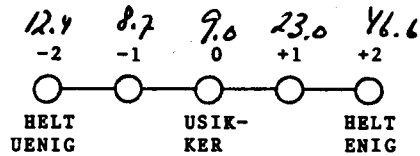

"TURISMEN FØRER TIL ØKT KJØPEPRESS!"

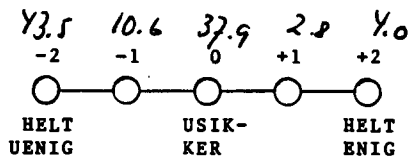
(skaffe seg flere materielle goder, følge moter, osv.)

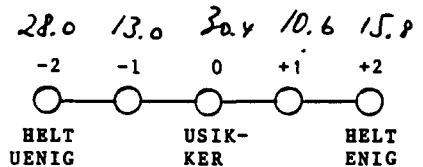
"DET ER TRIVELIG NÅR TURISTSESONGEN BEGYNNER OG DET BLIR MER FOLKELIV I KOMMUNEN!"

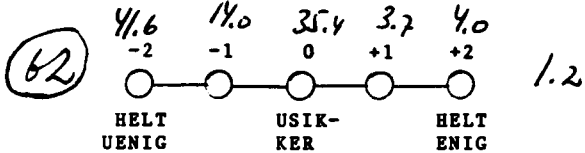
"TURISMEN HAR GITT OSS DÅRLIGE OG LAVTLØNNEDE ARBEIDSPASSER I STEDEN FOR ANDRE OG BEDRE ALTERNATIVER!"

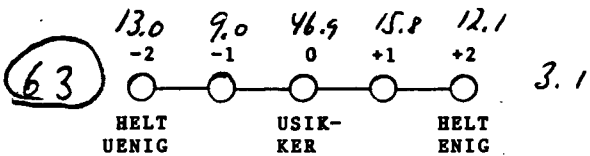
"RESSURS- OG NATURVERNHENSYN HAR I DAG TATT OVERHÅND, VI BØR HELLER SATSE PÅ ØKONOMISK VEKST!"

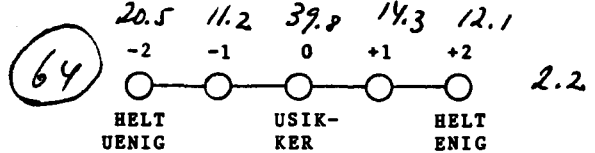
"DE ARBEIDSPLASSENE SOM TURISMEN GIR GÅR I
ALTFOR STOR GRAD TIL UTENBYGDS SESONG-
ARBEIDERE!"

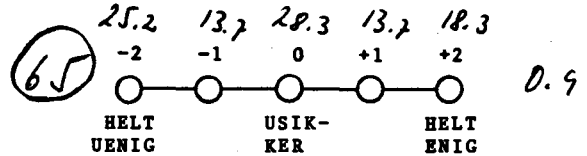
"I SPØRSMÅL SOM GJELDER TURISME BLIR DET
LAGT ALTFOR MYE VEKT PÅ ØKONOMISKE OG
SYSSELSETTINGSMESSIGE HENSYN!"

"TURISTENES INNKJØP DIREKTE FRA LOKALE
FISKERE OG BØNDER UTGJØR ET VESENTLIG
TILLEGGSSALG!"

"DEN STORE MENGDEN BESØKENDE FRITIDSBÅTER
HINDRER DE LOKALE FISKERNES YRKESUT-
ØVELSE!"

7. VIRKNINGENE SOM TURISMEN FØRER MED SEG KAN
DELES INN I FEM HOVEDTYPER SLIK DET ER GJORT
NEDENFOR. HVORDAN MENER DU DISSE BØR VEKT-
LEGGES I FORHOLD TIL HVERANDRE VED FRAM-
TIDIG UTVIKLING AV TURISMEN I KOMMUNEN ?

(Nummerér virkningstypene med tall fra 1-5:
bruk 1 for viktigst, 2 for nest viktigst,
osv., til 5 for minst viktig. Ta hensyn til
både positive og negative forhold.)

- 66 5.6 KULTURELLE VIRKNINGER *
- 67 12.2 SOSIALE VIRKNINGER **
- 68 3.2 LOKALPOLITISKE VIRKNINGER ***
- 69 25.9 ØKONOMISKE OG SYSSELSETTINGS-
MESSIGE VIRKNINGER
- 70 22.2 VIRKNINGER FOR AREALBRUK OG NATUR

* Virkninger av turismen på tradisjoner, opp-
fatning av hva som er rett og galt, endring-
er i verdioppfatninger, holdninger, o.l.

71 57.9 (-22.2)
** Virkninger innad i lokalmiljøet, f.eks. gir
området mer liv, endringer i omgangsformer,
kontakter o.l. mellom de fastboende, rus-
middelmisbruk og kriminalitet som følge av
turismen

*** Virkninger for lokale politikeres mulighe-
ter til å bestemme utviklingen i kommunen,
lokal lagsaktivitet, o.l.

8. HVA MENER DU OM ANTALLET TURISTER I
KOMMUNEN I DAG ?

- 1 23.0 FOR MANGE
- 2 12.8 PASSE
- 3 12.3 KUNNE GODT HA VÆRT FLERE

72 0.9

9. MENER DU AT EN HER I KOMMUNEN HAR NOEN
ANDRE MULIGHETER TIL NÆRINGSUTVIKLING
ENN TURISME OG REISELIV ?

- 73
- 1 11.9 JA
 - 2 8.2 NEI
 - 3 15.7 VET IKKE

3.2

DERSOM "JA", HVA SLAGS ?

74 31.2

.....

.....

.....

10. HAR DU EGEN ELLER DISPONERER DU BÅT
I KOMMUNEN ?

- 75 1 69.3 JA 2 30.1 NEI 1.6

11. HAR DU EGEN ELLER DISPONERER DU HYTTE ELLER FRITIDSHUS ?

- 1 2.4 JA, I KOMMUNEN
 2 13.7 JA, UTENFOR KOMMUNEN
 3 62.6 NEI

76 0.6

14. HVORDAN VIRKER TURISMEN INN PÅ DIN BRUK AV NATUR- OG REKREASJONSOMRÅDENE I KOMMUNEN ?

- 1 4.3 BRUKER OMRÅDENE MER
 2 18.9 BRUKER OMRÅDENE MINDRE
 3 23.6 INGEN INNVIRKNING

91 3.1

12. ER DET NOEN FRITIDSTILBUD DU MENER BØR BYGGES UT I KOMMUNEN ?

(Flere alternativ kan krysses av.)

- 77 JA
 1 32.2 MERKEDE SKILØYPER ELLER TURSTIER
 78 1 8.4 SKITREKK ELLER SKIHEIS
 79 1 26.7 OFFENTLIG BADEPLASS
 80 1 18.1 BÅTHAVN ELLER MARINA
 81 1 19.9 KAFETERIA ELLER SERVERINGSSTED UTEN SKJENKEBEVILLING
 82 1 20.8 PUB ELLER SERVERINGSSTED MED SKJENKEBEVILLING
 83 1 22.0 HOTELL ELLER DANSERESTaurant
 84 1 2.8 ANNET, HVA:

15. HVORDAN STILLER DU DEG TIL AT DET KOMMER FLERE TURISTER TIL KOMMUNEN ?

(ett kryss ved hver gjestegruppe)

		POSITIV	LIKEGYLDIG	NEGATIV	
92	FERIERENDE HOTELLGJESTER	1 ☒ 14.0	2 ☒ 32.4	3 ☒ 10.2	9.3
93	YRKESREISENDE HOTELLGJESTER	1 ☒ 17.5	2 ☒ 32.9	3 ☒ 5.3	9.3
94	FERIERENDE PÅ PENSJONAT, HERBERGE, GJESTGIVERI, FJELLSTUE, o.l.	1 ☒ 14.4	2 ☒ 32.5	3 ☒ 6.2	8.7
95	GJESTER PÅ PRIVATE HYTTER/FRITIDSHUS	1 ☒ 32.0	2 ☒ 34.7	3 ☒ 24.5	6.8
96	GJESTER PÅ UMLEIEHYTTER	1 ☒ 18.1	2 ☒ 30.7	3 ☒ 14.6	6.5
97	GJESTER PÅ CAMPINGPlass	1 ☒ 18.8	2 ☒ 25.2	3 ☒ 11.2	6.8
98	FRI-CAMPERE	1 ☒ 17.6	2 ☒ 29.8	3 ☒ 11.6	9.0
99	BÅT-TURISTER	1 ☒ 32.8	2 ☒ 24.1	3 ☒ 24.1	7.8
100	FOT-TURISTER	1 ☒ 17.5	2 ☒ 32.0	3 ☒ 6.8	8.7

13. BØR TURISTENE I KOMMUNEN FÅ ADGANG TIL A:

(ett kryss ved hvert alternativ)

		JA	NEI	VET IKKE
85	KJØPE JAKTKORT 5.9 (tilgjengelig for mange)	1 ☒ 22.3	2 ☒ 22.2	3 ☒ 23.6
86	LEIE JAKTRETTER OG JAKTTERRENG 5.0 (tilgjengelig for få)	1 ☒ 19.9	2 ☒ 10.0	3 ☒ 25.2
87	KJØPE FISKEKORT 5.3 (tilgjengelig for mange)	1 ☒ 63.4	2 ☒ 12.7	3 ☒ 18.6
88	LEIE FISKERETTER I VANN OG VASSDRAG 6.5 (tilgjengelig for få)	1 ☒ 24.2	2 ☒ 14.9	3 ☒ 27.3
89	PLUKKE BÆR 4.3	1 ☒ 11.1	2 ☒ 6.8	3 ☒ 2.8

I TILFELLE "NEI", HVORFOR IKKE ?

96 35.7

16. BLIR TURISTENE FAVORISERTE VED HOTELLARRANGEMENTER OG PÅ DANSERESTAURANTER FRAMFOR DE FASTBOENDE ?

- 101 1 16.5 JA 2 32.0 NEI 3 17.9 VET IKKE 0.6

I TILFELLE "JA", HAR DU SELV OPPLEVD DETTE?

- 102 1 11.8 JA 2 3.4 NEI

TIL SLUTT VIL VI BE OM NOEN PERSONLIGE OPPLYSNINGER:

<p>17. KJØNN 103</p> <p>1 ☒ MANN 2 ☒ KVINNE 0.9</p>	<p>22. HADDE DU NOEN TILLEGGS-INNTEKT AV TURISMEN I FJOR (1982) ? 109</p> <p>1 ☒ JA 2 ☒ NEI 1.6</p>
<p>18. ALDER 104</p> <p>1 ☒ UNDER 20 ÅR 2 ☒ 20 - 29 ÅR 3 ☒ 30 - 39 ÅR 4 ☒ 40 - 49 ÅR 5 ☒ 50 - 59 ÅR 6 ☒ 60 - 66 ÅR 7 ☒ 67 ÅR ELLER OVER</p> <p style="text-align: right;">1.6</p>	<p>23. VAR DITT ARBEID I HOVEDNÆRING I FJOR I BOSTEDSKOMMUNEN ? 110</p> <p>1 ☒ JA 2 ☒ NEI 3 ☒ IKKE YRKESAKTIV I 1981</p> <p style="text-align: right;">1.6</p>
<p>19. HVILKEN TILKNYTNING HAR DU TIL KOMMUNEN ? 105</p> <p>1 ☒ FØDT ELLER OPPVOKST HER 2 ☒ TILFLYTTET 3 ☐ ANNET, HVA:</p> <p style="text-align: right;">0.3</p>	<p>24. ER DU HOVEDFORSØRGER ? (den som har størst kontantinntekt til husholdningen) 111</p> <p>1 ☒ JA 2 ☒ NEI 1.0</p>
<p>20. ER DU GRUNNEIER I KOMMUNEN ? 106 <small>(med jord-, skog-, hagebruk min. 5 da.)</small></p> <p>1 ☒ JA 2 ☒ NEI 1.5</p>	<p>25 A. HVOR STOR VAR DEN SAMLEDE SKATTBARE HUSHOLDNINGS-INNTEKTEN I FJOR (1982) ? (husholdning: de personer du har felles økonomi med) 112</p> <p>1 ☒ UNDER 50.000 KR 2 ☒ 50.000 - 74.900 KR 3 ☒ 75.000 - 99.900 KR 4 ☒ 100.000 - 124.900 KR 5 ☒ 125.000 - 149.900 KR 6 ☒ 150.000 - 174.900 KR 7 ☒ 175.000 KR ELLER OVER</p> <p style="text-align: right;">13.4</p>
<p>21. I HVILKEN NÆRING ARBEIDET DU LENGST TID I FJOR (1982) ? (hovednæring)</p> <p>OPPGI YRKE OG NÆRING: 107 108 </p>	<p>B. HVOR MANGE PERSONER OMFATTET HUSHOLDNINGEN I FJOR (1982) ? 113</p> <p>..... PERSONER</p>

26. HVA ER DIN HØYESTE FULLFØRTE UTDANNING ?

114

- 1 21.4 FOLKESKOLE
- 2 11.6 REAL-/UNGDOMS-/FRAMHALDSSKOLE
- 3 31.5 VIDEREGÅENDE, spesifiser linje:
..... 115
- 4 11.8 HØYERE UTDANNING, spesifiser retning:
..... 116
- 5 13.2 ANNET, spesifiser:

1.0

29. HVILKET POLITISK PARTI STEMTE DU PÅ VED SISTE STORTINGSVALG ?

122

- 1 22.6 ARBEIDERPARTIET
- 2 22.0 HØYRE
- 3 1.3 SENTERPARTIET
- 4 8.1 KRISTELIG FOLKEPARTI
- 5 1.3 VENSTRE
- 6 3.2 SOSIALISTISK VENSTREPARTI
- 7 1.0 FREMSKRITTPARTIET
- 8 0.6 ANNET PARTI
- 9 11.0 STEMTE IKKE/STEMTE BLANK

10.2

27 A. ER DU PARTIPOLITISK AKTIV ?

- 1 2.5 JA
- 2 9.3 NEI

117
1.2

B. ER DU MEDLEM I NOEN ANNEN ORGANISASJON ELLER FORENING I KOMMUNEN ?

- 1 11.7 JA
- 2 12.2 NEI

118

I TILFELLE "JA", HVILKE(N) ?

..... 13.2 119

30. ER DET NOEN STRIDSSPØRSMÅL OMKRING TURISME I KOMMUNEN I DAG ?

123

- 1 22.0 JA
- 2 12.2 NEI
- 3 12.3 VET IKKE

2.0

I TILFELLE "JA", GÅR MOTSETNINGENE MELLOM:

- 1 15.2 FASTBOENDE OG TURISTER
- 2 2.2 FASTBOENDE I TURISTSENTRET(A) OG DE SOM BOR ANDRE STEDER I KOMMUNEN
- 3 9.3 ANDRE MOTSETNINGER
(dersom du har kommentarer til dette, bruk neste side)

13.3

124

28. ER DU FORNØYD MED KOMMUNENS HÅNDTERING AV SAKER SOM HAR MED TURISMEN Å GJØRE ?

120

- 1 33.2 JA
- 2 17.9 NEI
- 3 11.4 VET IKKE

2.5

I TILFELLE "NEI", HVORFOR IKKE ?

..... 18.0 121

31 A. HAR DU UTENOM ARBEIDSTID SNAKKET MED TURISTER I KOMMUNEN ?

125

- 1 22.9 OFTE
- 2 12.1 AV OG TIL
- 3 2.8 ALDRI

1.2

B. HAR DU UTENOM ARBEIDSTID HATT BESØK AV ELLER SELV BESØKT TURISTER I KOMMUNEN ?

- 1 11.3 OFTE
- 2 11.2 AV OG TIL
- 3 11.2 ALDRI

2.8

126

VEDLEGG 4.

Oversikt over enkeltutsagn fra punkt 6 i intervjukjemaet som inngår i tallgrunnlaget for de enkelte konsekvensområder.

Økonomiske virkninger

“Det er godt vi har turistene som legger igjen penger her.”

“Hvis vi ikke hadde hatt turistene ville vareutvalget i butikkene ha vært dårligere.”

“Turismen har bidratt til å opprettholde eller øke kommunikasjonsstilbudet.”

“Turismen fører til økte priser på varer og tjenester.”

“Turismen har bidratt til å opprettholde bosettingen eller begrense utflyttingen fra kommunen.”

“Turismen fører til økt kjøpepress.” (Skaffe seg flere materielle goder, følge moter, o.s.v.)

“Turistenes innkjøp direkte fra lokale fiskere og bønder utgjør et vesentlig tilleggssalg.”

Sysselsettingsmessige virkninger

“Turismen gir gode arbeidsplasser for ungdommen i kommunen.”

“Takket være turismen har vi fått flere arbeidsplasser enn vi ellers ville hatt i kommunen.”

“Turismen har gitt oss dårlige og lavtlønnede arbeidsplasser i steden for andre og bedre alternativer.”

“De arbeidsplassene som turismen gir går i alt for stor grad til utenbygds sesongarbeidere.”

Virkninger for utnyttelse/bruk av knappe ressurser og goder

“Turistenes bruk av jaktmulighetene går ut over de fastboendes muligheter.”

“Turistene driver et så omfattende fiske i området at det går ut over de fastboende.”

“Turistenes bærplukking går på bekostning av de fastboende.”

“Altfor mange av hyttetomtene her går til folk som ikke er fra kommunen.”

“Dersom turistene ikke hadde kjøpt gamle hus til fritidsboliger, ville mange av disse stått tomme og forfalt.”

“Turismen fører til for stor slitasje og forspøpling av naturen.”

“Den store mengden besøkende fritidsbåter hindrer de lokale fiskernes yrkesutøvelse.”

Kulturelle virkninger

“Takket være turismen har vi fått flere fritidstilbud som også gagnar oss fastboende.”

“Gjennom turismen har jeg fått økt forståelse for hvordan man lever andre steder i inn- og utland.”

“Turismen fører til forringelse av dialekten.”

“Tradisjoner går tapt, blir gjort til salgsvare.”

“Turismen bidrar til å bevare vår lokale egenart” (Bygdekunst, kulturminner, folkedans, o.s.v.)

Sosiale virkninger

“Turistene har en nedlatende væremåte overfor de fastboende.” (Oppfatter seg som mer dannet, mer betydningsfulle, vet bedre, er økonomisk sterke, har “fin” omgangskrets, o.l.)

“Turismen fører til økt kriminalitet i kommunen.”

“Turistene har holdninger og væremåter som virker negativt på ungdommen.”

“Turismen fører til økt rusmiddelmissbruk i kommunen.”

“Det er trivelig når turistsesongen begynner og det blir mer folkeliv i kommunen.”

VEDLEGG 5.

Oversikt over de tre siste generasjoner av ressursanalyser.

Andre generasjon utprøving av den sosiologiske metode ble gjennom-ført i 1984 og publisert i 1985 som delrapport 9 i mitt prosjekt. Fullstendig referanse på dette arbeidet er:

- Svalastog, S. og Totland V., 1985. Analyse av ressurspotensialet i Austevoll kommune for fritidsbetinget reiseliv (71 s.). Informasjonsserien nr. 54–1985. Lillehammer: Oppland distriktshøgskole.

Tredje generasjon utprøving av metoden fant sted i 1985/86 som en serie studentarbeider ved Institutt for reiseliv. Fra gjennomførte testarbeider foreligger følgende rapporter:

- Birkeland, Inger Jöran, 1986. Kommunevise ressursanalyser for fritidsbetinget reiseliv – Hjartdal kommune. (Seminaroppgave – 61 sider + vedlegg.) Lillehammer: Oppland distriktshøgskole.

- Enoksen, Eli Alvilde, 1986. Kommunevise ressursanalyser for fritidsbetinget reiseliv i Tranøy kommune, Troms. (Seminaroppgave, 57 sider + vedlegg). Lillehammer. Oppland distriktshøgskole.

- Finckenhagen, Aud-Karin Westby, 1986. Ressursanalyse for Gildeskål kommune . (Seminaroppgave, 91 sider.) Lillehammer: Oppland distriktshøgskole.

- Flatum, Minda, 1986. Ressursanalyse for fritidsbetinget reiseliv i Dovre kommune. (Seminaroppgave, 92 sider.) Lillehammer: Oppland distriktshøgskole.

Fjerde generasjon utprøving av metoden fant sted 1991/1992 gjennom følgende diplomarbeider ved Institutt for Reiseliv:

- Hettervik, Per Gunnar, 1992. Hvordan finne strategi for bruk og videreutvikling av de ressursmessige forutsetningene for ferie- og fritidsbetinget reiseliv i Tysvær kommune? (Seminaroppgave, 127 sider.) Lillehammer: Oppland Distriktshøgskole.

- Holmstrand, Thorleif, 1992. Analyse av de ressursmessige forutsetninger for ferie- og fritidsbetinget reiseliv samt muligheter for bruk og videreutvikling i Brønnøy kommune. (Seminaroppgave, 116 sider.) Lillehammer: Oppland Distriktshøgskole.

- Paulsen, Ivar, 1992. Analyse av de ressursmessige forutsetninger for ferie- og fritidsbetinget reiseliv samt muligheter for bruk og videreutvikling i Kristiansand kommune. (Seminaroppgave, 118 sider.) Lillehammer: Oppland Distriktshøgskole.
- Skaugvoll, Siv, 1992. Reiseliv i Gildeskål? En ressurs- og markedsanalyse for fritidsbetinget reiseliv i Gildeskål kommune. (Seminaroppgave, 81 sider.) Lillehammer: Oppland Distriktshøgskole.

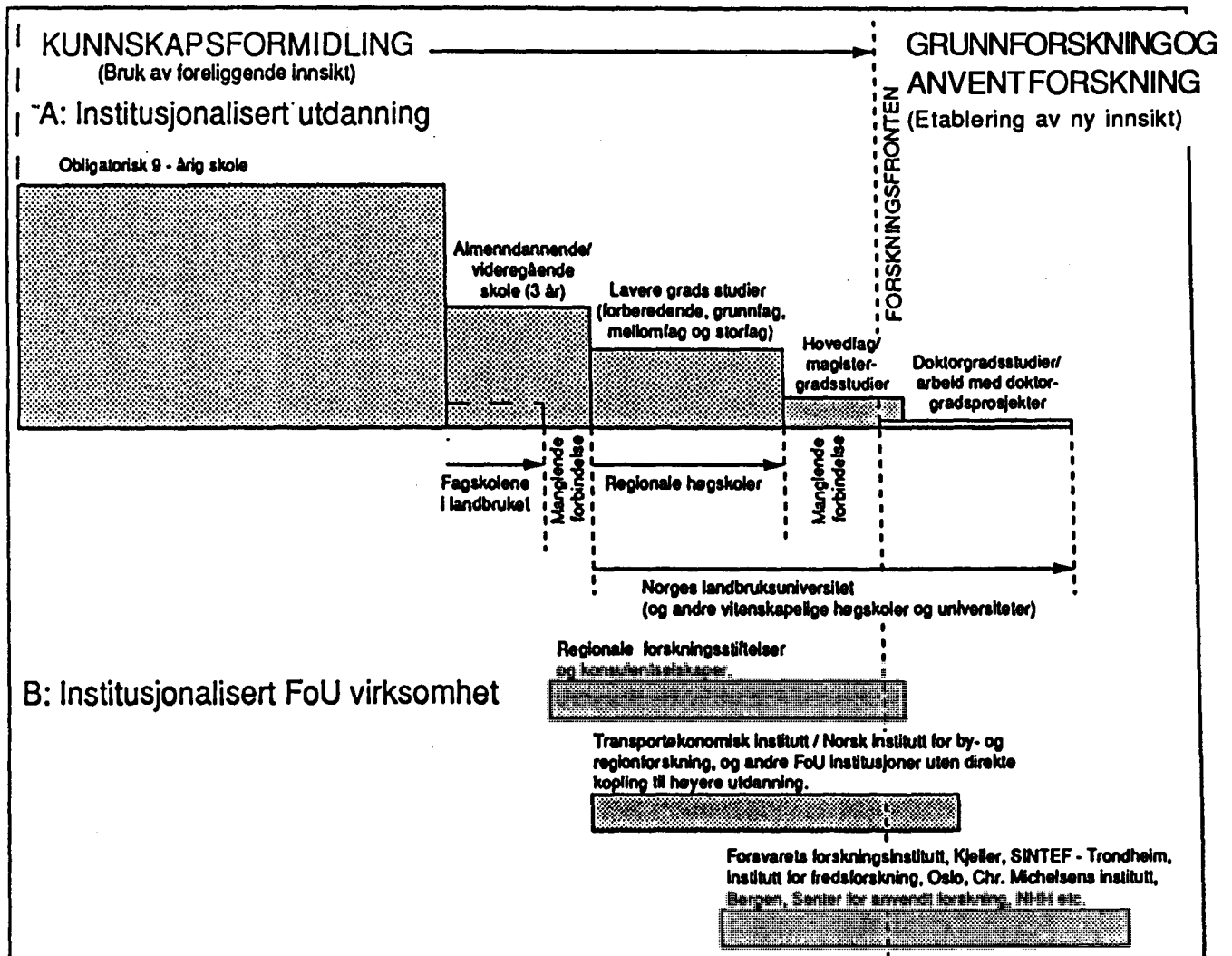
VEDLEGG 6

Nøkkeltallene til figurene 5.2a, 5.2b og 5.3, (side 131 og 134).

	I alt	Herav utlendinger	Indeks	Eksport	Import
1950	100	25,7	100	125	186
1951	100,4	24,1	93,6	99	185
1952	110,7	28,2	110	115	175
1953	112,9	29,2	113,8	132	175
1954	116,4	31,4	122,2	141	196
1955	114	32,7	127,4	162	231
1956	115,8	33,6	130,7	177	220
1957	117	34,5	134,4	169	221
1958	111,7	32,8	128	191	226
1959	112,7	34,1	133,1	199	231
1960	121	40,2	156,3	236	244
1961	124,7	43,6	169,7	251	251
1962	124,2	44,1	171,7	257	247
1963	122,7	44,2	172	297	264
1964	125,5	47,9	186,5	307	283
1965	132,4	53,4	207,8	315	265
1966	134	53,7	208,9	348	276
1967	137	54,3	211,2	357	304
1968	138,1	53	206,2	366	326
1969	146,4	59,1	230,3	418	377
1970	150,2	61,1	237,8	466	419
1971	157,5	63,2	245,9	478	465
1972	159,6	66,2	257,6	497	510
1973	159,6	65,9	256,9	480	559
1974	160,7	59,9	235,7	460	618
1975	170,9	65,3	254,1	532	805
1976	177,9	68,1	265,4	563	892
1977	184,9	66,6	259,5	601	1078
1978	184,7	64,3	250	649	1216
1979	190,7	64,6	251,3	625	1202
1980	200,4	66,5	258,7	687	1199
1981	203,5	68	264,9	721	1378
1982	195,8	62,7	243,8	691	1546
1983	200,9	64,1	249,1	662	1562
1984	212,2	68,8	267,3	684	1540
1985	230,5	71	285,7	779	1778
1986	224,6	62	250	877	2080
1987	228,9	65,5	263,5	871	2128
1988	222,6	63	253,9	923	2166
1989	218,3	64,4	259,6	851	1818
1990	225,8	66,4	267,6	836	1895

VEDLEGG 7.

Skjema for kunnskapsformidling og kunnskapsproduksjon.

Kilde: SVALASTOG, 1990:140 (Skjemat er kommentert og bygget inn i et 10-siders notat fra Geografisk Institutt, Norges Handelshøyskole, datert 12. april 1989 til NORTRA (Nortravel Marketing). NORTRA er reiselivsnæringens sentrale fellesorgan for markedsføring i utlandet. Notatet har overskriften "Til grammatikken for forskning og kandidatkvalifisering" SVALASTOG, 1989).

Fra notatet "Til grammatikken for forskning og kandidatkvalifisering", vil jeg gjengi følgende avsnitt fra s. 3, da dette har direkte relevans til det vi har drøftet i kapittel 5.

"Det er faglig greit å desentralisere undervisning i etablerte fag med pågående forskning innenfor vitenskapelige høyskoler eller universitetsmiljøer (jfr. her desentralisering av etablerte fag som matematikk, språk, historie, økonomisk-administrative fag etc. til regionale høyskoler), men de faglige svakhetene er åpenbare når en desentraliserer vekstfag med behov for en omfattende grunnforskning, samt lærer- og forskerutdanning. På dette området vil det være på høg tid med en revurdering av praksis på områdene reiseliv og friluftsliv. Det må være faglig feil, (og for så vidt politisk på noe sikt) å kanalisere alle utdannings- og forskningsressurser til den del av systemet som i all hovedsak arbeider innen lavere grads studier.

Derfor blir "forskningsgrammatikken" viktig – spesielt om en vil oppnå noe mere enn å konkurrere innbyrdes. (Er en imidlertid tilfreds med å arrangere innbyrdes konkurranser, spiller for så vidt "det absolutte nivå" ingen som helst rolle). For å gardere meg mot innvendingen om at vi satser nok på forskning og høgre utdanning legger jeg ved avskrift av tall fra siste UNESCO statistikk. Det norske kunnskapsnivået er, om vi aksepterer tallene, ikke noe å rope hurra for. I hele 26 andre nasjoner går en større del av befolkningen til unviertets- og høyskolestudier. - -"

VEDLEGG 8

Oversikt over delarbeider i prosjektet INNPASSING AV REISELIV I LOKALE SAMFUNN.

Rapport nr 1: Metode- og teorinotat / av Sondre Svalastog. Lillehammer : Oppland Distriktshøgskole, 1988. (Informasjonsserien ; 65).
Publisert første gang 1979.

Rapport nr 2: Bearbeida innlegg fra seminaret: "Reiseliv og lokalsamfunn", Beito, 7.-9. oktober 1981 / Sondre Svalastog (red.) Lillehammer : Oppland Distriktshøgskole, 1982. (Informasjonsserien ; 29).
Andre og reviderte opptrykk, 1983.

Rapport nr 3: Lokalbefolkningens holdninger til reiselivet i Øystre Slidre / av Birgitta Ericsson, Terje Sande og Sondre Svalastog. Lillehammer : Oppland Distriktshøgskole, 1982. (Informasjonsserien ; 35)

Rapport nr 4: Konsekvensanalyse av hytteprosjektet Sandalen hyttesenter i Skifjord skolekrets i Hyllestad kommune / av Sondre Svalastog og Torjus Nordbø. Lillehammer : Oppland Distriktshøgskole, 1983. (Informasjonsserien ; 45)
Omarbeidet utg. 1988.

Rapport nr 5: Bearbeida innlegg fra seminaret : "Reiseliv og kommunalpolitikk, Hovden 29. sept. - 1. okt. 1982 / Sondre Svalastog (red.) Lillehammer : Oppland Distriktshøgskole, 1983. (Informasjonsserien ; 47)

Rapport nr 6: Lokalbefolkningens holdninger til reiselivet i Bykle kommune / av Sondre Svalastog, Birgitta Ericsson og Terje Sande. Lillehammer : Oppland Distriktshøgskole, 1989. (Informasjonsserien ; 70)

Rapport nr 8: Bearbeida innlegg fra seminaret: "Turisme ved kysten, Risør 4. - 6. juni 1984 / Sondre Svalastog (red.) Lillehammer : Oppland Distriktshøgskole, 1985. (Informasjonsserien ; 55)

Rapport nr 9: Analyse av ressurspotensialet i Austevoll kommune for fritidsbetinget reiseliv / av Sondre Svalastog og Vidar Totland. Lillehammer : Oppland Distriktshøgskole, 1985. (Informasjonsserien ; 54)

Svalastog, Sondre: Reiselivet og distriktene, i N. Veggeland (red.) Planleggingens muligheter. 3. Reiseliv og rekreasjon, s. 138-158. Oslo : Universitetsforlaget, 1985.

- 5 : 1976 Thor Flognfeldt jr.: «Reiselivets, rekreasjonens og friluftslivets plass i planleggingsprosessene» – Del I – hovedrapport. (Kr. 70,-)
- 6 : 1976 Thor Flognfeldt jr.: «Reiselivets, rekreasjonens og friluftslivets plass i planleggingsprosessene – del II – reise- og friluftslivets plass i fire kommuners generalprosesser.» Utsolgt.
- 19 : 1978 Birgitta Eriksson/Sondre Svalastog: «Overnattingstilbudet i Norge – en sammenlignende analyse.» (Kr. 40,-)
- 33 : 1981 Thor Flognfeldt jr.: «Noen modeller for måling av økonomiske virkninger av reiselivet. Eksempler fra Østerdalen 1979/80.» (Kr. 30,-)
- 43 : 1983 Thor Ekern: «Reiseliv – statistikkbehov.» (Kr. 75,-)
- 61 : 1986 I. H. Smedsrud: «Noen eksempler på bruken av SBBs ferieundersøkelser.» (Kr. 35,-)
- 63 : 1987 Jo Kleiven: «Solturisten I: Gran Canaria, februar 1987.» (Kr. 50,-)
- 65 : 1987 Thor Flognfeldt jr.: «Reiseliv og kultur. Plan og marked.» (Kr. 60,-)
- 66 : 1988 Jens Kr. Jacobsen (red.): «Friheten i det fjerne.» (Kr. 100,-)
- 67 : 1988 Kim Tindbæk: «I T C – Charterreiser og turoperatører.» (Kr. 110,-)
- 66 : 1988 Jo Kleiven: «Solturisten II: Gambia, april 1987.» (Kr. 60,-)
- 69 : 1988 Hans Holmengen/Jo Kleiven: «Solturisten III: Fuerteventura, desember 1987.» (Kr. 90,-)
- 70 : 1988 Jens Kr. Jacobsen/Jo Kleiven: «Solturisten IV: Lanzarote, desember 1987.» (Kr. 130,-)
- 71 : 1989 Jo Kleiven: «Trafikken på Mjøsbrua – en metodestudie.» (Kr. 53,-)
- 72 : 1991 Christine Eike: «Barndom og oppvekst i Oppland. Endringsprosesser 1920–1990.»
- 73 : 1991 Jo Kleiven, Hans Holmengen, Jens Kr. Jacobsen: «Solturisten V: en sammenligning av vinterturister til fire sydlige reisemål.» (Kr. 55,-)
- 74 : 1992 Beatrice Halsaa: «Policies and strategies on women in Norway: The role of – Women's Organizations – political parties – The Government.»
- 75 : 1992 Dag Leonardsen: «Sosiale konsekvenser av rask endring – en gjennomgang av norsk og amerikansk empiri.»
- 76 : 1992 Dag Seierstad: «Enkelte metodeproblem ved samfunnsbeskrivelser.»
- 77 : 1992 Trond Ålvik: «Evalueringskonferanserapport.»
- 78 : 1992 Thor Flognfeldt jr.: «Areal, sted og reiserute.» Rapport nr. 1. Begrepsavklaringer og analysemodeller. (Kr. 170,-)
- 79 : 1993 Dag Leonardsen: «Rammer for velferdspolitiske målsettinger i lys av politisk/økonomiske rammebetingelser.» (Kr. 130,-)
- 80 : 1989 Dag Leonardsen: «Velferdsstaten under Thatcher – idealer og realiteter.» (Kr. 190,-)
- 81 : 1989 Beatrice Halsaa/Jannicke van der Ros: «Muligheter og motstand: Rett person på rett sted.» Søkelys på arbeidsvilkår og aktivitet i de kommunale likestillingsutvalgene. (Kr. 120,-)
- 82 : 1989 Tore Bakken: «Sosiologiske perspektiver på sosialpolitikken.» (Kr. 150,-)
- 83 : 1989 Inger Bjørnhaug: «Heismontasje – en profesjon?» (Kr. 40,-)
- 84 : 1990 Halvard Grude Forfang: «Paul Botten Hansen og hollenderkretsen.» (Kr. 90,-)
- 85 : 1990 Dag Leonardsen: «Tre bidrag om velferdsstaten under Thatcher.» (Kr. 55,-)
- 86 : 1991 Jens Kristian Jacobsen/Jo Kleiven: «Turister i storby, helgereiser med charterfly til London.» (Kr. 59,-)
- 87 : 1993 Tine Schwencke: «Den europeiske integrasjonsprosess – mulighet eller begrensning?» (Kr. 65,-)
- 88 : 1993 Stephen Dobson og Øivind Haaland: «Vygotskain perspectives on ethnicity – from science to narrative.» (Kr. 110,-)
- 89 : 1993 Ole Gunnar Austvik: «A View on Economic Theory of Exhaustible Resources.»
- 90 : 1993 Ragnar Norgreen/Thor Flognfeldt jr.: «Conditions for Development in Marginal Regions.» (Kr. 300,-)
- 91 : 1993 Jan Anders Diesen/Gudmund Moren: «Fascisme – film – propaganda.»

Arbeidsrapporter:

- 1 : 1989 Håvard Teigen: «Strategisk planlegging for reiselivsnæringa.» (Kr. 40,-)
- 2 : 1989 Thor Flognfeldt jr.: «Areal, sted og reiserute.» Del 1. Begrepsavklaringer. Erstattes av nr. 6.
- 3 : 1989 Thor Flognfeldt jr.: «Areal, sted og reiserute.» Del 2. Virkning av reiseliv. Erstattes av nr. 8.
- 4 : 1989 Prosjektmedarbeidere: «RESUS – reiselivets og servicenæringens utviklingscenter.» (Kr. 60,-)
- 5 : 1990 Tore Pryser: «Arbeiderbevegelsen og NS.» Ikke til salgs.
- 6 : 1990 Thor Flognfeldt jr.: «Areal, sted og reiserute.» Del 1. Begrepsavklaringer. Annet reviderte opplag. (Kr. 90,-)
- 7 : 1990 Thor Flognfeldt jr.: «Reiselivsutvikling på Røros.» Ikke til salgs.
- 8 : 1990 Thor Flognfeldt jr.: «Areal, sted og reiserute.» Del 2. Virkning av reiseliv. Annet reviderte opplag. (Kr. 110,-)
- 9 : 1991 Eirik Mykland: «Heidalsturismen – anno 1990.»
- 10 : 1991 Thor Flognfeldt jr.: «Areal, sted og reiserute.» Del 1. Begrepsavklaringer. Tredje reviderte opplag. (Kr. 90,-)
- 11 : 1992 Thor Flognfeldt jr.: «Reiselivsundersøkelsen i Røros sommeren 1991.» (Kr. 125,-)
- 12 : 1992 Thor Flognfeldt jr.: «Reiselivsundersøkelsen i Øvre Setesdal sommeren 1991.» (Kr. 100,-)
- 13 : 1992 Eirik Mykland: «Reiselivsplan for Svalbard.»
- 14 : 1992 Hans Holmengen:
- 15 : 1993 Beatrice Halsaa: «Travelling is seeing, returning is telling.»
- 16 : 1993 Beatrice Halsaa: «Søkelys på st.melding nr. 70 om likestillingspolitikk for 1990-åra.»
- 17 : 1993 Beatrice Halsaa og Siv Øverås: «Bakgrunn for studiet kjønn og politikk.»
- 18 : 1993 Beatrice Halsaa og Siv Øverås: «Studieplan for årsstudium i kjønn og politikk.»
- 19 : 1993 Ingrid Guldvik: «Planlegging av kjønn og politikk som fjernundervisning.»
- 20 : 1993 Beatrice Halsaa: «Enforcement agencies.» Presentations at Conference on Gender Equality in the New South Africa in Johannesburg 7–9 May 1993.
- 21 : 1993 Janneke van der Ros: «Organisering og definering av forskjellighetens problem.»
- 22 : 1994 Tine Schwencke: «Images and Conflict Dimensions of European Integration.»
- 23 : 1994 Ingrid Guldvik og Beatrice Halsaa: «En vurdering av arbeidet med studieplanen Kjønn og politikk.»

- 24 : 1994 Tine Schwencke: «Functions or Life-worlds?» Attitudes to European Integration Analyzed in Phenomenological and Functional Perspectives.
- 25 : 1994 Kristin Lien: «Overgang fra naturlig monopol til duopol.»
- 26 : 1994 Dag Ørjansen og Mette Villand: «Reiselivet i det lokale plan- og tiltaksarbeidet.»
- 27 : 1994 Janneke van der Ros: «Kvinneretta arbeid – likestilling? Nettopp! Forståelse og organisering i Nettopp-prosjektet i Oppland fylke.»

Høgskolen i Lillehammer
Postboks 1004 Skurva
2601 Lillehammer
Tlf.: 61 28 80 00
Fax: 61 26 07 50